

MINIMALIŲ PAJAMŲ SISTEMOS ADEKVATUMO STUDIJA

GALUTINĖ ATASKAITA

PASLAUGŲ GAVĖJAS

Lietuvos Respublikos socialinės
apsaugos ir darbo ministerija

PASLAUGŲ TEIKĖJAS

VšĮ „European Institute of Health and
Sustainable Development“

Vilnius

2022 m. gruodžio 19 d.

Finansuoja
Europos Sąjunga
NextGenerationEU

Turinys

1. Sąvokos.....	4
2. Sutrumpinimai	5
3. Lietuvoje šia tematika atliktų vertinimų apžvalga	7
4. Pirminė Techninės užduoties 6 punkte nurodytų Studijos uždavinių analizė.....	8
4.1 Įvadas	8
4.2 Pirmojo uždavinio pirma problema: piniginei socialinei paramai	12
4.2.1 Teisė į piniginę socialinę paramą.....	12
4.2.2 Žema piniginės socialinės paramos gavėjų aprėptis bei nepakankamas išmokos gavėjų minimalių vartojimo poreikių tenkinimas.....	13
4.2.3 Teritorinė piniginės socialinės paramos diferenciacija pagal savivaldybes	20
4.2.4 Būsto šildymo ir vandens išlaidų kompensacijos.....	22
4.2.5 Įskaitomos pajamos piniginei socialinei paramai gauti.....	22
4.2.6 Esminės problemos, kurios šiuo metu trukdo užtikrinti piniginės socialinės paramos gavėjų minimalias pajamas ir šios grupės apsaugą nuo skurdo.....	23
4.2.7 Užsienio praktikos	26
4.2.8 Nepiniginiai teisių į išmoką kriterijai	32
4.2.9 Priedai.....	36
4.3 Pirmo uždavinio antra problema. Šalpos pensijos.....	39
4.4 Pirmo uždavinio trečia problema (išmokos šeimoms su vaikais)	45
4.4.1 Situacijos analizė.....	45
4.4.2. Išmokų gimus vaikui reikšmė skirtingų tipų namų ūkių pajamoms ir skurdui	49
4.4.3 Priedai	56
4.5 Pirmo uždavinio ketvirta problema (bedarbių apsauga): bedarbių pajamų apsauga	59
4.5.1 Nedarbo socialinio draudimo išmoka	60
4.6 Pirmo uždavinio penkta problema (nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimas).....	78
4.6.1 Situacijos analizė.....	78
4.7 Antras uždavinys (išmokų indeksavimas).....	85
4.7.1. Priedai	89
5. Minimalias pajamas garantuojantys teisės aktai, jų tarpusavio sąsaja, optimizavimo galimybės	94
5.1. Atskirų teisės aktų nuostatos, susijusios su minimaliais išmokų dydžiais.....	94
5.2. Minimalias pajamas reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio sąsajos ir koreliacija.....	97
5.3. Rekomendacijos.....	99
6. Rekomendacijos ir rekomenduojamų priemonių poveikio vertinimas	100
6.1.Rekomendacijos piniginei socialinei paramos srityje	101
6.2. Rekomendacijos šalpos pensijų srityje.....	116
6.3.Rekomendacijos išmokų šeimoms su vaikais srityje.....	125
6.4.Rekomendacijos bedarbių apsaugos srityje.....	137
6.5. Rekomendacijos nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimo srityje.....	142
6.6. Bendras rekomendacijų, vertintų 6.1 – 6.5 skyriuose, poveikis.....	151

6.7.Rekomendacijos išmokų indeksavimo srityje	155
6.8 Rekomenduojamų priemonių poveikis valstybės ir savivaldybių biudžetams	158
7. Santrauka	161
8. Priedai. Priemonės, reikalingos analizės metodams taikyti.....	164

1. Sąvokos

Bazinė socialinė išmoka	Rodiklis socialinės apsaugos išmokoms ir kitiems teisės aktų nustatytiems dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti
Ex-ante poveikis	Sprendimų poveikio vertinimas, kai surenkama ir sisteminama informacija apie tikėtinas (ex-ante) teigiamas ir neigiamas, trumpalaikes ir ilgalaikes konkretaus sprendimo pasekmes
Engelio koeficientas	Šeimos (namų ūkio) pajamų dalis skiriama maistui ir nealkoholiniams gėrimams
Focus grupė	Fokusuota, sutelkta į konkrečią platesnę ar siauresnę temą diskusinė grupė
Minimalioji mėnesinė alga (minimali alga)	Pinigine suma įvertintas bei Vyriausybės nustatytas dydis, kuris apibrėžia, kokią mažiausią sumą darbdavys gali mokėti darbuotojui už jo mėnesio darbą, dirbant pilną (be viršvalandžių) darbo etatą (Lietuvoje – 40 val. per savaitę)
Minimalios pajamos	Valstybės laiduojamos mažiausios pajamos visiems asmenims arba šeimoms, turinčioms mažesnio negu nustatyta dydžio pajamas (minimalios pajamos gali būti laiduojamos skirtingais metodais, pavyzdžiui, pašalpomis šeimai, socialinėmis paslaugomis, mokesčių lengvatomis)
Minimalių vartojimo poreikių dydis	Rodiklis, nurodantis asmens išlaidų sumą eurais, reikalingą minimaliems asmens maisto ir ne maisto (prekių ir paslaugų) poreikiams patenkinti per mėnesį, taikomas bazinės socialinės išmokos, šalpos pensijų bazės, tikslinių kompensacijų bazės ir valstybės remiamų pajamų dydžiams nustatyti
Nedarbo socialinio draudimo išmoka (bedarbio pašalpa)	Ribotą laiką apdraustajam, kuriam suteiktas bedarbio statusas, mokama mėnesinė išmoka, kurios dydis priklauso nuo socialinio draudimo stažo bei apdraustojo vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų, bet neviršija valstybės nustatyto dydžio
Piniginė socialinė parama	Parama nepasiturintiems gyventojams (toliau – piniginė socialinė parama) – pinigine ar nepinigine formomis teikiama parama nepasiturintiems gyventojams LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatyta tvarka
Santykinis skurdas	Tam tikros gyventojų grupės disponuojamų išteklių ir gyvenimo sąlygų matavimas, susiejant juos su bendru gyvenimo lygiu. Matuojant skurdą, dominuoja ne tiek fiziniai, kiek socialiniai ir kultūriniai skurdo aspektai. Santykinis pajamų metodu, skurdo riba yra nustatoma kaip tam tikro makroekonominio rodiklio procentinė dalis. Remiantis Europos statistikos (Eurostat) metodika, santykinė skurdo riba yra apskaičiuojama kaip 60 proc. ekvivalentinių disponuojamų pajamų medianos
Senatvės pensija	Periodinė išmoka, mokama pensinio amžiaus asmenims, įstatymo nustatyta tvarka įgijusiems teisę ją gauti
Skurdo rizikos gydis	Procentais išreiškiamas skirtumas tarp skurdo rizikos ribos ir asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, disponuojamųjų pajamų medianos
Skurdo riba	Ribinis pajamų dydis, kurio negaunantys asmenys ar namų ūkiai yra laikomi skurstančiais
Skurdo rizikos riba	Sąlyginis pajamų dydis, už kurį mažesnes disponuojamąsias pajamas gaunantys namų ūkiai priskiriami prie skurstančiųjų. Skurdo rizikos rodikliai apskaičiuoti naudojant skurdo rizikos ribą, lygią 60 proc. ekvivalentinių disponuojamųjų pajamų medianos
Skurdo rizikos lygis	Asmenų, kurių ekvivalentinės piniginės disponuojamosios pajamos mažesnės už skurdo rizikos ribą, dalis
Socialinio draudimo (draudiminės) išmokos	Įstatymų nustatytos išmokos, į kurias, įvykus draudžiamajam įvykiui, įgyja teisę apdraustieji
Socialinės paramos išmokos	Įstatymų nustatytos piniginės išmokos, skirtos asmenų, atitinkančių įstatymų nustatytus reikalavimus, socialinei apsaugai ir mokamos iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų ir / ar Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto
Šalpos (nedraudiminės) išmokos	Mėnesinės piniginės išmokos (šalpos pensijos, šalpos kompensacijos, šalpos pensijos už invalidų slaugą namuose ir socialinės pensijos), skiriamos ir / ar

	mokamos LR Šalpos pensijų įstatymo nustatytais sąlygomis ir tvarka, finansuojamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų
Šalpos pensijų bazė	Rodiklis šalpos išmokų dydžiams, kurie siejami su šalpos pensijų baze, apibrėžti ir apskaičiuoti
Tikslinių kompensacijų bazė	Rodiklis slaugos ir priežiūros (pagalbos) išlaidų tikslinių kompensacijų dydžiams apibrėžti ir apskaičiuoti
Valstybės remiamos pajamos	Rodiklis, taikomas vertinant asmens pajamas ir / ar turtą, suteikiančius teisę asmenims gauti socialinę paramą, taip pat apibrėžiant ir apskaičiuojant socialinės paramos dydžius
Valstybinių pensijų bazė	Rodiklis valstybinių pensijų dydžiams, kurie siejami su valstybinių pensijų baze, apibrėžti ir apskaičiuoti
Valstybinis socialinis draudimas (socialinis draudimas)	Valstybinės socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba įstatymų nustatytais atvejais šioje dalyje nurodytiems asmenims išmokamos įstatymų nustatyto dydžio išmokos
Valstybinio socialinio draudimo fondas	LR Valstybinio socialinio draudimo įstatymo nustatyta tvarka valdomi centralizuoti tiksliniai finansiniai ir materialiniai ištekliai, kurie yra įtraukiami į apskaitą nuo valstybės ir savivaldybių biudžetų atskirtame Fondo biudžete ir yra naudojami pensijų, ligos, motinystės, nedarbo bei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniam draudimui finansuoti, valdyti ir administruoti
Vartotojų kainų indeksas	Statistinis svorinis tam tikro nustatyto prekių ir paslaugų rinkinio (kurį vidutiniškai perka kiekvienas dirbantis miestietis) kainų įvertinimas
Vidutinis darbo užmokestis	Lietuvos statistikos departamento paskelbtas už praeitų metų III ir IV ketvirčių ir praėjusių metų I ir II ketvirčių šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkis (įtraukiant ir individualiųjų įmonių darbo užmokesčio duomenis). VDU tvirtinamas atitinkamų metų Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto rodiklių patvirtinimo įstatymu

2. Sutrumpinimai

ADRP	Aktyvios darbo rinkos politika
BSI	Bazinė socialinė išmoka
CPK	Civilinio proceso kodeksas
EC	Engelio koeficientas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
EBPO (angl. k. OECD)	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
INA	Išlaidos nedarbo atveju
YES	Ypatinga ekonominė situacija
LB	Lietuvos bankas
LSD	Lietuvos statistikos departamentas
LMT	Lietuvos mokslo taryba
MMA	Minimalioji mėnesinė alga
MVA	Minimalusis valandinis atlygis
MVPD	Minimalių vartojimo poreikių dydis
NADPL draudimas	Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų draudimas
NSDI	Nedarbo socialinio draudimo išmoka
NŪBT	Namų ūkių biudžetų tyrimas
NVO	Nevyriausybė organizacija
SADM	Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
SPIS	Socialinės paramos šeimai informacinė sistema
SVKI	Suderintas vartotojų kainų indeksas

ŠPB	Šalpos pensijų bazė
VB	Valstybės biudžetas
VDU	Vidutinis darbo užmokestis
VKI	Vartotojų kainų indeksas
VMDP	Vidutinės mėnesio draudžiamosios pajamos
VPA	Vaiko priežiūros atostogos
VRP	Valstybės remiamos pajamos
VSD	Valstybinis socialinis draudimas
VSDF	Valstybinio socialinio draudimo fondas
UŽT	Užimtumo tarnyba

3. Lietuvoje šia tematika atliktų vertinimų apžvalga

Rengiant ataskaitą buvo susipažinta ir remiamasi Lietuvoje atliktais tyrimais, susijusiais su minimalių pajamų apsauga. Tai, kokiais konkrečiai šaltiniais buvo remtasi, nurodyta atitinkamuose ataskaitos skyriuose analizuojant esamą padėtį. Galutinėje ataskaitoje bus pateikta konsoliduota šaltinių apžvalga. Pagrindiniai vertinimai, kuriais naudojosi Studijos autoriai, yra šie:

1. Gabnytė, Vencius, Navickė, 2020. The Benefit non-take-up in the Context of Cash Social Assistance Reform in Lithuania. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1618638620761/J.04~2020~1618638620761.pdf>
2. Gasparėnienė, L. R. (2022). *Unemployment and the Informal Economy: Lessons from a Study of Lithuania*. Retrieved from <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-96687-4.pdf>
3. Donauskaitė, 2015. Žiniasklaidos vaidmuo skurdo mažinimo politikoje: Lietuvos interneto dienraščių 2008 m. ekonominės krizės metu atvejais. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:8281480/>
4. Hugh Frazer and Eric Marlier, January 2016. Minimum Income Schemes in Europe. A Study of National Policies 2015
5. Lazutka, R. (2020). *Lietuvos socialinės politikos reakcija į nedarbo augimą dėl COVID-19 (priemonių veiksmingumas iš ilgalaikės perspektyvos)*
6. Lazutka, R., Navickė, J., & Žalimienė, L. (2022). *ESPN Country Profile Lithuania 2021-2022*. ESPN.
7. Lietuvos laisvos rinkos institutas. (2022). *Nedarbo spąstai Lietuvoje: kaip išsilaisvinti*. Retrieved from <https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2022/01/NEDARBO-SPASTAI-Lietuvoje-2022-01-12.pdf>
8. Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas. 2022. *Skurdas ir socialinė atskirtis Lietuvoje 2022*: https://www.smtinklas.lt/wp-content/uploads/2020/10/Skurdas-ir-socialine-atskirtis_2020.pdf
9. Menyhért, B., Cseres-Gergely, Zs., Kvedaras, V., Mina, B., Pericoli, F., Zec, S. Measuring and Monitoring Absolute Poverty (ABSPO) – Final Report, EUR 30924 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2021, ISBN 978-92-76-45227-0, doi:10.2760/787821, JRC127444
10. Navickė, 2015. Piniginių socialinių išmokų vaidmuo mažinant skurdą Lietuvoje: disciplinuoti, persikirstyti, įtraukti, investuoti. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:14370529/>
11. Navickė, J. Čižauskaitė, A. Lithuania 2019-2022. Country Report. December 2022. EUROMOD version I4.0
12. Socialinės paramos išmokų nepaėmimo priežastys, mastas ir identifikavimo metodika Lietuvos savivaldybėse ir visoje šalyje. Ataskaita. MRU. 2022
13. Socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse ataskaita ir kitų SADM atliktų tyrimų ataskaitos. 2020-2022
14. Strengthening the Design of the Tax, Social Security Contributions and Social Benefits System in Lithuania to Reduce Inequality and Poverty and Stimulate Economic Growth. July 2022
15. Valstybės kontrolė. 2019. *Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką*.
16. Žalimienė, 2011. "Socialiai remtini", "socialinės rizikos", "globotiniai"... Kokią visuomenę konstruoja Lietuvos socialinės paramos politika? Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175367647/J.04~2011~1367175367647.pdf>.

4. Pirminė Techninės užduoties 6 punkte nurodytų Studijos uždavinių analizė

4.1 Įvadas

Nors skurdo ir socialinės atskirties rodikliai Lietuvoje pastaraisiais metais kiek sumažėjo, ES kontekste jie išlieka aukšti. Minimalių pajamų adekvatumas Lietuvoje yra nepakankamas (Valstybės kontrolė, 2019; NSMOT, 2020; OECD, 2020). Socialinių išmokų, kurios kreipiamos minimalių pajamų užtikrinimui, visuma susiformavo ir buvo plėtojama be išankstinio visos sistemos plano. Vyriausybė mato sisteminio požiūrio stoką (LR Vyriausybė, 2019).

Šioje studijoje vadovaujamosi tokiu požiūriu į socialinės politikos vaidmenį užtikrinant minimalias gyventojų pajamas. Pirminis gyventojų pajamų užtikrinimo šaltinis – užimtumas. Darbo rinkoje besiformuojančias mažiausias pajamas valstybė koreguoja reguliuodama minimalią algą (MMA) ir taikydama pajamų mokesčio lengvatą. Darbo pajamų netekimo atvejais gyventojų pajamos užtikrinamos, pirmiausia, socialinio draudimo išmokomis ir jų minimalių dydžių (grindų) nustatymu. Neturintiems teisės į adekvačias socialinio draudimo išmokas, mokamos alternatyvios, dažniausiai, šalpos išmokos ir jų dalis kaip priedas prie nepakankamos socialinio draudimo išmokos. Gyventojams, turintiems papildomų išlaidų dėl vaikų išlaikymo arba dėl specialių poreikių, mokamos kategorinės išmokos iš Valstybės biudžeto (VB) nevertinant nei pretendentų pajamų, nei turto. Gyventojams, kurių pajamos vis tiek lieka mažos, nepaisant išmokų iš aukščiau minėtų šaltinių, arba tiems, kurie neturi teisės į minėtas išmokas, mokamos piniginės socialinės paramos išmokos kaip nepasiturintiems, vertinant jų pajamas ir potencialius pajamų šaltinius.

Darbingo amžiaus darbingiems piniginės socialinės paramos gavėjams keliamas reikalavimas aktyviai ieškoti darbo, o esant tinkamai darbo vietai, įsidarbinti. Pastarasis reikalavimas būtinas siekiant išvengti skurdo neaktyvumo sąlytų, kai reikia spręsti minimalių pajamų adekvatumo problemą santykinai nedidelio darbo užmokesčio aplinkoje. Lietuvoje ilgą laiką skurdo rizikos riba buvo didesnė už MMA „į rankas“. Vadinasi, siekiant piniginės socialinės paramos priemonėmis užtikrinti adekvačias pajamas, kurios galėtų prisidėti prie darbingo amžiaus darbingų asmenų skurdo rizikos sumažėjimo, tą paramą tektų mokėti net didesnę už MMA. Suprantama, kad be griežto reikalavimo dirbti, piniginė socialinė parama kurtų ekonominį neaktyvumą, o per jį ir socialinę remiamųjų atskirtį. Kita vertus, siekiant išsaugoti paskatas dirbti, santykinai žemos (lyginant su skurdo rizikos riba) MMA aplinkoje piniginę socialinę paramą tektų palaikyti labai žemame lygmenyje, jeigu nebūtų griežtai taikomas užimtumo reikalavimas teisei į piniginę socialinę paramą.

Pastaroji aplinkybė Studijoje laikoma kaip būtina sąlyga sistemiskai socialinių išmokų, skirtų minimalių pajamų užtikrinimui adekvačiame lygmenyje, peržiūrai.

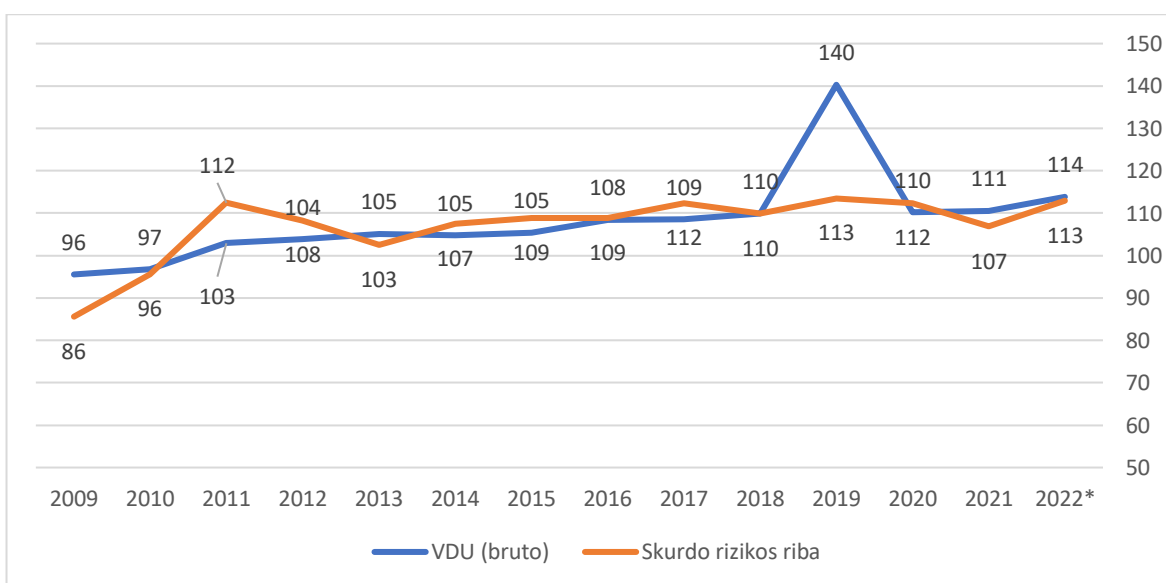
Apribojimus minimalių pajamų užtikrinimui socialinių išmokų priemonėmis lemia ne tik MMA lygis, bet ir santykinai mažos socialinio draudimo išmokos. Tiek vidutinė senatvės bei netekto darbingumo, tiek vidutinė nedarbo išmoka, kaip ir minėta MMA, paprastai yra mažesnės už santykinę skurdo ribą. Dėl šios aplinkybės nebūtų realistiška tikėtis reikšmingai sumažinti skurdo lygį socialinėmis išmokomis, fokusuojamomis į minimalių pajamų užtikrinimą. Galima tikėtis ir reikia siekti skurdo rizikos gylio sumažinimo, t.y. skurstančiųjų pajamų padidinimo, net jei tas padidinimas nebus pakankamas, kad paremtųjų pajamos pasiektų skurdo ribą. Tokiu būdu sumažinamas bent ekstremalus skurdas. Tai reikšmingas siekis, nes skurstančiųjų pajamos daugiau kaip penktadaliu mažesnės už skurdo rizikos ribą. Orientacija tik į skurdo lygio rodiklio mažinimą skatintų pirmiausia didinti pajamas tų, kurie yra tik šiek tiek žemiau skurdo ribos. Santykinai nedidelėmis lėšomis būtų galima pagerinti skurdo rizikos lygio rodiklį, tačiau gilesniame skurde esančiųjų padėtis negerėtų. Todėl Studijoje didesnis dėmesys bus teikiamas priemonėms, kurios gali sumažinti skurdo gylį.

4.1.1 lentelė. Skurdo rizikos gylys, proc.

2017	2018	2019	2020	2021
28	28,2	26	23,2	22,4

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys

Kita vertus, minimalių pajamų adekvatumo kriterijumi taikoma santykinė skurdo samprata, kuria vadovaujamosi tarptautinėse bendruomenėse (ES ir EBPO), kurių nare yra Lietuva. Rėmimasis santykinė skurdo samprata reiškia pripažinimą, kad auganti visuomenės gerovė paskleidžiama ir žemiausiuose pagal pajamas visuomenės sluoksniuose. 4.1.1 pav. matome, kad santykinės skurdo ribos kitimas paprastai atitinka vieno iš pagrindinių visuomenės gerovės rodiklių – vidutinio darbo užmokesčio (VDU) – kitimo tendenciją. Ryškesni nukrypimai yra greičiau to dėsningumo išimtys (2008m. krizės įtaka ir mechaninis algų didinimas dėl VSD įmokų pertvarkymo 2019m.).

*VDU 2022m. III ketv.

Pastaba: Ataskaitoje, jei nenurodyta kitaip, skurdo rizikos rodikliai iki 2020 m. naudojami Statistikos departamento (SD), 2021 m. - SD eksperimentinės statistikos, 2022 m. - pagal SADM prognozę (Skurdo ir pajamų nelygybės prognozės. 2022 m. rugpjūtis)

https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/pdf/Trumprastis_Skurdas_nelygybe_Final.pdf

4.1.1 pav. Darbo užmokesčio ir skurdo rizikos ribos pokyčiai, praėjusieji metai 100 proc.

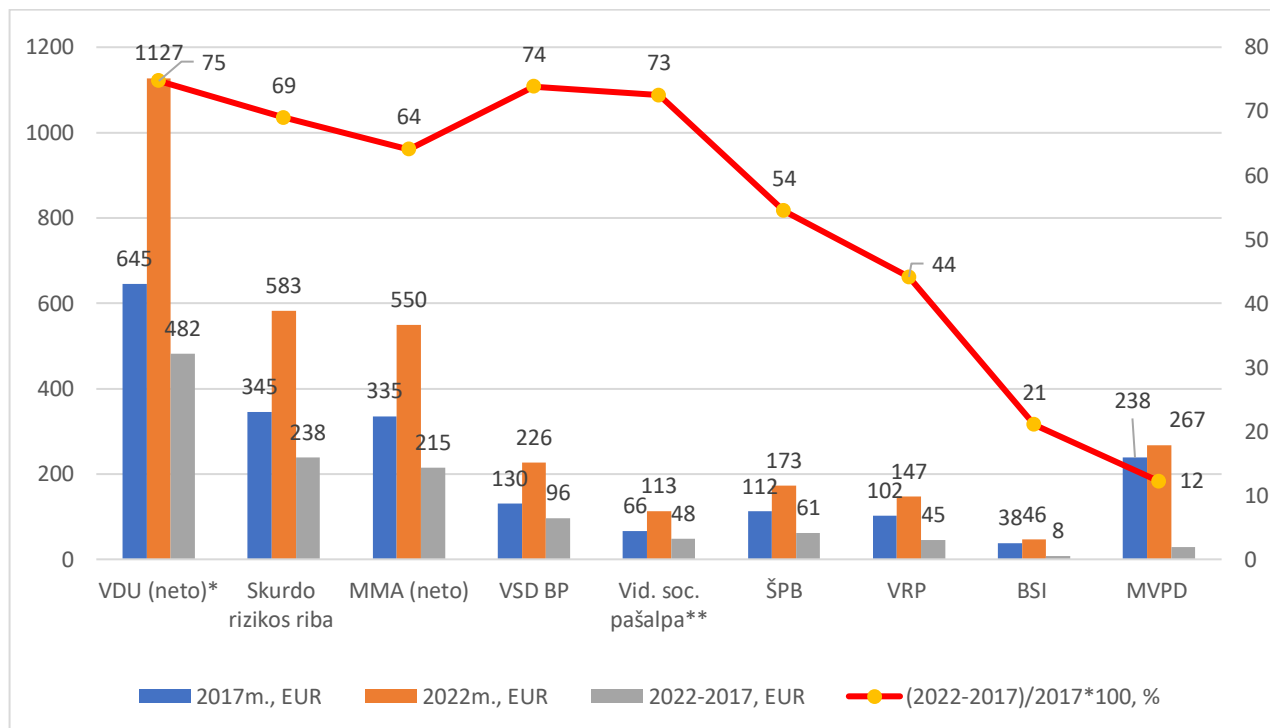
Nors santykinė skurdo samprata Lietuvoje žinoma, atliekami tyrimai ir skaičiuojami skurdo rizikos rodikliai, taikomi analizuojant socialinę apsaugą, tačiau socialinės politikos priemonėse ji beveik nenaudojama. Nenuostabu, kad nepakankamas lygis socialinių išmokų, žvelgiant iš adekvačių minimalių pajamų perspektyvos, Lietuvoje susiformavo didele dalimi dėl to, kad išmokų dydžiai nebuvo adekvačiai peržiūrimi (indeksuojami) pagal santykinę skurdo ribą. Jų dydis vien per pastarąjį penkerių metų laikotarpį santykinai nuvertėjo (žr. 4.1.2 pav.).

VDU išaugus 75 proc., o skurdo rizikos ribai išaugus beveik 70 proc., bazinė socialinė išmoka (BSI) padidėjo tik 21 proc. Atitinkamai, lėtai augo nuo BSI priklausomos išmokos šeimoms iš valstybės biudžeto (nebuvo keičiamas konkrečių išmokų santykis su BSI) bei minimalūs VSD išmokų dydžiai („grindys“).

SD bazinė pensija (SD BP) buvo didinama adekvačiai VDU augimui, o MMA didinimas šiek tiek atsiliko - padidėjo 64 proc., t.y. 11 proc. p. mažiau nei augo VDU. Tuo tarpu šalpos pensijų bazė (ŠPB) didinta dar lėčiau - 54 proc. Todėl ŠPB reikšmingai atsiliko nuo SD BP.

Valstybės remiamos pajamos (VRP) buvo padidintos tik 44 proc. Su VRP susieta piniginė socialinė parama. Tačiau, nepaisant lėto VRP didinimo, keičiant socialinės pašalpos skaičiavimą, pavyko pasiekti, kad

per analizuojamą laikotarpį vidutinė socialinė pašalpa išaugo panašiai kaip ir VDU. Tiesa, jos dydžio kitimas priklauso ne tik nuo skaičiavimo formulės, bet ir nuo pašalpos gavėjų pajamų iki socialinės pašalpos gavimo. Nors neturime duomenų apie pretendentų į socialinę pašalpą pajamas prieš gaunant socialinę paramą, tačiau vykstant visų – tiek rinkose gaunamų pajamų, tiek įvairių socialinių išmokų – augimui, vidutinės socialinės pašalpos dydžio augimas, tikėtina, yra minimalių pajamų politikos pasekmė.

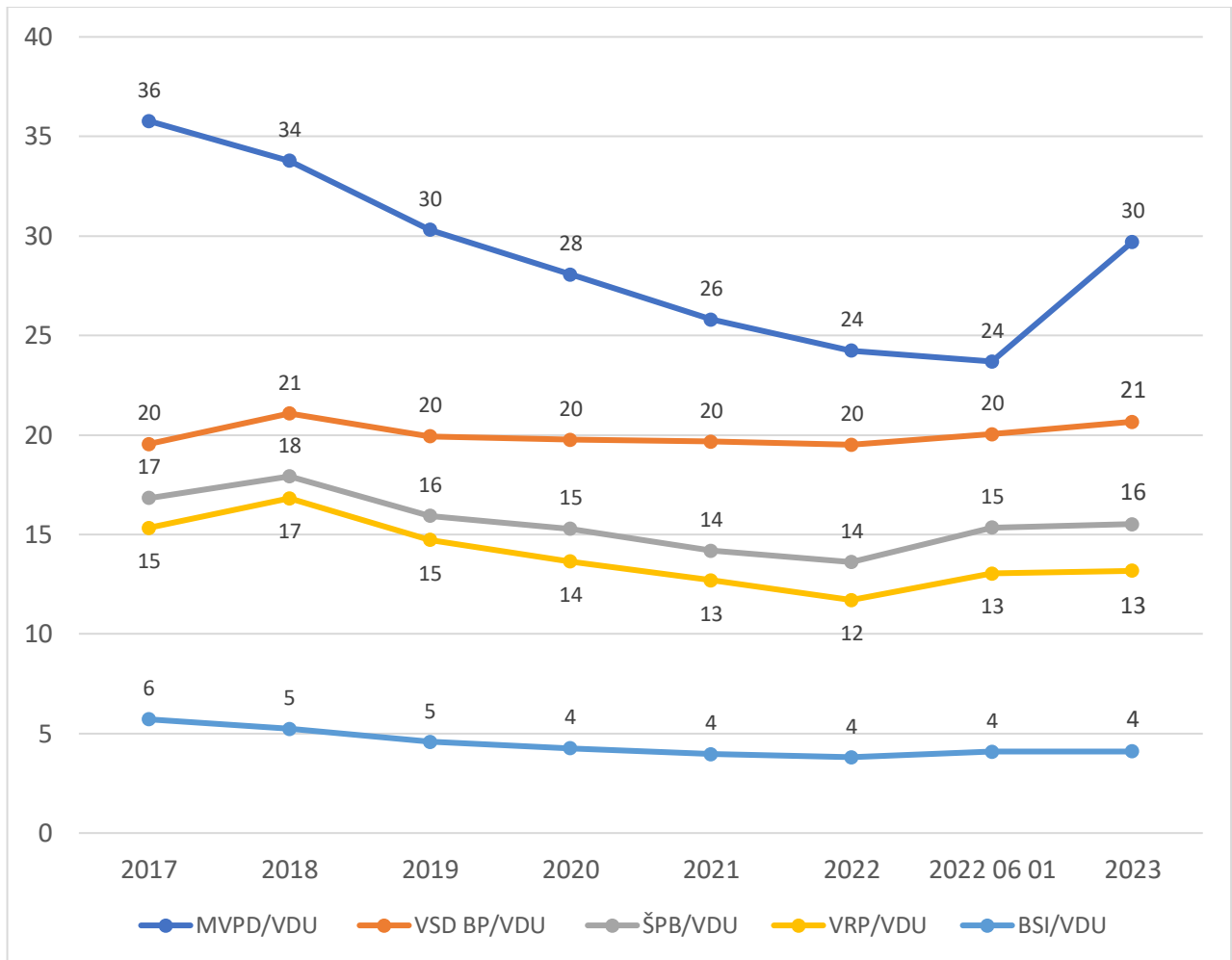
Pastaba: *VDU - 2022 III ketv., **Vid. soc. pašalpa - 2017-2022m. I-III ketv., kiti dydžiai – 2017-2022 II pusr.

4.1.2 pav. Pagrindinių pajamų ir socialinės paramos išmokų bazinių dydžių pokytis 2017-2022 m.

Žvelgiant plačiau į visų aptariamų pajamų ir bazinių dydžių, nuo kurių priklauso socialinės išmokos, dinamiką 2017-2023 m. laikotarpyje, matome, kad ji labai netolygi. Kiekvieno bazinio dydžio, išskyrus SD BP, santykis su VDU svyruoja beveik kasmet (4.1.3 pav.). Taigi, kai dėl ekonominės pažangos auga VDU, atskirų socialinių išmokų padidinimo mastai vienais metais atsilieka, o kitais augimą aplenkia. Pozityvu, kad nuo 2017 m. vis tik buvo dedamos pastangos išmokas daugiau ar mažiau sistemingai indeksuoti. Indeksavimo pagrindui sukurtas ir įdiegtas minimalių vartojimo poreikių dydis (MVPD). Tačiau verta paminėti, kad paties MVPD indeksavimo pagrindas – kainų indeksas, neatitinka minėto minimalių pajamų užtikrinimo kriterijaus (santykinės skurdo sampratos).

Taigi, nenuostabu, kad MVPD iki 2022 m. santykinai nuvertėjo labiau nei dauguma socialinių išmokų: pagrindiniams pajamų rodikliams augant kelis kartus greičiau, MVPD išaugo tik 12 proc. (4.1.2 pav.). Siekiant palaikyti minimalias pajamas, kai kurias išmokas ir jų bazes per minėtą periodą teko didinti atskirai nuo numatyto indeksavimo pagal MVPD. Tai rodo, kad sukurta indeksavimo tvarka neužtikrina minimalių pajamų adekvatumo ir skatina pereiti prie vienkartinį sprendimų didinant kiekvieną išmokų rūšį atskirai. Taip buvo „gelbėjamos“ socialinės pašalpos, šalpos pensijų dydis ir kt.

Tiesa, dėl neįprastai didelės infliacijos 2022 m., MVPD labai smarkiai augs 2023 m. (4.1.3 pav.). Visgi šis augimas vis viena tik iš dalies kompensuoja savo santykinę vertę, lyginant su VDU pradimu apžvelgiamu laikotarpiu. Tuo tarpu kiti baziniai dydžiai 2023 m. augs daug mažiau nei MVPD.

Pastaba: VDU (neto) – 2023m. Finansų ministerijos scenarijus, kiti rodikliai – faktiniai 2017-2023m. dydžiai.

4.1.3 pav. Socialinės paramos išmokų bazinių dydžių santykio su VDU pokytis 2017-2023m., proc.

Apibendrintai galima konstatuoti, kad socialinės išmokoms skaičiuoti yra sukurta keletas bazinių dydžių, jie susieti su MVPD, kuris periodiškai indeksuojamas. Tai yra socialinių išmokų sistemos atributai. Nepaisant to, tenka priimti praktinius socialinės politikos sprendimus, kurie pastaruoju metu jie priimami nesistemiškai.

Laikantis ankščiau išdėstytomis nuostatomis, vėliau Studijoje bus detalčiau analizuojamos ir vertinamos atskiros socialinių išmokų sritys bei pateikiamos rekomendacijos kaip ne tik padidinti minimalių pajamų adekvatumą, bet ir tampriau susieti atskirus tų pajamų užtikrinimo sistemos elementus.

4.2 Pirmojo uždavinio pirma problema: piniginė socialinė parama

4.2.1 Teisė į piniginę socialinę paramą

Teisė į minimalių pajamų apsaugą apibrėžiama Europos socialinių teisių ramstyje¹, kuris numato, kad kiekvienas, neturintis pakankamai lėšų pragyventi, turėtų gauti tinkamo dydžio minimalias pajamas, kurios visais gyvenimo etapais užtikrintų orų gyvenimą, ir suteiktų realią galimybę gauti reikalingų prekių ir paslaugų.

Su minimalių pajamų užtikrinimo iššūkiu susiduria beveik visos ES valstybės². Socialinės paramos išmokos dažnai neturi vieningos, pagrįstos ir tvirtos indeksavimo metodikos, susijusios su konkrečiais statistiniais rodikliais, dėl to jos atsilieka nuo augančio darbo užmokesčio, pragyvenimo išlaidų, infliacijos ar kainų augimo (ypač – maisto ir energijos). Be to, prieiga prie minimalių pajamų apsaugos yra neužtikrinta dėl skirtingų reikalavimų norint gauti socialines išmokas, pavyzdžiui: griežto pajamų ir turto testavimo. Šiuo atveju, Europos Sąjungoje apie 20 proc. darbingo amžiaus asmenų neturi teisės gauti socialinių išmokų, kad jiems būtų užtikrintos minimalios pajamos³. Kitas iššūkis užtikrinant minimalias pajamas yra nepaėmimo problema – 2016 m., pasak V. Gabnytės, T. Venciaus ir J. Navickės, piniginės socialinės paramos nepaėmimas Lietuvoje buvo apie 22 proc. Svarbu pažymėti ir tai, kad dabartinė socialinė paramos sistema neskatina asmens reintegravimosi į darbo rinką. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė (2019) nustatė, kad skiriant paramą, neatsižvelgiama į individualius asmenų poreikius, o paramos formos nėra derinamos tarpusavyje, savivaldybės neskiria pakankamai dėmesio tam, kad padėtų asmenims išeiti iš socialinės paramos sistemos ir įsidarbinti.⁴ Socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse duomenimis, 2020 m. tik 18,54 proc. iš visų įsidarbinusių socialinės pašalpos gavėjų gavo papildomą socialinę pašalpą įsidarbinus, o 2021 m. – 19, 67 proc.⁵

Piniginė socialinė parama – vienas kertinių socialinės apsaugos instrumentų, kuriuo siekiama užtikrinti minimalias pajamas, orų pragyvenimo lygį ir apsaugą nuo skurdo. Piniginės socialinės paramos gavėjai yra tie asmenys, kurių pajamos nesiekia nustatytos ribos ir kurie neturėjo arba neteko teisės gauti socialinio draudimo išmokų (pavyzdžiui, nedarbo, netekto darbingumo ir kt.). Taigi, ši paramos forma yra paskutinis apsaugos tinklas (angl. *last safety net*). Visgi, tyrimo autorių atlikta reprezentatyvi apklausa parodė, kad Lietuvos gyventojai ne itin pasitiki valstybės laiduojama pagalba krizių metu. Tik 22 proc. gyventojų mano, kad socialinės išmokos apsaugo nuo materialinio nepritekliaus darbingame amžiuje, o 12 proc. mano, kad socialinės išmokos gali apsaugoti nuo materialinio nepritekliaus senatvėje (žr: Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų Ataskaitos prieduose). Taigi, šioje dalyje siekiama įvertinti piniginės socialinės paramos poveikį ir iššūkius užtikrinant minimalias asmenų pajamas.

Piniginę socialinę paramą Lietuvoje reglamentuoja LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas (IX-1675) (2003). Pagrindinis piniginės socialinės paramos tikslas – padėti tenkinti būtinausius poreikius tų žmonių, kurių gaunamos pajamos yra nepakankamos, o gebėjimas pasirūpinti savimi dėl objektyvių, nuo jų nepriklausančių priežasčių, yra ribotas. **LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme** nustatomos šios piniginės socialinės paramos rūšys: **socialinė pašalpa ir būsto šildymo išlaidų, geriamojo vandens išlaidų ir karšto vandens išlaidų kompensacijos** (žr. 4.2.2 priedas).

¹ Europos socialinių teisių ramstis, 2017 m. balandžio 26 d. https://ec.europa.eu/info/publications/commission-recommendation-establishing-european-pillar-social-rights_en

² [Minimum income: more effective support needed to fight poverty and promote employment - Employment, Social Affairs & Inclusion - European Commission \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/info/publications/minimum-income-more-effective-support-needed-to-fight-poverty-and-promote-employment-employment-social-affairs-inclusion-european-commission_europa.eu)

³ Ten pat.

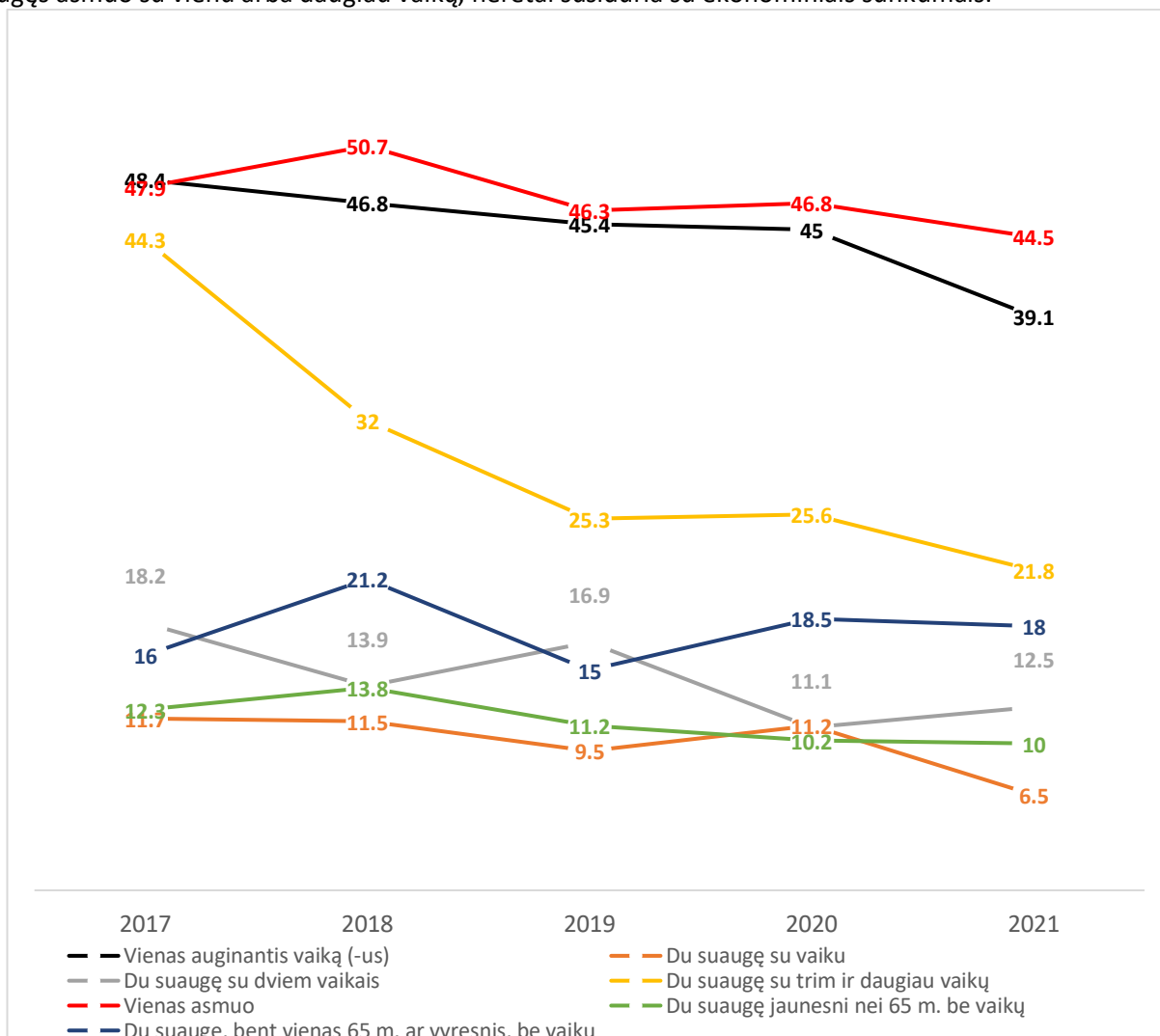
⁴ LR Valstybės kontrolė, 2019. Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką. Prieiga per internetą:

<https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/3774>.

⁵ Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną Lietuvos savivaldybėse, <https://qlik-public.socmin.lt/sense/app/3b7d2f59-5a02-4f21-87aa-e92332d457d7/sheet/4dc8db21-cd1c-4e1e-80e4-adc10f1be814/state/analysis>

4.2.2 Žema piniginės socialinės paramos gavėjų aprėptis bei nepakankamas išmokos gavėjų minimalių vartojimo poreikių tenkinimas

Skurdo rizikos lygis, remiantis Lietuvos statistikos departamento ir Eurostat teikiamais duomenimis, pagal namų ūkio sudėtį, 2017-2021 m. laikotarpiu šiek tiek susvyruodamas mažėjo visuose namų ūkiuose. Reikšmingi teigiami pokyčiai stebimi dviejų suaugusių su trimis ir daugiau vaikų namų ūkiuose – skurdo rizikos lygis sumažėjo 22,5 proc. p. (nuo 44,3 proc. iki 21,8 proc.). Skurdo rizikos lygio sumažėjimas rodo teigiamą socialinių išmokų įtaką skurdo mažinimui. Dviejų suaugusių, bent vienam esant 65 m. ir vyresniam, namų ūkyje skurdo rizikos lygis svyravo, tačiau vis vien išliko santykinai aukštas: 2021 m. siekė 18 proc. Dviejų suaugusių su dviem vaikais namų ūkiuose situacija taip pat nėra stabili, skurdo rizikos lygio rodiklis svyruoja, o 2021 m. siekė 12,5 proc. Dviejų suaugusių su vaiku skurdo rizikos lygis siekė 6,5 proc. Dviejų suaugusių, jaunesnių nei 65 m., šeimose, kuriuose nėra vaikų – 10 proc. Tuo tarpu 2021 m. skurdo rizikos lygis yra aukščiausias namų ūkiuose, kuriuose yra vienas suaugęs asmuo, ir siekia 44,5 proc., bei vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų, siekia 39,1 proc. Tai reiškia, kad beveik pusė šių namų ūkių susiduria su skurdu. Svarbu pažymėti ir tai, kad šiuose namų ūkiuose aukščiausias skurdo rizikos lygis vyrauja jau ilgą laiką, po skyrybų kasmet daugiau nei 6 tūkst. vaikų Lietuvoje lieka gyventi su vienu iš tėvų, dažniausiai – su mama. Statistikos departamento duomenys rodo, kad namų ūkiai, kuriuos sudaro vienas suaugęs asmuo su vienu arba daugiau vaikų, neretai susiduria su ekonominiais sunkumais.

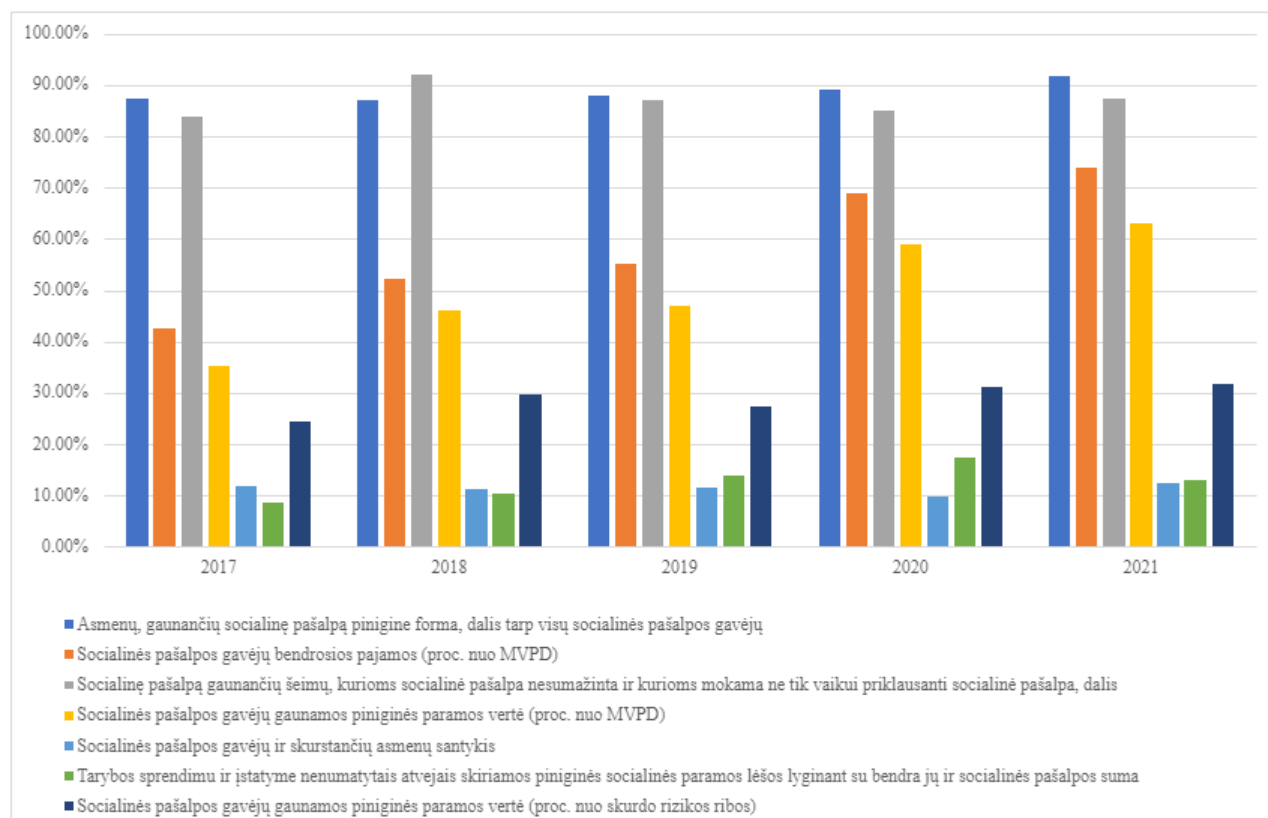
4.2.1 pav. Skurdo rizikos lygis (proc.) namų ūkiuose

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas, Eurostat

Pavyzdžiui, 2020 m. dėl pinigų stokos laiku sumokėti būsto nuomos, komunalinių mokesčių, būsto ar kitų paskolų negalėjo 19,2 proc. vienišų tėvų. Taip pat apie trečdalis (30,1 proc.) vienišų tėvų negalėjo sau leisti pakankamai šildyti būsto, o 14,5 proc. negalėjo pilnavertiškai maitintis, t. y. bent kas antrą dieną valgyti mėsos, žuvies ar analogiško vegetariško maisto. Didžioji dauguma (67 proc.) vienišų tėvų nesijaučia finansiškai stabiliai – jie negalėtų padengti nenumatytų išlaidų iš savo lėšų.

Siekiant reguliariai vykdyti socialinės paramos sistemos veikimo ir rezultatų stebėseną, 2021 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sukūrė **socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos savivaldybėse sistemą** (SADM, 2021). Svarbiausias stebėsenos įrankis yra socialinės paramos veiksmingumo indeksas, kurį sudaro 34 pagrindiniai socialinės paramos sistemos rodikliai, sugrupuoti į dimensijas, o dimensijos savo ruožtu dalijamos – į 3 sritis: pagalba, kuri sudaro didžiausią indekso svorį (58,8 proc.), prevencija (29,4 proc.) bei, mažiausią indekso svorį užimanti sritis, skurdo mažinimas (11,8 proc.). Pagalbos sritį sudaro 4 dimensijos, kuriose rodikliai sugrupuoti pagal socialinės paramos sritis: būstas, socialinės paslaugos, **piniginė socialinė parama** ir užimtumas.

Piniginės socialinės paramos dimensiją sudaro 6 rodikliai, atspindintys piniginės socialinės paramos prieinamumą ir adekvatumą. Analizuojant šią dimensiją buvo įtrauktas papildomas rodiklis – Socialinės pašalpos gavėjų gaunamos piniginės paramos vertė lyginama su skurdo rizikos riba. Žemiau lentelėje matome šiuos rodiklius ir jų pokyčių tendencijas 2017-2021 metais.

4.2.2 pav. Piniginės socialinės paramos dimensijos rodiklių pokyčiai (žr. 4.2.1 priedas su visomis reikšmėmis)

Šaltinis: Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną Lietuvos Respublikos savivaldybėse, Lietuvos statistikos departamentas

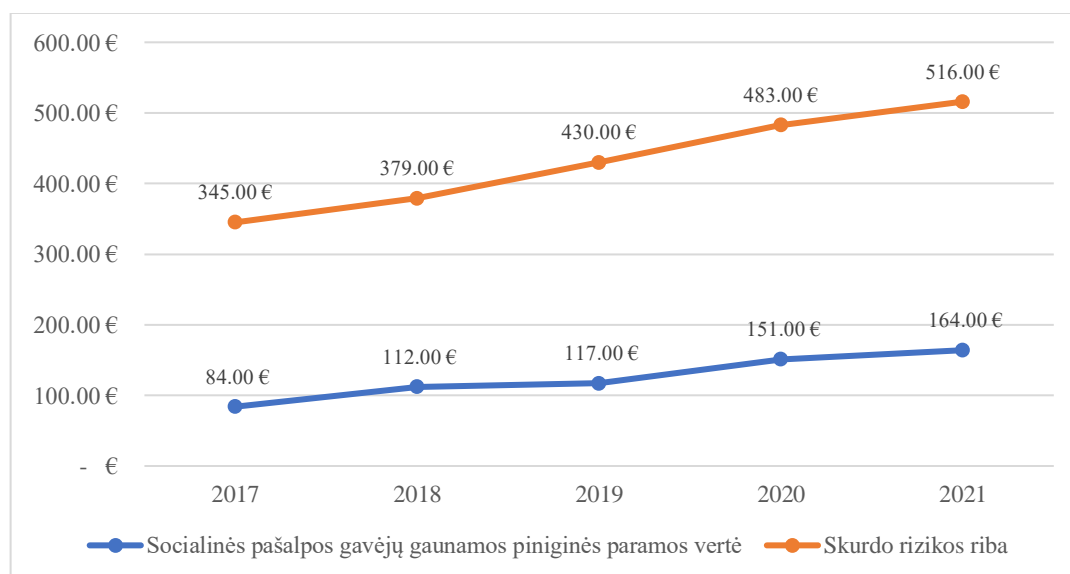
Nuo 2017 m. didėjo asmenų, gaunančių socialinę pašalpą pinigine forma, dalis tarp visų socialinės pašalpos gavėjų. 2021 m. šis rodiklis siekė 91,70 proc. Rodiklis atspindi socialinės paramos įgalinimą, nes, skiriant paramą pinigine forma, asmenims suteikiamas savarankiškumas ir autonomija. Svarbu pažymėti ir socialinės pašalpos gavėjų dalį, kuriems socialinė pašalpa nebuvo sumažinta ir kuriems mokama ne tik vaikui

priklausanti socialinė pašalpa. 2021 m. šis rodiklis siekė 87,41 proc. Tam įtakos galėjo turėti ilgalaikių socialinės pašalpos gavėjų dalies mažėjimas (SADM, 2022). Analizuojant, ar savivaldybės pasinaudoja joms įstatymo suteikta teise skirti papildomą piniginę socialinę paramą savivaldybės tarybos sprendimu, taip didinant paramos lankstumą, matome, kad 2017-2020 m. rodiklis augo nuo 9 proc. iki 17,5 proc., o 2021 m. krito iki 13 proc. Taigi, esant aukštam skurdo lygiui šalyje, dalis savivaldybių neviseškai išnaudoja turimas papildomos socialinės paramos teikimo galimybes (SADM, 2022).

2021 m. tik 12,41 proc. asmenų, esančių žemiau skurdo rizikos ribos, turėjo prieigą prie socialinės paramos sistemos ir gavo piniginę socialinę paramą. 2017-2019 m. šis rodiklis buvo apie 11 proc., 2020 m. sumažėjo iki 10 proc. Remiantis Socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse ataskaita (2022), didesniai paramos prienamumui 2021 m. poveikį galėjo turėti palengvintos sąlygos gauti piniginę socialinę paramą (nuo 2020 m. II ketv. vidurio nevertinamas turimas turtas), taip pat – lengviau prieinama informacija apie socialinės paramos rūšis pagal gyvenimo atvejus.

Remiantis Socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse ataskaita (2022), pastaruoju metu ženkliai didėjo piniginės socialinės paramos prienamumas ir dydžiai. Socialinės pašalpos gavėjų bendrosios pajamos 2017-2021 m. didėjo nuo 43 proc. iki 74 proc. MVPD, o piniginės socialinės paramos vertė, atitinkamai, – nuo 35 proc. iki 63 proc. MVPD.

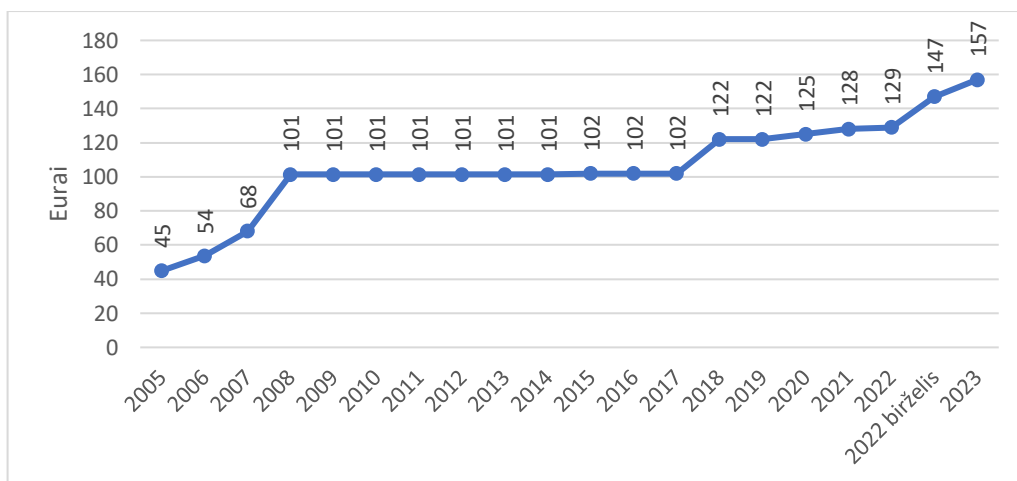
Visgi, nei vienoje savivaldybėje vidutinės socialinės pašalpos gavėjų bendrosios pajamos nesiekia MVPD, o infliacijai vis augant – nepadengia net būtinųjų išlaidų. MVPD nesiekia net šalies skurdo rizikos lygio, o lentelėje žemiau matome, kad piniginė socialinė parama gerokai atsilieka nuo skurdo rizikos ribos (žr. 4.2.3 pav.). 2017 m. piniginės socialinės paramos vertė siekė 24,35 proc. skurdo rizikos ribos ir iki 2020 m. padidėjo iki 31,26 proc. 2021 m. piniginės socialinės paramos vertė užtikrinant minimalias pajamas siekė 31,78 proc. skurdo rizikos ribos.

4.2.3 pav. Piniginės socialinės paramos vertė lyginant su skurdo rizikos riba

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento duomenys, Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną Lietuvos Respublikos savivaldybėse

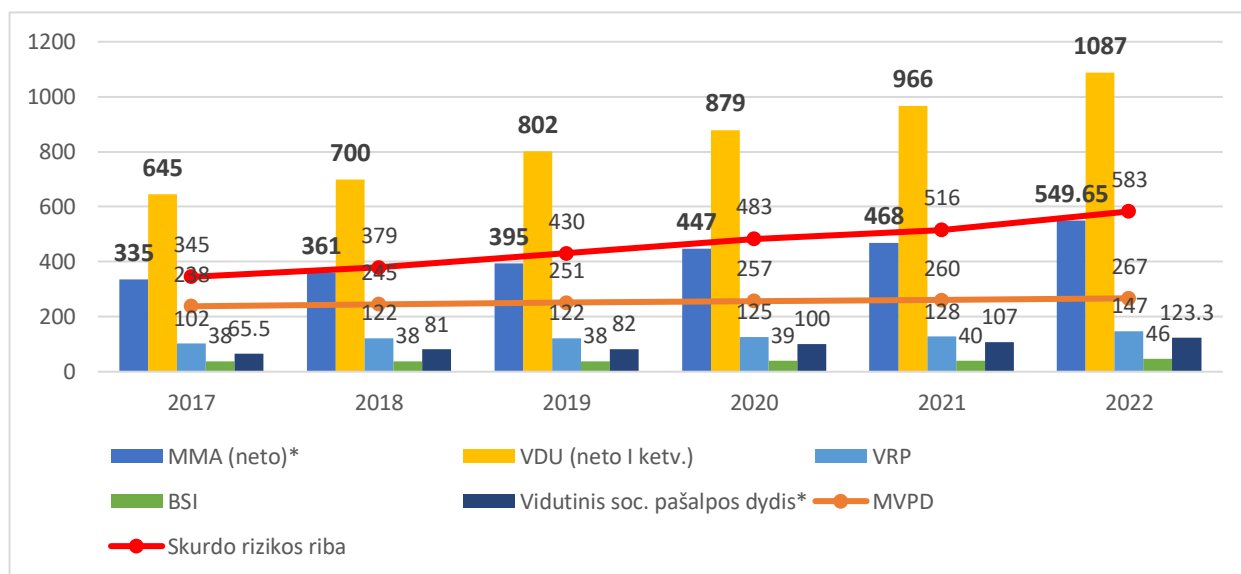
Ilgą laiką piniginės socialinės paramos pagrindo – Valstybės remiamos pajamų (VRP) dydžio apskaičiavimas nesirėmė jokių objektyviu pagrindu ir nekito arba buvo padidinamas *ad hoc* principu (4.2.4 pav.).

4.2.4 pav. VRP dydžio dinamika 2005-2023 m., EUR

Šaltinis: Teisės aktų gidas

Tiesa, buvo keičiami piniginės socialinės paramos teisių ir apskaičiavimo dydžio kriterijai (vietoje 1VRP buvo įvestas 1,1VRP ir 1,4VRP), o tai darė įtaką socialinės pašalpos dydžiui net ir nekintant pačiam VRP. Taip pat, pastaraisiais metais matomas ženklus VRP padidėjimas – 2018 m. jis kilo apie 20 proc., 2022 m. birželio mėn. kilo 14 proc., o 2023 numatomas apie 7 proc. kilimas. Tačiau, VRP dydis kilo nuo labai mažų bazių, tad, nepaisant augimo, piniginė socialinė parama ženkliai atsiliko nuo pagrindinių socioekonominių rodiklių.

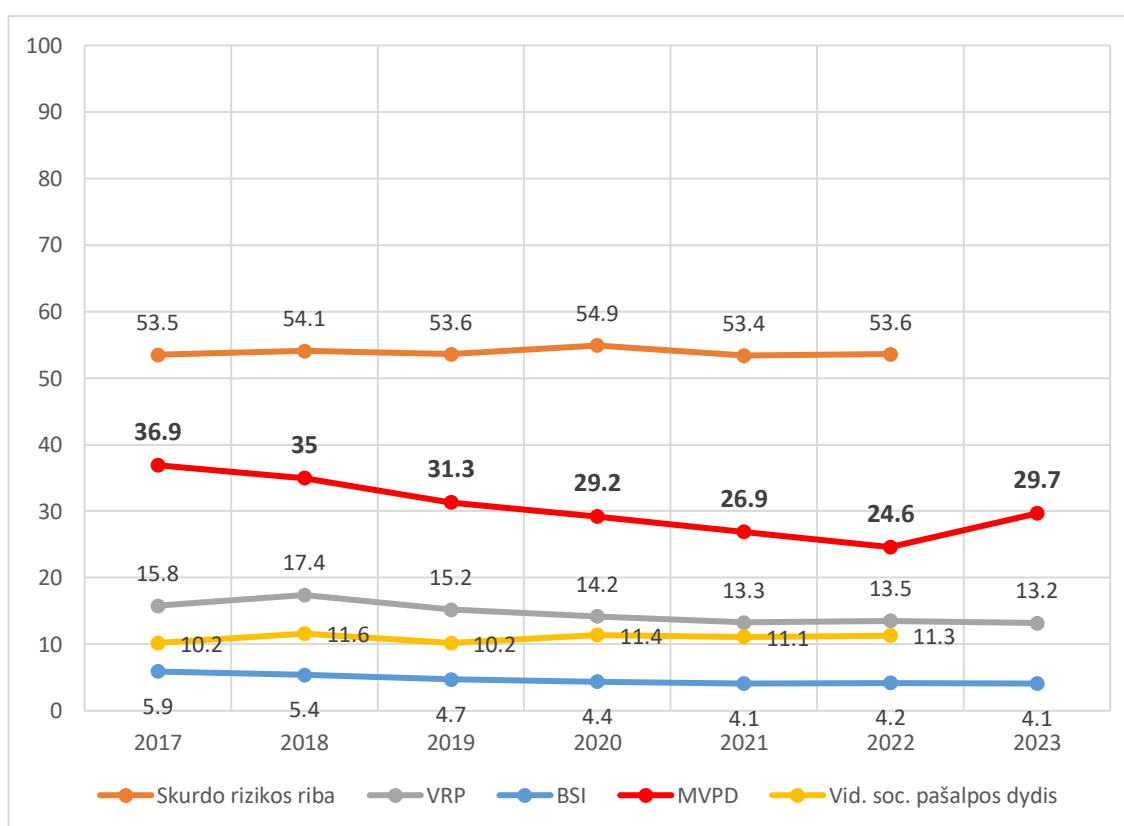
4.2.5 pav. Pajamų ir socialinės paramos išmokų pagrindinių dydžių pokytis (EUR)

*2022 m. naudojami baziniai dydžiai aktualūs nuo 2022 m. birželio 1 d.; Skurdo rizikos ribai 2021 m. naudojama Lietuvos statistikos departamento prognozė, 2022 m. naudojama LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozė

Matome, kad visą 2017-2022 m. laikotarpį sparčiai augo *neto* MMA ir *neto* VDU, o VRP, kaip ir MVPD bei ir BSI, augimas dažniausiai atsiliko nuo algų ir skurdo rizikos ribos (4.2.5 pav. ir 4.1.2 lentelė). Per visą 2017-2022 m. laikotarpį MMA pokytis siekia 214,65 EUR (+ 64 proc.), o VDU – 442 EUR (+68,5 proc.). Tai reiškia, kad namų ūkiuose buvo daugiau pajamų, kuriomis galima disponuoti, pirkti prekes ir paslaugas. Skurdo rizikos riba kilo 238 EUR (+68 proc.). Tuo tarpu lyginant BSI, VRP ar MVPD pokytį, matome, kad dydžiai augo nežymiai. Nepaisant augančių atlyginimų, BSI 2017-2019 m. visai nekito ir siekė 38 EUR, bendras pokytis iki 2022 m. siekia 8 EUR (+21 proc.), VRP pokytis – 45 EUR (+44 proc.), o MVPD – 29 EUR

(+12,2 proc.). LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos preliminariais skaičiavimais prognozuojama, kad padidinus valstybės remiamų pajamų dydį nuo 129 iki 147 EUR, vidutinis socialinės pašalpos dydis vienam asmeniui padidės iki 123,3 EUR. Remiantis šia prielaida galima teigti, kad vidutinis socialinės pašalpos dydis ir jo pokytis per visą 2017-2022 m. laikotarpį siekia 57,8 EUR (+88 proc.).

Žvelgiant į socialinių išmokų pagrindinių rodiklių santykį procentais nuo *neto* VDU (žr. 4.2.6 pav.) galima pastebėti, kad viso 2017-2022 m. laikotarpio metu MVPD dydis ne augo kartu su VDU, o nuo jo tolo. 2017 m. MVPD sudarė 36,9 proc. VDU, o 2022 m. - 24,6 proc. (sumažėjo 12,3 proc. p.). Remiantis 2023 m. Finansų ministerijos prognoze, VDU neaugs taip sparčiai, kaip buvo pastaraisiais metais, ir *neto* dydis sieks 1192 EUR. Tad 2023 m. VDU santykis su MVPD didės, tam įtakos taip pat turi ir reikšmingas MVPD augimas, nulemtas aukštos infliacijos. Nagrinėjant VRP pokytį, 2017 m. VRP sudarė 15,8 proc. VDU, o 2022 m. 13,5 proc. VDU (sumažėjo 2,3 proc. p.). 2023 m. tikėtinas tolimesnis santykio mažėjimas iki 13,2 proc. Taip pat sumažėjo BSI dydis, 2017 m. sudarė 5,9 proc. VDU, o 2022 m. 4,2 proc. (sumažėjo 1,6 proc. p.). 2023 m. santykis išliks panašus – 4,1 proc. Apibendrinant, minėti dydžiai atsiliko nuo atlyginimų augimo, didėjo atotrūkis nuo VDU. Bendrame kontekste išsiskiria vidutinis socialinės pašalpos dydis, jis nenuvertėjo – 2017 m. siekė 10,2, o 2022 m. – 11,3 proc. VDU (augo 1,1 proc. p.). Taip pat 2023 m. tikėtinas VDU ir MVPD santykio padidėjimas.

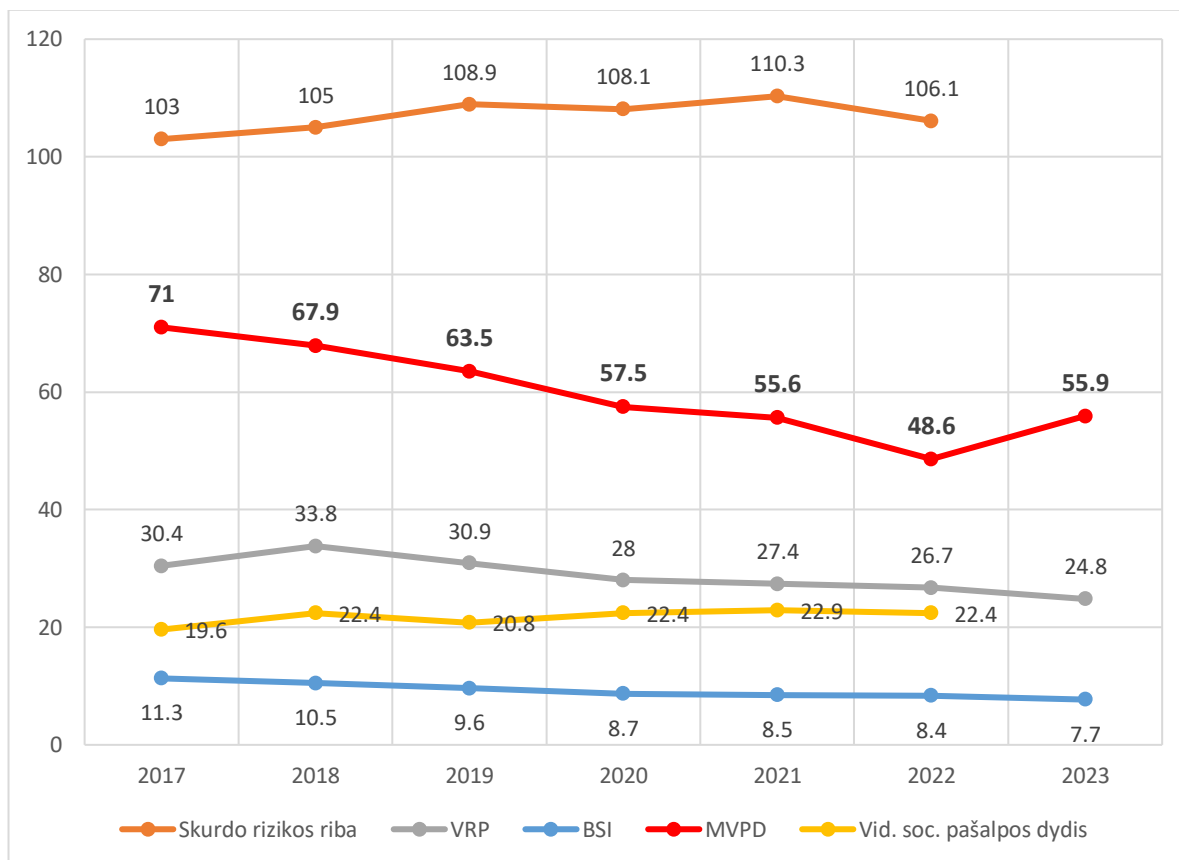
4.2.6 pav. Socialinės paramos išmokų pagrindinių rodiklių pokytis procentais nuo *neto* VDU

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas, Teisės aktų gidas, SADM prognozės. Pastaba: VDU (*neto*) – 2023m. Finansų ministerijos scenarijus, kiti rodikliai – faktiniai 2017-2023m. dydžiai.

Žvelgiant į socialinių išmokų pagrindinių dydžių santykį procentais nuo *neto* MMA (žr. 4.2.7 pav.) matomos labai panašios tendencijos.

2017-2022 m. laikotarpio metu MVPD dydis ne augo kartu su MMA, o nuo jo tolo. 2017 m. MVPD sudarė 71 proc. MMA, o 2022 m. – 48,6 proc. (sumažėjo 22,4 proc. p.). Tik 2023 m. matomas artėjimas dėl spartesnio MMA augimo. 2017 m. VRP sudarė 30,4 proc. MMA, o 2022 m. 26,7 proc. (sumažėjo 3,7 proc. p.), 2023 m. taip pat matomas atotrūkio didėjimas – VRP sudarys 24,8 proc. MMA. Vidutinis socialinės pašalpos dydis svyravo: 2017 m. siekė 19,6 proc. MMA, o 2022 m. – 22,4 proc. (augo 2,8 proc. p.). Santykinai sumažėjo BSI dydis: 2017 m. sudarė 11,3 proc. MMA, o 2022 m. – 8,4 proc. (sumažėjo 2,9 proc. p.). 2023 m.

BSI dydis sudarys 7,7 proc. MMA. Skurdo rizikos riba svyravo: 2017 m. sudarė 103 proc. MMA, o 2021 m. sudarė 106,1 proc. MMA, t.y. buvo aukštesnė nei gaunama minimali mėnesinė alga. Aptarti dydžiai santykinai atsiliko nuo atlyginimų augimo, didėjo atotrūkis tiek nuo VDU, tiek MMA. Itin svarbu pažymėti tai, kad, nepaisant to, jog MVPD indeksacija atsiliko, priimant politinius sprendimus ir didinant VRP dydį pavyko išlaikyti socialinės pašalpos santykį su VDU ir MMA (tai rodo vidutinis socialinės pašalpos dydis). Nors socialinė pašalpa išlieka santykinai žemame lygyje, ji neatsiliko savo augimu nuo MMA ir VDU.

4.2.7 pav. Socialinės paramos išmokų pagrindinių rodiklių pokytis procentais nuo neto MMA

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas, Teisės aktų gidas, SADM prognozės

Nagrinėjant piniginės socialinės paramos dydžio adekvatumą, svarbu paminėti ir Lietuvos gyventojų nuostatas dėl jos dydžio. Atlikta reprezentatyvi apklausa parodė, kad 31 proc. gyventojų mano, kad valstybės mokama piniginė socialinės paramos išmoka nepasiturinčiam asmeniui, kad jis galėtų patenkinti savo minimalius poreikius turėtų siekti 401-500 EUR. 17 proc. gyventojų mano, kad socialinė pašalpa turėtų būti 301-400 EUR. 15 proc. teigė, kad socialinė pašalpa turėtų būti 501-600 EUR dydžio. Apibendrinus atsakymus, vidurkis, kokio dydžio piniginė socialinės paramos išmoka patenkintų asmens minimaliuosius poreikius, buvo 515 EUR (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede). Svarbu paminėti, kad didesnes sumas įvardijo bedarbiai, studentai bei specialistai tarnautojai, didmiesčių gyventojai. Mažesnes - vadovai bei smulkūs verslininkai.

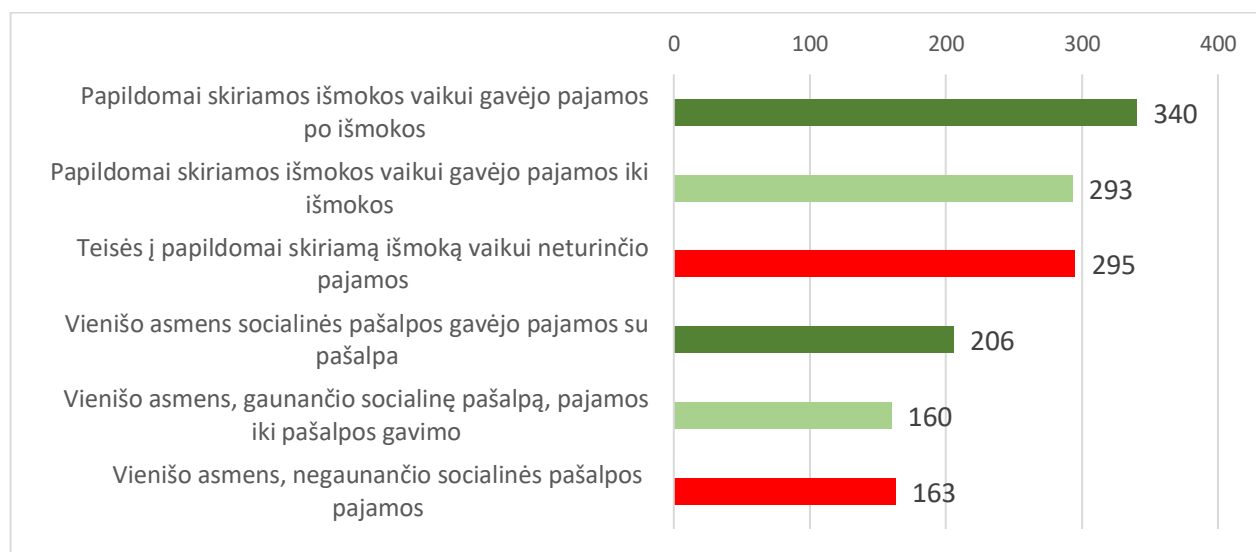
Minėta apklausa atskleidė, kad 37 proc. gyventojų mano, kad šiuo metu socialinės paramos išmokos yra per mažos ir neapsaugo nuo skurdo. 21 proc. teigė, kad jos yra subalansuotos, o 28 proc. – kad yra per didelės ir neskatina dirbti (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede). Kad socialinės paramos išmokos yra per didelės dažniau mano didesnių pajamų atstovai, o kad per mažos – mažesnių pajamų apklaustieji. Socialinių išmokų nepakankamumą taip pat pabrėžė ir tyrimo autorių atliktų interviu informantai. 38 metų moteris interviu metu socialinės pašalpos nepakankamumą siejo su augančiomis maisto, elektros ir šildymo kainomis ir teigė: „bent 100 Eur tai tikrai daugiau turėtų mokėt.“ (žr.: „Interviu nr. 3.2.8“ Ataskaitos priede) 59 metų respondentė įvardijo, kad

socialinės pašalpos dydis turėtų būti bent 300 Eur (žr: „Interviu nr. 3.2.2“ Ataskaitos priede). 58 metų informantės paklausus, kokios turėtų būti asmens minimalios pajamos, teigė: „Kad neskurstų? Jo, reikėtų, minimum nors 600 Eur, gauti. Aš taip manau, kad oriai, kad galėtų susimokėti mokesčius, neįsiskolinti už butą, už patarnavimus ir kažkiek sau minimaliai maistui liktų, jeigu žmogus gyvena vienas, sakykim.“ (žr: „Interviu nr. 3.2.6“ Ataskaitos priede).

Socialinės pašalpos ir papildomai skiriamos išmokos vaikui slenksčiai. Socialinės pašalpos ir papildomai skiriamos išmokos vaikui dizainas sukuria sąlygas kai paramą gavęs asmuo gauna pajamas, kurios yra didesnės už pajamas asmens, kuris teisės į paramą neįgyja.

Tokia padėtis socialinės pašalpos atveju susidaro todėl, kad teisė į ją vienišam asmeniui yra siejama su pajamų kriterijumi - 1,1VRP. Tačiau socialinės pašalpos dydis skaičiuojamas taikant aukštesnį kriterijų, t. y. pradiniam mokėjimo etape taikomas 1,4VRP dydis. Asmuo, kurio pajamos mažesnės už 1,1VRP bent vienu euru, gauna socialinę pašalpą, kuri padidina jo pajamas iki 1,4. Tuo tarpu asmuo, kurio pajamos bent vienu euru didesnės už 1,1VRP, teisės į socialinę pašalpą bendra tvarka neįgyja. Susidaro padėtis, kad socialinę pašalpą gavusiojo bendros pajamos (uždirbtos ir pašalpa) yra apie 28 proc. (46 EUR) didesnės už paramos negavusiojo. Tai yra neteisinga ir neskatina uždirbti daugiau, nes uždirbus papildomą eurą galima netekti 46 EUR.

Panaši padėtis susidaro papildomai skiriamos išmokos vaikui gavėjo atveju. Išmoka skiriama priklausomai nuo pajamų, jeigu jos vienam asmeniui yra mažesnės už 2VRP, o išmokos dydis yra visiems vienodas (*flat rate*). Šiuo atveju, taip pat bent vienu euru daugiau vidutiniškai vienam šeimos nariui uždirbantis asmuo teisės į išmoką neturi, o uždirbantis vienu euru mažiau gauna papildomą 47 EUR dydžio išmoką. Taip išmoką gavusiojo šeimos pajamos tampa 47 EUR didesnės nei teisės į šią išmoką neįgijusio. Minėti pajamų skirtumai pateikti 4.2.8 pav., o skaičiavimo duomenys 4.2.1 lentelėje. Kaip ir socialinės pašalpos vienišo asmens atveju tai yra neteisinga ir neskatina uždirbti daugiau.

Pastaba: paveiksle parodytos vidutinės šeimos pajamos vienam asmeniui, o išmoka vaikui bei neįskaitoma dalis darbinių pajamų nenurodoma, nes ji vienodai skaičiuojama visiems pretendams į pašalpą, nepriklausomai ar prašymas patenkintas, ar ne.

4.2.8 pav. Socialinių išmokų slenksčiai, EUR

4.2.1 lentelė. Socialinių išmokų slenksčių skaičiavimo duomenys, EUR*

	Pajamos ir paramos kriterijai	Socialinės išmokos
Papildomai skiriamos išmokos vaikui gavėjo pajamos ir išmoka	293	47
Teisės į papildomai skiriamą išmoką vaikui neturinčio pajamos	295	
Pajamų skyrimo kriterijus, 2VRP	294	
Papildomai skiriamos išmokos vaikui gavėjo pajamos iki išmokos	293	
Socialinės pašalpos vienišam asmeniui dydžio kriterijus, 1,4VRP	206	
Vienišo asmens socialinės pašalpos gavėjo pajamos ir pašalpa	160	46
Vienišo asmens, negaunančio socialinės pašalpos, pajamos	163	
Teisės į Socialinės pašalpos vienišam asmeniui dydžio kriterijus, 1,1VRP	162	
Vienišo asmens, gaunančio socialinę pašalpą, pajamos iki pašalpos gavimo	160	

* Lentelėje nurodytos vidutinės šeimos pajamos vienam asmeniui, o išmoka vaikui (vaiko pinigai) ir neįskaitoma dalis darbinų pajamų nenurodoma, nes ji vienodai skaičiuojama visiems pretendentams į pašalpą, nepriklausomai ar prašymas patenkintas, ar ne.

4.2.3 Teritorinė piniginių socialinės paramos diferenciacija pagal savivaldybes

Analizuojant piniginių socialinės paramos diferenciaciją pagal savivaldybes buvo siekiama savivaldybes suskirstyti į panašių atvejų grupes pagal kelis požymius – socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalį nuo gyventojų skaičiaus (proc.) ir užimtumo lygį (proc.). Nors socialinės pašalpos gavėjų skaičių įprasta lyginti su nedarbo lygiu savivaldybėse, šioje ataskaitoje pasirinktas palyginimas su užimtumo lygiu. Nedarbo lygį lemia bedarbių skaičius, tačiau be bedarbių yra ir ekonomiškai neaktyvūs gyventojai (pvz., nesiregistruojantys bedarbiai, neįgalūs asmenys, nedirbantys dėl šeimyninių aplinkybių), kurie taip pat paprastai neužsidirba pajamų savarankiškai. Jų dalį netiesiogiai, bet atspindi užimtumo lygis. Užimtumas tuo mažesnis, kuo daugiau ne tik bedarbių, bet ir ekonomiškai neaktyvių asmenų, todėl šios analizės tikslui pasiekti yra naudingesnis užimtumo lygio rodiklis. Svarbu paminėti, kad užimtumo lygis koreliuoja su darbo užmokesčio lygiu. Ekonomiškai klestinčiose savivaldybėse užimtumas didesnis, didesnė darbo jėgos paklausa, todėl atlyginimai didesni (ir atitinkamai atvirkščiai).

Analizuojant teritorinę piniginių socialinės paramos diferenciaciją buvo atliekama klasterinė analizė, taikomas K vidurių metodas. Klasterizuojant buvo išbandytos įvairios klasterių variacijos, buvo skiriami 2, 3, 4, 5, 6 klasteriai, lyginami jų centrai, ANOVA rezultatai ir statistinis reikšmingumas. Galiausiai validuotas 4 stabilių klasterių skaičius.

Išskirtų 4 klasterių konvergencijos kriterijus – 0. ANOVA testo rezultatai rodo, kad skirtumai yra statistiškai reikšmingi $p=0,000$, aukštas F rodo, kad klasteriai yra gerai atskiriami vienas nuo kito (žr. *priedus 4.2.3 – 4.2.6*).

Pirmame klasteryje yra 26 savivaldybės (žr. *4.2.2 lentelę*), kuriose vyrauja aukštesnis nei vidutinis užimtumo lygis (60-70 proc.) bei didelė socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus procentais, vidutiniškai 4,10 proc. Tai reiškia, kad šiose savivaldybėse vyrauja gana gera užimtumo situacija, bet taip pat yra ir didelis socialinės pašalpos gavėjų skaičius.

Antrame klasteryje yra 18 savivaldybių (žr. *ten pat*), kuriose vyrauja aukštas užimtumo lygis (70-85 proc.) bei mažiausia socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus procentais, vidutiniškai 1,86 proc. Tikėtina, kad šiose savivaldybėse vyraujantis aukštas užimtumas susijęs su santykinai mažesniu socialinės pašalpos poreikiu.

Trečiame klasteryje yra 11 savivaldybių (žr. *ten pat*), kuriose vyrauja 60-70 proc. užimtumo lygis bei maža socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus procentais, vidutiniškai 2,08 proc. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad šio klasterio užimtumo charakteristikos panašios kaip ir pirmojo klasterio. Žvelgiant į šio klasterio užimtumo centro rezultatą (žr. *priedus 4.2.3 – 4.2.6*) matoma, kad užimtumo situacija yra kiek prastesnė nei pirmajame klasteryje, tikėtina, kad yra nemažai bedarbių, tačiau socialinės pašalpos gavėjų skaičius yra beveik dukart mažesnis. Galima manyti, kad ne visas poreikis yra patenkinamas.

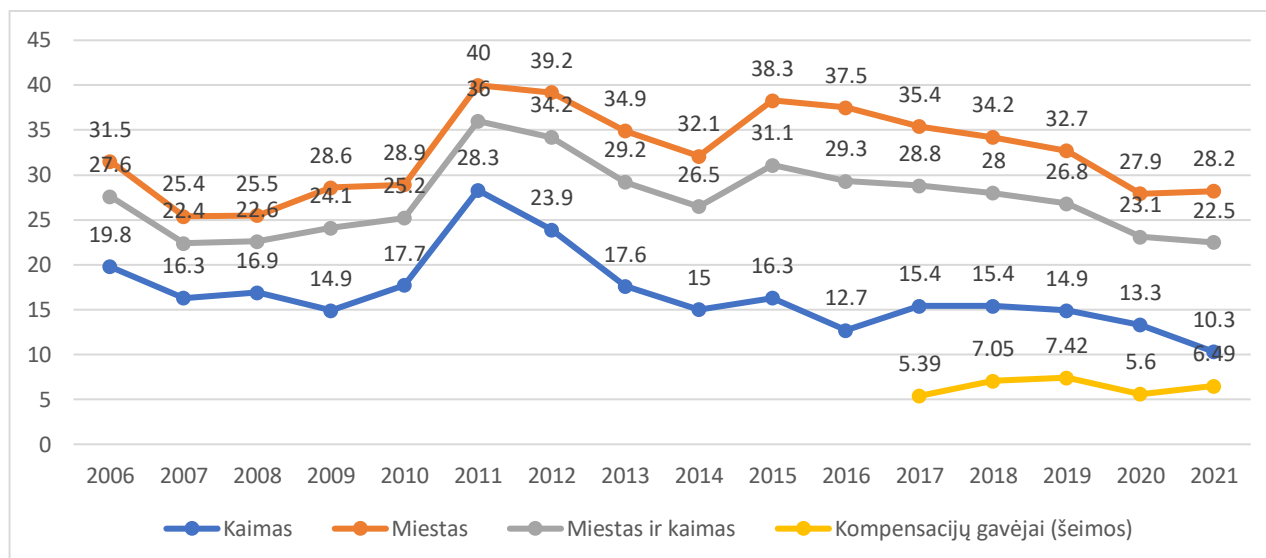
Ketvirtame klasteryje (žr. *ten pat*) išsiskiria 5 savivaldybės, kuriose vyrauja santykinai žemas 50-65 proc. užimtumo lygis bei didžiausia socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus procentais, vidutiniškai 6,38 proc. Šiose savivaldybėse vyraujantis žemas užimtumo lygis susijęs su didesniu socialinės paramos poreikiu ir gavėjų skaičiumi.

Galima teigti, kad Lietuvoje vyrauja teritorinė piniginės socialinės paramos diferenciacija. Didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas savivaldybėms, kurios algoritmo pagalba yra priskiriamos trečiam klasteriui. Nors šiose savivaldybėse užimtumo situacija nėra prasta, tačiau esama ir dėl įvairių priežasčių užimtume nedalyvaujančių gyventojų, tad įtarimą kelia mažas socialinės pašalpos gavėjų skaičius. Tikėtina, kad daug namų ūkių balansuoja ant skurdo rizikos ribos, nes dėl įvairių priežasčių nepasinaudoja arba negali pasinaudoti pinigine socialine parama. Lyginant su pirmuoju klasteriu, kurio užimtumo situacija yra labai panaši, matoma, kad klasteryje esančios savivaldybės veikia geriau, aprėpia daugiau gyventojų – tai rodo beveik dvigubai didesnė socialinės pašalpos gavėjų dalis.

Lentelė 4.2.2: Savivaldybių pasiskirstymas klasteriuose

I KLASTERIS aukštesnis nei vidutinis užimtumo lygis (60-70 %) ir didelė socialinės pašalpos gavėjų dalis (4,10%)	II KLASTERIS aukštas užimtumo lygis (70-85 %), mažiausia socialinės pašalpos gavėjų dalis (1,86%)	III KLASTERIS aukštesnis nei vidutinis užimtumo lygis (60-70%) bei maža socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus dalis (2,08%)	IV KLASTERIS Itin žemas ir žemas užimtumo lygis (50-65%), didžiausia socialinės pašalpos gavėjų dalis (6,38%)
<ol style="list-style-type: none"> 1. Akmenės r. 2. Biržų r. 3. Jonavos r. 4. Joniškio r. 5. Jurbarko r. 6. Kazlų Rūdos r. 7. Kelmės r. 8. Kupiškio r. 9. Mažeikių r. 10. Pagėgių r. 11. Pakruojo r. 12. Panevėžio r. 13. Pasvalio r. 14. Prienų r. 15. Radviliškio r. 16. Raseinių r. 17. Rokiškio r. 18. Šakių r. 19. Šalčininkų r. 20. Šiaulių r. 21. Šilalės r. 22. Skuodo r. 23. Tauragės r. 24. Varėnos r. 25. Vilkaviškio r. 26. Visagino 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alytaus m. 2. Birštono r. 3. Druskininkų r. 4. Elektrėnų r. 5. Kaišiadorių r. 6. Kauno m. 7. Kauno r. 8. Klaipėdos m. 9. Klaipėdos r. 10. Kretingos r. 11. Palangos m. 12. Panevėžio m. 13. Rietavo r. 14. Šiaulių m. 15. Švenčionių r. 16. Trakų r. 17. Vilniaus m. 18. Vilniaus r. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Alytaus r. 2. Kėdainių r. 3. Marijampolės 4. Molėtų r. 5. Neringos 6. Plungės r. 7. Šilutės r. 8. Širvintų r. 9. Telšių r. 10. Ukmergės r. 11. Utenos r. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Anykščių r. 2. Ignalinos r. 3. Kalvarijos r. 4. Lazdijų r. 5. Zarasų r.

4.2.4 Būsto šildymo ir vandens išlaidų kompensacijos

4.2.9 pav. Šeimos, negalinčios pakankamai šildyti būsto, proc.

Šaltinis: Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną Lietuvoje, Lietuvos statistikos departamentas

Analizuojant energetinio skurdo situaciją Lietuvoje, nagrinėjama, kokia šeimų skaičiaus dalis negali pakankamai šildyti būsto. Nuo 2015 m. iki 2021 m. šis rodiklis mažėjo nuo 31,1 proc. iki 22,5 proc. Pastebima, kad didesnė dalis miesto gyventojų susiduria su energetiniu skurdu ir ši tendencija nesikeičia jau nuo 2006 metų. Nuo 2020 m. šis rodiklis 0,3 proc. pablogėjo miestuose ir 2021 m. siekė 28,2 proc. Kaimuose energetinis skurdas nuo 2020 m. sumažėjo 3 proc. punktais ir 2021 m. siekė 10,3 proc. Tuo tarpu būsto šildymo ir vandens išlaidų kompensacijų gavėjų skaičius išlieka žemesnis nei skaičius šeimų, kurios negali pakankamai šildyti būsto (žr. 4.2.9 pav.). Vidutiniškai nuo 2016 m. iki 2019 m. kompensacijų gavėjų skaičius pagal namų ūkius didėjo nuo 5,39 iki 7,42 proc. 2020 m. namų ūkių, gaunančių būsto šildymo ir vandens kompensacijas, skaičius sumažėjo iki 5,6 proc. ir 2021 m. jau siekė 6,49 proc. Tačiau čia verta turėti omenyje, kad būsto šildymo išlaidų kompensacijų gavėjų skaičių gali lemti ir kiti dalykai: energetinių išteklių kaina (didėjant šilumos kainai, didėja paramos gavėjų skaičius, nes didėja jų išlaidos būstui išlaikyti, ir atvirkščiai (pvz., laikotarpiu nuo 2012 iki 2020 m. vidutinė šilumos kaina mažėjo)), taip pat įtakos turi ir oro sąlygos.

2022 m. infliacija ypatingai palietė energetikos sektorių – drastiškai kylant šildymo kainoms buvo įvestos naujos priemonės būsto šildymo kompensacijai gauti: kreipimasis dėl kompensacijos vieną kartą per šildymo sezoną (iki šiol buvo kartas per 3 mėn.), nevertinamas besikreipiančiųjų turtas bei praplėstas galinčių gauti kompensacijas gavėjų ratas uždirbant iki vidutinių pajamų⁶. Šiuo atveju, numatoma, kad situacija artimiausius du metus bus geresnė ir ženkliai didesnė dalis asmenų, negalinčių pakankamai šildyti būsto, turės galimybę gauti kompensacijas.

4.2.5 Įskaitomos pajamos piniginei socialinei paramai gauti

Įstatymo 17 straipsnis pakankamai aiškiai nustato, kokios pajamos yra įskaitomos, vertinant teisę gauti socialinę paramą. Galima išskirti Lietuvos teisės aktuose numatomus skirtingus pajamų įvardinimo metodus:

- pirma, vienas variantas, naudojamas pvz. Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme, kai nurodoma, kas yra neapmokestinama. Šiuo atveju taikoma prezumpcija, kad visos pajamos yra įvertinamos mokesčio tikslais, išskyrus aiškias išimtis, įvardintas įstatyme.
- antra, naudojamas abiejų metodų variantas, pvz. Socialinio draudimo įstatymas, kuriame nurodomi abu sąrašai: kas yra laikoma draudžiamosiomis pajamomis, ir kas nėra laikoma draudžiamosiomis

⁶ Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas 2003 (Valstybės žinios, 2003, Nr. IX-1675).

pajamomis. Šis metodas turi savo trūkumą – jei kuri nors konkreti pajamų rūšis nepatenka (negali būti priskirta) į vieną iš dviejų kategorijų.

- trečia, Įstatyme naudojamas metodas, kai nurodomos pajamos, kurios įskaičiuojamos vertinant teisę gauti piniginę socialinę paramą, ir nurodomos konkrečios pajamų rūšys, kurios nėra vertinamos. Pastebėtina, kad neįskaičiuojamų pajamų išimtys yra nurodytos pakankamai konkrečiai, išdėstant jas atskiruose punktuose, kalbančiuose apie specialias išmokų kategorijas. Taigi, galima teigti, jog Įstatyme taikomas tarpinis variantas, jei vertintume pirmojo ir antrojo aptartų metodų atžvilgiu. Manytina, kad toks variantas yra tikslingesnis (aiškesnis) tiek suinteresuotų asmenų, tiek savivaldybių specialistų atžvilgiu, ir leidžia maksimaliai išvengti dviprasmiškų situacijų ir interpretacijų, kai gali kilti neaiškumų, kaip vertinti atskirą pajamų/išmokų rūšį.

4.2.6 Esminės problemos, kurios šiuo metu trukdo užtikrinti pinigines socialines paramos gavėjų minimalias pajamas ir šios grupės apsaugą nuo skurdo

Vertinant piniginę socialinę paramą, Europos Taryba išskiria tris pagrindinius aspektus: adekvatumą, prieinamumą ir įgalinimą. Pirmo skyriaus analizė atskleidžia, kad lyginant socialinės paramos dydį su pagrindiniais socialiniais – ekonominiais rodikliais, parama ženkliai nuo jų atsilieka, t.y. **nėra užtikrinamas paramos adekvatumas**. Taip pat žvelgiant į skurdo rizikos rodiklius ir paramos gavėjų skaičių, matyti, kad daliai žmonių piniginė socialinė parama arba kompensacijos už šildymą nėra prieinamos.

Piniginės socialinės paramos nepaėmimo mastai 2016 metais siekė 22 proc., t.y. daugiau nei kas penktas nepasinaudojo teise gauti socialinę paramą⁷. Nors nėra naujausių duomenų, pasitelkiančių tokią pačią metodiką, tačiau remiantis 2021-2022 m. MRU atlikto tyrimo „*Socialinės paramos išmokų nepaėmimo priežastys, mastas ir identifikavimo metodika Lietuvos savivaldybėse ir visoje šalyje – NON-TAKE-UP*“ rezultatais, matomas didėjantis nepaėmimo mastas: vertinant socialinės paramos nepaėmimo mastą objektyviu kiekybiniu metodu, nepaėmimo mastas buvo 49 proc.

Galimos išmokų nepaėmimo priežastys yra įvairios – viena iš jų yra informacijos stoka. Pirmiausia, dalis asmenų gali nežinoti apie priklausančią paramą, pavyzdžiui, visiškai nauji pinigines socialines paramos klientai. Jei anksčiau gyventojas niekada nepatyrė nepritekliaus, taip pat savo aplinkoje neturėjo artimųjų ar pažįstamų, gaunančių socialinę paramą, jis gali „nepaimti“ išmokų dėl nežinomo sistemos veikimo. MRU atliktos reprezentatyvios apklausos duomenimis, 62 proc. respondentų atsakė, jog jiems stinga informacijos apie priklausančią paramą, o 37 proc. nežino, kur kreiptis dėl socialinės paramos. Taip pat asmuo, nors ir žinodamas apie išmokas, gali klaidingai suprasti sąlygas ir reikalavimus joms gauti, todėl nesikreipia dėl jų gavimo. Su informacijos stokos problema susidūrė ir viena iš tyrimo metu atliktų interviu informančių. 25 metų moteris su neseniai gimusiu vaiku pabėgusi iš smurtinių santykių ir grįžusi į Lietuvą iš užsienio 2-3 mėn. negavo jokios socialinės paramos. Informantė pažymėjo, kad nežinojo jokių įstatymų ir reikalavimų, o dėl pernelyg didelio atstumo negalėjo nuvažiuoti į savivaldybės paramos skyrių (žr.: „*Interviu Nr. 3.2.3*“ Ataskaitos priede).

Su informacijos trūkumo problema yra susijusi kita išmokų nepaėmimo priežastis – sudėtingos biurokratinės ir administracinės procedūros. Žmonės gali nesikreipti ar nespėti laiku pateikti paraiškos dėl pernelyg sudėtingos sistemos. Paraiškų formose dažnai naudojama teisinė kalba, tad žemesnio išsilavinimo, mažiau raštingiems ar sergantiems asmenims gali būti sunku jas tinkamai užpildyti. Taip pat asmuo gali vengti buities ir gyvenimo sąlygų patikros, nenorėti rinkti įvairių dokumentų, pažymų. Be to, jei reikia atvykti pateikti reikiamus dokumentus į įstaigą, žmogų riboja jos darbo laikas, kitos turimos atsakomybės, pavyzdžiui, kito asmens priežiūra. Opi problema yra atstumas iki įstaigos ir galimybės atvažiuoti, ypač kaimo vietovių gyventojams, kur nėra išvystytas patogus viešojo transporto tinklas. Kita vertus, daugelį paraiškų galima pateikti internetu, tačiau tai taip pat ne visada yra paprasta padaryti dėl galimybių trūkumo. Tai itin

⁷ Gabnytė, Vencius, Navickė, 2020. The Benefit non-take-up in the Context of Cash Social Assistance Reform in Lithuania. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1618638620761/J.04~2020~1618638620761.pdf>.

aktualu kalbant apie nepasiturinčius gyventojus. Dalis namų ūkių neturi asmeninio kompiuterio (2022 m. – 20 proc.⁸) ar interneto prieigos (2022 m. – 12 proc.⁹), stokoja skaitmeninio raštingumo įgūdžių. 2021 m. duomenimis, bazinius arba aukštesnius skaitmeninius įgūdžius turėjo 49 proc. Lietuvos gyventojų¹⁰, tad apie pusę visų gyventojų skaitmeninių įgūdžių stokojo. Tyrimo autorių atlikto interviu metu, 38 metų moteris pabrėžė, kad senyvo amžiaus žmonėms yra ypatingai sunku kreiptis socialinės paramos, nes jiems sunkiau užpildyti prašymą internetu, o seniūnijose turi laukti talonėlių, stovėti eilėse (žr.: „*Interviu nr. 3.2.8*“ *Ataskaitos priede*). Visa tai prisideda prie išmokų nepaėmimo problemos.

Dar viena išmokų nepaėmimo priežastis yra šešėlinės pajamos. 3 iš 11 informantų tyrėjų atliktų interviu metu paminėjo, kad gavo nelegalias pajamas. 49 metų informantės teigimu, nelegalios pajamos jai padėjo išgyventi krizės metu: „*a ir buvo mano nelegalios vadinkim, taip, pajamos, mano mokymams, kurie irgi man padėjo išgyventi, išlaikyti šeimą realiai*“ (žr.: „*Interviu nr. 3.2.5*“ *Ataskaitos priede*). Tuo metu 58 metų informantas užsidirbdavo nelegaliai tada, kai prarasdavo teisę į piniginę socialinę paramą, nes dėl taisyklių nesilaikymo buvo išbraukiamas iš užimtumo tarnybos (žr.: „*Interviu nr. 3.2.1*“ *Ataskaitos priede*). Aukščiau minėtame tyrime teigiama, kad užsiimdami šešėline ekonomine veikla žmonės dažniausiai nesikreipia paramos bijodami, kad mokesčių inspekcija ar kitos institucijos sužinos apie gaunamas pajamas ir reikės mokėti mokesčius. Taip pat nelegalia veikla užsiimantys asmenys nenori skirti laiko paramai gauti, nes jų laikas yra skiriamas nelegaliai veiklai. Beje, yra asmenų, kurie užsiimdami nelegalia veikla turi pajamų ir nesikreipia dėl piniginės socialinės paramos, nes jiems tai morališkai nepriimtina. Tai reiškia, kad asmenų praktinė finansinė padėtis yra geresnė, nei nurodoma oficialiai, tad sąžiningumo sumetimais nesikreipia dėl jos suteikimo. Svarbu išskirti, kad ekspertų ir gyventojų nuomonė apie šešėlinę ekonominę veiklą išsiskyrė: daugiau nei 2/3 ekspertų ir tik apie ¼ gyventojų pritarė, kad ši priežastis yra reikšminga išmokų nepaėmimui.

Kitos išmokų nepaėmimo priežastys labiausiai susijusios su socialiniais barjeriais ir stigmatizacija. Stigmatizacijos apraiškas socialinės paramos sistemoje bei susijusiam viešajame diskurse mokslininkai išskiria jau nuo 2011 m.¹¹, taip pat 2015^{12,13}. Žalimienė (2011)¹⁴ teigia, kad stigmatizacija gali lemti nepakankamai efektyvią socialinės paramos politiką, kuri ne įgalina ir motyvuoja, o palaiko diskriminuojančią aplinką bei kuria hierarchinius galios santykius.

2021-2022 m., jau minėtas MRU atliktas tyrimas parodė, kad stigmatizacija ir socialiniai barjerai yra svarbios priežastys, dėl kurių išmokos nepaimamos. Tyrime detaliau išskiriama stigmatizacijos ir socialinių barjerų problema piniginės paramos sistemoje trimis aspektais. Visų pirma, pinigine socialine parama nėra pasinaudojama dėl visuomenėje vyraujančių neigiamų nuostatų piniginės socialinės paramos gavėjų atžvilgiu. Neigiamų nuostatų paplitimas piniginės socialinės paramos gavėjų atžvilgiu visuomenėje yra susijęs su antruoju aspektu: patys potencialūs gavėjai jaučia gėdą ir nepatogumą todėl, kad gaudami paramą visuomenėje jie bus laikomi nesėkmingais, įvardijami kaip „pašalpiniai“, tinginiai. Stigmatizacijos problemą įžvelgė ir viena iš tyrimo autorių atliktų interviu informančių: „*iš tikrųjų yra paplitusi nuomonė, kad žmonės yra tinginiai, nesieško darbo, nori gyventi iš pašalpy*“ (žr.: „*Interviu Nr. 3.2.6*“ *Ataskaitos priede*). Trečiasis aspektas yra susijęs su potencialių gavėjų kuklumu: asmenys nepasinaudoja pinigine socialine parama, nes nėra pratę gyventi iš paramos; asmenys mano, jog patys įveiks skurdo problemas be valstybės įsikišimo; asmenys savo piniginę ir socialinę situaciją nuvertina (galvojama, kad yra asmenų, kurie gyvena dar

⁸ Oficialios Statistikos Portalas, 2022. Informacinių technologijų naudojimas namų ūkiuose. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10328496>

⁹ Ten pat.

¹⁰ Eurostat [ISOC SK DSKL I21](https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&plugin=1)

¹¹ Žalimienė, 2011. „Socialiai remtini“, „socialinės rizikos“, „globotiniai“... Kokią visuomenę konstruoja Lietuvos socialinės paramos politika? Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175367647/J.04~2011~1367175367647.pdf>.

¹² Donauskaitė, 2015. Žiniasklaidos vaidmuo skurdo mažinimo politikoje: Lietuvos interneto dienraščių 2008 m. ekonominės krizės metu atvejis. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:8281480/>.

¹³ Navickė, 2015. Piniginių socialinių išmokų vaidmuo mažinant skurdą Lietuvoje: disciplinuoti, perskirstyti, įtraukti, investuoti. Prieiga per internetą: <https://epublications.vu.lt/object/elaba:14370529/>.

¹⁴ Žalimienė, 2011. „Socialiai remtini“, „socialinės rizikos“, „globotiniai“... Kokią visuomenę konstruoja Lietuvos socialinės paramos politika? Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175367647/J.04~2011~1367175367647.pdf>.

prasčiau). Bendrai, asmenys, kurie dėl stigos ir dėl socialinių barjerų nesikreipia socialinės paramos, dažniausiai turi informacijos, kur turėtų kreiptis, jog gautų socialinę paramą, tačiau tyčia nesikreipia jos gauti

2016 m. labiausiai teise į socialinę paramą nepasinaudojo vieni gyvenančių asmenų bei vieni tėvų namų ūkiai¹⁵. 2021–2022 m. MRU atliktame tyrime išskiriama, kad teise į socialinę paramą daugiausiai nepasinaudoja susituokę asmenys, taip pat išsiskyrę bei našliai. Taip pat asmenys, kurie gyvena kaimo vietovėje ar mažesnėse gyvenvietėse už didmiesčius. Kartu namų ūkyje paprastai gyvena suaugę asmenys, kurie yra bedarbiai. Remiantis šiais kriterijais, turėtų būti įmanoma identifikuoti asmenis, kurie nepaima jiems priklausančios paramos.

LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose taip įtvirtinti nepiniginiai paramos gavimo kriterijai, kurie taip pat apriboja galimybes gauti paramą (žr. 4.2.8 skyrių).

Trečias svarbus piniginės socialinės paramos principas yra asmenų įgalinimas. LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme nustatyti gana griežti reikalavimai darbo paieškai ir sankcijos: Įstatymo 8 str. nurodo, kad darbingo amžiaus asmenys privalo būti registruoti UŽT, išskyrus tam tikras išimtis. Taip pat asmenys, atsisakę jiems tinkamo darbo, yra išbraukiami iš UŽT sąrašų ir iki pusės metų netenka galimybės gauti piniginę socialinę paramą. Nepaisant to, žmonės neretai užsibūna paramos sistemoje, nes kartu su parama trūksta paslaugų, kurios aktyviai padėtų įsitraukti į darbo rinką ir pilnavertį visuomenės gyvenimą. Vietoje to, paramos gavėjai neretai turi dirbti visuomenei naudingus darbus (žr. 4.2.8 skyrių), kurie dažniausiai neatitinka jų poreikių bei kompetencijų ir pakerta jų orumą. LR Valstybės kontrolės tyrimas (2019)¹⁶ parodė, kad 50 savivaldybių, sudarydamos socialinių paslaugų planus, neišsiaiškino socialinių paslaugų poreikio. Net 94 proc. asmenų, 2018 m. baigusią užimtumo didinimo programą, neišsilaikė darbe daugiau kaip 3 mėnesius. Socialinės paramos stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse duomenimis, nuo 2016 m. nuosekliai mažėjo asmenų, kurie gauna socialines paslaugas. 2017 m. 61,4 proc. asmenų, gaunančių socialinę pašalpą, gavo bent vieną socialinę paslaugą, 2021 m. – tik 47,7 proc.¹⁷ Socialinių paslaugų trūkumą pažymėjo 4 informantai tyrėjų atliktų interviu metu teigdami, kad jiems nebuvo pasiūlytos socialinės paslaugos kreipiantis dėl socialinės pašalpos ir vėliau (žr.: *Ataskaitos 3.2 „Interviu“ priedus*).

Nuo 2020 m. yra įgyvendinamas „Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis“, kuris šiuo metu įgyvendinamas 45 savivaldybėse*¹⁸ (iš jų 6 savivaldybėse modelis finansuojamas iš Europos socialinio fondo lėšų, o jo finansavimą koordinuoja UŽT). Modelyje dalyvaujantys asmenys yra tie, kurie:

- ilgą laiką nedirba;
- gauna piniginę socialinę paramą;
- priklauso bent vienai iš Užimtumo įstatymo 48 straipsnio 2 dalies 1–3, 5–10 punktuose nurodytų asmenų grupių.

¹⁵ Gabnytė, Vencius, Navickė, 2020. The Benefit non-take-up in the Context of Cash Social Assistance Reform in Lithuania. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2020~1618638620761/J.04~2020~1618638620761.pdf>.

¹⁶ LR Valstybės kontrolė, 2019. Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Product/Download/3774>.

¹⁷ Socialinės paramos veiksmingumo stebėsenos Lietuvos Respublikos savivaldybėse. Prieiga per internetą: <https://qlik-public.socmin.lt/sense/app/3b7d2f59-5a02-4f21-87aa-e92332d457d7/sheet/4dc8db21-cd1c-4e1e-80e4-adc10f1be814/state/analysis>

¹⁸ Modelis nuo 2020 m. įgyvendinamas 23 savivaldybėse (Visagino, Alytaus r., Anykščių r., Biržų r., Ignalinos r., Joniškio r., Jurbarko r., Kaišiadorių r., Kalvarijos, Kazlų Rūdos, Kelmės r., Kupiškio r., Lazdijų r., Molėtų r., Pasvalio r., Prienų r., Raseinių r., Rokiškio r., Šakių r., Šiaulių r., Varėnos r., Vilkaviškio r., Zarasų r.). Nuo 2022 m. birželio 1 d. prie modelio prisijungė dar 16 šalies savivaldybių: Kauno, Švenčionių, Tauragės, Utenos, Šalčininkų, Kėdainių, Ukmergės, Klaipėdos ir Plungės, Širvintų rajonų, Rietavo, Elektrėnų, Palangos, Marijampolės bei Vilniaus ir Šiaulių miesto savivaldybės. Planuojama, kad nuo 2023 m. šio modelio pagrindu dirbs visos šalies savivaldybės.

Prie jo kasmet jungiasi vis daugiau savivaldybių, tačiau, nepaisant to, jis aprėpia santykinai nedidelį socialinės pašalpos gavėjų skaičių (kasmet apie 100 piniginės socialinės paramos gavėjų kiekvienoje savivaldybėje). Be to, jis skirtas tik paramos gavėjams, kurie jau turi kompleksinių problemų. Kitų paslaugų, skirtų pažeidžiamų grupių įdarbinimui, teikėjų (pvz. NVO) finansavimas yra fragmentuotas ir be aiškių perspektyvų (pvz. Alternatyvių investicijų detektorius šias paslaugas finansuos tik iki 2023 kovo pabaigos, be to, bendra 2,5 metų projektų apimtis siekia apie 2000 dalyvių, o dalis jų nėra piniginės socialinės paramos gavėjai). Užimtumo tarnyba nedirbantiems asmenims gali pasiūlyti aktyvias darbo rinkos priemones, bet ypač pažeidžiamiems asmenis dažniausiai reikia kompleksinių paslaugų, kurių UŽT neteikia. Tačiau nuo šių metų liepos 1 d. įvyko reforma, pagal kurią kliūčių užimtumui turintys asmenys įgyja darbo rinkai besirengiančio asmens statusą. Užimtumo tarnybos konsultantai individualiai vertina asmens situaciją ieškant darbo ir nustato paslaugų, kurios padės pasirengti integracijai į darbo rinką, poreikį. Darbo rinkai besirengiantys asmenys yra draudžiami privalomuoju sveikatos draudimu ir gali pretenduoti į socialinę paramą, taip pat gauti reikalingą pagalbą įsidarbinimą ribojančioms aplinkybėms spręsti iš Užimtumo tarnybos, savivaldybių institucijų, socialinių partnerių ir nevyriausybinių organizacijų. Kadangi ši reforma yra nauja, trūksta duomenų įvertinti jos veiksmingumą. Visgi, tyrimo autorių atlikto interviu metu 59 metų informantė teigė, kad, nors pastaruoju metu įgijo darbo rinkai besirengiančio asmens statusą, jokių papildomų socialinių paslaugų negavo.

4.2.7 Užsienio praktikos

Analizuojant užsienio valstybių naudojamas minimalių pajamų užtikrinimo schemas, jas galima suskirstyti į 5 pagrindines grupes¹⁹:

- Paprastos ir išsamios schemas, kuriomis gali pasinaudoti visi, neturintys pakankamai lėšų pragyventi. Įprastai yra nustatoma suma, reikalinga pragyvenimui, ir išmokomis siekiama panaikinti atotrūkį tarp namų ūkio gaunamų pajamų ir šios ribos. Šalių, taikančių tokias schemas, pavyzdžiai yra Belgija, Čekija, Kipras, Šveicarija, Danija, Estija, Italija, Islandija, Lichtenšteinas, Liuksemburgas, Nyderlandai, Norvegija, Švedija, Slovėnija ir Slovakija.
- Paprastos ir ne kategorinės schemas, tačiau jų tinkamumas ir aprėptis yra ribota. Apribojimai paramai gauti kiekvienoje šalyje skiriasi, pavyzdžiui, vertinamos pajamos, turtas, gyvenamoji vieta. Valstybių pavyzdžiai: Austrija, Graikija, Kroatija, Vengrija, Lietuva, Portugalija, Serbija.
- Bendros schemas su papildomomis kategorinėmis išmokomis, apimančiomis daugumą žmonių, kuriems reikia paramos. Kategorinė išmoka skiriama namų ūkiams, kurių narys turi negalią, vienišiams tėvams ir pan. Didelis dėmesys skiriamas išmokoms vaikams. Šalys, priskirtos šiai grupei: Vokietija, Didžioji Britanija, Lenkija, Latvija.
- Sudėtingas schemų tinklas, dažniausiai kategorinės ir kartais persidengiančios išmokos. Apima daugelį asmenų, kuriems reikia paramos. Pavyzdžiai: Prancūzija, Airija, Malta, Rumunija.
- Labai ribotos, dalinės schemas, kurios taikomos tik siauroms žmonių grupėms ir neapima tų, kuriems reikia paramos. Į šią kategoriją patenka Bulgarija.

Šioje studijoje pasirinkta išsamiau nagrinėti 4 valstybes: Airiją, Vokietiją, Švediją ir Čekiją. Renkantis šias šalis kaip gerąsias praktikas įvertinta, kad jų skurdo rizikos rodikliai yra geresni nei Lietuvos, taip pat socialinių išmokų, išskyrus pensijų, poveikis skurdo mažinimui yra didesnis. Tai rodo socialinių išmokų efektyvumą, todėl svarbu apžvelgti, kaip šiose šalyse veikia minimalių pajamų užtikrinimo schemas. Be to, ankščiau pateiktoje valstybių klasifikacijoje matyti, kad pasirinktos valstybės patenka į kitas nei Lietuva grupes, tad bus bandoma nustatyti kiekvienos iš jų gerąsias praktikas.

Pasirinktos šalys taip pat atspindi skirtingus Esping-Andersen²⁰ gerovės valstybių idealiuosius tipus: Airija – liberalųjį, Vokietija – konservatyvų korporatyvinį, Švedija – socialdemokratinį, tuo tarpu Čekija analizuojama kaip pokomunistinė valstybė, nepriskirta nė vienam idealiajam gerovės valstybės tipui.

¹⁹ Frazer H., Marlier E. (2016). Minimum income schemes in Europe: A study of national policies. European Social Policy Network (ESPN). 10.2767/860513.

²⁰ Esping-Andersen G. (1990): The Three Worlds of Welfare Capitalism, Cambridge: Polity Press.

Airija

Airija išsiskiria labai dideliu socialinių išmokų, išskyrus pensijų, poveikiu skurdo mažinimui: 2021 m. duomenimis skurdo rizika buvo sumažinta 60,7 proc., t.y. skurdo rizikos lygis iki socialinių išmokų, išskyrus pensijas, būtų buvęs 32,8 proc., tuo tarpu po – 12,9 proc. Taip pat Airijoje socialinės apsaugos išlaidos, palyginti su BVP, 2020 m. sudarė 15,7 proc. ir tai buvo mažiausia dalis iš visų ES šalių²¹. Tai rodo itin aukštą socialinės apsaugos sistemos efektyvumą.

Didelis taiklumas skiriant išmokas lemia tai, kad minimalių pajamų užtikrinimas Airijoje yra gana sudėtingas ir susideda iš daugiau nei 20 skirtingų programų. Nors kiekvienos jų reikalavimai skiriasi, galima išskirti kelis bendrus principus, taikomus norint gauti paramą. Pirmiausia, parama gali būti teikiama tik tiems asmenims, kurie legaliai gyvena šalyje ir kurių nuolatinė gyvenamoji vieta yra Airija. Išimtys taikomos Papildomos socialinės pašalpos programai (*angl. Supplementary Welfare Allowance*) pagal EK reglamentą 492/2011 dėl laisvo darbuotojų judėjimo Sąjungoje. Taip pat paramą gali gauti pabėgėliai, turintys leidimą gyventi šalyje, tačiau parama nesuteikiama prieglobsčio prašytojams. Jie gali kreiptis pagalbos pagal kelias kitas programas, pavyzdžiui, gauti Išimtinių poreikių išmoką (*angl. Exceptional Needs Payment*). Kiti reikalavimai, pavyzdžiui, amžiaus, pajamų, turto, skiriasi kiekvienoje programoje. (MISSOC, 2022)²².

Sąlygos ir tinkamumo kriterijai. Pagrindinė minimalių pajamų užtikrinimo programa yra Papildoma socialinė pašalpa. Tai yra savaitinė išmoka, mokama žmonėms, kurie neturi pakankamai pajamų savo ar savo šeimos poreikiams patenkinti. Tačiau paramos negali gauti asmenys, dirbantys daugiau nei 30 val. per savaitę, dieniniame skyriuje besimokantys studentai ir asmenys, dalyvaujantys prekybiniuose ginčiuose. Norint gauti šią pašalpą, nėra taikomi amžiaus apribojimai, tačiau yra vertinamos pajamos bei turtas. Taip pat darbingo amžiaus asmenys turi aktyviai ieškoti darbo, būti registruoti valstybinėje užimtumo tarnyboje, būti pasirašę integracijos sutartį arba įdarbinimo planą, dalyvauti mokymuose, darbo patirties programose, priimti darbo pasiūlymus.

Paramos dydis. Maksimalus paramos dydis 2022 metais – 206 EUR per savaitę vienam asmeniui. Kiekvienam kitam 18-24 m. namų ūkio nariui pridedama po 117,70 EUR, o 25 m. ir vyresniam – 138 EUR per savaitę. Vaikams iki 12 m. amžiaus pridedama 40 EUR, 12 m. ir vyresniems – 48 EUR per savaitę. Pavyzdžiui, namų ūkis, kurį sudaro du suaugusieji ir du vaikai iki 12 m., kas savaitę gaus 426 EUR. Nuo 2023 m. numatyta padidinti savaitinius dydžius: suaugusiems – 12 EUR, vaikams – 2 EUR. Tačiau tikslaus indeksavimo mechanizmo nėra, dydžiai gali būti keičiami planuojant kitų metų biudžetą. Išmoka nėra apmokestinama mokesčiais, taip pat ji yra mokama neribotą laiką, kol gavėjas atitinka reikalavimus.

Airija taip pat turi įvairių konkrečioms žmonių grupėms reikalingų neįmokinių išmokų sistemų, kuriomis yra naudojamos dažniau nei bendroji neįmokinio minimumo sistema ir aukščiau aprašyta papildoma socialine pašalpa. Pagrindinės programos yra šios: darbo ieškančiojo pašalpa (*angl. Jobseeker's Allowance*); neįgalumo pašalpa (*disability allowance*), mokama 18-66 m. neįgaliesiems; pensija akliesiems (*Blind pension*), skiriama 18–66 metų amžiaus akliems ir kai kuriems sutrikusio regėjimo asmenims; pašalpos nepilnomis šeimoms (*One parent family payment*), skiriamos vienišam vaikų auginančiam tėvui ar vienišai motinai; pašalpa ūkininkams (*Farm assist*), skiriama 18–66 metų amžiaus mažas pajamas gaunantiems ūkininkams; neįmokinės našlių ir išgyvenusių civilinių partnerių pensijos (*widow's, widower's or surviving civil partner's non-contributory pension*); neįmokinė senatvės pensija (*State pension non-contributory*). Kaip ir Papildomos socialinės pašalpos atveju, tikrinami tinkamumo kriterijai, vertinamos pajamos ir turtas. Dažniausia maksimali suma vienam asmeniui yra 208 EUR per savaitę, kiekvienam kitam suaugusiam namų ūkio nariui pridedama po 138 EUR (darbo ieškančiojo išmoka kitam 18-24 m. suaugusiajam namų ūkyje yra 117,70 EUR). Vaikams iki 12 m. amžiaus pridedama 40 EUR, 12 m. ir vyresniems – 48 EUR per savaitę. Įvertinus, kad asmuo turi lėšų, pašalpos proporcingai mažinamos. Nuo 2023 m. planuojama savaitinius dydžius didinti 12 EUR suaugusiems ir 2 EUR vaikams.

Papildoma parama. Airijoje nepasiturintiems asmenims kartu su kitomis pašalpomis taip pat gali būti mokami priedai. Pavyzdžiui, asmuo, gaunantis neįgalumo, senatvės ar našlystės pensiją, gali teikti paraišką

²¹ Eurostat: [ILC LI10, ILC LI02, SPR EXP SUM](#).

²² MISSOC, 2022. Guaranteed minimum resources. Prieiga per internetą: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>.

gauti pašalpą vienišam asmeniui (*Living Alone Allowance*). Papildomai asmeniui gali būti paskirta telefono nuomos pašalpa (*Telephone Rental Allowance*).

Be aukščiau įvardytų schemų, Airijoje teikiama piniginė parama būstui išlaikyti ir šildyti. Gaunantys mažas pajamas ir gyvenantys nuomojamame bute gali gauti trumpalaikę paramą būsto nuomai (*Rent Supplement*). Susiduriantys su sunkumais apmokant šildymo sąskaitą taip pat gali kreiptis pašalpos (*Fuel Allowance*), kuri 2022-2023 m. sezonu siekia 33 EUR per savaitę. Namų ūkiams padedama apmokėti sąskaitas už elektros energiją ar dujas taikant Namų ūkio pašalpos paketą (*Household Benefits Package*). Asmenims iki 70 m. amžiaus taikomas pajamų vertinimas, o nuo 70 m. ši pašalpa yra universali.

Kelios dar neįvardytos pašalpos apima paramą mokiniams ir studentams (*Back to Education Allowance, Back to School Clothing and Footwear Allowance*); paramą papildomiems poreikiams (*Additional Needs Payment*), pavyzdžiui, kai būtina namuose pakeisti baldą ar atlikti remontą; kai įsikuriant namuose pirmąkart reikia įsigyti naujų daiktų: patalynės, baldų; kai atsiranda nenumatytų išlaidų, tokių, kaip laidojimas; kai reikalinga parama nelaimingo atsitikimo, pavyzdžiui, gaisro, atveju.

Apibendrinant, Airijos piniginės paramos sistema yra kompleksiška ir išskaidyta į daug įvairių schemų. Nors sistema sudėtinga, parama yra skiriama labai tikslingai, taip pasiekiamas aukštas efektyvumas. Skaičiuojant pagal šiuo metu naujausius prieinamus duomenis, 2020 m. kiekvienas socialinės apsaugos išlaidų procentinis punktas, palyginti su BVP, sumažino skurdą Airijoje 1,03 procentinio punkto, tuo tarpu Lietuvoje – 0,44 procentinio punkto²³. Remiantis gerąja Airijos patirtimi, būtų galima gerinti pinigines socialinės paramos tikslingumą. 4.2.4 skyrelyje nagrinėta energetinio skurdo problema Lietuvoje ir šildymo ir vandens kompensacijos, tačiau, kylant energetinių išteklių kainoms, vis daugiau namų ūkių gali patirti sunkumų naudojantis kitomis būtinosiomis energetikos paslaugomis, pavyzdžiui, apšvietimu, elektros energija įtaisams ir pan. Airijoje taikomas Namų ūkio pašalpos paketas (*Household Benefits Package*), tad panašios išmokos įvedimas Lietuvoje taip pat galėtų būti svarstomas.

Vokietija

Vokietijoje siekiant užtikrinti minimalias pajamas gali būti suteikiamos 3-jų skirtingų rūšių nedraudiminės išmokos: pragyvenimo pašalpa (*vok. Hilfe zum Lebensunterhalt*), bazinių pajamų parama vyresnio amžiaus žmonėms ir mažai uždirbantiems asmenims (*vok. Grundsicherung im Alter und bei Erwerbsminderung*) ir bazinių pajamų parama darbo ieškantiems asmenims (*vok. Grundsicherung für Arbeitsuchende*). Šių išmokų tikslas užtikrinti socialinį ir kultūrinį pragyvenimo lygį darbingiems arba nedarbingiems gavėjams (MISSOC, 2022)²⁴.

Išmokos yra skirtos asmenims, kurie neuždirba pakankamai, kad galėtų patenkinti savo poreikius ir negauna pakankamai paramos iš kitų žmonių, ypač šeimos narių ar kitų socialinio draudimo išmokų. Pragyvenimo pašalpa ir bazinių pajamų parama vyresnio amžiaus žmonėms ir mažai uždirbantiems skiriama, kai asmuo visą laiką ar tam tikrą laikotarpį yra nedarbingas dėl sveikatos problemų ar amžiaus. Bazinių pajamų parama darbo ieškantiems įprastai skiriama darbingiems asmenims ir bendrai viename namų ūkyje gyvenantiems asmenims, jeigu jie negali dirbti.

Sąlygos ir tinkamumo kriterijai. Bazinių pajamų parama darbo ieškantiems. Iš esmės pilietybės reikalavimo nėra, tačiau išmokos neskiriamos užsieniečiams, kurie nedirba nei pagal darbo sutartį, nei savarankiškai, taip pat nėra įgiję teisės į pensijų išmokas. Taip pat išmokos neskiriamos tiems, kurie pirmuosius tris mėnesius yra atvykę į Vokietiją su savo šeimos nariais. Beje, išmokos nepriklauso ir užsieniečiams, kurie neturi teisės gyventi Vokietijoje. Užsieniečiai, kurie apsistoja Vokietijoje tik darbo tikslais, ir jų šeimos nariai turi teisę gauti Prieglobsčio prašytojų išmoką. Ši parama teikiama nuo 15 metų iki amžiaus, kai išeinama į pensiją – t.y. darbingo amžiaus laikotarpiu. Darbingi asmenys privalo dalyvauti į darbo rinką orientuotose priemonėse. Asmuo turi sudaryti integracijos sutartį su darbo centru (Lietuvoje jo atitinkmuo yra Užimtumo tarnyba). Paramos gavėjai yra įpareigoti priimti tinkamą darbą arba dalyvauti profesinės integracijos priemonėse. Išimtys taikomos asmenims, kurie augina vaiką iki 3-jų metų amžiaus ar jei darbas yra nesuderinamas su artimųjų priežiūra.

²³ Skaičiuota remiantis Eurostat duomenimis [ILC LI10](#), [ILC LI02](#), [SPR EXP SUM](#).

²⁴ MISSOC, 2022. Guaranteed minimum resources. Prieiga per internetą: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>.

Pragyvenimo pašalpa ir Bazinių pajamų parama vyresnio amžiaus žmonėms ir mažai uždirbantiems. Vokietijos piliečiai ir kitos pilietybės šeimos nariai, kurie Vokietijoje gyvena ne laikinai, turi teisę į išmoką. Specialios taisyklės taikomos užsieniečiams, kurie neturi leidimo gyventi šalyje arba kurie gyvena Vokietijoje tik darbo tikslais. Amžiaus apribojimų nėra.

Paramos dydis. Bazinių pajamų darbo ieškantiems paramos, Pragyvenimo pašalpos, Bazinių pajamų paramos vyresnio amžiaus žmonėms ir mažai uždirbantiems dydžiai yra nustatomi remiantis standartiniais poreikiais (*angl. standard needs*). Standartiniai poreikiai apima maisto, higienos, namų apyvokos prekes bei kasdienes išlaidas (atitinkmuo Lietuvoje MVPD). 2022 m. parama siekė 449 EUR vienam asmeniui ar vienišiams tėvams. Paramos dydis poroms ar dviem bendrai namų ūkyje gyvenantiems asmenims – po 404 EUR. Paramos dydis suaugusiems, kurie gyvena institucijose, – 360 EUR. Paramos dydis nedirbantiems suaugusiems iki 25 metų, kurie gyvena tėvų namų ūkyje, yra 360 EUR. Vaikams skirti paramos dydžiai yra diferencijuojami pagal amžių: nuo 0 iki 5-erių metų – 285 EUR; nuo 6 iki 13 metų – 311 EUR; nuo 14 iki 17 metų – 376 EUR.

Papildoma parama. Šalia apskaičiuoto paramos dydžio pagal standartinius poreikius, gali būti teikiama papildoma parama. Ji gali būti skiriama vieną kartą, jos tikslas – padengti individualius poreikius, kurių standartinių poreikių apskaičiavimo metodika neįtraukia (pavyzdžiui, apranga neštumo metu ar įsikuriant įsigyjami baldai namams); vaikų švietimui, t.y. vaikų ekskursijoms mokykloje, laisvalaikiui bendruomenėje (įtraukiant ir kultūrinės veiklas), sportui, maitinimui mokykloje, transportui į mokyklą, tam tikrais atvejais privačiam mokymui; padengti specifinius poreikius, kurie yra būdinti tam tikrai grupei, pavyzdžiui, vieniši tėvai, sergantys žmonės, kuriems reikalinga speciali mityba.

Neįskaitomos pajamos/turtas. Teikiant bazinių pajamų paramą darbo ieškantiems asmenims yra tikrinamos jų pajamos, atsižvelgiama į turimą turtą. Tik neatsižvelgiama į smulkias pajamas gautas iš kitų asmenų, įvairias laikinas pašalpas ar išmokas. Taip pat jei asmuo uždirba nuo 100 iki 1000 EUR, gali būti neįskaitoma 20% pajamų. Jei asmuo uždirba nuo 1000 iki 1200 EUR, gali būti neįskaitoma 10% pajamų. Taip pat neįskaitomas tam tikras turtas. Į pajamų patikrinimą neįtraukiama motorinė transporto priemonė. Taip pat būstas, kurį asmuo turi nuosavybes teise arba nuomojasi. Neįskaitomi būsto normatyvai: trims ir daugiau bendrai gyvenantiems asmenims iki 90 kvadratinų metrų; dviem asmenims ar vienam asmeniui – iki 80 kvadratinų metrų. Neįskaitomi sklypo normatyvai: mieste – iki 500 kvadratinų metrų, užmiestyje – iki 800 kvadratinų metrų. Svarbu išskirti, kad jeigu pašalpos poreikis yra trumpalaikis, į turtą, viršijantį normatyvus, neatsižvelgiama. Tai reiškia, kad asmuo neprivalo perduoti normatyvus viršijantį turtą, jei poreikis gauti pašalpą yra trumpalaikis.

Taigi, Vokietijoje yra teikiamos 3-jų rūšių nedraudiminės išmokos, kurios siekia užtikrinti pragyvenimo lygį darbingo amžiaus ir galintiems dirbti ir nedarbingiems asmenims. Pagal pašalpos rūšis atskiriami galintys dirbti ir dėl aplinkybių negalintys dirbti asmenys.

Švedija

Švedijoje siekiant užtikrinti minimalius poreikius teikiama nedraudiminė išmoka – socialinė parama (*šved. Ekonomiskt bistånd*). Paramos tikslas – asmeniui, kuris laikinai neturi pakankamai lėšų būtinoms (pra)gyvenimo išlaidoms, jas suteikti (MISSOC, 2022)²⁵.

Sąlygos ir tinkamumo kriterijai. Socialinę paramą gali gauti visi asmenys, kurie turi teisę būti šalyje. Pilietybės reikalavimai – netaikomi. Norint gauti socialinę paramą, nuolatinė gyvenamoji vieta nėra privaloma sąlyga. Taip pat, norint gauti socialinę paramą, amžiaus apribojimų nėra. Tačiau galima išskirti pabėgėlius ir prieglobsčio prašytojus. Pabėgėliai turi teisę gauti socialinę paramą kaip ir kiti gyventojai, kol galioja leidimas gyventi šalyje. Prieglobsčio prašytojai neturi teisės į socialinę paramą, nes jie gauna kitą išmoką. Beje, asmenys, kurie yra darbingo amžiaus ir galintys dirbti, turi atitikti šias sąlygas: 1) aktyviai ieškoti darbo; 2) registruotis valstybinėse įdarbinimo tarnybose; 3) dalyvauti darbo rinkos aktyvinimo priemonėse bei programose (pavyzdžiui, mokymuose); 4) priimti darbo pasiūlymus. Be minėtų sąlygų, gali būti taikoma sąlyga, kad asmuo dalyvautų savivaldybės organizuojamoje darbo ar kitų įgūdžių kėlimo

²⁵ MISSOC, 2022. Guaranteed minimum resources. Prieiga per internetą: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>.

veikloje. Tačiau ji taikoma tada, kai neįmanoma asmeniui parengti tinkamos darbo rinkos politikos programos/plano.

Paramos dydis. Socialinės paramos dydis yra susietas su nacionaline norma (*angl. national norm*). Nacionalinė norma nėra indeksuojama, tačiau kiekvienais metais nustatoma iš naujo. Pavyzdžiui, lyginant nacionalinės normos dydį 2021 m. ir 2022 m., nacionalinė norma padidėjo 1,6%.

Paramos dydis priklauso nuo: asmenų skaičiaus namų ūkyje, vaikų amžiaus ir ar vaikai valgo ugdymo įstaigoje; suaugusieji gyvena vieniši ar kartu. Bendra paramos suma gaunama sudėjus individualią ir bendrąją išlaidų dalis. Žemiau pateiktose lentelėse pateikiama informacija apie skirtingai skaičiuojamą paramos mėnesinį dydį atsižvelgiant: į vaikų amžių bei pietus ugdymo įstaigoje; asmenų skaičių namų ūkyje; ar suaugusieji gyvena kartu ar atskirai.

4.2.3 lentelė. Vaikams skiriamas paramos dydis - asmeninės išlaidos eurais

Amžius	0	1-2	3	4-6	7-10	11-14	15-18	19-20*
Suma	201,88	225,52	200,97	225,52	282,81	325,55	367,38	370,11
Jeigu pietūs valgomi ugdymo įstaigoje	190,06	207,33	184,60	200,97	-	-	-	-

Šaltinis: Socialstyrelsen, 2021²⁶. * tik tie jaunuoliai, kurie dar lanko vidurinę mokyklą.

4.2.4 lentelė. Bendra išlaidų dalis - paramos dydis, EUR

Asmenų skaičius namų ūkyje	1	2	3	4	5	6	7
Suma	94,57	104,58	131,86	149,13	171,87	194,60	210,06

Šaltinis: Socialstyrelsen, 2021.

4.2.5 lentelė. Suaugusiųjų paramos dydis – asmeninės išlaidos, EUR

	Vienas asmuo	Gyvenantys kartu
Suma	291,90	527,43

Šaltinis: Socialstyrelsen, 2021.

Pavyzdžiui, jei yra vienas tėvas/mama su 8-erių ir 10-ies metų vaikais, jiems paramos dydis skaičiuojamas taip: 291,90 EUR (individuali vieno suaugusiojo dalis) + 282,81 EUR (individuali vaiko dalis) + 282,81 EUR (individuali vaiko dalis) + 131,86 EUR (bendra namų ūkio išlaidų dalis 3 asmenims) = 989,38 EUR.

Papildoma parama. Gali būti suteikiama papildoma parama pagrįstoms išlaidoms – esant poreikiui. Pavyzdžiui, būsto išlaidoms, elektros tiekimui, kelionėms į ir iš darbo, namų ūkio draudimui, narystei profesinėje sąjungoje.

Neįskaitomos pajamos/turtas. Iš esmės visos pajamos ir turtas yra vertinami. Tačiau į pajamų vertinimą neįskaitomos pajamos, mažesnės už *Price base amount* (*šved. prisbasbelopp*) t.y. apie 4744 EUR per metus. Taip pat neįskaičiuojami 25% pajamų iš darbinės veiklos tiems asmenims, kurie kreipėsi dėl socialinės pašalpos skyrimo ir prieš tai gavo socialinę pašalpą 6 mėnesius iš eilės, neįskaičiuojamos būsto išlaidos, energijos sąnaudos. Atliekant pajamų vertinimą, skaičiuojamos *neto* pajamos, t.y. atskaičius mokesčius ir įmokas. Pajamos dažniausiai apskaičiuojamos remiantis paskutinio mėnesio pajamomis.

Taigi, Švediją galima išskirti dėl itin diferencijuoto socialinės pašalpos apskaičiavimo: itin detalai atsižvelgiama į vaikų amžių; vaikų valgomus pietus ugdymo įstaigose. Lietuvos atveju: jeigu Lietuvoje, apskaičiuojant socialinę pašalpą, būtų diferencijuojama pagal minėtus kriterijus, socialinės pašalpos dydžiai tam tikriems namų ūkio tipams būtų dar mažesni (neadekvatūs) nei yra dabar.

Taip pat Švediją galima išskirti dėl skiriamos papildomos paramos narystei profesinėje sąjungoje – tai rodo Švedijoje esančią normą dalyvauti profesinėse sąjungose ir šios galimybės suteikimą žemų pajamų gyventojams. Lietuvoje, kur asmenų dalyvavimas profesinėse sąjungose yra vangesnis, galima dažniau teikti papildomą paramą asmenims dėl dalyvavimo kitose saviraiškos, bendruomeniškumo, ugdymo(si) ar kitokio tipo veiklose, jeigu dalyvavimas jose yra mokamas.

²⁶ Socialstyrelsen, 2021. Riksnormen för försörjningsstöd 2022. Prieiga per internetą:

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/dokument-webb/ovrigt/riksnormen-for-forsorjningsstod-2021.pdf>

Čekija

Nagrinęjant Europos Sąjungos valstybių skurdo rizikos lygius, Čekija išsiskiria žemiausiu rodikliu – 2021 m. jis sudarė 8,6 proc., kai tuo tarpu ES valstybių vidurkis buvo 16,8 proc., o Lietuvoje – 20 proc.²⁷ Čekijoje taip pat fiksuojamas žemas nedarbo lygis – 15-74 m. amžiaus grupėje 2021 m. jis sudarė 2,8 proc., ES valstybių vidurkis – 7 proc., Lietuvoje – 7,1 proc.²⁸ Įvertinus šiuos rodiklius, svarbu išsamiau paanalizuoti, kaip Čekijoje užtikrinamos gyventojų minimalios pajamos.

Čekijoje minimalios paramos išmokos skiriamos iš materialinės šalpos sistemos (*Systém pomoci v hmotné nouzi, SAMN*). Šioje sistemoje yra 3 svarbiausios išmokos: pragyvenimo pašalpa (*Příspěvek na živobytí*), priedas būstui (*Doplátek na bydlení*) ir išimtinės skubios pagalbos (*Mimořádná okamžitá pomoc*) išmoka (*MISSOC, 2022*)²⁹.

Sąlygos ir tinkamumo kriterijai. Minimalios paramos išmokoms gauti Čekijoje nėra taikomi pilietybės ar amžiaus reikalavimai. Visgi norint gauti pragyvenimo pašalpą arba priedą būstui asmenys turi atitikti vieną iš šių reikalavimų: jie turi būti nuolatiniai gyventojai, prieglobstį gavę asmenys, darbuotojai migrantai ir jų šeimos nariai (pagal Reglamentą 492/2011), ilgalaikiai ES gyventojai, ES piliečiai, kuriems netaikomas Reglamentas 492/2011, po 3 mėnesių gyvenimo Čekijos Respublikoje. Išimtinė skubi pagalba (*Mimořádná okamžitá pomoc*) taip pat suteikiama asmenims, kurie legaliai gyvena šalyje, tačiau, kilus pavojingoms situacijoms, – net ir nelegaliai Čekijos Respublikoje esantiems asmenims.

Viena iš pagrindinių sąlygų šalpos gavimui yra asmens noras dirbti – privaloma registruotis darbo biržoje kaip darbo ieškančiam asmeniui, aktyviai ieškoti darbo, sutikti dirbti bet kokį darbą (net ir trumpalaikį ar už mažesnę atlyginimą), dalyvauti aktyvaus užimtumo politikos programose, dirbti viešuosius darbus ar visuomenei naudingą darbą. Ši sąlyga netaikoma 68 m. ir vyresniems asmenims, pensininkams, neįgaliesiems, mažus vaikus auginantiems tėvams, kitus asmenis prižiūrintiems asmenims, išlaikomiems vaikams ir laikinai sergantiems asmenims.

Neįskaitomos pajamos. Norint gauti paramą, vertinami pajamos ir turtas. Pajamų vertinimas apima: darbo pajamas, socialinio draudimo išmokas, įskaitant nedarbo išmokas, bet kokias kitokias reguliarias pajamas (pvz., nuoma), pajamas iš kapitalo, bet kokias atsitiktines pajamas ir alimentus. Tačiau dalis pajamų yra neįtraukiama, pavyzdžiui: 30 proc. darbo pajamų, 30 proc. pajamų iš profesinio mokymo ar pameistrystės, produktai, gaminami savo reikmėms, 20 proc. pensijų, ligos draudimo, nedarbo išmokų, pašalpa mobilumui, dotacija specialiajai pagalbai, globos pašalpos dalis, jei vaikui reikalinga priežiūra, stipendijos, pagrindinio būsto renta, kompensacija už patirtą žalą ar susižeidus, pajamos iš kraujo donorystės, pagalba nusikaltimų aukoms, neįskaičiuojamos pajamos, gautos iš fondų ar labdaros draugijų, papildoma pensija už pasipriešinimo judėjimą.

Neįskaitomas turtas. Vertinant turtą, neįtraukiamas nekilnojamas turtas, naudojamas kaip pagrindinis būstas. Taip pat neįtraukiamas šis kilnojamas turtas: standartiniai namų įrenginiai, įrenginiai, mašinos, reikalingi naudingai veiklai, automobiliai, naudojami vaikų ar neįgaliųjų pervežimui, medicininės priemonės neįgaliesiems asmenims, gryniesi iki CZK 7 720 (310 EUR), santaupos, sukauptos privačiame pensijų fonde ar kitos santaupos iki tam tikros ribos.

Paramos dydis. Pragyvenimo pašalpos dydis priklauso nuo namų ūkio sudėties, gaunamų kitų pajamų, sąlygų vykdymo. Jis yra nustatomas remiantis pragyvenimo minimumu (*Životní minimum*) ir egzistavimo minimumu (*Existenční minimum*). Nuo 2022 m. vienam asmeniui pragyvenimo minimumo (*Životní minimum*) mėnesinė suma yra CZK 3 860 (155 EUR). Namų ūkiams taikomi tokie dydžiai: pirmam asmeniui namų ūkyje – CZK 3 550 (142 EUR), antram ir kitiems namų ūkio nariams, kurie nėra išlaikomi vaikai, – CZK 3 200 (128 EUR). Vaikams šis dydis priklauso nuo jų amžiaus: iki 6 m. – CZK 1 970 (79 EUR), 6–15 m. – CZK 2 420 (97 EUR), 15–26 m. – CZK 2 770 (111 EUR). Pavyzdžiui, vienišo tėvo, auginančio 5 m. vaiką, išmoka būtų CZK 5 520 (CZK 3,550 + CZK 1,970 (142 EUR + 79 EUR)) per mėnesį. Egzistavimo minimumas (*Existenční minimum*) taikomas tuomet, kai pašalpos gavėjai neišnaudoja visų turimų galimybių savo veiksmis padidinti savo pajamas. Jo dydis yra CZK 2 490 (100 EUR).

²⁷ Eurostat [ILC_LI02](#)

²⁸ Eurostat [LFSA_URGAN](#)

²⁹ MISSOC, 2022. Guaranteed minimum resources. Prieiga per internetą: <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>.

Priedas būstui (*Doplatek na bydlení*) apskaičiuojamas taip, kad padengtų skirtumą tarp susidariusių būsto išlaidų ir pragyvenimo minimumo. Būsto išlaidos apima nuomą, su būstu susijusias paslaugas, išlaidas energijai. Išmoka mokama tuomet, kai būsto savininkas arba registruotas gyventojas įrodo, kad 30 proc. (35 proc. Prahoje) nuo gaunamų pajamų yra nepakankama padengti būsto išlaidoms. Taip pat šie 30 proc. (35 proc. Prahoje) pajamų yra mažiau nei įstatyme nurodytos atitinkamos normatyvinės būsto išlaidos, kurios yra diferencijuojamos pagal būsto tipą, savivaldybės dydį ir šeimos narių skaičių.

Išimtinės skubios pagalbos (*Mimořádná okamžitá pomoc*) išmoka suteikiama žmonėms, atsidūrusiems situacijoje, kurią reikia nedelsiant išspręsti. Paramos dydis kiekvienu atveju sprendžiamas atskirai. Situacijų pavyzdžiai ir paramos dydžiai pateikiami lentelėje 4.2.6.

Lentelė 4.2.6. Išimtinės skubios pagalbos (*Mimořádná okamžitá pomoc*) situacijos ir paramos dydžiai.

Pareiškėjo situacijos	Paramos dydis
Grėsmė sveikatai	Iki pragyvenimo minimumo
Nukentėjus nuo gaisro, stichinių, ekologinių nelaimių	Iki 15 pragyvenimo minimumo dydžių (<i>Životní minimum</i>), nuo 2022 m. ji gali siekti CZK 57 900 (2 324 EUR)
Vienkartinėms išlaidoms, susijusioms su oficialių dokumentų tvarkymu	Iki faktinių išlaidų
Įsigyti ar suremontuoti reikalingiausius baldus	Iki 10 pragyvenimo minimumo dydžių (CZK 38 600 (1 549 EUR) per vienerius kalendorinius metus
Padengti išlaidas, susijusias su išlaikomų vaikų ugdymu ar specialiais interesais.	Iki 10 pragyvenimo minimumo dydžių (CZK 38 600 (1 549 EUR)) per vienerius kalendorinius metus
Socialinės atskirties rizika, pavyzdžiui, žmonėms, išėjusiems iš įkalinimo įstaigos, vaikų namų, baigė gydytis nuo priklausomybės.	Iki CZK 1 000 (40 EUR). Išmoka gali būti skiriama pakartotinai, tačiau per vienerius kalendorinius metus skiriamų išmokų suma negali viršyti 4 pragyvenimo minimumo dydžių CZK 19 300 (775 EUR).

Šaltinis: MISSOC, 2022.

Apibendrinant, Čekijos piniginės socialinės paramos sistema yra gana aiški, padedama labiausiai pažeidžiamiems asmenims. Parama mokama neribotą laiką, kol yra tenkinamos sąlygos. Tačiau siekiant motyvuoti asmenis savo pastangomis gerinti padėtį, po 6 mėnesių pragyvenimo pašalpos dydis mažinamas iki egzistavimo minimumo tuo atveju, jei asmuo gali dirbti, bet nedirba. Taip pat svarbi parama būstui išlaikyti, nes ji apima ne tik nuomą, bet ir kitas būtinas su būstu susijusių paslaugų išlaidas. Remiantis Čekijos pavyzdžiu, jį būtų galima pritaikyti Lietuvai ir apimti ne tik būsto šildymo, geriamojo ir karšto vandens išlaidų kompensavimą, bet ir kitų komunalinių paslaugų išlaidas, jei jos sudaro daugiau nei 30 proc. namų ūkio biudžeto.

Išanalizavus Airijos, Čekijos, Vokietijos ir Švedijos praktikas matoma, kad bendrais principais užsienio sistemos yra panašios į Lietuvos. Darbingo amžiaus ir galintys dirbti asmenys turi siekti grįžti į darbo rinką; vertinamos pajamos ir turtas, tačiau yra išimčių – neįskaitomos kai kurios pajamos/turtas; yra galimybė skirti papildomą paramą. Tiesa, tarp šių principų praktinio įgyvendinimo yra daug skirtumų, todėl šalių pasiekiami skirtingi rezultatai. Principų įgyvendinimo skirtumai aprašyti anksčiau, išskiriant kiekvieną šalį.

4.2.8 Nepiniginiai teisių į išmoką kriterijai

Teisę į piniginę socialinę paramą, įskaitant ir nepiniginius kriterijus jai gauti, nustato LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. Teisę į paramą turi Lietuvos Respublikos piliečiai; užsieniečiai, turintys Lietuvos Respublikos ilgalaikio gyventojų leidimą gyventi Europos Sąjungoje; Europos Sąjungos valstybės narės ar Europos ekonominei erdvei priklausančios Europos laisvosios prekybos asociacijos valstybės narės piliečiai ir jų šeimos nariai; užsieniečiai, kuriems suteiktas prieglobstis Lietuvos Respublikoje arba laikinoji apsauga; Australijos, Japonijos, Jungtinės Didžiosios Britanijos ir Šiaurės Airijos Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Naujosios Zelandijos, Pietų Korėjos piliečiai ir jų šeimos nariai.

Remiantis LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 8 straipsniu piniginę socialinę paramą turi teisę gauti asmenys, kurie

- dirba (tačiau gaunamų pajamų riba žemesnė negu nustatyta įstatyme)

- nedirba, nes:
- mokosi arba studijuoja
- yra senatvės pensijos amžiaus sulaukę arba
- neįgalūs asmenys
- ieškosi darbo registruojantis Užimtumo tarnyboje
- yra nėščia moteris
- augina mažametį vaiką
- slaugo ar prižiūri neįgalų asmenį
- gydos si stacionarinėje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje arba turi nedarbingumo pažymėjimą

Taip pat LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme numatomi ir tam tikri apribojimai, kurie riboja žmonių teises gauti piniginę socialinę paramą: **asmenys, kurie dirba mažiau nei du trečdalius maksimalios darbo laiko trukmės ir uždirba mažiau nei minimali mėnesinė alga arba minimalus valandinis atlygis neturi teisės į piniginę socialinę paramą**. Pažymėtina, kad darbuotojai, kurie dėl sveikatos būklės turi teisę dirbti ne visą darbo dieną, nėščios ar neseniai pagimdžiusios moterys, darbuotojai auginantys vaiką iki 3 metų, bei vieni auginantys vaiką iki 14 metų arba neįgalų vaiką, turi teisę (pagal LR Darbo kodeksą) dirbti nepilną darbo dieną ir gauti piniginę socialinę paramą, nereikalaujant 2/3 darbo trukmės. Šis reikalavimas buvo svarbus siekiant išvengti šešėlinių pajamų mokėjimo. Įvedus „Sodros grindis“ (t.y. prievolę darbdaviui už darbuotojus, kurių atlyginimas nesiekia minimalios mėnesinės algos, sumokėti socialinio draudimo įmokas nuo ne mažesnių pajamų nei minimalus mėnesio atlyginimas), šis reikalavimas darbo pajamoms neteko prasmės.

Šiuo metu 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatoma minimali darbo valandų trukmės norma dirbantiems pagal darbo sutartį ir minimalus pajamų dydis savarankiškai dirbantiems asmenims, siekiant įgyti teisę į piniginę socialinę paramą prieštarauja vienam iš pagrindinių piniginės socialinės paramos teikimo principų – įgalinimui. Piniginės socialinės paramos gavėjai turi būti skatinami įsilieti į darbo rinką ir savarankiškai užsitikrinti darbinės ar kitas darbo užmokesčiui prilygintinas pajamas.

Tokiu reikalavimu sukuriama socialiai neteisinga sistema, kai didesnes pajamas gaunantys asmenys gali pretenduoti į paramą, o mažiau gaunantys - ne. Ši nuostata nesudaro sąlygų paramos kreiptis būtent mažiau uždirbantiems asmenims, kurių pajamos nesiekia minimalios mėnesinės algos arba minimalaus valandinio atlyginimo, ypač kalbant apie asmenis, kurie dirba savarankiškai.

Atkreiptinas dėmesys, kad ilgą laiką nedirbę asmenys sunkiai integruojasi į darbo rinką, jų išsilaikymas darbe taip pat yra ribotas. Pagal Eurostat duomenis³⁰, tikimybė ilgalaikiam bedarbiui 15-74 m. amžiaus Lietuvoje reintegruiotis į darbo rinką yra 6. Taigi, galimybė įsidarbinti šiems asmenims yra viena žemiausių tarp visų ES šalių (kitų analizuojamų šalių vidurkis sudaro 12). Vienas iš būdų sėkmingai integracijai yra darbas nepilnu etatu tam, kad asmuo palaipsniui įsiliėtų į darbo rinką. Tai ypač svarbu vienišioms tėvams, auginantiems vaikus, o dažniausiai vienišoms mamos.

Dabartinis reguliavimas nesukuria paskatų įsidarbinti mažiau darbo valandų (pavyzdžiui 0,5 etato). Taigi, dėl šiuo metu teisės aktų taikomų normų asmenims nėra sukuriama paskatų papildomai užsidirbti, o tuo pačiu skatinama dirbti nelegaliai dėl šiame straipsnyje taikomų apribojimų.

Teisės į piniginę socialinę paramą neturi asmenys, kurie augina vaikus, kuriems nėra pripažinta tėvystė, materialinio išlaikymo arba teismas priteisia šiam vaikui (įvaikiui) ar šiems vaikams (įvaikiams) išlaikymą.

Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą vieniša motina, nežinanti savo vaiko tėvo arba priėmusi sprendimą vaiko gimimo liudijime nenurodyti vaiko tėvystės ryšio ir norinti gauti socialinę pašalpą bei kompensaciją, privalo kreiptis į teismą pareikšdama ieškinį dėl tėvystės nustatymo (nenurodydama atsakovo duomenų, nes jų nežino). Esant tokiai situacijai Teismas, priimdamas tokį ieškinį, nustato terminą trūkumams pašalinti, kadangi pagal Civilinio proceso kodeksą (CPK) atsakovo duomenys turi būti nurodyti.

³⁰ Eurostat. Transition from unemployment to employment by sex, age and duration of unemployment - annual averages of quarterly transitions, estimated probabilities. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFSI_LONG_E01__custom_3500889/default/table?lang=en&fbclid=IwAR0MJ2YAng_ULbbhtFtBX1ooim85GjIAOjS_SADDTUIS47TxVZvEChmUt_o

Nepašalinius trūkumų ieškiny s gražinamas neišnagrinėtas. Gavus tokią teismo nutartį, kuria yra atsisakyta priimti ieškinį ar ieškiny paliktas nenagrinėtas, ir ją pateikus – savivaldybės socialinės paramos skyrius moka socialines pašalpas ir kompensacijas. Tačiau teisminės procedūros dėl finansų (reikia advokatui mokėti už ieškinio parengimą, ieškiny dėl tėvystės nustatymo yra apmokestinamas žyminiu mokesčiu), teisinio išprusimo ar raštingumo, yra menkai prieinamos pažeidžiamoms grupėms. Dabartiniu teisiniu reguliavimu nėra užtikrinama viena iš esminių socialinių garantijų – gauti pašalpas ir kompensacijas vienišoms motinoms, kurios nežino vaiko tėvo arba kurios yra priėmusios sprendimą vaiko gimimo liudijime nenurodyti tėvystės.

Svarbu paminėti tai, kad kai nėra pripažinta tėvystė, moteris negauna jokių pajamų iš vaiko biologinio tėvo, taip pat negali kreiptis dėl vaiko išlaikymo priteisimo, o kai nėra priteistas išlaikymas – negali kreiptis ir dėl vaiko išlaikymo išmokos iš vaiko išlaikymo fondo. Tokioje situacijoje moteris lieka pilkojoje zonoje, nes nesulaukia paramos nei iš vaiko biologinio tėvo, nei socialinės paramos, gali remtis tik į savo pajamas ir išmokas vaikui (*plačiau žr. 2 uždavinį*).

Dėl šios nuostatos itin kenčia romų bendruomenės narės. Taip nutinka dar ir dėl to, kad dalis šios bendruomenės žmonių yra neraštingi, tad tėvystės statuso įtvirtinimas yra komplikotas. Tokia nuostata vertintina kaip itin diskriminacinė ir perkeliančia našta ant pažeidžiamiausios grupės pečių.

Piniginės socialinės paramos dėl nepripažintos tėvystės negavo ir viena iš respondenčių, kuri pasidalino savo patirtimi viename iš tyrėjų atliktų interviu (*žr.: „Interviu nr. 3.2.4“ Ataskaitos priede*). Šiuo metu 34 metų informantė su 2 metų neturinčiu vaiku gyvena tik iš vaikui skiriamos socialinės paramos ir vaiko pinigų, bendros pajamos siekia tik 200 Eur. Informantė neturi galimybės susitvarkyti dokumentų dėl tėvo, nes negali nustatyti jo buvimo vietos: pabandžius su juo susisiekti jis ją blokavo socialiniuose tinkluose. Informantė ne kartą pabrėžė, kad jai trūksta pinigų pragyvenimui: *„Kur tu gauni tuos 200 (...), kiek vaikui reikia ir kiek tai pačiai mamai reikia. Taigi tu irgi žmogus esi, tau ir vaistų reikia, ir apsirengt kažką. Tai pagal mūsų įstatymą mamai gaunasi nieko nepriklauso, tu gyvenk iš tų pinigų su vaiku ką jūs gaunat, o tie pinigai yra maži. Kur kitose šalyse moterim daugiau padeda valstybė, sako, ką tu duodi, tai ką tu duodi, tu vaikų prigimdai tai valstybei, tie vaikai auga, mokosi, paskui jie pelną kažkokį duoda toj Lietuvoj, vis tiek dirba, išsimokslina, kaip sako skatinkit moteris, kad gimdytų. Tai padėkit tom moterim, moteris nurašytos, prisigimdė vaikų, vyrų nėra, tai jos kaip paleistuvės gaunasi. Tai ir vyrai paleistuviai, padarė vaiką ir pabėgo. Jeigu skirti kažkiek pinigėlių, kad mamos gautų daugiau pajamų tai manyčiau, kad labai pagelbėtų“* (*žr.: „Interviu Nr. 3.2.4“ Ataskaitos priede*).

Asmenys, kurie Užimtumo tarnyboje buvo registruoti trumpiau nei 3 mėnesius (21 str., 11 dalis). Ši nuostata suponuoja, kad jei yra nutraukiama registracija UŽT, asmuo netenka teisės į pašalpą ir vėl įsiregistravęs ją gali gauti tik po trijų mėnesių. Tokiu atveju savivaldybė gali teikti paramą tik išimties tvarka. Tokia sąlyga yra nepagrįstai griežta.

Visuomenei naudinga veikla, kurią LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas savivaldybėms apibrėžia kaip teisę, o paramos gavėjui kaip pareigą. Detalesnis reguliavimas išdėstytas Socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakyme dėl Telkimo visuomenei naudingai veiklai atlikti tvarkos aprašo.

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja visų teisės aktų hierarchiją ir neleidžia poįstatyminiais teisės aktais reguliuoti santykių, kurie turi būti reguliuojami tik įstatymu, taip pat poįstatyminiais teisės aktais nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatyme, nebūtų grindžiamas įstatymais. Be to, Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad pagal Konstituciją su žmogaus teisių ir laisvių turinio apibrėžimu ar jų įgyvendinimo garantijų įtvirtinimu susijusį teisinį reguliavimą galima nustatyti tik įstatymu. Visuomenei naudingos veiklos reguliavimas yra ypatingai svarbi ir asmens teisių aspektu jautri sritis, todėl jam turi būti taikomi aukščiausi reguliavimo standartai. Neabejotinai visuomenei naudingos veiklos reglamentavimas yra susijęs su Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintomis pamatinėmis asmens teisėmis: pirma, laisvė pasirinkti darbą, ir antra, priverčiamojo darbo draudimu.

Visuomenei naudinga veikla – vienas iš faktorių, dėl kurių asmenys vengia arba atsisako prašyti piniginės socialinės paramos. Visuomenei naudinga veikla socialinės paramos sistemoje neatliepia bendradarbiavimo, veiksmingumo ir įgalinimo principų, kurie yra numatyti LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme.

Iki šiol visuomenei naudinga veikla dažniausiai apima nuolatinius aplinkos tvarkymo darbus. Toks visuomenei naudingos veiklos organizavimas yra ydingas ir kelia teisinių abejonių, nes turi darbo santykiams būdingų požymių. Vis dėlto, asmenys negauna darbo užmokesčio ir dažnai nesijaučia pilnaverčiais visuomenės nariais. Be to, net atlikdami nuolatinius darbus, žmonės yra uždaromi į skurdo ratą, kuomet sulaukę pensinio amžiaus nėra sukaukę reikiamo darbo stažo. Taigi, siekiant sutaupyti aplinkos tvarkymo darbų sąskaita, nukenčia piniginės socialinės paramos gavėjai – dažnu atveju jie – pažeidžiamiausi šalies gyventojai.

Visuomenei naudinga veikla paprastai organizuojama nesigilinant į individualius paramos gavėjų poreikius, jų darbinių kompetencijų ugdymą ir realias įsidarbinimo galimybes. Dažnai aplinkos tvarkymo darbai visiškai neatitinka asmens turimos kvalifikacijos ir neugdo reikalingų gebėjimų, todėl visai nepripusėda prie asmens įgalinimo ir priartinimo prie darbo rinkos. Pernelyg retai išnaudojama galimybė savanoriauti NVO ar išbandyti kitas, asmens įsidarbinimo galimybes atitinkančias, profesijas. Viena iš tyrimo metu atliktų interviu informančių teigė, kad jos atliekami darbai yra labai skirtingo pobūdžio: koridorių, grindų, rūsių plovimas, lapų grėbimas, šiukšlių rinkimas. Ji taip pat pažymėjo, kad savivaldybė neaprūpina jos tinkamais darbui rūbais, batais, pirštinėmis, todėl greitai išnešioja arba sugadina savo drabužius. Kartais ji pakeičia susirgusius darželio darbuotojus ir prižiūri vaikus, neturėdama tam jokios kvalifikacijos. Informantė jaudinasi dėl savo ateities, nes, nors atlieka visuomenei naudingą veiklą, visgi nekaupia stažo pensijai (žr.: „Interviu nr. 3.2.2“ Ataskaitos priede).

Visuomenei naudinga veikla prisideda ir prie paramos gavėjų stigmatizavimo, o drauge ir prie nepaėmimo problemos gilinimo. Paramos prieinamumo apribojimai buvo akcentuojami 2018 m. Valstybės kontrolės ataskaitoje „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką?“³¹. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos atliktas tyrimas (2020)³² rodo, kad piniginės socialinės paramos negauna apie 20 proc. gyventojų, kuriems tokia parama priklauso.

Turto vertinimas (iki 2024 m. balandžio 30 d. nuosavybės teise turimas turtas nevertinamas). Skiriant paramą be pajamų vertinamas ir turtas. LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 14 straipsnis apibrėžia, koks turtas skiriant paramą yra įskaitomas:

1. statiniai ir žemė, įskaitant ir nebaigtus statyti;
2. transporto priemonės;
3. žemės ūkio technika;
4. gyvuliai, kurių vertė viršija 1 160 EUR
5. akcijos, obligacijos, vekseliai ir kiti vertybiniai popieriai, akcijos, kurių bendra vertė didesnė kaip 580 EUR;
6. meno kūriniai, juvelyriniai dirbiniai, taurieji metalai, kurių vieneto vertė didesnė kaip 580 EUR;
7. grynieji pinigai, esantys banke ar ne, viršijantys 580 eurų, išskyrus vaiko išlaikymui mokamas sumas;
8. gautos (neapmokėtos) paskolos, kurių bendra vertė viršija 580 eurų, išskyrus valstybės paskolas aukštųjų mokyklų studentams ir paskolas nepasiturintiems asmenims, dalyvaujantiems renovuojant daugiabutį;
9. kitiems paskolinti pinigai (negražinti), viršijantys 580 EUR;
10. valstybės kompensacijos už valstybės išperkamą nekilnojamąjį turtą ir atkuriamos santaupos bei kitos atkuriamos lėšos.

Įstatymo 14 straipsnyje numatyti absoliutūs skaičiai nėra indeksuojami, todėl kyla rizika, kad ilgainiui sumos nuvertės.

³¹ Valstybės kontrolė. 2019. *Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką*: https://www.vkontrolė.lt/pranesimas_spaudai.aspx?id=24885

³² LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2020. Socialinės paramos išmokų nepaėmimo tyrimas: ES taikomų metodikų apžvalga ir pritaikymas Lietuvoje.

4.2.9 Priedai

4.2.1. Piniginės paramos dimensijos rodiklių pokyčiai, proc.

Piniginės paramos dimensijos rodiklis	2017	2018	2019	2020	2021
Asmenų, gaunančių socialinę pašalpą pinigine forma, dalis tarp visų socialinės pašalpos gavėjų	87,37	87,14	87,79	89,09	91,70
Socialinės pašalpos gavėjų bendrosios pajamos (proc. nuo MVPD)	42,55	52,05	55,20	68,85	73,87
Socialinę pašalpą gaunančių šeimų, kurioms socialinė pašalpa nesumažinta ir kurioms mokama ne tik vaikui priklausanti socialinė pašalpa, dalis	83,76	92,11	86,92	85,08	87,41
Socialinės pašalpos gavėjų gaunamos piniginės paramos vertė (proc. nuo MVPD)	35,32	45,94	46,89	58,81	63,11
Socialinės pašalpos gavėjų ir skurstančių asmenų santykis	11,77	11,31	11,55	9,88	12,41
Tarybos sprendimu ir įstatyme nenumatytais atvejais skiriamos piniginės socialinės paramos lėšos lyginant su bendra jų ir socialinės pašalpos suma	8,53	10,41	13,73	17,50	12,88
Papildomas tyrimo autorių įtrauktas rodiklis: Socialinės pašalpos gavėjų gaunamos piniginės paramos vertė (proc. nuo skurdo rizikos ribos)	27,36	32,46	30,87	35,12	33,95

Šaltinis: Socialinės paramos veiksmingumo stebėseną Lietuvos Respublikos savivaldybėse, Lietuvos statistikos departamentas

4.2.2. Piniginės paramos rūšys pagal LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą

Piniginės paramos rūšis:	Dydis ir sąlygos*:
Socialinė pašalpa	<p>Socialinės pašalpos dydis vienam gyvenančiam asmeniui, turinčiam teisę ją gauti, sudaro:</p> <ul style="list-style-type: none"> skirtumą tarp 1,4 VRP dydžio (205,8 EUR) ir vidutinių pajamų per mėnesį – kai socialinė pašalpa mokama ne ilgiau kaip 6 mėnesius; skirtumą tarp 1,2 VRP dydžio (176,4 EUR) ir vidutinių pajamų per mėnesį – kai socialinė pašalpa mokama nuo 6 iki 12 mėnesių; skirtumą tarp 1,1 VRP dydžio (161,7 EUR) ir vidutinių pajamų per mėnesį – kai socialinė pašalpa mokama ilgiau kaip 12 mėnesių. <p>Socialinės pašalpos dydis šeimai, turinčiai teisę ją gauti, sudaro:</p> <ul style="list-style-type: none"> pirmam šeimos nariui – skirtumą tarp 1,1 VRP dydžio ir vidutinių pajamų vienam šeimos nariui per mėnesį – 161,7 EUR); antram šeimos nariui – 90 proc. skirtumo tarp 1,1 VRP dydžio ir vidutinių pajamų vienam šeimos nariui per mėnesį – 145,53 EUR); trečiam ir kitiems šeimos nariams – 70 proc. skirtumo tarp 1,1 VRP dydžio ir vidutinių pajamų vienam šeimos nariui per mėnesį – 113,19 EUR).
Kompensacija už būsto šildymą	<p>Nepasiturintiems gyventojams kompensuojama būsto šildymo išlaidų dalis, viršijanti 10 proc. skirtumo tarp bendrų šeimos arba asmens vidutinių pajamų per mėnesį ir 2 valstybės remiamų pajamų (VRP) dydžių (294 EUR) kiekvienam šeimos nariui arba 3 VRP dydžių (441 EUR) vienam gyvenančiam asmeniui.</p> <p>Kompensacijai už būsto šildymą apskaičiuoti taikomas naudingojo būsto ploto normatyvas:</p> <ul style="list-style-type: none"> 50 kvadratinį metrų, jei žmogus gyvena vienas; 38 kvadratiniai metrai pirmam šeimos nariui; 12 kvadratinį metrų antram šeimos nariui 10 kvadratinį metrų trečiam ir kiekvienam kitam šeimos nariui.

Kompensacija už geriamąjį vandenį	<p>Kompensaciją už geriamąjį vandenį galima gauti, kai geriamojo vandens išlaidos viršija 2 proc. asmens ar šeimos pajamų.</p> <p>Kompensacijai už geriamąjį vandenį apskaičiuoti taikomas geriamojo vandens normatyvas: kai karštam vandeniui paruošti naudojama centralizuotai tiekiamą šilumą:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 2 kubiniai metrai pirmam šeimos nariui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį; • 1,5 kubinio metro antram šeimos nariui per mėnesį; • 1 kubinis metras trečiam ir kiekvienam kitam šeimos nariui per mėnesį. <p>Kai karštam vandeniui paruošti naudojamos kitos energijos ar kuro rūšys, pavyzdžiui, elektra, dujos:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 3,5 kubinio metro pirmam šeimos nariui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį; • 2,5 kubinio metro antram šeimos nariui per mėnesį; • 1,5 kubinio metro trečiam ir kiekvienam paskesniai šeimos nariui per mėnesį.
Kompensacija už karštą vandenį	<p>Kompensaciją už karštą vandenį galima gauti, kai išlaidos karštam vandeniui ir jo paruošimui viršija 5 proc. asmens ar šeimos pajamų.</p> <p>Kompensacijai už karštą vandenį apskaičiuoti taikomas karšto vandens normatyvas:</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1,5 kubinio metro pirmam šeimos nariui arba vienam gyvenančiam asmeniui per mėnesį. • 1 kubinis metras antram šeimos nariui per mėnesį. • 0,5 kubinio metro trečiam ir kiekvienam paskesniai šeimos nariui per mėnesį.

* VRP – 147 EUR

4.2.3 priedas. Atvejų skaičius klasteryje

Atvejų skaičius klasteryje		
Cluster	1	26,000
	2	18,000
	3	11,000
	4	5,000
Valid		60,000
Missing		

4.2.4 priedas. Klasterių centrai

Klasterių centrai	Klasteriai			
	1	2	3	4
	Užimtumas	5	7	4
Soc. pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %	4,10	1,86	2,08	6,38

4.2.5 priedas. Atvejo priskyrimas klasteriui

Atvejo Nr.	Savivaldybė	Klasteris	Atstumas
1	Akmenės r.	1	,855
2	Alytaus m.	2	,705
3	Alytaus r.	3	,868
4	Anykščių r.	4	1,417
5	Birštono	2	,609
6	Biržų r.	1	1,442
7	Druskininkų	2	,873
8	Elektrėnų	2	,448
9	Ignalinos r.	4	1,800
10	Jonavos r.	1	,397
11	Joniškio r.	1	1,785
12	Jurbarko r.	1	,772
13	Kaišiadorių r.	2	,700
14	Kalvarijos	4	1,094
15	Kauno m.	2	,390
16	Kauno r.	2	,814
17	Kazlų Rūdos	1	1,093

18	Kėdainių r.	3	,900
19	Kelmės r.	1	,846
20	Klaipėdos m.	2	1,399
21	Klaipėdos r.	2	,808
22	Kretingos r.	2	,410
23	Kupiškio r.	1	,696
24	Lazdijų r.	4	1,201
25	Marijampolės	3	1,152
26	Mažeikių r.	1	1,072
27	Molėtų r.	3	,702
28	Neringos	3	2,279
29	Pagėgių	1	,646
30	Pakruojo r.	1	1,707
31	Palangos m.	2	,697
32	Panevėžio m.	2	1,089
33	Panevėžio r.	1	,753
34	Pasvalio r.	1	1,018
35	Plungės r.	3	,548
36	Prienų r.	1	,926
37	Radviliškio r.	1	1,039
38	Raseinių r.	1	,950
39	Rietavo	2	1,000
40	Rokiškio r.	1	1,511
41	Šakių r.	1	,770
42	Šalčininkų r.	1	,921
43	Šiaulių m.	2	,795
44	Šiaulių r.	1	1,466
45	Šilalės r.	1	1,409
46	Šilutės r.	3	,630
47	Širvintų r.	3	,466
48	Skuodo r.	1	1,122
49	Švenčionių r.	2	,624
50	Tauragės r.	1	,965
51	Telšių r.	3	,733
52	Trakų r.	2	,851
53	Ukmergės r.	3	,839
54	Utenos r.	3	,807
55	Varėnos r.	1	1,323
56	Vilkaviškio r.	1	,925
57	Vilniaus m.	2	1,501
58	Vilniaus r.	2	,793
59	Visagino	1	,820
60	Zarasų r.	4	1,721

4.2.6 priedas. ANOVA testo rezultatai

ANOVA testo rezultatai						
	Klasteris				F reikšmė	P reikšmė
	Vidurkio kvadratas	df	Vidurkio kvadratas	df		
Užimtumas	22,171	3	,543	56	40,814	,000
Soc. pašalpos gavėjų skaičiaus dalis nuo gyventojų skaičiaus, %	39,187	3	,651	56	60,239	,000

4.3 Pirmo uždavinio antra problema. Šalpos pensijos

Šalpos senatvės ir šalpos neįgalumo pensijų dydžiai reglamentuojami LR Šalpos pensijų įstatyme atsižvelgiant į nustatytą neįgalumo lygį, laiką, kada neįgalumas buvo pripažintas (iki 24 metų ar vėliau), ir kitus veiksnius, turėjusius įtakos asmens galimybei įgyti teisę gauti didesnę arba tokio paties dydžio pensiją ar pensinę išmoką (žr. 4.3.1 lentelę). Atsižvelgiant į šiuos veiksnius, kai kurie šalpos neįgalumo pensijos gavėjai kartu su šalpos neįgalumo pensija turi teisę gauti socialinio draudimo (SDSD) našlaičių ar našlių pensijas ar valstybines našlaičių pensijas bei vienišo asmens išmoką.

Įstatymas numato, kad šalpos pensijų mokėjimas stabdomas dirbantiems asmenims, privalomai draudžiamiems valstybiniu socialiniu pensijų draudimu, jeigu jie neįgaliais pripažinti po 24 m. arba gauna šalpos senatvės pensiją. Toks sprendimas pagrįstas šalpos pensijos paskirtimi: tai yra išmoka prie pagrindinės socialinės apsaugos sistemos dalies, t.y. socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo atveju. Šalpos pensijų sistema yra pagalbinė ir kompensuoja potencialiai prarastas pajamas dėl netekto darbingumo ar jo dalies, su sąlyga, kad asmuo nedalyvavo SD sistemoje bent minimalų reikalaujamą laikotarpį ir neįgijo teisės į jos teikiamą pensiją. Įsitraukimas į SD sistemą įsidarbinus yra pakankamas pagrindas sustabdyti teisę į šalpos pensiją, nes asmuo pradeda gauti pajamas. Tai turėtų motyvuoti darbingus asmenis dalyvauti SD sistemoje.

Išimtis daroma asmenims, kuriems neįgalumas nustatytas iki 24 m. amžiaus. Jiems įsidarbinus šalpos pensijos mokėjimas tęsiasi. Toks skirtingas asmenų, priklausomai nuo to, kokio amžiaus jie pripažinti neįgaliais, traktavimas, pagrįstas siekiu darbingus asmenis motyvuoti dalyvauti SD sistemoje ir įgyti teisę į SD pensiją. Anksti tapę arba gimę neįgaliais asmenys tokios galimybės neturėjo.

4.3.1 lentelė. Šalpos neįgalumo ir šalpos senatvės pensijų dydžiai (nuo 2022 m. birželio 1 d.)

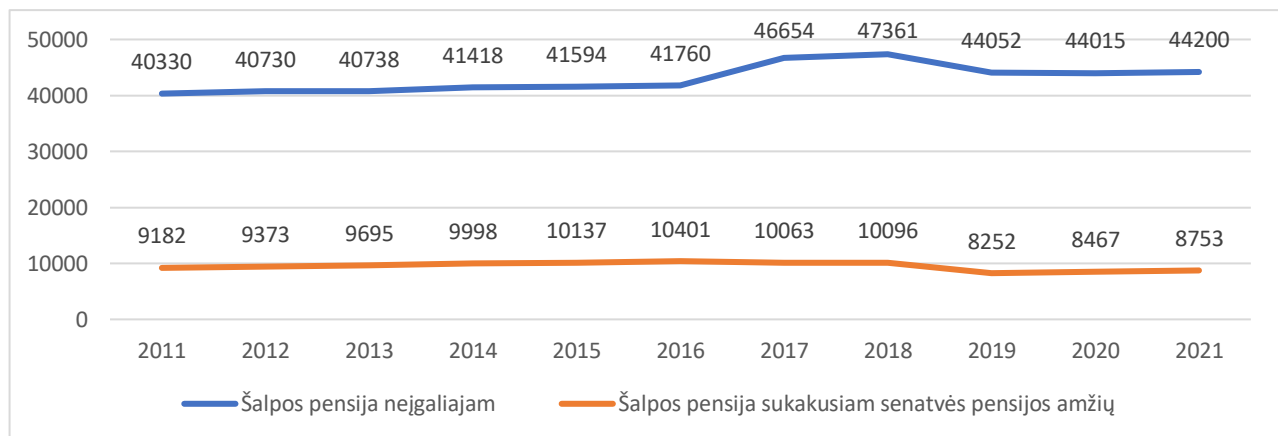
Šalpos neįgalumo pensija	Neįgalumo laipsnis	ŠPB	EUR
Šalpos neįgalumo pensijos dydžiai vaikams, kuriems nustatytas sunkus, vidutinis ar lengvas neįgalumas	Nustatytas sunkus neįgalumas	2 ŠPB	346
	Nustatytas vidutinis neįgalumas	1,5 ŠPB	259,5
	Nustatytas lengvas neįgalumas	1 ŠPB	173
Šalpos neįgalumo pensijos dydžiai asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 metų arba dėl ligos ar traumos, atsiradusios iki 24 metų sukakties dienos, nedarbingais ar iš dalies darbingais pripažinti po 24 metų sukakties dienos, tačiau ne vėliau kaip iki dienos (imtina), kurią jiems sukanka 26 metai (nuo 2022-06-01)	Maks.: netekusiems 100 proc. darbingumo	2,25 ŠPB	389,25
	Min.: netekusiems 45 proc. darbingumo	1 ŠPB	173
Šalpos neįgalumo pensijos dydžiai tėvams (įtėviams), globėjams ar rūpintojams, kurie yra pripažinti netekusiais 60 proc. ir daugiau darbingumo ir kurie ne mažiau kaip 15 metų slaugė namuose neįgaliuosius, kuriems nustatytas specialus ir nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis. Šalpos neįgalumo pensijos dydžiai motinoms, pagimdžiusioms ir išauginusioms iki 8 metų penkis ar daugiau vaikų ir pripažintoms nedarbingomis ar iš dalies darbingomis, netekusiomis 60 procentų ir daugiau darbingumo.	Maks. netekusiems 100 proc. darbingumo	1,5 ŠPB	259,50
	Min. netekusiems 60 proc. darbingumo	1 ŠPB	173
Šalpos neįgalumo pensijos dydis pilnamečiams asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24, netekusiems 60 procentų ir daugiau darbingumo (iki 2005 m. liepos 1 d. pripažintiems I ar II grupės invalidais)		1 ŠPB	173
Šalpos senatvės pensija		ŠPB	EUR

Tėvams (jtėviams), globėjams ar rūpintojams, kurie ne mažiau kaip 15 metų slaugė namuose neįgaliuosius, kuriems nustatytas specialusis nuolatinės slaugos ar nuolatinės priežiūros (pagalbos) poreikis	1,5 ŠPB	259,50
Motinioms, išauginusioms penkis ar daugiau vaikų (vaikų mirties atveju – auginusioms ne trumpiau kaip 8 metus)	1,5 ŠPB	259,50
Senatvės pensijos amžių sukakusiems asmenims	1 ŠPB	173
Šalpos našlaičių pensija	ŠPB	EUR
Tėvų netekusiems nepilnamečiams ar pilnamečiams iki 24m., jei jie mokosi ar yra pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais	0,5 ŠPB	86,5

Šalpos našlaičių pensija skiriama ir mokama 0,5 šalpos pensijų bazės dydžio kiekvienam vaikui, t. y., 0,5 ŠPB – 86,50 EUR kiekvienam vaikui (nuo 2022-06-01 1 ŠPB – 173 EUR,). Kai ši pensija skiriama 4 ar daugiau mirusiojo vaikų (jvaikių), 1,5 šalpos pensijų bazės (nuo 2022-06-01 – 259,50 EUR) skiriama ir mokama visiems mirusiojo vaikams (jvaikiams) lygiomis dalimis.

Šios įstatymo nuostatos rodo, kad šalpos našlaičių pensijos dydžiai yra labai maži, lyginant su mirusio tėvo ar motinos galimai uždirbtomis pajamomis, net jei būtų dirbta už MMA. Taip pat sunku rasti pagrindimą, kodėl esant didesniai našlaičių skaičiui, kiekvienam iš jų mokama pensija mažėja dėl taikomos bendros sumos ribos – 1,5 šalpos pensijų bazės. Šalpos našlaičių pensija mokama iki našlaičiui sueina 24 m. amžius. Dėl šios įstatymo nuostatos našlaičiai, studijuojantys II-oje studijų pakopoje antrame magistratūros kurse, netenka teisės į pensiją, nes baigia vidurinę mokyklą 19 m., o studijų trukmė paprastai yra keturi metai I-oje pakopoje ir dar du metai II-oje pakopoje. Be to, netrūksta atvejų, kai po mokyklos baigimo jaunuoliai tais pačiais metais neįstoja arba daro studijų pertrauką tarp I-os ir II-os pakopos. Tuomet teisę į našlaičio pensiją praranda studijų metu dar ankstesniuose kursuose.

4.3.1 paveikslas pateikiama šalpos pensijų gavėjų skaičiaus kaita pagal išmokos rūšį – gaunantieji šalpos neįgalumo pensijas ir gaunantieji šalpos senatvės pensijas.

4.3.1 pav. Šalpos pensijų gavėjų skaičius

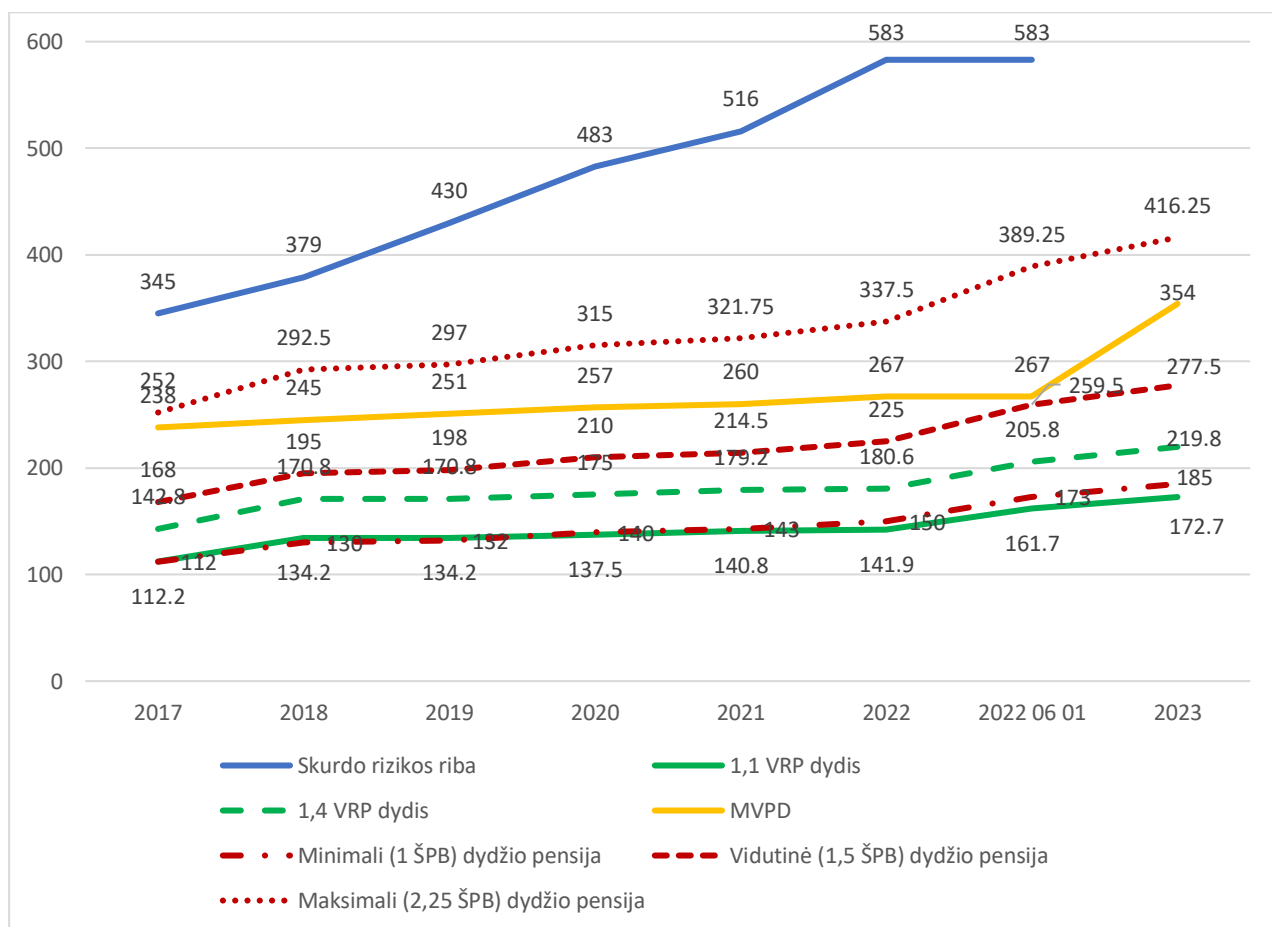
Siekiant parodyti, kaip šalpos pensijos užtikrina jas gaunančių asmenų pajamas, jos lyginamos su skurdo rizikos riba, minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD) ir valstybės remiamų pajamų dydžiu (VRP) – atitinkamai 1,1 VRP, nes šis dydis suteikia teisę į socialinę pašalpą, kai asmuo yra vienišas arba gyvena kartu su kitais.

Atsižvelgiant į tai, kaip skaičiuojami šalpos neįgalumo ir šalpos senatvės pensijų dydžiai, minėti rodikliai lyginami su pensijomis, kurios yra lygios šalpos pensijų bazei (1 ŠPB), siekia pusantro šalpos pensijų bazės dydžio (1,5 ŠPB) ir yra maksimalaus LR šalpos pensijų įstatyme nustatyto šalpos pensijų bazės dydžio (2,25 ŠPB) (žr. 4.3.2. pav.).

Šalpos pensijų dydžių palyginimas su skurdo rizikos riba, minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD) ir valstybės remiamų pajamų dydžiu (VRP) parodo, kad šalpos pensijos yra labai mažos. Tik maksimali šalpos pensija asmenims, netekusiems visiško darbingumo iki 24 m., viršija MVPD, bet vis viena labai atsilieka nuo skurdo rizikos ribos vienam asmeniui. Vidutinė šalpos pensija (1,5 ŠPB) tik šiais metais priartėjo prie MVPD ir tik todėl, kad pastarasis dydis auga labai lėtai. Asmenims senatvėje ar turintiems lengvą negalią mokama šalpos pensija yra artima 1,1 VRP.

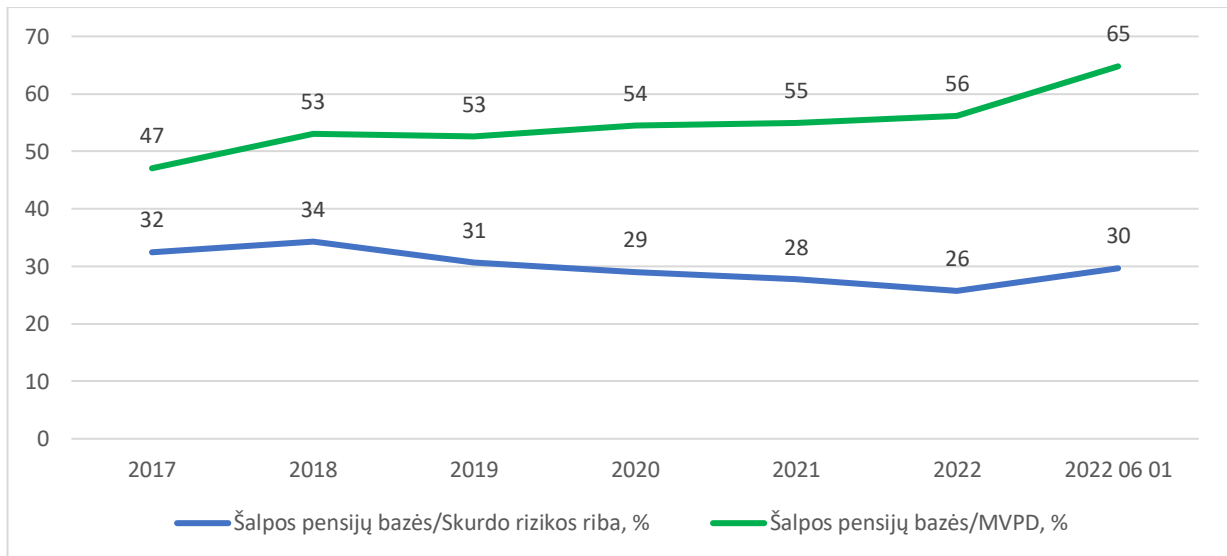
Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad maksimalaus dydžio šalpos pensija (2,25 ŠPB) ar 2 ŠPB viršijančios pensijos yra mokamos tik asmenimis, kurie buvo **pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais iki jiems sukako 24 metai. Maksimali šalpos pensija kitoms gavėjų grupėms (pavyzdžiui, asmenys, kuriems neįgalumas buvo pripažintas vėliau, arba kurie slaugė namuose neįgaliuosius) įprastai maksimaliai siekia 1- 1,5-ŠPB.**

Nuo 2019 m. atsirado reikalavimas, kad šalpos pensijos dydis neturi būti mažesnis nei viena šalpos pensijos bazė (1 ŠPB), todėl visos šio dydžio nesiekusios šalpos pensijos buvo iki jo padidintos. Iki 2019 m. išmokų dydžių diferenciacija vyko pagal neįgalumo atsiradimo priežastį – nuo vaikystės ar dėl bendro pobūdžio ligų. Šiuo metu atsižvelgiama tik į neįgalumo atsiradimo laiką (į šalpos pensijos gavėjo amžių): ar neįgalumas pripažintas iki 24 metų, ar vėliau.

4.3.2. pav. Šalpos pensijų dydžių palyginimas su baziniais ir kitais pajamų rodikliais

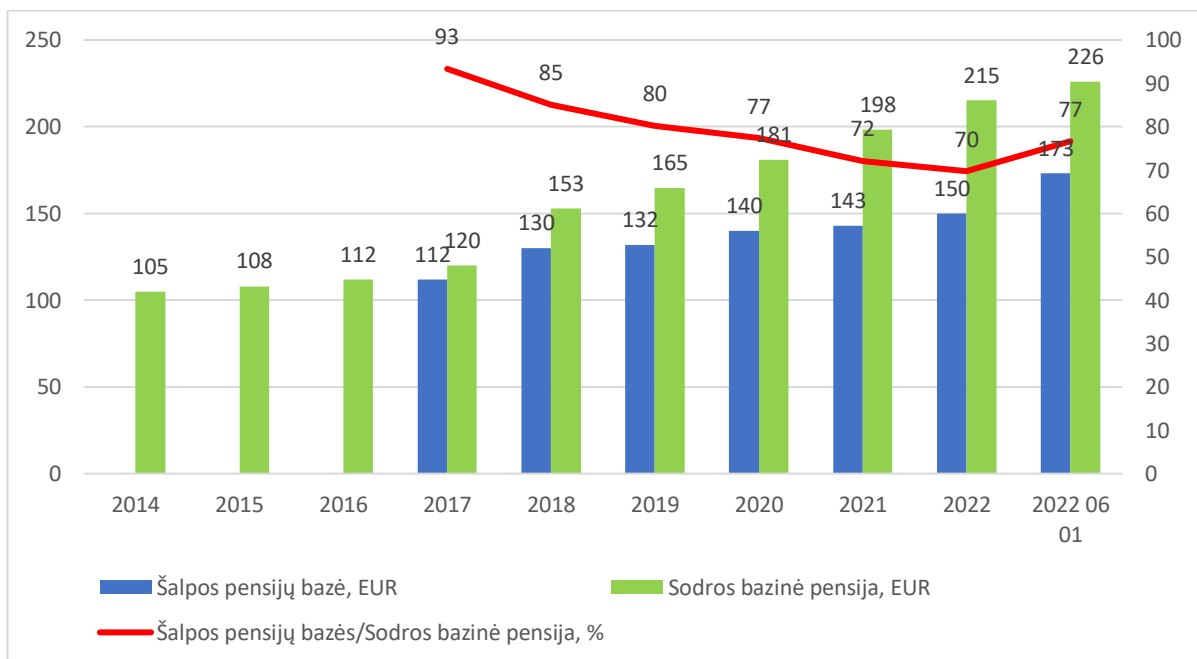
Per pastaruosius kelis metus (išskyrus 2022 m. antrą pusmetį), ŠBP atsiliko nuo skurdo rizikos augimo ir jos dalis buvo nukritusi iki ketvirtadalio skurdo rizikos ribos (4.3.3 pav.). ŠBP santykis su VRP ir MVPD šiek tiek didėjo, tačiau todėl, kad ir šie dydžiai buvo lėtai keičiami.

4.3.3 pav. Šalpos pensijų bazės santykis su baziniais ir kitais pajamų rodikliais

Lyginant su gyventojų disponuojamų pajamų, skurdo rizikos ribos, VDU, MMA ir SD pensijų augimu, vyko santykinis šalpos pensijų nuvertinimas nevykdant jų indeksavimo. ŠPB, lyginant su SD bazine pensija, per penkerius metus buvo sumažėjusi nuo 93 iki 70 proc. Tik 2022 metų viduryje vienkartinis ŠPB padidėjimas atsilikimą šiek tiek sušvelnino (4.3.4 pav.).

Nors SD bazinė pensija ir ŠBP yra skirtingose pensijų sistemose, tačiau jų paskirtis panaši – abi pensijos skirtos užtikrinti minimalias pajamas. SD pensijos struktūra numatyta tokia, kad atliktų dvi funkcijas – užtikrintų minimalias pajamas ir kompensuotų prarastas pajamas, kurios buvo uždirbamos. Pirmąją funkciją didžiąja dalimi atlieka bendroji SD pensijos dalis, todėl ji ir nesueta su buvusiomis pajamomis dirbant. Ji tik iš dalies diferencijuota – tiek, kiek asmens stažas viršija būtinąjį. Tuo tarpu SD bazinės pensijos dydis yra tiems, kas turi ne didesnę nei būtinąją stažą. Šalpos pensijos paskirtis – ta pati, t.y. taip pat siekiama užtikrinti minimalias pajamas. Neatsitiktinai jų dydžiai buvo nustatyti vienodi ir tik dėl skirtingo indeksavimo (o kai kuriais metais ir visai neindeksuojant) ŠPB atsiliko nuo SD bazinės pensijos augimo.

4.3.4 pav. Šalpos pensijų bazė ir SD bazinė pensija

Yra bent trys šalpos neįgalumo pensijos suaugusiems asmenims nuostatų skirtumai, susiję su asmens pripažinimo neįgalium amžiumi. Asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m., sąlygos yra blogesnės nei pripažintiems neįgaliais iki to amžiaus.

Pirma, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m. šalpos pensija mokama tik netekus 60 proc. darbingumo, o antrajai grupei – netekus 45 proc.

Antra, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m. šalpos pensijos dydis 1ŠPB, o tai yra mažiausia pensija tiems, kurie nedarbingais pripažinti jaunesniame amžiuje ir tokio dydžio mokama netekus vos 45 proc. darbingumo.

Trečia, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m., šalpos pensijos dydis nediferencijuojamas pagal nedarbingumo netekimo laipsnį.

Skirtingas asmenų traktavimas, priklausomai nuo amžiaus, kada jie pripažinti nedarbingais, grindžiamas nuostata, kad tų asmenų galimybės dalyvauti socialinio draudimo sistemoje skirtingos. Pripažinti nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m. turėjo galimybę dalyvauti darbo rinkoje ir tapę neįgaliais turėtų teisę į socialinio draudimo netekto darbingumo pensiją, kuri taip pat mokama netekus bent dalies darbingumo ir yra diferencijuota ir paprastai didesnė nei šalpos pensija. Taigi, tokių asmenų pajamų apsauga taikant šalpos pensiją analogiška pensinio amžiaus asmenų. Abiem atvejais daroma prielaida, kad asmenys turėjo galimybę dalyvauti darbo rinkoje, todėl šalpos pensija traktuojama kaip minimalių pajamų apsauga. Abiem atvejais šalpos pensija nemokama turint draudžiamųjų pajamų (t.y. dirbant).

Palankesnis traktavimas asmenų, pripažintų nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m. remiasi argumentu, kad šie asmenys neturėjo galimybės įgyti teisę į socialinio draudimo pensiją. Net ir pasirengimas (mokymasis, profesijos įgijimas) dalyvauti darbo rinkoje buvo apsunkintas negalia ankstyvame amžiuje. Todėl tokių asmenų pajamų apsauga naudojant šalpos pensiją kompensuoja jų negalėjimą naudotis socialinio draudimo pensijų sistema. Kaip ir socialinio draudimo atveju, teisė įgyjama netekus bent 45 proc. darbingumo, pensija diferencijuojama pagal nedarbingumo lygius, pensija mokama turint draudžiamųjų pajamų (dirbant).

Tačiau vis tik asmenų, pripažintų nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m. šalpos vidutinė pensija yra mažesnė negu valstybinio socialinio draudimo netekto darbingumo pensija – atitinkamai 264,5 EUR 316 EUR.³³

Aukščiau pateikta informacija rodo, kad abiem atvejais – tiek asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m., tiek pripažintiems nedarbingais vyresniame amžiuje, šalpos pensijų dydis neadekvatus, nors jam gali būti taikomi skirtingi kriterijai. Asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m., pensijos dydžio adekvatumo kriterijumi gali būti laikoma socialinio draudimo netekto darbingumo pensija, o asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m. – MVPD. Nors abiejų amžiaus grupių asmenys lieka šalpos pensijų sistemoje, tačiau asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m., galėtų būti pripažinta teisė į tokio pat lygmens gerovę, kaip ir SD pensininkams, nes anksti tapę arba gimę neįgaliais asmenys objektyviai neturėjo galimybės dalyvauti darbo rinkoje, tad drauge – ir VSD sistemoje. Į šiuos duomenis atsižvelgiama teikiant rekomendacijas.

Pensijų priemokos vertinimas. 2019 m. vasario mėn. pradėtos mokėti pensijos priemokos. Nors tai nėra šalpos pensija, buvo įvesta papildžius Šalpos pensijų įstatymą, todėl vertinama šiame skyriuje. Pensijos priemokos tikslas suteikti piniginę paramą mažų SD pensijų gavėjams. Dizainu ši priemoka yra artima socialinei pašalpai dviem požymiais. Pirma, ji yra testuojama, t.y. vertinamos pretendento pajamos iš pensijų (išskyrus našlių pensijas ir vienišo asmens išmokas). Antra, jos dydis apskaičiuojamas kaip minimalių pajamų slenksčio (MVPD) ir pretendento pajamų iš pensijų skirtumas. Be to, atsižvelgiama į asmens įgytą pensijų stažą. Tiesa, vertinamos tik tam tikros rūšies ir tik vieno asmens pajamos, todėl išmoka yra pusiau arba kvazi-testuojama.

³³ Vidutinė šalpos pensija apskaičiuota SADM duomenimis apie išlaidas šalpos pensijų rūšims ir pensijų gavėjų skaičius 2022 m. birželio mėn. ir to paties mėnesio duomenimis apie socialinio draudimo netekto darbingumo pensija, kurie pateikti Atvira Sodra tinklapyje: <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>

Dėl minėtų bruožų ši išmoka nėra kategorinė (kaip, pvz., išmoka vaikui), nors mokama tik tam tikrai grupei – SD pensininkams. Ji nėra ir pensijų sistemos dalis, nes neintegruota į SD pensijos dizainą (nesusieta su buvusiu darbo užmokesčiu).

Taigi, pensijos priedas yra lyg specialios paskirties socialinė išmoka (susiejimu su dalimi gavėjo pajamų panaši į socialinę pašalpa) tam tikrai tikslinei grupei – mažų SD pensijų gavėjams. Tačiau dėl to, kad testuojamos ne visos ir ne visų šeimos narių pajamos, ji dizaino požiūriu netaikli, lyginant su socialine pašalpa. Be to, nuo socialinės pašalpos ši išmoka skiriasi dydžiu: kaip minėta, jos minimalių pajamų slenkstis teisei įgyti yra MVPD, o socialinės pašalpos 1,1VRP. Taigi, adekvatumo požiūriu ši priemoka pranašesnė už socialinę pašalpą.

Pensijos priemoka dar labiau komplikavo pinigines socialinės paramos sistemą, nes ją fragmentavo. Šiuo metu vietoje vieningos socialinės pašalpos visiems gyventojams, kurių pajamos laikomos nepakankamomis, yra dar trys, turinčios specifines paskirtis – pensijos priemoka, socialinė pašalpa vienišam asmeniui ir papildoma išmoka vaikui 1-2 vaikų šeimose (apie jas – 4.2 skyriuje). Kelios gyventojų grupės, pretenduodamos į minimalių pajamų apsaugą, traktuojamos skirtingai, taikant skirtingus slenksčius patekti į apsaugos sistemą ir skaičiuojant paramos dydį:

- 1) palankiausiai traktuojami pensininkai (slenkstis MVDP);
- 2) mažiau palankiai – vaikai 1-2 vaikų šeimose (2VRP);
- 3) vienišas asmuo (1,1VRP įgyti teisę, ir 1,4VRP paramos dydžiui);
- 4) mažiausiai palankiai vertinamas asmuo, gyvenantis kartu su kitais (1,1VRP).

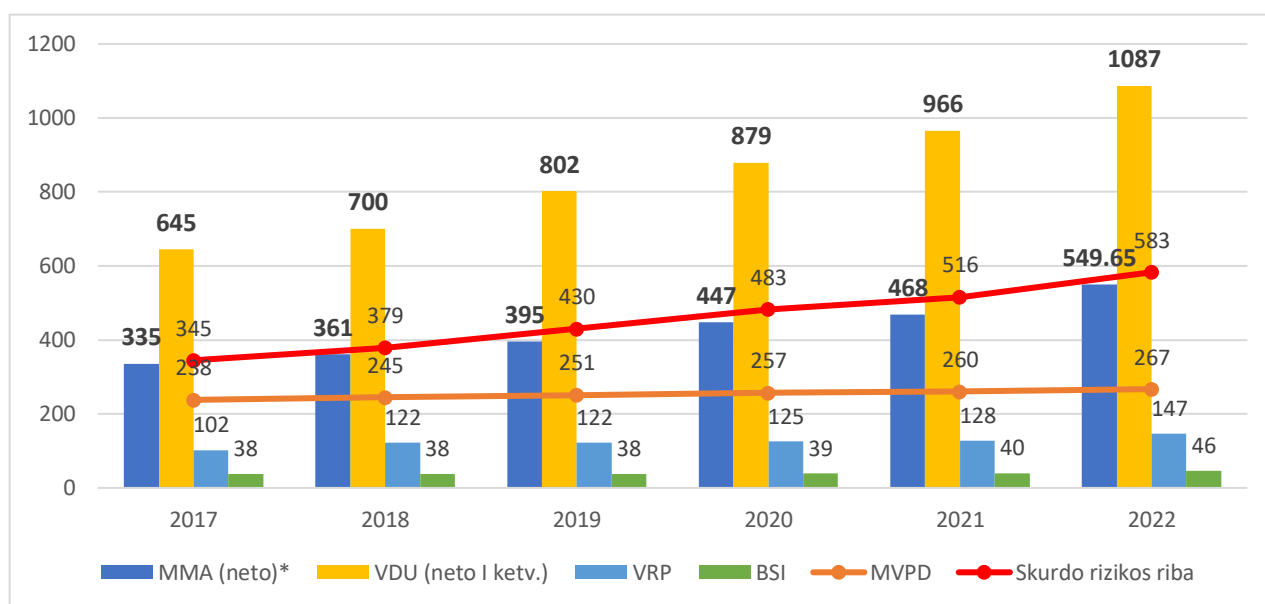
Be to, pensijos priedas siejamas su MVPD jo mokėjimo metais, o kitos išvardintos pinigines socialinės paramos išmokos – per VRM susietas su praėjusių metų MVPD).

Apibendrinant galima teigti, kad pensijos priemoka pagal sumanymą yra ne tik nepakankamai taikli, bet ir nepakankamai teisinga kitų pinigines socialinės paramos gavėjų atžvilgiu.

4.4 Pirmo uždavinio trečia problema (išmokos šeimoms su vaikais)

4.4.1 Situacijos analizė

Per pastaruosius penkerius metus, t.y. 2017-2022 m. laikotarpį, augo MMA ir VDU. MMA pokytis siekia 214,65 EUR., o VDU – 442 EUR. Tai reiškia, kad namų ūkiuose buvo daugiau pajamų, kuriomis galima disponuoti, pirkti prekes ir paslaugas. Tuo tarpu rodikliai, kuriais remiantis apskaičiuojamos išmokos t.y. BSI, VRP ar MVPD didėjo nežymiai (žr. 4.4.1 pav.). Nepaisant augančių atlyginimų BSI 2017-2019 m. visai nekito ir siekė 38 EUR, bendras jo pokytis iki 2022 m. siekia 8 EUR, VRP pokytis – 45 EUR, o MVPD – 29 EUR. Svarbu atkreipti dėmesį, kad skurdo rizikos riba (vienam asmeniui) yra aukštesnė nei šalies MMA (*neto*). Tai reiškia, kad darbas už minimalų atlyginimą neapsaugojo nuo skurdo rizikos: iš minimalios algos atėmus gyventojų pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas, disponuojamosios pajamos, neturint pajamų iš kitų šaltinių, būtų mažesnės už skurdo rizikos ribą (žr. 4.4.1 pav.).

4.4.1 pav. Skurdo rizika, MMA, VDU ir kiti socialiniai rodikliai

*2022 m. naudojami baziniai dydžiai aktualūs nuo 2022 m. birželio 1 d. Skurdo rizikos riba 2021 m. naudojama Lietuvos statistikos departamento prognozė, 2022 m. naudojama LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozė³⁴

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas

Perskaičius kiekvieno rodiklio kasmetinius pokyčius procentais, matome, kad jie auga netolygiai ir chaotiškai (žr. 4.4.1 lentelė). 2017 m. augo atlyginimai VDU 10,3 proc. ir MMA 8,6 proc. Taip pat 8,9 proc. augo skurdo rizikos riba, tačiau kiti svarbūs socialiniai dydžiai liko nepakitę. 2018 m. labiausiai augo VRP dydis – 19,6 proc., o MMA ir VDU augimas buvo nuosaikesnis, atitinkamai 7,8 proc. ir 8,7 proc. 2019 m. labiausiai augo VDU – 14,7 proc., MMA – 9,4 proc., skurdo rizikos riba – 9,9 proc. MVPD didėjo 2,4 proc., o VRP ir bazinė socialinė išmoka (BSI) nekito visai. 2020 m. labiausiai didėjo skurdo rizikos riba – 13,5 proc., VDU – 9,6 proc., MMA – 13,2 proc., kiti dydžiai augo nežymiai, pokyčiai nesiekia net 3 proc. 2021 m. vėl augo skurdo rizikos riba (12,3 proc.), VDU – 10 proc. ir MMA – 4,7 proc., kiti dydžiai, kaip ir ankstesniais metais, kito mažai, vos po kelis procentus.

Po ilgai besitęsiančios stagnacijos arba nuosaikaus augimo 2022 m. padidėjo socialiniai dydžiai: BSI – 15 proc. bei VRP – 14,8 proc., padidinta ir MMA (17,4 proc.), tačiau MVPD augimas yra mažiausias – 2,3 proc. Svarbu pažymėti, kad viso 2017-2022 m. laikotarpio metu augo atlyginimai (iš viso VDU – 68,5 proc.; MMA – 64 proc.), atitinkamai didėjo disponuojamų pajamų kiekis namų ūkiuose, tačiau MVPD pokyčiai buvo

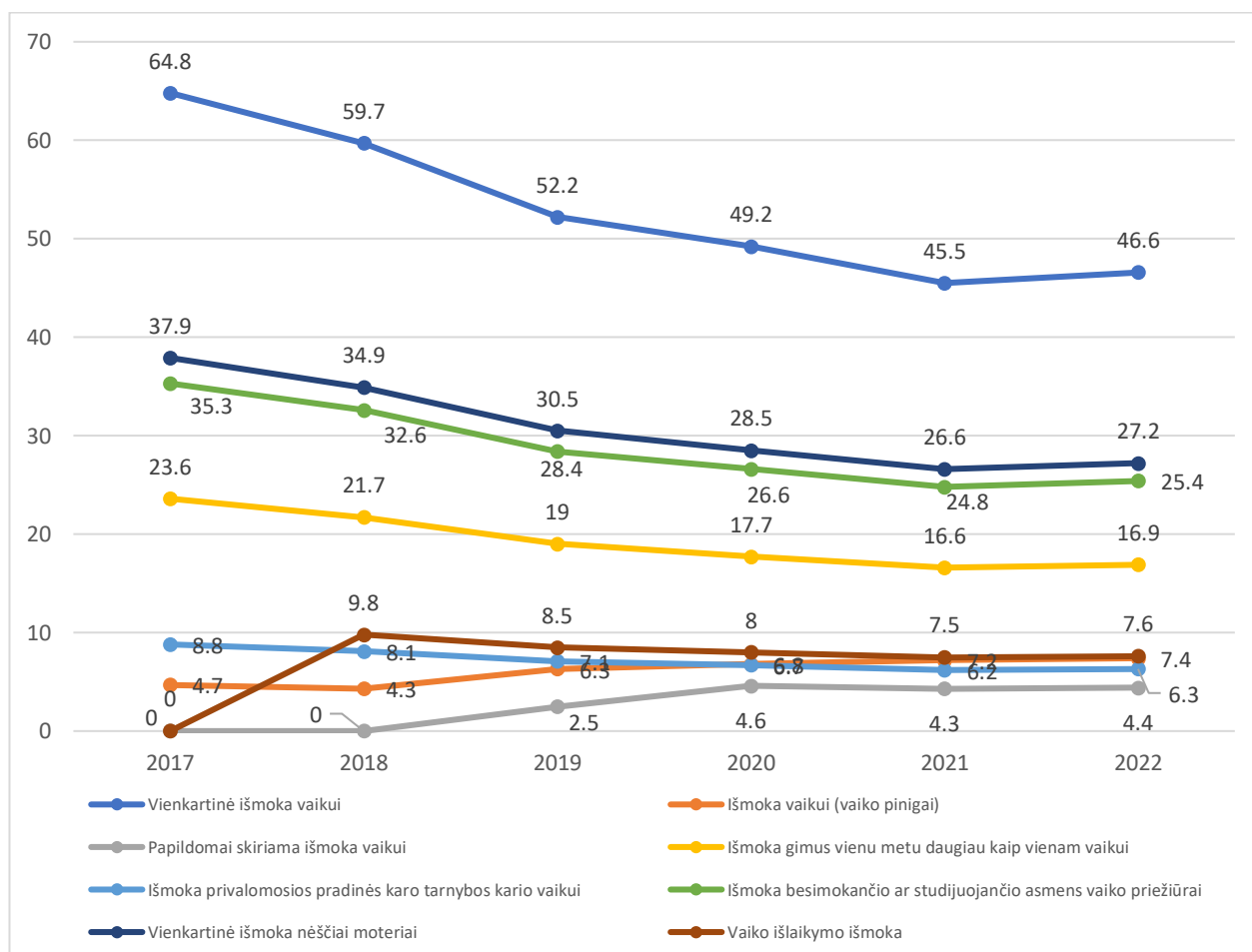
³⁴ LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2022. Skurdo ir pajamų nelygybės prognozės.

mažiausi ir nesiekdavo net 3 proc. Bendras MVPD augimas 2017-2022 m. siekia 12,2 proc., BSI – 21 proc., o VRP – 44 proc. Tačiau, nepaisant šio padidėjimo, MVPD, VRP ir BSI, kuriais remiantis skaičiuojamos įvairios socialinės išmokos atsiliko nuo MMA ir VDU didėjimo. 4.4.1 lentelėje galime matyti, kad BSI augimas buvo 8 EUR 2017-2022 m.

4.4.1 lentelė. Skurdo rizikos ribos, MMA, VDU ir kitų socialinių rodiklių kasmetiniai pokyčiai procentais

	VDU (neto I ketv.)	MMA (neto)	MVPD	Skurdo rizikos riba	VRP	BSI
2017	+10,3	+8,6	Nėra duomenų	+8,9	Nekito	Nekito
2018	+8,7	+7,8	+2,9	+12,4	+19,6	Nekito
2019	+14,7	+9,4	+2,4	+9,9	Nekito	Nekito
2020	+9,6	+13,2	+2,4	+13,5	+2,5	+2,6
2021	+10	+4,7	+1,2	+12,3	+2,4	+2,6
2022	+12,5	+17,4	+2,3	+6,8	+14,8	+15
Bendras pokytis (EUR)	442	214,65	29	209	45	8
Bendras pokytis (proc.)	+68,5	+64	+12,2	+68	+44	+21

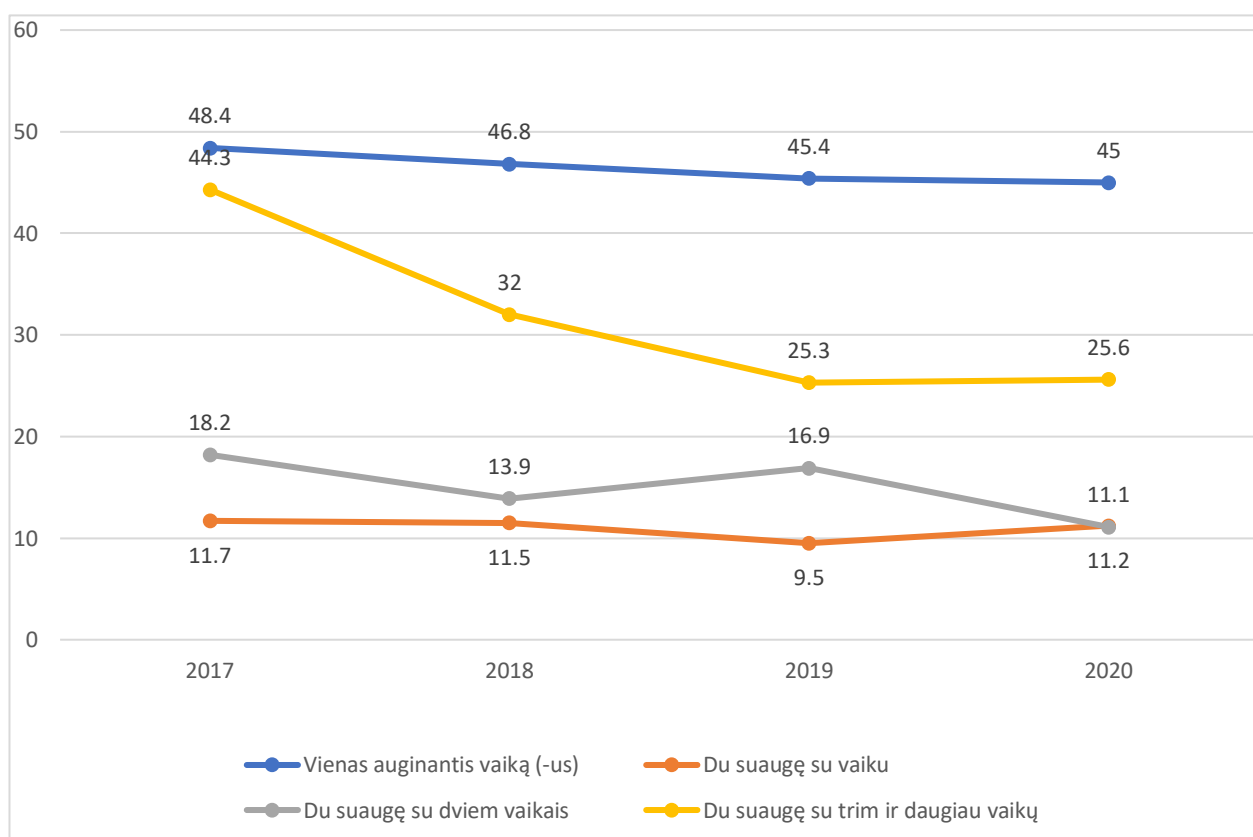
Kadangi išmokos vaikams yra susietos su BSI dydžiu, šis veiksnys turėjo lemiamos įtakos. Išmokas vaikams išreiškus procentine dalimi nuo VDU (žr. 4.4.2 pav.), matome, kad bendrame kontekste jų vertė santykinai mažėjo.

4.4.2 pav. Išmokų vaikams pokytis procentais nuo VDU

Pavyzdžiui, vienkartinė išmoka vaikui, ją išreiškus procentais nuo VDU, sumažėjo nuo 64,8 proc. (2017 m.) iki 46,6 proc. (2022 m.). Taigi, nors BSI buvo didinamas, jis nesiekė VDU augimo, tad išmoka, nepaisant jos didinimo, per šį laikotarpį santykinai sumažėjo 18,2 proc. p. Tas pats vyko ir su kitomis išmokomis vaikams, tačiau kuo mažesnė išmokos vertė, tuo mažesnis ir santykinis jos vertės sumažėjimas. Pavyzdžiui, išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, ją išreiškus procentais nuo VDU, sumažėjo 2,5 proc. p. Šiame kontekste išsiskiria tik išmoka vaikui ir papildomai skiriama išmoka vaikui, nes priėmus politinius sprendimus, buvo didinamas BSI koeficientas šioms išmokoms. Išmoka vaikui, išreiškus procentais nuo VDU, didėjo nuo 4,7 proc. (2017 m.) iki 7,4 proc. (2022 m.), augimas siekė 2,7 proc. p.

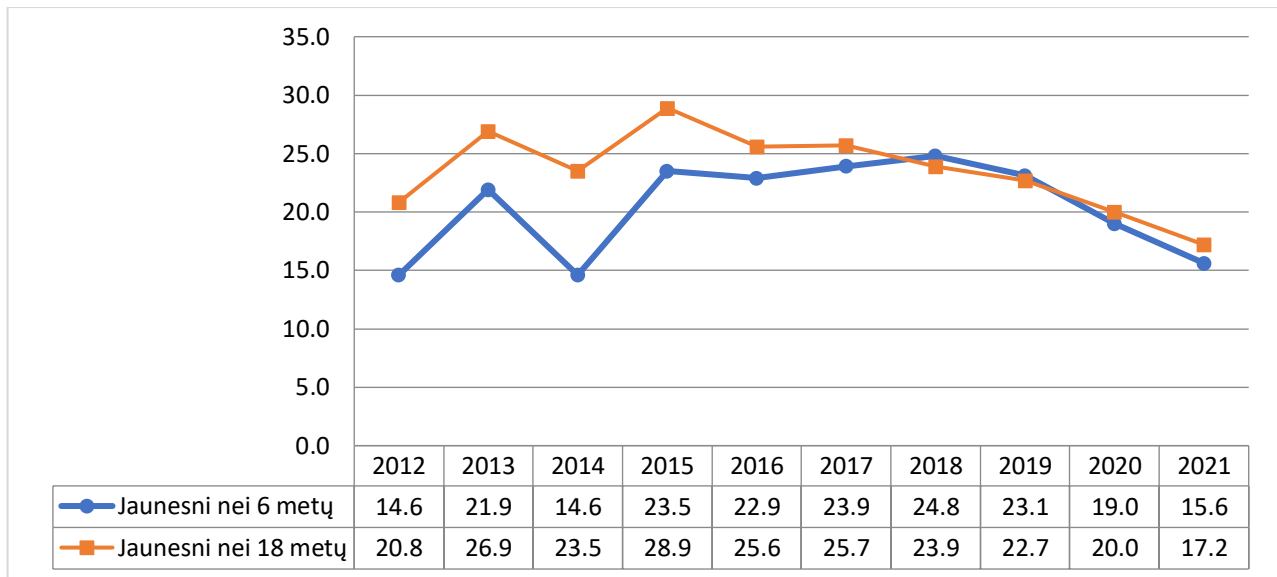
Remiantis Lietuvos statistikos departamento skurdo rizikos lygio pagal namų ūkio tipą duomenimis, skurdo rizikos lygis šiek tiek susvyruodamas mažėjo namų ūkiuose, kuriuose yra du suaugę asmenys ir vaikai, pavyzdžiui, nuo 2017 m. iki 2020 m. dviejų suaugusių su vienu vaiku namų ūkyje skurdo rizikos lygis sumažėjo nuo 11,7 proc. iki 11,2 proc.; dviejų suaugusių su dviem vaikais – nuo 18,9 proc. iki 11,1 proc.; dviejų suaugusių su trimis ir daugiau vaikų – nuo 44,3 proc. iki 25,6 proc. Tačiau skurdo rizikos lygis namų ūkiuose, kuriuose yra vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų, išliko didžiausias ir 2020 m. siekė 45 proc. (žr. 4.4.3 pav.).

4.4.3 pav. Skurdo rizikos lygis (proc.) namų ūkiuose su vaikais

Šaltinis: Oficialios statistikos portalas

Lietuvoje iki 2020 metų skurdo apie penktadalis vaikų, jaunesnių nei 6 metų amžiaus. 2021 metais pastebimas vaikų skurdo mažėjimas apie 3,4 proc. punkto, tačiau apie 16% vaikų, jaunesnių nei 6 metų amžiaus, vis dar skursta. Kitaip tariant, ši dalis vaikų gyvena skurde jau nuo gimimo, t.y. pirmajame savo gyvenimo etape. Beveik tokia pati dalis visų vaikų, t. y. jaunesnių nei 18 metų, gyvena skurde (žr. 4.4.4 pav.).

4.4.4 pav. Vaikų skurdo lygis Lietuvoje

Šaltinis: Eurostat

Skirtingų tipų šeimų situacijos: interviu duomenys

Dviejų suaugusiųjų su vaikais šeimos

Interviu (Nr. 5). Informantė pristatė šeimą, kurią sudaro du suaugę bedarbiai asmenys ir vaikas „*tai realiai mūsų šeimos modelis buvo toks, kad mes abu buvome UŽT*“. Informantė nupasakojo aplinkybes, kad trečiaisiais vaiko priežiūros metais norėdama grįžti į darbovietę susidūrė su sunkumais ir kreipėsi į UŽT „*po motinystės tiesiog nebeliko darbo vietos, nes buvo sumažintas krūvis ir tada teko išeiti iš darbovietės, negu pasirinkti tam, sakykim, 6 val. darbo. Ir tada įstojau tiesiog dėl išmokų į UŽT pirmą kartą gyvenime*“. Po metų šeima sulaukė ir socialinės paramos „*kaip socialinės pašalpos gavėjai, mes gavome paskutiniu metu nemokamą darželį vaikui, nemokamą maitinimą, kompensacijas, ir dar tie 400*“. Informantė teigė, kad socialinės paramos sistema yra gana dosni ir neskatina grįžti į darbo rinką „*darbo ieškot man visiškai nesinorėjo. Mano buvo metai tiktai, bet visiškai nemotyvavo ta socialinė išmoka, visiškai, nes tu gauni viską ir dabar galvoju, reikės už darželį mokėti, o visa apmokėta*“. Tačiau svarbu pažymėti tai, kad informantė negali objektyviai įvertinti realios situacijos, nes kaip pati mini šeimoje buvo nelegalių pajamų „*Kita vertus, buvo nelegalios pajamos, žinoma, tai nesiekia vidutinio atlyginimo, bet tai dasideda, ne paslaptis*“. Tikėtina, kad šeima socialinės paramos sistemos teikiamomis naudomis naudojosi net neturėdama tam teisės, realios šeimos pajamos galimai buvo didesnės nei skurdo rizikos riba, kuri dviem suaugusiems su vaiku yra 1049,4 eurai (žr.: „*Interviu nr. 3.2.5*“ Ataskaitos priede).

Interviu (Nr. 9). Informantė atskleidė, kad nedirba ir augina tris vaikus, tyrėjai paklausus iš ko susideda šeimos pajamos, atsakė „*Iš vaikų pinigėlių ir vyro algos*“. Informantė paminėjo, kad iš darbo teko išeiti dėl darbo ir šeimos įsipareigojimų derinimo poreikio, ypatingos priežiūros ir dėmesio reikalavo dukra „*su ja labai daug reikėjo dirbti aš iš darbo vien dėl to išėjau, nes jinai nei į mokyklą eit norėjo, jinai smurtavo prieš savo brolių, prieš savo mažąją sesę. Tai tiesiog ir pas psichologus vedžiot reikėjo, ir pas psichiatrą vedžiot reikėjo*“. Anksčiau gaudavo nedarbo draudimo išmoką „*Iš pradžių buvo 350 EUR berods, o paskui mažėjo*“ taip pat prie dviejų vaikų išlaikymo prisidėdavo jų biologiniai tėvai. Šiuo metu šeimos finansinė padėtis suprastėjo, pabrėžiama, kad tėvai nebeprisideda prie vaikų gerovės „*jie dabar nebemoka nuo birželio berods mėnesio, nei vienas, nei antras nemoka*“ taip pat nutrūkusi nedarbo draudimo išmokos mokėjimams buvo nesėkmingai bandyta kreiptis dėl socialinės pašalpos „*aš nuvažiavau į soc rūpybą, pradėjau tvarkyt dokumentus ir man buvo atmesta, sako jums viršija pajamos*“. Iš informantės atsakymo galima suprasti, kad vaikams yra skiriama papildoma išmoka vaikui, o bendros šeimos pajamos siekia apie 1200 eurų „*Už vaikučius gauname į kortelę 191 EUR ir į rankas 191 EUR. O vyro alga yra 1200 EUR ant popieriaus*“. Tai yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su trimis vaikais yra 1399,2 eurai. Nepaisant to informantė pažymi, kad minėtų pajamų užtenka „*Nu pinigėlių užtenka, mes iš tikrųjų išsitenkam kaip*

begalim, dėl to nesiskundžiu aš". Kita vertus, informantė negali objektyviai įvertinti realios situacijos, nes šeimoje yra papildomų pajamų „Nežinau, užtenka ir pavalgyt nusiperkam, tikrai ir papildomai vyras dar dirba, užsidirba pinigėlių“ (žr.: „Interviu nr. 3.2.9“ Ataskaitos priede).

Vienų tėvų su vaikais šeimos

Interviu (Nr. 3). Informantė atskleidė, kad viena augina vaiką iki 2 metų, tačiau negauna vaiko priežiūros išmokos. Reikiamo socialinio draudimo stažo nesukaupė, nes prieš gimstant kūdikiui gyveno užsienyje. Kai vaikui buvo 4 mėnesiai, informantė pabėgo nuo smurtaujančio vyro ir grįžo į Lietuvą. Svarbu paminėti tai, kad sugrįžusi ilgą laiką nesikreipė dėl išmokos vaikui, taip pat neprašė pagalbos nei UŽT, nei savivaldybėje, nes nežinojo šalies įstatymų ir reikalavimų. Tai atskleidžia informacijos apie socialinę paramą šeimai stoką, ypač – reemigravusioms šeimoms. Pirmąjį mėnesį moteris pagalbos sulaukė iš savo globėjų, o vaiko tėvas prisidėdavo prie vaiko išlaikymo nereguliariai. Moteris buvo įsidarbinusi, tačiau dėl vaiko priežiūros poreikio po mėnesio teko darbą palikti. Tai atskleidžia ribotas vienišų tėvų galimybes dirbti, bei didesnį šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo poreikį. Tik informantei su kūdikiu atsidūrus krizių centre jai buvo suteikta pagalba ir padėta susitvarkyti reikiamus dokumentus ir gauti alimentus. Pastaruosius tris mėnesius šeimos pajamos susideda iš alimentų, išmokų vaikui ir socialinės pašalpos, siekia apie 600 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Informantė pripažįsta, kad pajamų trūksta, oriam gyvenimui reikėtų bent 1000 EUR per mėnesį, net kelis kartus paminėjo, kad šioje situacijoje jai labiausiai padėtų darbas „nesvarbu koks, svarbu, kad būtų“ „dirbčiau, turėčiau daugiau pajamų, dirbčiau, būtų viskas gerai“ (žr.: „Interviu nr. 3.2.3“ Ataskaitos priede).

Interviu (Nr. 4). Informantė atskleidė, kad viena augina vaiką iki 2 metų, tačiau negauna vaiko priežiūros išmokos, o vaiko biologinis tėvas nežinomas „aš sužinojau, kad aš laukiuosi, aš tuos 9 mėnesius buvau viena, išnešiojau, pagimdžiau, viską viena, iki dabar viena, to žmogaus nėra, tiktai tas žmogus, tiktai padarė tą vaiką, o jo nėra mums gyvenime“. Informantė reikiamo socialinio draudimo stažo nespėjo sukaupti dėl nėštumo indikacijų „Dirbau, tik aš labai trumpai tą stažą, stažo nesiskaitė visiškai, nes aš tikrai sužinojau, kad laukiuosi iškart išėjau iš darbo“, „Dėl to, kad negalėjau tiesiog man ištiesai pykina va taip ilgai aš negalėjau tiesiog panešti“. Kaip anksčiau buvo minėta, vienišos motinos, kurių vaikams nėra nustatyta tėvystė, negauna vaiko išlaikymo bei susiduria su sunkumais kreipiantis socialinės pašalpos, tai patvirtina ir informantė: „Dabar pagal įstatymą, jeigu tu nori kažką gauti, turi dokumente pabrėžti, kas yra tėvas, o jeigu tėvo nėra, tu negausi pinigėlių, jeigu tėvo nėra“. Tačiau taip pat atskleidžiama, kad teisę į socialinę pašalpą šio tipo šeimos įgyja vos pradėjus imtis aktyvių veiksmų „Gavau dėl to, kad pradėjau tvarkytis alimentus, vaikui tada buvo gal metai ir 5 mėnesiai, kelis mėnesius gavau ir tada kai paaiškėjo kad ne tas tėvas, viskas nutrūko“. Šiuo metu šeimos pajamos susideda iš išmokų vaikui ir socialinės pašalpos, siekia apie 200 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Informantė pripažįsta, kad susiduria su finansiniais sunkumais „Sunku būna piniginiu atžvilgiu kur tu gaudavai 400 beveik, o dabar gauni 200 su kapeikom. Kaip iš tokių pinigų pragyvent su vaiku? Informantės manymu, valstybė turėtų daugiau prisidėti prie tokių šeimų gerovės ir nepalikti vienišų motinų už socialinės paramos sistemos ribų „Kur kitose šalyse moterim daugiau padeda valstybė, sako, ką tu duodi, tai ką tu duodi, tu vaikų prigimdai tai valstybei, tie vaikai auga, mokosi, paskui jie pelnų kažkokį duoda toj Lietuvoj, vis tiek dirba, išsimokslina“. „Tai padėkit tom moterim, moterys nurašytos, prisigimdė vaiku, vyrų nėra, tai jos kaip paleistuvės gaunasi. Tai ir vyrai paleistuviai, padarė vaiką ir pabėgo“ (žr.: „Interviu nr. 3.2.4“ Ataskaitos priede).

4.4.2. Išmokų gimus vaikui reikšmė skirtingų tipų namų ūkių pajamoms ir skurdui

Siekiant įvertinti išmokų vaikams reikšmę skirtingų tipų namų ūkių pajamoms ir skurdui, buvo pasirinkti tik minimalias pajamas gaunančių namų ūkiai su vaikais. Modeliuojant situacijas ir atliekant skaičiavimus remiamasi tokiomis pajamomis kaip MMA (dydis į rankas 549,65 EUR), minimali išmoka už vaiko priežiūros atostogas (atskaičius mokesčius 259,4 EUR), išmoka vaikui, jei yra teisė – papildomai skiriama išmoka vaikui arba (ir) išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui, išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai, socialinė pašalpa (apskaičiuojama remiantis viešai prieinama skaičiuokle SPIS). Taip pat buvo modeliuojamos vienų auginančių vaikų tėvų situacijos, kai šie gauna minimalius alimentus

(išlaikymo iš biologinio tėvo ar motinos dydis apskaičiuojamas remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo (LAT) pateikta rekomendacija, kad minimalus dydis vienam vaikui turėtų prilygti MMA. Svarbu pažymėti ir tai, kad išskaičiuojama išmoka vaikui t.y. $549,65 - 80,5 / 2$, taigi kiekvienas iš tėvų turi prisidėti prie vaiko išlaikymo po 234,57 EUR) arba išmoką iš vaikų išlaikymo fondo, našlaičio pensiją. Svarbu pažymėti tai, kad besilaukianti moteris, neturinti pakankamo socialinio draudimo stažo gauti vaiko priežiūros išmoką, gauna vienkartinę išmoką nėščiai moteriai, o visos šeimos susilaukusios vaiko – vienkartinę išmoką gimus vaikui, tačiau šios išmokos nėra įtraukiamos į skaičiavimus ir bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio savo pobūdžio.

Buvo perskaičiuotos skurdo rizikos ribos skirtingiems namų ūkių tipams su vaikais. Remiantis LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos 2022 m. skurdo ir pajamų nelygybės prognozėmis, skurdo rizikos riba vienam asmeniui 2022 metais vertinama 583 EUR. Kitiems namų ūkiams skurdo rizikos ribos dydžiai buvo apskaičiuojami pagal EBPO ekvivalentinę skalę: pirmas suaugęs namų ūkio narys – 1; antras suaugęs – 0,5; vaikas iki 14 m. – 0,3. (žr. 4.4.2 lentelę žemiau).

4.4.2 lentelė. Skurdo rizikos ribos

Namų ūkio tipas	Skurdo rizikos riba (EUR)
Vienas suaugęs asmuo	583*
Vienas suaugęs ir vienas vaikas	$(1+0,3)*583 = 757,9$
Vienas suaugęs ir du vaikai	932,8
Du suaugę ir vienas vaikas	1049,4
Du suaugę ir du vaikai	1224,3
Du suaugę ir trys vaikai	1399,2

*Naudojama LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos prognozė 2022 m.

Remiantis minėtais, duomenimis sudaromi šie šeimų modeliai:

1. Šeima gimus vaikui, kurioje vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas gauna minimalią vaiko priežiūros išmoką³⁵ (2 suaugę + 1 vaikas). Minimalus vaiko priežiūros išmokos dydis yra lygus 6 BSI (2022 m. 6 BSI lygu 276 EUR), tačiau nuo išmokos nuskaičiuojama 6 proc. sveikatos draudimo įmoka, todėl asmens vaiko priežiūros išmoka lygi 259,44 EUR. Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR) asmeniui. Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 936,93 EUR, taigi, šeima yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su vaiku yra 1049,4 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
2. Šeima gimus vaikui, kurioje vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas gauna išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (2 suaugę + 1 vaikas). Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR) asmeniui. Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 953,53 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su vaiku yra 1049,4 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
3. Šeima gimus vaikui, kurioje vienas iš partnerių yra privalomosios karo tarnybos karys ir gauna išmoką kariui, kuri siekia 290-400 EUR (priklausimai nuo pasiekimų), o kitas gauna minimalią vaiko priežiūros išmoką (2 suaugę + 1 vaikas). Šiuo atveju daroma prielaida, kad karys gauna maksimalias 400 EUR pajamas už labai gerus rezultatus. Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR) asmeniui. Gaunama išmoka vaikui, išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui bei papildomai skiriama išmoka vaikui, nes šeimos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 856,3 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su vaiku yra 1049,4 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje. Svarbu pabrėžti tai, kad nėra garantuojamas saugumas privalomosios pradinės karo

³⁵ Valstybinio socialinio draudimo mokamos vaiko priežiūros išmokos „grindys“

tarnybos karių šeimoms, šios gali susidurti su skurdu net jei karys, atliekantis pareigą, gauna maksimalias pajamas už aukščiausius rezultatus.

4. *Šeima gimus vaikui, kurioje jau yra vienas vaikas, vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas gauna minimalią vaiko priežiūros išmoką (2 suaugę + 2 vaikai).* Šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR) asmeniui. Gauna išmoką vaikui (x 2) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 2), nes pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Šeima gauna vienkartinę išmoką gimus vaikui, tačiau ji nėra įtraukiama į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio. Bendros šeimos pajamos yra 1064,81 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su dviem vaikais yra 1224,3 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
5. *Šeima gimus vaikui, kurioje jau yra du vaikai, vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas gauna minimalią vaiko priežiūros išmoką (2 suaugę + 3 vaikai).* Šeimos pajamos be išmokų yra tokios pat, kaip ir prieš tai esančioje situacijoje, tačiau šiuo atveju įgyjama teisė į socialinę pašalpą, ją apskaičiuojant neįskaitoma 30 proc. darbo pajamų auginantiems tris ir daugiau vaikų. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 131,48 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui (x 3) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 3). Pažymima tai, kad papildomai skiriant išmoką vaikui, kai šeima augina tris vaikus, šeimos gaunamos pajamos nevertinamos. Bendros šeimos pajamos yra 1324,17 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su trimis vaikais yra 1399,2 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
6. *Šeima gimus vaikui, kurioje vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauptė reikiamo socialinio draudimo stažo (2 suaugę + 1 vaikas).* Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nespėjusi sukaupti reikiamo stažo moteris viso vaiko priežiūros laikotarpiu negauna jokių pajamų, taip pat negali dirbti dėl poreikio prižiūrėti kūdikį. Moteris gauna tik vienkartinę išmoką nėščiai moteriai. Šeimos pajamos be išmokų yra 549,65 EUR, įgyjama teisė į socialinę pašalpą, ją apskaičiuojant neįskaitoma 25 proc. darbo pajamų auginantiems vieną ar du vaikus. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 63,15 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 740,68 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su vaiku yra 1049,4 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
7. *Šeima gimus vaikui, kurioje jau yra vienas vaikas, vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauptė reikiamo socialinio draudimo stažo (2 suaugę + 2 vaikai).* Moteris gauna tik vienkartinę išmoką nėščiai moteriai. Šeimos pajamos be išmokų kaip ir ankstesniu atveju yra 549,65 EUR, įgyjama teisė į socialinę pašalpą, ją apskaičiuojant neįskaitoma 25 proc. darbo pajamų auginantiems vieną ar du vaikus. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 193,51 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui (x 2) ir papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 2), nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 998,92 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su dviem vaikais yra 1224,3 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
8. *Šeima gimus vaikui, kurioje jau yra du vaikai, vienas iš partnerių uždirba MMA, o kitas neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauptė reikiamo socialinio draudimo stažo (2 suaugę + 3 vaikai).* Moteris gauna tik vienkartinę išmoką nėščiai moteriai. Šeimos pajamos be išmokų kaip ir ankstesniais atvejais yra 549,65 EUR, įgyjama teisė į socialinę pašalpą, ją apskaičiuojant neįskaitoma 30 proc. darbo pajamų auginantiems tris ir daugiau vaikų. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 339 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui (x 3) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 3). Bendros šeimos pajamos yra 1272,29 EUR, taigi, ji yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su trimis vaikais yra 1399,2 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.

9. *Gimus dvyniams, kai moteris neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauė reikiamo socialinio draudimo stažo, o partneris turi teisę į minimalią vaiko priežiūros išmoką (2 suaugę + 2 vaikai; abu dalyvauja vaikų priežiūroje).* Nesukausi reikiamo socialinio draudimo stažo moteris gauna tik vienkartinę išmoką nėščiai moteriai. Šeima gauna išmoką vienu metu gimus daugiau kaip vienam vaikui, kuri mokama kas mėnesį ir siekia 184 EUR (gimus dvynukams išmoka už abu vaikus siekia 184 EUR, trynukams – 184+184 EUR, t. y., kai vienu metu gimsta daugiau kaip du vaikai, išmokos dydis didinamas 4 BSI už kiekvieną vaiką). Svarbu paminėti, kad ši išmoka yra įtraukiama į šeimos pajamas, taigi pajamos yra 443,4 EUR, įgyjama teisė į socialinę pašalpą, tačiau ją apskaičiuojant netaikomas pajamų neįskaitymas, nes tai nėra darbo pajamos. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 167,81 EUR (jei būtų neįskaitoma 25 proc. pajamų auginantems vieną arba du vaikus, preliminarus socialinės pašalpos dydis būtų 259,25 EUR). Šeima taip pat gauna išmoką vaikui (x 2) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 2), nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 866,97 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su dviem vaikais yra 1224,3 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
10. *Gimus dvyniams, kai abu neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauė reikiamo socialinio draudimo stažo (2 suaugę + 2 vaikai; abu dalyvauja vaikų priežiūroje).* Šeima gauna išmoką vienu metu gimus daugiau kaip vienam vaikui, kuri mokama kas mėnesį ir siekia 184 EUR. Svarbu paminėti, kad ši išmoka yra įtraukiama į šeimos pajamas, taigi pajamos yra 184 EUR (tik iš išmoka), įgyjama teisė į socialinę pašalpą, ją apskaičiuojant netaikomas pajamų neįskaitymas, nes tai nėra darbo pajamos. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 381,81 EUR. Taip pat šeima gauna išmoką vaikui (x 2) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 2), nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 821,57 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su dviem vaikais yra 1224,3 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
11. *Gimus dvyniams, kai abu gauna išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (2 suaugę + 2 vaikai; abu dalyvauja vaikų priežiūroje).* Šeima gauna išmoką vienu metu gimus daugiau kaip vienam vaikui, kuri mokama kas mėnesį ir siekia 184 EUR. Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes jos pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR) asmeniui. Taip pat ji gauna išmoką vaikui (x 2) bei papildomai skiriamą išmoką vaikui (x 2), nes šeimos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 991,76 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri dviem suaugusiems su dviem vaikais yra 1224,3 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.

Toliau nagrinėjami modeliai apima šeimas, kuriose vaikai auga su vienu iš tėvų. Kaip jau minėta, tokiose šeimose dažniausiai susiduriama su skurdo rizika, o skurdo rizikos lygis per dešimtį metų nebuvo sumažėjęs žemiau 40 proc. ribos, tai reiškia, kad problema yra įsisenėjusi ir nesprenžžiama.

12. *Gimus vaikui, kai moteris gauna minimalią vaiko priežiūros išmoką, o biologinis vaiko tėvas moka minimalius alimentus (1 suaugęs + 1 vaikas).* Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR). Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 613,3 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
13. *Gimus vaikui, kai moteris turi teisę į minimalią vaiko priežiūros išmoką, o biologinis vaiko tėvas nemoka alimentų, bet yra mokama išmoka iš vaiko išlaikymo fondo (1 suaugęs + 1 vaikas).* Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes jos pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR). Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 470,1 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.

14. *Gimus vaikui, kai moteris turi teisę į minimalią vaiko priežiūros išmoką, o biologinis vaiko tėvas nežinomas (1 suaugęs+ 1 vaikas).* Jei biologinis vaiko tėvas nežinomas, arba moteris priėmusi sprendimą vaiko gimimo liudijime nenurodyti vaiko tėvystės ryšio, tokia šeima neturi teisės gauti nei alimentų, nei išmokų iš vaiko išlaikymo fondo. Itin svarbu paminėti ir tai, kad šeima neturi teisės ir į socialinę pašalpą bei kompensaciją, o norėdama įgyti šią teisę privalo kreiptis į teismą ir pateikti ieškinį dėl tėvystės nustatymo. Gavus teismo nutartį, kuria atsisakoma priimti ieškinį ar ieškinys paliktas nenagrinėtas, savivaldybės socialinės paramos skyrius gali mokėti socialines pašalpas ir kompensacijas. Taip pat pagal Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme nustatytą reguliavimą, tokiu atveju socialinė pašalpa gali būti skiriama vaikui. Ši šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 387,3 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
15. *Gimus vaikui, kai moteris neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauptė reikiamo socialinio draudimo stažo, bet yra mokami minimalūs alimentai (1 suaugęs+ 1 vaikas).* Jei biologinis vaiko tėvas moka minimalius alimentus, tai yra bene vienintelės šeimos pajamos. Įgyjama teisė į socialinę pašalpą. Preliminarus socialinės pašalpos dydis – 92,53 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 446,41 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
16. *Gimus vaikui, kai moteris neturi teisės į vaiko priežiūros išmoką, nes nesukauptė reikiamo socialinio draudimo stažo, o biologinis vaiko tėvas nemoka alimentų, bet yra mokama išmoka iš vaiko išlaikymo fondo (1 suaugęs+ 1 vaikas).* Vaiko išlaikymo išmoka yra vienintelės šeimos pajamos, todėl įgyjama teisė į socialinę paramą, preliminarus socialinės pašalpos dydis – 228,57 EUR. Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 439,3 EUR, taigi, yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
17. *Gimus vaikui, kai moteris gauna išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai, o biologinis vaiko tėvas moka minimalius alimentus (1 suaugęs + 1 vaikas).* Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR). Šeima gauna išmoką vaikui bei papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes jos pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 629,9 EUR, taigi, ji yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.
18. *Gimus vaikui, kai moteris gauna išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai, o biologinis vaiko tėvas nemoka alimentų, bet yra mokama išmoka iš vaiko išlaikymo fondo (1 suaugęs + 1 vaikas).* Tokia šeima neturi teisės į socialinę pašalpą, nes jos pajamos yra didesnės nei 1,1 VRP (161,70 EUR). Šeima gauna išmoką vaikui ir papildomai skiriamą išmoką vaikui, nes pajamos yra mažesnės nei 294 EUR asmeniui. Bendros šeimos pajamos yra 486,7 EUR, taigi, ji yra žemiau skurdo rizikos ribos, kuri vienam suaugusiam su vaiku yra 757,9 EUR. Šeima yra skurdo rizikoje.

4.4.3. Lentelė. Hipotetinių šeimų modeliai: kas mėnesinės pajamos

SUMODELIUOTOS SITUACIJOS GIMUS VAIKUI (PAGAL 2022 M. STATUS QUO)	2022	1.Gimus vaikui (2 suaugę + 1vaikas)	2. Gimus vaikui besimokančiam ar studijuojančiam (2 suaugę + 1vaikas)	3.Gimus vaikui + karo tarnyba (2 suaugę + 1vaikas)	4.Gimus vaikui (2 suaugę + 2 vaikai)	5.Gimus vaikui (2 suaugę + 3 vaikai)	6.Gimus vaikui neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 1 vaikas)	7.Gimus vaikui neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 2 vaikai)	8.Gimus vaikui neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 3 vaikai)	9. Gimus dvyniams vienam iš partnerių neturint teisės į išmoką, kitas gauna draudiminę (2 suaugę + 2vaikai)	10. Gimus dvyniams abiem partneriams neturint teisės į išmoką, (2 suaugę + 2 vaikai)	11. Gimus dvyniams abiem besimokant ar studijuojant (2 suaugę + 2 vaikai)
MMA	549,65	549,65	549,65		549,65	549,65	549,65	549,65	549,65			
Išmoka šauktiniui	290-400			400								
Minimali vaiko priežiūros išmoka ³⁶	259,4	259,4		259,4	259,4	259,4				259,4		
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276		276									276 x 2
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	184									184	184	184
Išmoka vaikui	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5 x 2	80,5 x 3	80,5	80,5 x 2	80,5 x 3	80,5 x 2	80,5 x 2	80,5 x 2
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs 1–2 vaikus)	47,38	47,38	47,38	47,38	47,38 x 2	47,38 x 3	47,38	47,38 x 2	47,38 x 3	47,38 x 2	47,38 x 2	47,38 x 2
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69			69								
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	0	131,48	63,15	193,51	339	167,81	381,81	0
SUMA mėn.		936,93	953,53	856,28	1064,81	1324,17	740,68	998,92	1272,29	866,97	821,57	991,76
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		1049,4	1049,4	1049,4	1224,3	1399,2	1049,4	1084	1399,2	1224,3	1224,3	1224,3
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-112,47	-95,87	-193,12	-159,49	-75,03	-308,72	-85,08	-126,91	-357,33	-402,73	-232,54

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai.

Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

³⁶ Minimalus vaiko priežiūros išmokos dydis yra lygus 6 BSI (2022 m. 6 BSI lygu 276 EUR), tačiau nuo išmokos yra nuskaičiuojama 6 proc. sveikatos draudimo įmoka, todėl asmens vaiko priežiūros išmoka yra lygi 259,44 EUR.

4.4.3 lentelės tęsinys

SUMODELIUOTOS SITUACIJOS GIMUS VAIKUI (PAGAL 2022 M. STATUS QUO)	2022	12.Gimus vaikui + mokami alimentai (1 suaugęs+ 1 vaikas)	13.Gimus vaikui + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs+ 1 vaikas)	14.Gimus vaikui nenustatyta tėvystė (1 suaugęs+ 1 vaikas)	15.Gimus vaikui neturint teisės į išmoką + mokami alimentai (1 suaugęs+ 1 vaikas)	16.Gimus vaikui neturint teisės į išmoką + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs+ 1 vaikas)	17. Gimus vaikui besimokančiam ar studijuojančiam + mokami alimentai (1 suaugęs+ 1 vaikas)	18. Gimus vaikui besimokančiam ar studijuojančiam + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs+ 1 vaikas)
MMA	549,65							
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4	259,4	259,4				
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276						276	276
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	184							
Išmoka vaikui	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs 1–2 vaikus)	47,38	47,38	47,38	47,38	47,38	47,38	47,38	47,38
Vaiko išlaikymo išmoka (iš fondo)	82,8		82,8			82,8		82,8
Minimalūs alimentai ³⁷	234,57	234,57			234,57		234,57	
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	92,53	228,57	0	0
SUMA mėn.:		621,85	470,08	387,28	454,98	439,25	638,45	486,68
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-136,05	-287,82	-370,62	-302,92	-318,65	-119,45	-271,22

*Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai.

Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

³⁷ Minimalūs alimentai yra apskaičiuojami remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo (LAT) pateikta rekomendacija, kad minimalus dydis vienam vaikui, gaunamas iš abiejų tėvų, turėtų prilygti MMA. 2022 m. MMA „į rankas“ siekia 549,65 EUR. Svarbu pažymėti ir tai, kad iš šios sumos yra išskaičiuojama išmoka vaikui (549,65 – 80,5/ 2) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-164-687/2020). Taigi kiekvienas iš tėvų turi prisidėti prie vaiko išlaikymo po 234,57 EUR.

4.4.3 Priedai

4.4.1 priedas. Nedraudiminės išmokos gimus vaikui

Nedraudiminės išmokos *			
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai (nedirbusiai moteriai)	Moteriai, kuri nedirbo ir nesukauė reikiamo motinystės socialinio draudimo stažo, todėl negali pretenduoti į draudiminę motinystės išmoką, likus 70 kalendorinių dienų iki numatomos gimdymo datos, mokama vienkartinė išmoka.	Vienkartinė 295,78 EUR (6,43 BSI) dydžio išmoka.	LR Išmokų vaikams įstatymas (10 str.)
Vienkartinė išmoka vaikui	Kiekvienam Lietuvoje gimusiam vaikui išmokama vienkartinė išmoka. Gimus vaikui, asmuo dėl vienkartinės išmokos skyrimo gali kreiptis per 12 mėnesių nuo vaiko gimimo dienos.	Vienkartinė 506 EUR (11 BSI) dydžio išmoka.	LR Išmokų vaikams įstatymas (5 str.)
Išmoka vaikui	Kiekvienam vaikui Lietuvoje kas mėnesį mokama išmoka vaikui arba kitaip – vaiko pinigai. Jie šeimai priklauso iki vaikas sulaukia 18 metų ir vyresniam, jeigu jis mokosi pagal bendrojo ugdymo programą, bet ne ilgiau, iki jam sukaks 23 metai.	80,5 EUR (1,75 BSI) dydžio išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (6 str.)
Papildomai skiriama išmoka vaikui	Papildomai skiriama išmoka vaikui mokama visiems vaikams iš gausių ar nepasiturinčių šeimų, taip pat visiems vaikams, turintiems negalią. Gausi šeima – šeima, auginanti, globojanti 3 ir daugiau vaikų (skiriama nevertinant pajamų). Nepasiturinti šeima – vidutinės mėnesio pajamos vienam šeimos nariui neviršija 294 EUR (neįskaičiuojami vaiko pinigai, dalis su darbo santykiais susijusių pajamų, dalis nedarbo socialinio draudimo išmokos priklausomai nuo šeimos sudėties ir vaikų skaičiaus: 25 proc. – kai šeimoje du suaugę augina, globoja 1–2 vaikus; 35 proc. – kai vienas suaugęs augina, globoja 1–2 vaikus).	Papildoma 47,38 EUR (1,03 BSI) dydžio išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (6 str.)
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	Vienam iš tėvų arba vieninteliam iš tėvų kas mėnesį mokamos papildomos išmokos iki vaikams sukanka dveji metai.	Gimus dvynukams, išmokos dydis yra 184 EUR (4 BSI) per mėnesį, kai vienu metu gimsta daugiau kaip du vaikai, išmokos dydis didinamas 184 EUR (4 BSI) už kiekvieną kitą vaiką.	LR Išmokų vaikams įstatymas (7 str.)
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	Jeigu vaiko tėtis, mama, įtėvis ar įmotė yra pašaukti arba savanoriškai atlieka privalomąją pradinę karo tarnybą, tokio kario ar karės vaikui kas mėnesį mokama išmoka.	69 EUR (1,5 BSI) dydžio išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (8 str.)
Išmoka besimokančio ar studijuojančio	Kai vaikas auginamas vieno iš tėvų, įtėvių ar globėjų, kuris dėl mokymosi ar studijų neturi sukaupęs socialinio draudimo stažo	276 EUR (6 BSI) dydžio išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (9 str.)

asmens vaiko priežiūrai	draudiminei vaiko priežiūros išmokai gauti. Išmoka mokama kas mėnesį iki vaikui sueina dveji metai.	<ul style="list-style-type: none"> Iš 276 EUR nėra skaičiuojamos draudiminės įmokos, tad išmoka didesnė nei minimali draudiminė 	
Globos (rūpybos) išmoka	Kai vaikui, globa (rūpyba) nustatyta šeimoje, šeimynoje, globos centre ar vaikų globos institucijoje, jo globos (rūpybos) laikotarpiu skiriama ir mokama globos (rūpybos) išmoka.	<ul style="list-style-type: none"> vaikui iki 6 metų – 239,2 Eur (5,2 BSI) dydžio išmoka per mėnesį; vaikui nuo 6 iki 12 metų – 276 EUR (6 BSI) dydžio išmoka per mėnesį; vaikui nuo 12 iki 18 metų – 299 EUR (6,5 BSI) dydžio išmoka per mėnesį; vaikui, kuriam nustatytas neįgalumo lygis, neatsižvelgiant į jo amžių, – 299 EUR (6,5 BSI) dydžio išmoka per mėnesį. 	LR Išmokų vaikams įstatymas (11 str.)
Globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas	<ul style="list-style-type: none"> Vaiko globėjui (rūpintojui) už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimoje; Šeimynos vykdomai vaiko globai (rūpybai) užtikrinti už vaiką, kuriam globa (rūpyba) nustatyta šeimynoje; Globos centrui, įgyvendinančiam vaiko globėjo (rūpintojo) teises ir pareigas; Buvusiam globėjui (rūpintojui), kai pasibaigus globai (rūpybai) buvęs globotinis (rūpintinis) lieka pas jį gyventi, yra išlaikomas ir mokosi pagal bendrojo ugdymo programą, bet ne ilgiau, iki jam sukaks 23 metai. 	Už vaiką yra skiriamas ir mokamas 184 EUR (4 BSI) dydžio globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (12 str.)
Vaiko laikinosios priežiūros išmoka	Nustačius apsaugos vaikui poreikį, jo laikinosios priežiūros pas fizinius asmenis ar laikino apgyvendinimo pas fizinius asmenis metu vaiką laikinai prižiūrinčiam asmeniui mokama išmoka.	Už vaiką skiriama 276 EUR (6 BSI) dydžio vaiko laikinosios priežiūros išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (12 ¹ str.)
Vienkartinė išmoka įsikurti	Asmenims, kuriems buvo nustatyta vaiko globa (rūpyba), pasibaigus vaiko globai (rūpybai) dėl pilnametystės, emancipacijos ar santuokos sudarymo skiriama išmoka.	3450 EUR (75 BSI) dydžio vienkartinė išmoka įsikurti.	LR Išmokų vaikams įstatymas (13 str.)
Išmoka įvaikinus vaiką	Įvaikinus vaiką, jį auginančiam vienam iš vaiko įtėvių 24 mėnesius nuo teismo sprendimo įvaikinti įsiteisėjimo dienos skiriama išmoka.	368 EUR (8 BSI) dydžio išmoka per mėnesį.	LR Išmokų vaikams įstatymas (14 str.)

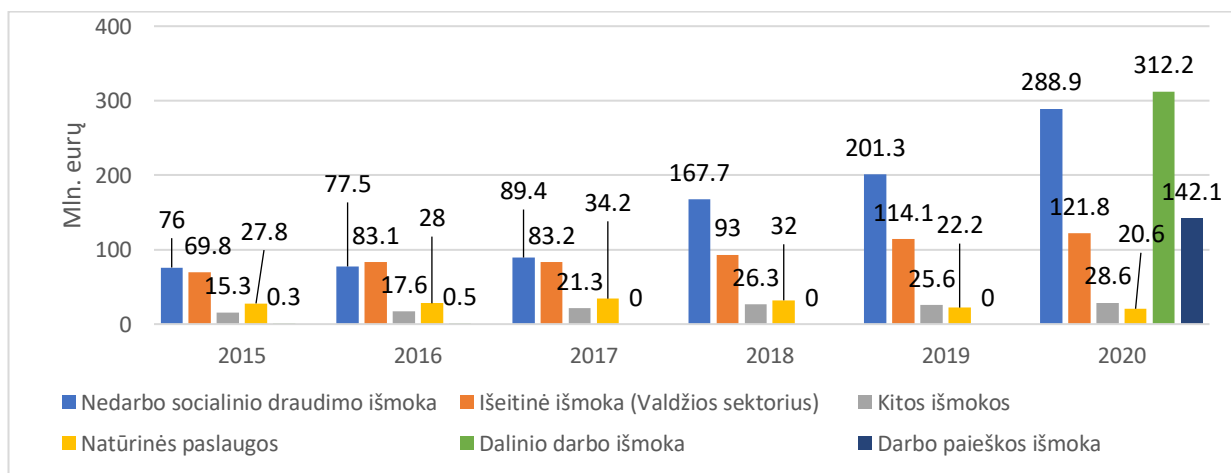
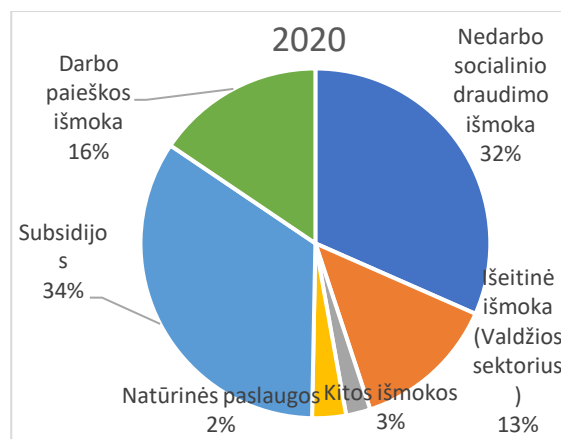
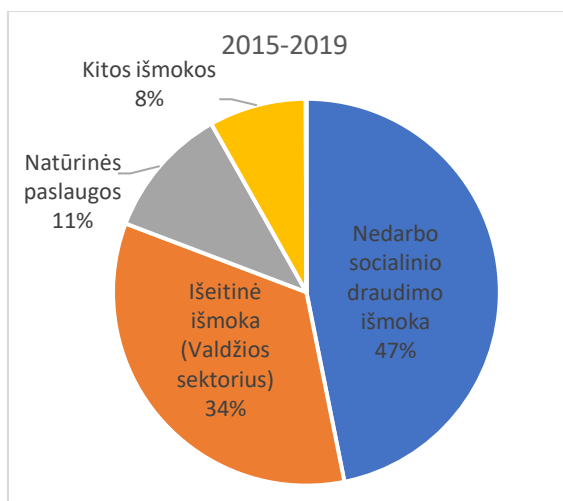
Vaiko išlaikymo išmoka	Dėl vaiko išlaikymo išmokos skyrimo galima kreiptis kai vaikas ilgiau kaip mėnesį negauna viso ar gauna tik dalį teismo sprendimu arba teismo patvirtinta vaiko (vaikų) išlaikymo sutartimi nustatyto išlaikymo.	Negali būti didesnė negu 1,8 BSI dydžio, galiojusio mėnesį, už kurį mokama išmoka (dabar – 82,80 EUR).	LR Vaikų išlaikymo išmokų įstatymas
-------------------------------	--	--	-------------------------------------

* BSI – 46 EUR

4.5 Pirmo uždavinio ketvirta problema (bedarbių apsauga): bedarbių pajamų apsauga

Šiame skyriuje nagrinėjama socialinė parama nedarbo atveju. Pirmiausia trumpai pristatomos visos socialinės apsaugos išmokų nedarbo atveju (toliau – INA) rūšys Lietuvoje, didžiausią dėmesį skiriant nedarbo socialinio draudimo išmokoms (toliau – NSDI), jų aprėpties, pakankamumo bei poveikio nedarbo sąlygoms analizei. Po to pristatoma socialinė parama nedarbo atveju penkiose užsienio šalyse: Čekijoje, Vokietijoje, Airijoje, Švedijoje ir Suomijoje. Atlikta analizė leidžia teigti, kad Lietuvoje yra potencialo plėsti paramą nedarbo atveju: tiek aprėptį, tiek išmokų dydį, siekiant sumažinti skurdo riziką netekus darbo. Šiame skyriuje taip pat pateikiamos NSDI dydžio kėlimo ir aprėpties plėtros alternatyvos, galinčios papildyti arba iš dalies pakeisti NSDI. Šios alternatyvos, kartu su kitomis politinio ir analitinio pobūdžio rekomendacijomis, pateikiamos skyriaus pabaigoje. Atkreiptinas dėmesys, kad šios rekomendacijos nėra galutinės.

Nedarbo atveju asmuo Lietuvoje gali tikėtis įvairių socialinės apsaugos priemonių, ypač jei šalyje yra ypatinga ekonominė situacija (toliau – YES), dėl kurios padidėja nedarbo rizika. NSDI vaidmuo ypač svarbus apsaugant asmenis nuo pajamų praradimo nedarbo atveju ir užima reikšmingą INA dalį, pavyzdžiui, 2015–2019 m., kai nebuvo YES, NSDI sudarė 47 proc. INA (žr. 4.5.1 pav.). Susidarius YES, netekusiems darbo asmenims mokėtos ir kitos išmokos, pvz., subsidijos (savarankiškai dirbantiems asmenims ir paskelbus prastovas) ir darbo paieškos išmoka, tačiau NSDI sudarė beveik trečdalį visų INA.

4.5.1 pav. Socialinės apsaugos išlaidos nedarbo atveju

Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis

Kalbant apie INA, paminėtina, kad nemažą jų dalį sudaro vyriausybinių sektoriaus išeitinės išmokos (34 proc. INA 2015-2019 m.), 8 proc. INA sudaro kitos išmokos – iš jų apie 1 proc. sudaro vienkartinė ilgalaikio nedarbo išmoka, kurią gauna ilgiau nei 5 metus pas darbdavį dirbęs darbuotojas, kuris buvo atleistas darbdavio iniciatyva be darbuotojo kaltės. Asmenys, užsiregistravę Užimtumo tarnyboje (toliau – UŽT) gali pretenduoti į natūrinės paslaugas, pvz., mokymus ir kitas paslaugas, padedančias įsidarbinti, kurios sudaro apie 11 proc. INA.

Susiklosčius YES, pvz., 2020 m. COVID-19 pandemijos laikotarpiu, nedarbo atveju mokėta ir daugiau išmokų. Daugiausia išmokėta subsidijų (savarankiškai dirbantiems asmenims ir paskelbus prastovas), kurios tais metais sudarė 34 proc. INA (2015-2019 m. ši išmoka nesudarė nė procento). Netekusiems darbo pajamų mokėta ir darbo paieškos išmoka, kuri 2020 m. sudarė 16 proc. INA (žr. 4.5.1 pav.).

Darbo paieškos išmoka buvo įvesta 2020 m. birželio mėn. Nors jos pavadinimas ir teisė į ją rodytų, kad ši išmoka labiau susijusi su nedarbu nei su socialine parama, jos išmokos tikslas buvo apsaugoti gyventojus nuo skurdo ir staigaus pajamų netekimo karantino metu, kai buvo smarkiai apribota komercinė – ūkinė veikla. Išmoka finansuota ne iš Valstybinio socialinio draudimo fondo (VSDF), bet iš Valstybės biudžeto. Į ją galėjo pretenduoti asmenys, kurie neteko darbo ne anksčiau kaip 3 mėn. iki ekstremalios situacijos ar karantino paskelbimo. Norint gauti darbo paieškos išmoką, asmenys turėjo atitikti šias LR Užimtumo įstatymo 48(1) straipsnio sąlygas:

- 1) asmeniui suteiktas bedarbio statusas;
- 2) bedarbis kreipimosi dėl darbo paieškos išmokos į Užimtumo tarnybą ir sprendimo dėl šios išmokos skyrimo metu nedalyvauja aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse.

Į šią išmoką negalėjo pretenduoti nedarbo socialinio draudimo išmokos gavėjai nuo 2021 m. sausio 1 d.

Nuo 2020-06-12 d iki 2020-12-31 d. Užimtumo tarnybai prašymus gauti darbo paieškos išmoką pateikė 342,2 tūkst. darbo ieškančių ir Užimtumo tarnyboje registruotų asmenų. Darbo paieškos išmoka paskirta 328,2 tūkst. klientų, iš jų 37,4 proc. – 0,07 MMA, 62,6 proc. – 0,33 MMA (UŽT duomenys, 2020).

Išmoka buvo dviejų dydžių: 200 EUR – kai žmogus neturi teisės gauti įprastos nedarbo socialinio draudimo išmokos, arba 42 EUR – kai bedarbis pagal stažą gali pretenduoti į nedarbo socialinio draudimo išmoką.

Dėl žemos patekimo į šią išmoką kartelės, ja galėjo pasinaudoti ir studentai. Taip pat dalis socialinės pašalpos gavėjų perėjo į šią sistemą dėl didesnės išmokos (pvz., tuo metu didžiausias galimas socialinės pašalpos dydis vienam asmeniui buvo 1,4 VRP, t.y. siekė 175 EUR, o vidutinė socialinė pašalpa 2020 m. siekė 100 EUR).

Dėl sugriežtintos tvarkos, 2021 metais darbo paieškos išmokas gavo 279,4 tūkst. darbo ieškojusių asmenų. Jiems buvo išmokėta 105,4 mln. EUR (UŽT duomenys, 2021). 2021 m. darbo paieškos išmoka siekė 211,86 EUR.

Lyginant su užsienio šalių praktikomis, išmokos pavadinimas, naudotas Lietuvoje, atrodo klaidinantis. Paprastai išmoka tokiu pavadinimu (*Job seeker's allowance, Job seeker's benefit*)³⁸ yra ne laikina reakcijos į pandemiją ar kitą krizę priemonė, bet pastovi socialinės paramos schema. Teisė į išmoką siejama ne tik su pretendentu nedarbu ir aktyvia darbo paieška, bet ir su jo šeimos pajamomis, todėl ji dar vadinama ir nedarbo parama (*Unemployment assistance*)³⁹. Apie užsienio šalių praktiką skaityti žemiau, poskyryje „Užsienio šalių patirties analizė“ ir žiūrėti lentelę 4.5.5 lentelę, taip pat poskyrį 4.2.7 „Užsienio praktikos“. Jeigu Lietuvoje būtų kuriama tokia išmoka, reikėtų ją priskirti piniginių socialinės paramos sistemai.

4.5.1 Nedarbo socialinio draudimo išmoka

NSDI – tai svarbiausia finansinė parama nedarbo atveju. Šiame skyriuje nagrinėjama šios išmokos aprėptis ir išmokų pakankumas. Skyriaus pabaigoje vertinamas išmokų finansavimas.

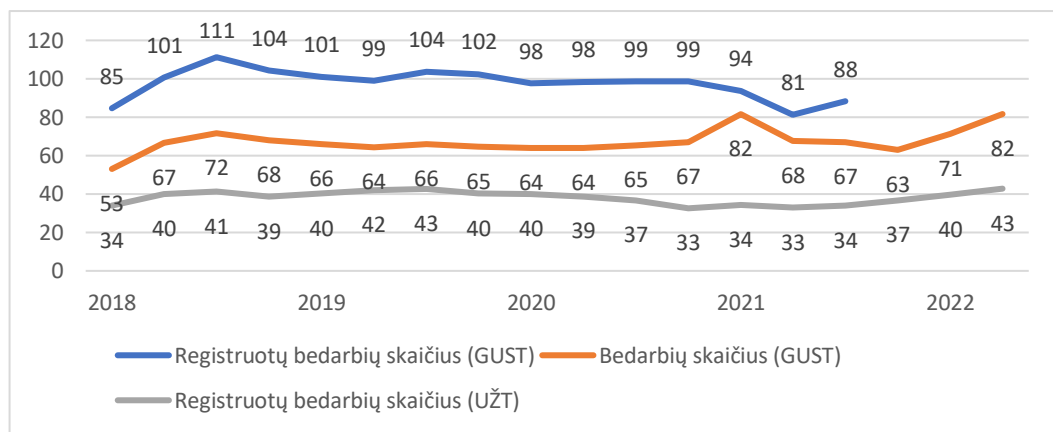
³⁸ Activity-related eligibility conditions for receiving unemployment benefits Tax-benefit policies team. OECD. 2020. file:///C:/Users/1013103/Desktop/Min%20Pajamos/Activity-related%20eligibility%20conditions_2020.pdf

³⁹ Ten pat

NSDI aprėptis

Remiantis Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – VSDF) duomenimis, 2022 m. II ketvirtį NSDI gavo apie 65 tūkst. asmenų. Iš viso tuo metu UŽT buvo užsiregistravę 151 tūkst. bedarbių. Tai reiškia, kad tik apie 43 proc. užsiregistravusiųjų UŽT gavo NSDI. 4.5.2 pav. matyti, kad 2018 – 2022 m. laikotarpiu gaunančiųjų NSDI procentas kasmet svyruoja 32 - 43 proc. intervale⁴⁰. Situacija, kai didelė dalis bedarbių negauna NSDI, yra minima ir kitose šalies apžvalgose (*Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021*).

Neatmestina, kad dalis UŽT registruotų bedarbių, negaunančių NSDI, galimai gauna pajamas iš kitų šaltinių, pvz., dirba nelegaliai, arba neieško darbo ir neturėtų būti priskirti bedarbių grupei. Tiesa, informacija apie nelegalų darbą, nelegalią veiklą ir pajamas yra fiksuojama oficialiai atsakingų institucijų. Dalis nelegalios veiklos atvejų yra išsiaiškinami (informaciją apie įtariamą nelegalią veiklą UŽT gauna iš Valstybinės mokesčių inspekcijos ir Valstybinės darbo inspekcijos), tokiu atveju NSDI mokėjimas gali būti nutraukiamas arba imamas kitų reikiamų priemonių. Vis tik tikėtina, kad dalis atvejų lieka nepastebėti. Remiantis 2020 m. atlikta bedarbių apklausa, 92 proc. bedarbių pažįsta asmenis, kurie dirba nelegaliai, o 68 proc. bedarbių teigia nelegaliai dirbę patys. Be to, 62 proc. teigia, kad darbas šešėlyje yra priimtinas (*Gasparėnienė, 2022*). Tyrimas neatskleidžia, kokią pajamų dalį asmenys užsidirba šešėlyje.

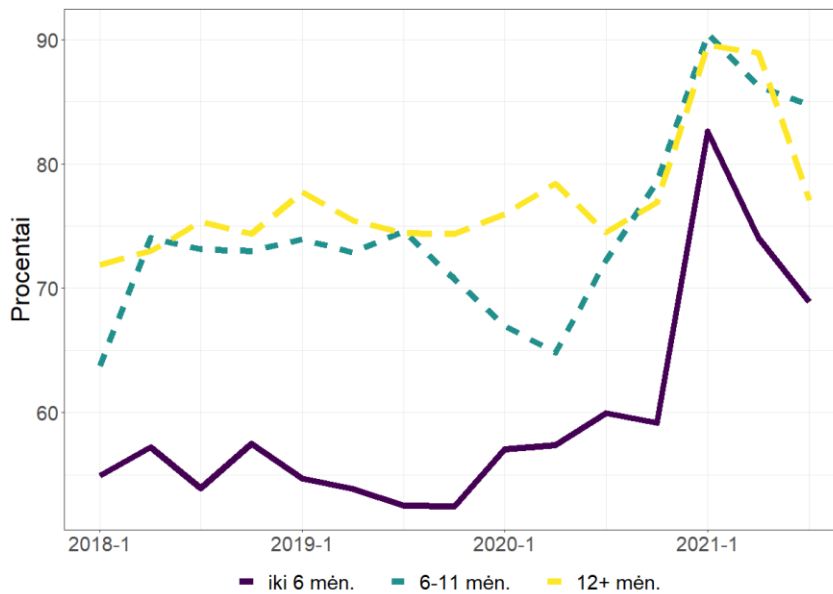

4.5.2 pav. Bedarbiai, gaunantys nedarbo socialinio draudimo išmoką (proc.)

Pastaba: GUST – Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenys, UŽT – Užimtumo tarnybos, VSDF – Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Registruotų bedarbių skaičiaus duomenų šaltinis – UŽT, NSDI gavėjų skaičiaus duomenų šaltinis – VSDF. Šaltinis: sudaryta remiantis Lietuvos statistikos departamento, UŽT ir VSDF duomenimis

Kur kas didesnė NSDI aprėptis pastebima remiantis Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis – apie 82 proc. bedarbių gauna išmoką, tačiau, minėto tyrimo metu, tik apie du trečdaliai bedarbių teigė registravęsi UŽT. Žymiai rečiau registruojasi asmenys, kurie darbo ieškojo trumpiau (iki 6 mėn.) (žr. 4.5.3 pav.).

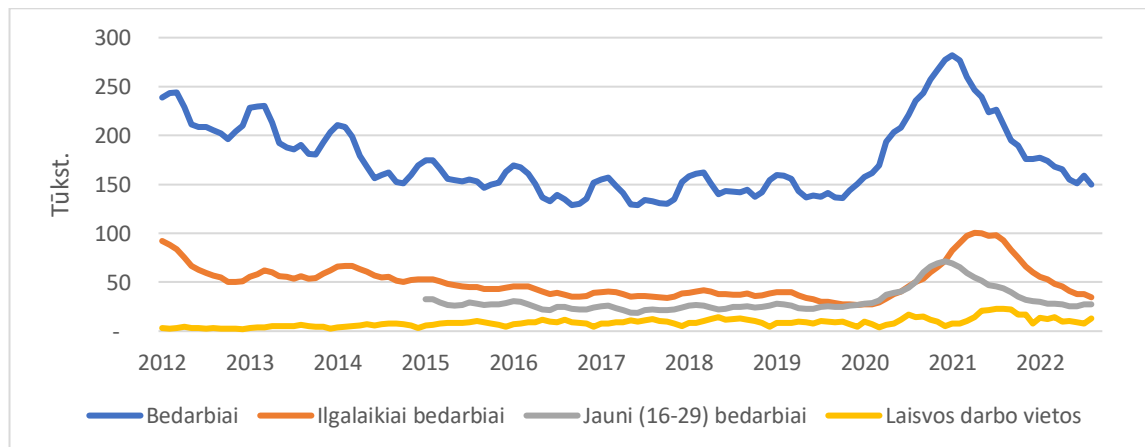
⁴⁰ Išimtis yra 2020 m., COVID metai, tačiau tuo metu daugelis asmenų gavo subsidijas (savarankiškai dirbantiems asmenims ir paskelbus prastovas).

4.5.3. pav. Užimtumo tarnyboje užsiregistravę bedarbiai (darbo ieškantys ar bedarbiai) pagal darbo ieškojimo trukmę (iki 6 mėn., 6-11 mėn., 12 ir daugiau mėn.), proc.

Šaltinis: sudaryta remiantis Gyventojų užimtumo statistinio tyrimo duomenimis

Susidarius YES, NSDI gaunančių bedarbių dalis išlieka pastovi, tačiau padidėjus bendram bedarbių skaičiui, išauga negaunančių NSDI procentinė dalis. Esant YES, įprastai sudėtinga susirasti darbą jo netekus, todėl ima augti ir ilgalaikių bedarbių skaičius (žr. 4.5.4 pav., kuriame pateikiami 2020-2022 m. duomenys). Laisvų darbo vietų skaičius žymiai nekinta ir įprastai yra gerokai mažesnis, nei UŽT registruotų bedarbių⁴¹.

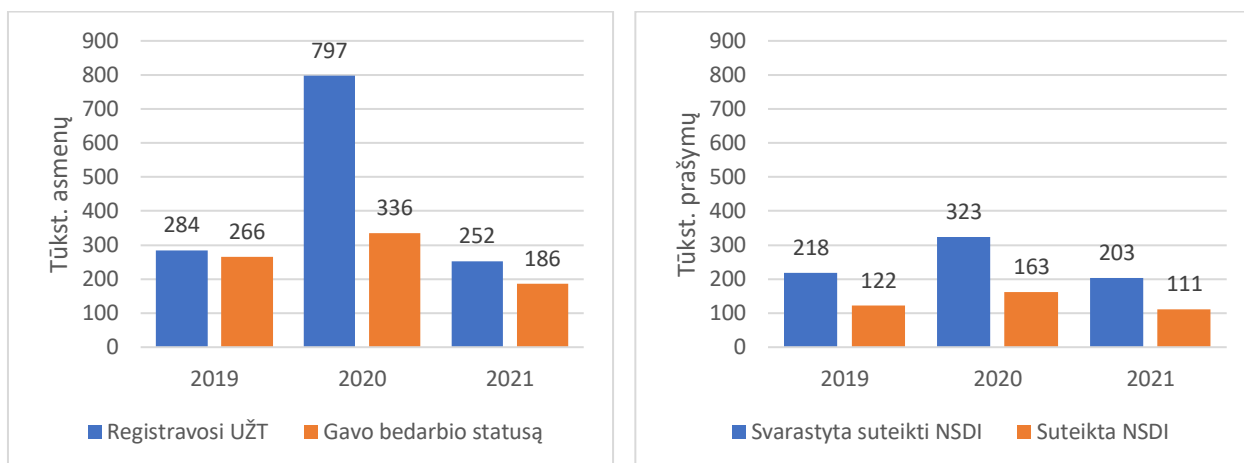
4.5.4 pav. Bedarbių ir laisvų darbo vietų skaičius (tūkst.)

Šaltinis: sudaryta remiantis Užimtumo tarnybos duomenimis.

Teisę gauti NSDI turi asmenys, užsiregistravę UŽT, įgiję bedarbio statusą ir atitikę NSDI skyrimo ir mokėjimo sąlygas. Dauguma užsiregistravusiųjų UŽT turi bedarbio statusą, tačiau dalis jų neatitinka NSDI skyrimo ir mokėjimo kriterijų, daliai jau pasibaigęs NSDI mokėjimo terminas, todėl NSDI nebegauna. Pavyzdžiui, 2021 m. UŽT registravosi 252 tūkst. asmenų, iš jų, 186 tūkst., t. y., 74 proc. užsiregistravusiųjų, suteiktas bedarbio statusas (žr. 4.5.5 pav.). 2019 m., prieš COVID pandemiją, bedarbio statusą turėjo net

⁴¹ Remiantis Statistikos departamento duomenimis, laisvų darbo vietų skaičius kartais yra net du kartus didesnis negu skelbia UŽT, tačiau net ir šis skaičius gerokai atsilieka nuo bendro bedarbių skaičiaus Lietuvoje.

94 proc. UŽT registruotų asmenų. 2021 m. pateikta 203 tūkst.⁴² prašymų gauti NSDI, 55 proc. prašymų buvo patenkinti. Panašus santykis buvo ir 2019 m.

4.5.5 pav. Užimtumo tarnybos registracijos ir nedarbo socialinio draudimo išmokų duomenys

Šaltinis: IVPK Informacinės visuomenės plėtros komiteto (Data.gov.lt) duomenų rinkiniai. Prieinama internetu: <https://data.gov.lt/dataset/pagal-ismokos-tdb-mokamos-darbo-ieskantiems-asmenims-tipa-saugomi-papildomi-duomenys> ir <https://data.gov.lt/dataset/asmens-identifikavimo-kontaktiniai-banko-duomenys>

Susidarius YES, UŽT registruojasi kur kas daugiau bedarbių, tačiau tenkinamų prašymų dėl NSDI dalis yra panaši kaip ir ne YES metais. 2020 m. UŽT buvo registruota 797 tūkst. asmenų⁴³, 42 proc. (336 tūkst.) įgijo bedarbio statusą. Didžioji dalis registravusiųjų (453 tūkst.) buvo užimtų (bedarbio statuso neturinčių) gyventojų, kurių dauguma tokiu būdu gavo prastovų/po-prastovų subsidijas. Šiek tiek daugiau buvo registruota ir kitą statusą turinčių asmenų, pvz., 5 tūkst. pensininkų. Iš pateiktų prašymų patenkinta tik apie pusė.

Didelė dalis bedarbių yra praradę teisę gauti NSDI, nes jiems priklausiusios NSDI jau buvo išmokėtos. Primintina, kad NSDI mokamos ne ilgiau kaip 9 mėn. Pakartotinai NSDI gali būti skiriama praėjus 12 mėn. nuo paskutinio mokėjimo, jei asmuo atitinka NSDI skyrimo ir mokėjimo sąlygas. Remiantis Lietuvos Statistikos departamento duomenimis, 2021 m. 38% UŽT registruotų bedarbių buvo 25 m. amžiaus ir vyresni asmenys, kurie bedarbiais buvo ilgiau nei metus. Ilgalaikių bedarbių skaičius ypatingai išaugo YES metais, 2020 m. ir anksčiau tokių bedarbių buvo iki 27 proc.. Jaunų žmonių, kurie registruojasi bedarbiais šešis mėnesius ir ilgiau, dalis per YES metus taip pat ženkliai išaugo (žr. 4.5.1. lentelę). Svarbu atkreipti dėmesį, kad Eurostat duomenimis 2021 m. 16,8 proc. visų nedarbančių 15-74 m. amžiaus asmenų nedarbo daugiau nei 24 mėn.

4.5.1. Lentelė. Ilgalaikių registruotų bedarbių dalis nuo visų registruotų bedarbių

	Iki 25 m. amžiaus, kurių nedarbo trukmė ilgesnė kaip 6 mėn.	25 m. amžiaus ir vyresni, kurių nedarbo trukmė ilgesnė kaip 12 mėn.
2018	16,9	26,7
2019	18,0	23,0
2020	18,1	21,3

Šaltinis: Lietuvos Statistikos departamentas

⁴² Per metus vienas registruotas bedarbis gali pateikti kelis prašymus dėl NSDI arba nepateikti nei vieno.

⁴³ Per metus tas pats asmuo gali būti registruotas UŽT daugiau nei vieną kartą ir skirtingu metu turėti skirtingą statusą.

Neretai siūloma NSDI mokėjimo trukmę prailginti iki 12 mėn. visiems arba asmenims, kurie netrukus pasieks pensinį amžių (OECD, 2022). Verta svarstyti NSDI mokėjimo trukmės ilginimą ir negalią turintiems asmenims, kadangi jų registracijos UžT trukmė paprastai būna sąlyginai ilga (4.5.4 lentelė). 4.5.2 lentelėje pateikiami argumentai ir kontrargumentai dėl NSDI mokėjimo termino pratęsimo.

Nepaisant to, kad Lietuvoje NSDI mokėjimo trukmė yra kiek mažesnė, nei užsienio šalyse (OECD, 2022), trūksta svarių argumentų, kad NSDI mokėjimo terminą reikėtų prailginti, ypač nesant YES. Reprezentatyvi apklausa taip pat atskleidė, kad Lietuvos gyventojai neturi vieningos nuomonės dėl NSDI mokėjimų trukmės. Apie pusę respondentų (46 proc.) siūlo neilginti trukmės – beveik toks pats procentas siūlo ją pailginti (48 proc.). Tik 6 proc. respondentų neturi nuomonės (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede). Didžioji dalis siūlančių ilginti NSDI mokėjimų trukmę norėtų ją ilginti iki 12 mėn. NSDI mokėjimo trukmės ilginimo naudą ir poveikį reikėtų tirti papildomai. Kartu reikėtų vertinti, kokią naudą alternatyvios priemonės atneštų asmenims, kurie neturi darbo 9 mėn. ir ilgiau.

Santykinai daugiau respondentų palaiko NSDI mokėjimo trukmės prailginimą esant YES sąlygomis. Remiantis reprezentatyvios apklausos duomenimis, net 60 proc. respondentų mano, kad NSDI mokėjimo trukmė turėtų būti pratęsta krizės sąlygomis (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede). Apie pusę taip manančių NSDI mokėjimo trukmę norėtų pratęsti iki 12 mėn. NSDI mokėjimo trukmės ilginimo YES sąlygomis nepalaiko 26 proc., 14 proc. neturi nuomonės.

4.5.2 lentelė. Argumentai ir kontrargumentai dėl nedarbo socialinio draudimo išmokos termino pratęsimo ilgiau nei 9 mėn.

Argumentai nedidinti išmokų	Kontrargumentai
Nuo 2017 m. jau buvo numatytos tam tikros išimtys ir palengvintos sąlygos, NSDI mokėjimas pratęstas iki 9 mėn., o tam tikrais atvejais ir iki 11 mėn.	Tai, kad buvo numatyta ilgesnė išmokų mokėjimo trukmė, savaime nereiškia, kad šiuo metu jos yra tinkamos trukmės, be to Lietuvoje NSDI mokėjimo trukmė mažesnė, lyginant su užsienio šalimis (OECD, 2022),
Esant YES, bedarbiai gauna kitas išmokas, pvz., darbo paieškos išmoką.	Naujų išmokų atsiradimas gali rodyti, kad NSDI nėra pakankama, esant YES. Be to, darbo paieškos išmoka nėra įtvirtinta įstatymu, todėl vėl susiklosčius YES, ji nebūtinai bus mokama. Tokiu atveju reikėtų pritaikyti NSDI YES sąlygoms arba užtikrinti, kad esant YES sąlygoms, visada būtų mokamos kitos išmokos. Taip pat, reikėtų vertinti, kaip efektyviau teikti paramą.
Ilginant NSDI mokėjimų trukmę, reikėtų papildomo finansavimo, didėtų kaštai darbdaviams ir, netiesiogiai, darbuotojams* (didesnės įmokos).	Kadangi valstybė siekia mažinti santykinį skurdą, reikėtų įvertinti, ar NSDI mokėjimų trukmės ilginimas neatneštų didesnės materialios ir nematerialios naudos, lyginant su ilginimui reikalingais kaštais.
Ilginant NSDI mokėjimų trukmę iki 12 mėn. gali padaugėti žmonių, kurie yra bedarbiai ilgiau nei 12 mėn., o tai turėtų įtakos išaugusiam bedarbių skaičiui. Tyrimai rodo, kad ilgalaikiai bedarbiai praranda darbui reikalingus įgūdžius ir kvalifikaciją, o tai ilgainiui sukelia daug neigiamų pasekmių ekonomikai.	NSDI trukmės ilginimas mažina paskatas dirbti, tačiau ilgalaikis bedarbis neturėtų būti siejamas tik su ilgu nedarbo laikotarpiu. Tikėtina, kad asmuo, nedirbęs 10 mėn., bus panašiai motyvuotas (ne)dirbti, kaip ir asmuo nedirbęs 12 mėn. Įvertinus asmens motyvaciją ir pastangas ieškotis darbo, galėtų būtų suteikta teisė ilgiau gauti NSDI.

* darbdaviams sumažinus reikalavimus dėl įmokų liktų daugiau lėšų darbuotojų atlyginimams.

Svarbi priežastis, kodėl nėra patenkinamas prašymas dėl NSDI skyrimo, yra pakankamo darbo stažo neturėjimas⁴⁴. 2021 m. dėl šios priežasties NSDI neskirta 87 proc. visų atvejų (žr. 4.5.3 lentelę), o 2020 m. ši dalis buvo dar reikšmingesnė – 92 proc. Svarbu atkreipti dėmesį, kad asmenys vienu metu galėjo neatitikti ir kitų NSDI skyrimo ir mokėjimo sąlygų.

⁴⁴ 30 mėnesių iki įsiregistravimo Užimtumo tarnyboje dienos yra sumokėję bent 12 mėnesių nedarbo socialinio draudimo įmokų. Įmokos dydis priklauso nuo draudžiamųjų pajamų, kurios negali būti mažesnės nei MMA.

EBPO rekomenduoja darbo stažo reikalavimus sumažinti visiems asmenims arba bent jaunimui (OECD, 2022), tačiau stažo mažinimas visada padidina piktnaudžiavimo riziką. Reprezentatyvios gyventojų apklausos rezultatai rodo, kad apie pusę respondentų mano, jog NSDI turėtų būti skiriama tik tiems, kurie mokėjo įmokas VSDF (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede). Kita vertus, apklaustieji yra labiau linkę stažo reikalavimus mažinti bent iki 9 mėn. esant YES sąlygoms (48 % sutinka, 31 % nesutinka). Atsižvelgiant į EBPO rekomendacijas ir gyventojų apklausos rezultatus, darbo stažo reikalavimus YES metais galima sumažinti arba pasirinkti, kad alternatyvios išmokos, pvz., dalinė išmoka, būtų pakankamos.

Antra pagal svarbumą priežastis, dėl kurios pateikus prašymą neskiriamas NSDI – asmeniui nesuteiktas bedarbio statusas. Ši priežastis gali būti iš dalies techninė, kadangi duomenys iš buvusio darbdavio dar nebūna pasiekę UŽT, arba UŽT užtrunka laiko patikrinti, ar asmuo yra bedarbis. Atmetus prašymą dėl NSDI skyrimo, asmuo gali kreiptis pakartotinai.

4.5.3 lentelė. Nedarbo socialinio draudimo išmokos neskyrimo priežastys

	2019	2020	2021
Neskiriama, nes neturi reikalaujamo minimalaus darbo stažo, proc.	84	92	87
Neskiriama, nes skyrimo dieną neturi bedarbio statuso, proc.	16	8	13
Kitos, proc.	1	0	0

Šaltinis: IVPK Informacinės visuomenės plėtros komiteto (Data.gov.lt) duomenų rinkiniai. Prieinama internetu: <https://data.gov.lt/dataset/pagal-ismokos-tdb-mokamos-darbo-ieskantiems-asmenims-tipa-saugomi-papildomi-duomenys>

Vienas iš sprendimų išvengti minėtų techninių priežasčių galėtų būti VSDF NSDI mokėti arba bent jau pradėti skaičiuoti iš karto, kai asmuo netenka darbo. VSDF, matydama, kad asmuo neteko darbo, galėtų išsiųsti asmeniui informacinį standartinį pranešimą, kokių žingsnių asmuo turi imtis netekęs darbo, pvz., registruotis UŽT, teikti prašymą dėl NSDI skyrimo ir pan., bei pranešti, jei trūksta kokios nors informacijos, kad būtų suteikta NSDI. Tokiu atveju sumažėtų rizika, kad asmuo dėl NSDI kreipsis per vėlai. Kadangi vis dažniau informacijos sklaida vyksta remiantis registrais, neturėtų būti sunku sužinoti, kad asmuo neteko darbo ir atitinka reikalavimus gauti išmoką ir net paskaičiuotų preliminarų NSDI dydį.

4.5.4 lentelė. 2021 m. registracijos Užimtumo tarnyboje trukmė per bedarbio dešimties metų istoriją

Kai kuriose savivaldybėse bedarbiai yra ilgai registruoti UŽT. Remiantis duomenimis, iš penkių Alytaus apskrities (Alytaus miesto ir rajono, Druskininkų, Lazdijų rajono ir Varėnos rajono) ir Akmenės rajono savivaldybėse esančių UŽT skyrių, 2021 m. spalio 27 d. juose buvo užregistruota daugiau nei 11 tūkst. bedarbių. Daug bedarbių UŽT buvo registruotas kelis kartus (vidutiniškai 6,6 karto) ir iki tos dienos vidutiniškai UŽT buvo registruotas 456 dienas (apie 1,25 metų) per pastaruosius dešimt metų.

Ypatingai ilgai UŽT registruoti būna bedarbiai su negalia. Iš minėtų 11 tūkst. bedarbių, beveik 1,3 tūkst. turėjo negalią. Neįgalus bedarbis vidutiniškai UŽT buvo registruotas daugiau nei du metus (790 dienas), t. y. beveik metais ilgiau (378 dienas) nei negalios neturintis bedarbis. Ši statistiškai reikšminga koreliacija tarp neįgalumo ir registracijos UŽT trukmės pateikta 4.5.4. A lentelės (1) stulpelio eilutėje „Turi neįgalumą“.

Kadangi negalią turintys bedarbiai dažniausiai yra vyresnio amžiaus (kuo vyresnis žmogus, tuo didesnė tikimybė, kad kažkuriuo metu jis taps neįgalus), toliau pateiktuose skaičiavimuose buvo atsižvelgta į šį požymį, asmens lytį, išsilavinimo lygį ir gyvenamąją vietą (savivaldybę). Nors pagal pateiktą analizę UŽT registracijos trukmė sutrumpėtų, ji vis tiek išliktų aukšta – vidutiniškai bedarbis su negalia UŽT būtų registruotas apie 312 dienų ilgiau nei kiti bedarbiai net jei abiejų bedarbių amžius, lytis, išsilavinimo lygis ir gyvenamoji savivaldybė sutaptų. Ši statistiškai reikšminga koreliacija tarp neįgalumo ir registracijos UŽT trukmės pateikta ir 4.5.4.A lentelės (2) stulpelio eilutėje „Turi neįgalumą“.

Vidutinė bedarbio registracijos UŽT trukmė tarp savivaldybių gerokai skiriasi. Iš analizuotų 5 savivaldybių trumpiausia registracijos trukmė yra Akmenės rajono savivaldybėje, kai buvo atsižvelgta į anksčiau

minėtus požymius. Šiek tiek ilgesnė registracijos trukmė buvo Alytaus rajono ir miesto savivaldybėse (34 ir 42 dienos atitinkamai). Tuo tarpu Varėnos rajono savivaldybėje, palyginti su Akmenės rajono savivaldybe, ji buvo 84 dienomis ilgesnė, Druskininkų savivaldybėje – 109 dienomis ilgesnė, o Lazdijų rajono savivaldybėje – net 333 dienomis ilgesnė. Ši statistiškai reikšminga koreliacija tarp savivaldybių ir registracijos UŽT trukmės pateikta 4.5.4.A. (2) stulpelio eilutėse nuo „Lazdijų rajono sav.“ Iki „Varėnos rajono sav.“.

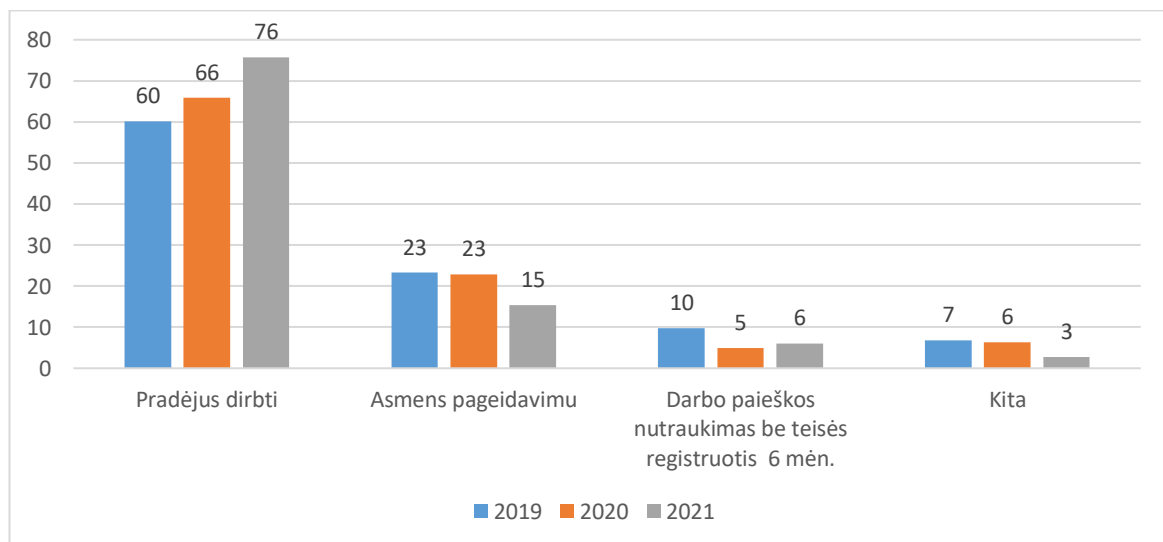
Minėtos koreliacijos nebūtinai reiškia, kad tarp šių kintamųjų yra priežastinis ryšys, tačiau jos yra informatyvios, nes leidžia vienu metu įvertinti kelias koreliacijas (paskaičiuoti vidurkius atsižvelgiant į kelis kintamuosius). Pavyzdžiui, 4.5.4.A lentelėje (2) stulpelio eilutėje „Vyras“ koeficientas -2.891 yra statistiškai nereikšmingas (standartinis nuokrypis yra 10.701). Tai reiškia, kad vyrų ir moterų registracijos UŽT trukmė panaši. Taip pat, vyresnio amžiaus asmenų registracijos UŽT trukmė ilgesnė (amžius teigiamai koreliuoja su registracijos UŽT trukme, kaip matome iš eilutės „Amžius“, nors koreliacija po kiek laiko tampa mažesnė, kaip matome iš eilutės „Amžius²“). Aukštesnis išsilavinimo lygis taip pat neigiamai koreliuoja su registracijos UŽT trukme. Pavyzdžiui, aukštąjį išsilavinimą turintis bedarbis UŽT praleis 378 dienomis mažiau nei asmuo, neturintis pradinio išsilavinimo.

4.5.4.A lentelė. Koreliacija tarp UŽT registracijos trukmės ir neįgalumo bei kitų kintamųjų penkiose savivaldybėse

	Registracijos UŽT trukmė	
	(1)	(2)
Turi neįgalumą	377.657*** (17.266)	312.127*** (16.775)
Vyras		-2.891 (10.701)
Amžius		17.668*** (3.152)
Amžius ²		-0.101*** (0.037)
Pradinis bendro lavinimo		-57.612 (160.803)
Pradinis su profesine kvalif.		-133.182 (163.312)
Pagrindinis bendro lavinimo		-209.083 (160.436)
Pagrindinis su profesine kval.		-258.720 (160.179)
Vidurinis bendro lavinimo		-281.090* (159.878)
Vidurinis su profesine kvalif.		-283.938* (159.639)
Aukštasis koleginis		-331.306** (161.328)
Aukštesnysis		-377.981** (160.341)
Aukštasis universitetinis		-378.405** (160.615)
Lazdijų rajono sav.		332.791*** (18.900)
Alytaus miesto sav.		42.722** (18.197)

Druskininkų sav.		108.581 ^{***} (21.136)
Alytaus rajono sav.		34.083 [*] (20.467)
Varėnos rajono sav.		84.093 ^{***} (21.720)
Laisvasis narys	412.592 ^{***} (5.878)	16.003 (170.736)
Stebėjimai	11,027	11,027
R ²	0.042	0.137
Koreguotas R ²	0.042	0.135
F Statistika	478.428 ^{***} (df = 1; 11025)	96.738 ^{***} (df = 18; 11008)
<i>Pastaba:</i>		*p ^{***} p ^{***} p<0.0

Kadangi NSDI gali gauti tik UŽT užsiregistravę bedarbiai, aktualios ir bedarbių išsiregistravimo bei bedarbio statuso praradimo priežastys. Žinoma, dažniausiai bedarbiai išsiregistruoja susiradę darbą: 2021 m. 76 proc. UŽT registruotų bedarbių išsiregistravo dėl šios priežasties (žr. 4.5.6 pav.). Tačiau nemažai bedarbių išsiregistruoja savo pageidavimu (23 proc. 2019 m., skaičius mažesnis 2021 m.), tokio išsiregistravimo priežastys nėra aiškios. Taip pat verta atkreipti dėmesį, kad dalis asmenų išsiregistruoja netekę bedarbio statuso, ir tokiu atveju bedarbio statusas negali būti suteikiamas ateinančius šešis mėnesius, nors registracija Užimtumo tarnyboje asmens prašymu gali būti tęsiama. Bedarbio statusas panaikinamas neatvykus į UŽT, atsisakius dalyvauti UŽT pasiūlytose veiklose, atsisakius pačiam ieškotis darbo be rimtų priežasčių (žr. 4.5.4.B lentelę).

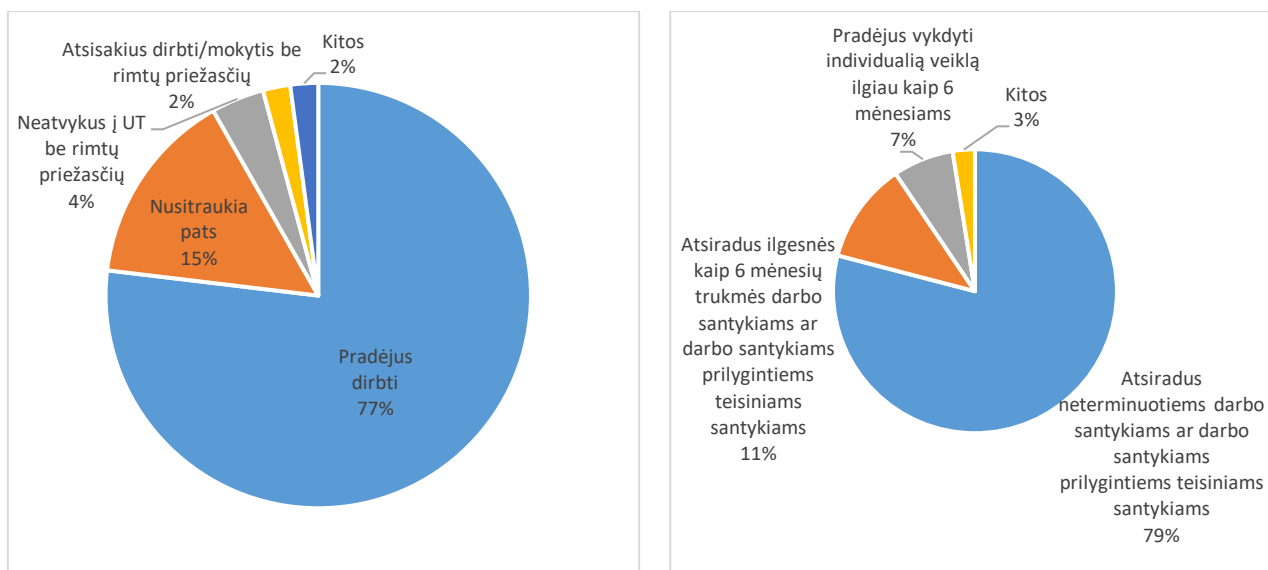
4.5.6 pav. Išsiregistravimo iš Užimtumo tarnybos priežastys

Šaltinis: IVPK Informacinės visuomenės plėtros komiteto (Data.gov.lt) duomenų rinkiniai. Prieinama internetu: <https://data.gov.lt/dataset/asmens-identifikavimo-kontaktiniai-banko-duomenys>

4.5.4B lentelė. 2021 m. bedarbio statuso praradimas

Asmeniui, užsiregistravusiam UŽT, bedarbio statusas gali būti panaikintas susiklosčius tam tikroms aplinkybėms. LR Užimtumo įstatymo Nr. XII-2470 (2016 m. birželio 21 d.) 24 straipsnio 4 dalis nustato 15

aplinkybių, kurioms esant bedarbio statusas yra panaikinamas⁴⁵. Analizuojant 2021 m. duomenis, daugiau nei 77 proc. atvejų bedarbio statusas buvo panaikintas asmeniui įsidarbinus (žr. 4.5.7 pav. kairėje). Ypač svarbu, kad dauguma bedarbių įsidarbino pagal neterminuotą darbo sutartį (žr. 4.5.7 pav. dešinėje)⁴⁶. Tačiau nemaža dalis bedarbio statuso nutraukimo atvejų kelia susirūpinimą, pvz., 15 proc. atvejų bedarbio statusas buvo panaikintas asmens prašymu, 4 proc. atvejų – laiku neatvykus į UŽT ir 2 proc. atvejų – atsisakius dirbti arba dalyvauti kitose UŽT siūlomose veiklose be pateisinamos priežasties. Nors pagrindinė bedarbio statuso panaikinimo priežastis yra įsidarbinimas, tačiau nerenkama informacija apie darbo vietos kokybę ir asmens savijautą įsidarbinus: nėra žinoma, ar pasirinktas darbas nebuvo pirmas pasitaikęs pasirinkimas, nežinoma, koks yra pasitenkinimas esamu darbu, ar pasirinkimas grįžti į darbo rinką nebuvo tik dėl siekio išvengti skurdo. Trūksta duomenų apie po įsidarbinimo gaunamų pajamų dydį.

4.5.7 pav. Bedarbio statuso panaikinimo priežastys, 2021 m.

Šaltinis: IVPK Informacinės visuomenės plėtros komiteto (Data.gov.lt) duomenų rinkiniai. Prieinama internetu: <https://data.gov.lt/dataset/asmens-identifikavimo-kontaktiniai-banko-duomenys>

NSDI Pakankamumas

Vertinant NSDI pakankamumą reikėtų įvertinti dirbančiojo buvusį darbo užmokestį ir nusistatyti pakankamumo kriterijus, kadangi NSDI susideda iš pastoviosios ir kintamosios dalių. Pastovioji dalis yra 23,27 proc. minimalios mėnesinės algos (toliau – MMA), o kintamoji dalis priklauso nuo turėto darbo užmokesčio⁴⁷. Taigi galutinis išmokos dydis iš dalies priklauso nuo asmens turėtų pajamų. Pirmą – trečią NSDI skirtą mėnesį kintamoji dalis sudaro 38,79 proc., ketvirtą – šeštą – 31,03 proc., o septintą – devintą – 23,27 proc. buvusio darbo užmokesčio. NSDI suma negali viršyti lubų – 58,18 proc. praėjusių metų trečio ketvirčio Lietuvos Statistikos departamento skelbiamo vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio.

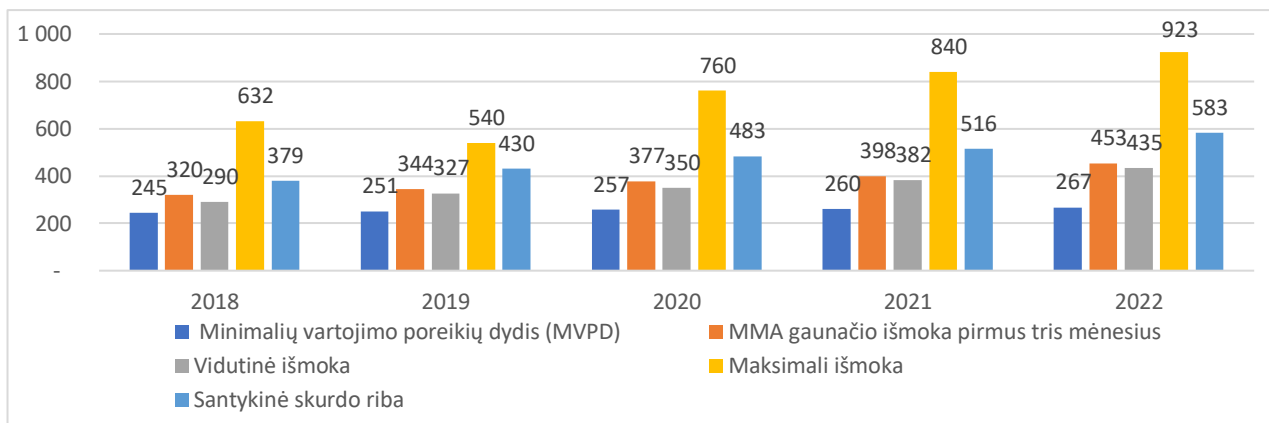
Šiame skyriuje pakankamumas vertinamas pagal tai, ar pilnu etatu iki darbo praradimo už MMA dirbęs asmuo gautų pakankamai pajamų patenkinti minimalius poreikius ir išvengti skurdo rizikos bent pirmus tris nedarbo mėnesius. MMA dydis pasirinktas darant prielaidą, kad gaunantys tokio dydžio darbo užmokestį turėtų patenkinti minimalius poreikius ir išvengti skurdo (Tarptautinė darbo organizacija). Taip pat toks asmuo nesudurtų su skurdo rizika, o tai svarbu LR Vyriausybės siekiam mažinti skurdą (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2020).

⁴⁵ Taip pat yra kelios su sveikata susijusios priežastys, nustatytos SADM 2009-08-04 įsakymu Nr. A1-473, tačiau jos retai būna aktualios.

⁴⁶ Potenciali problema galėtų būti pradėjus vykdyti individualią veiklą, kadangi šioje veikloje asmenys gali ilgą laiką negauti jokių pajamų. Tačiau tokių atvejų tik 7 proc. ir asmuo individualią veiklą turi vykdyti ilgiau kaip pusę metų, o per tiek laiko pajamų jau turėtų atsirasti.

⁴⁷ Tiksliau, nuo pastarųjų 30 mėnesių draudžiamųjų pajamų.

Už MMA dirbęs asmuo gautų pakankamai pajamų patenkinti minimalius poreikius, bet nepakankamai, kad išvengtų skurdo rizikos bent pirmus tris nedarbo mėnesius. Pagal 2022 m. duomenis toks asmuo galėtų tikėtis 453 EUR NSDI (žr. 4.5.8 pav.)⁴⁸. Viena vertus, ji yra gerokai daugiau nei minimalių vartojimo poreikių dydis (MVPD), siekiantis 267 EUR, todėl tiek 2022 m., tiek ankstesniais metais, MMA uždirbančio asmens minimalūs poreikiai turėtų būti patenkinti. Be to, šis dydis puikiai atitinka visuomenės nuomonę apie turėtiną gauti išmoką⁴⁹. Kita vertus, 453 EUR dydžio išmoka yra gerokai mažesnė, nei vieno asmens santykinė skurdo riba (583 EUR – 2022 m. SADM prognozė). Be to, vidutinė NSDI buvo mažesnė (siekė 435 EUR), todėl dauguma NSDI gaunančiųjų susidurtų su skurdu. Kadangi dabartinės išmokos nepadaeda visiems nedirbantiems išvengti skurdo, rekomenduojama bent jau nemažinti išmokų dydžių (OECD, 2022).

4.5.8 pav. Nedarbo socialinio draudimo išmokos dydžio vertinimo rodikliai

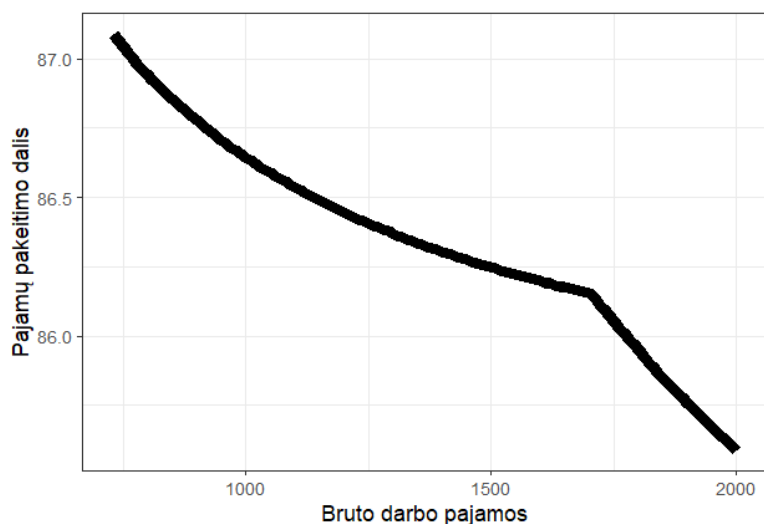
Šaltiniai: Statistikos departamentas, LR Nedarbo socialinio draudimo įstatymas (Nr.IX-1904) ir autorių skaičiavimai

Didelė dalis netekusiųjų darbo gauna mažesnę nei 453 EUR išmoką, todėl jų situaciją reikėtų vertinti atskirai. Pirmiausia, NSDI mažėja priklausomai nuo nedarbo trukmės ir septintu – devintu nedarbo mėnesiais tesiekia 340 EUR. Be to, yra daug gyventojų, kurių pajamos nesiekė net MMA, pvz., jei asmuo dirbo nepilnu etatu, sirgo, buvo vaiko priežiūros atostogose ir pan. Pavyzdžiui, 2022 m. vasarį iš 65,3 tūkst. gaunančiųjų NSDI pilną mėnesį, 19,2 tūkst. (apie 29 proc.) gavo mažesnę NSDI nei 340 eurų.

Kitas pakankamumo kriterijus yra buvusių disponuojamųjų pajamų dalis, kurią kompensuoja NSDI (pakeičiamumo rodiklis). Asmuo, iki darbo praradimo uždirbdavęs MMA, nedarbo atveju pirmus tris mėnesius gautų 453,04 EUR. Gaunant MMA (730 EUR) reikia mokėti pajamų mokestį (34 EUR) ir socialinio draudimo įmokas (142,35 EUR), todėl lieka 549,65 EUR disponuojamųjų pajamų. Tokiu atveju išmoka atitinka 82,4 proc. buvusių darbo pajamų ($453,04/549,65 \cdot 100 = 82,4$). Darbo laikotarpiu gavus didesnę darbo užmokestį šis santykis mažėja, tačiau išlieka santykinai aukštas (žr. 4.5.9 pav.).

⁴⁸ Praktiškai, išmoka galėtų būti dar mažesnė, kadangi aktualios buvusios darbo pajamos, o ankstesniais metais MMA buvo mažesnis, todėl kintamoji NSDI dalis atitinkamai būtų mažesnė. Esminio poveikio analizei tai neturi.

⁴⁹ 36% respondentų nurodė, kad MMA uždirbantis asmuo turėtų gauti tarp 401 ir 500 EUR dydžio NSDI, 32 % teigė, kad 500 EUR ir daugiau, ir tik 17% manė, kad MMA uždirbęs asmuo turėtų gauti tarp 301 ir 400 EUR (žr.: „Šalies gyventojų nuomonės tyrimas dėl valstybės socialinės paramos formų“ Ataskaitos priede).

4.5.9 pav. Pajamų pakeitimo dalies kitimas pagal bruto darbo pajamas pirmus tris bedarbystės mėnesius dėl NSDI

Šaltinis: Tyrimo autorių skaičiavimai.

Nors didesnės NSDI padeda užtikrinti didesnes pajamas nedarbo atveju, jos taip pat gali sukelti nedarbo spąstų riziką. Nedarbo spąstų rizika atsiranda, kai asmuo gali nuspręsti nedirbti vien dėl to, kad pasinaudotų NSDI. Į šią riziką dėmesį atkreipia Lietuvos (Lietuvos laisvos rinkos instituto, 2022) ir užsienio šalių (OECD, 2022) analitikai. Jie sutaria, kad rizika didesnė pirmuosius tris mėnesius, vėliau mažėja. Tai ypač pastebima lyginant EBPO šalių ir Lietuvos pajamų pakeitimo rodiklius. Nors metodika kiek skiriasi (pvz., nėra įtraukiamos darbdavio įmokos), 2021 m. vienam asmeniui, uždirbusiam MMA, pajamų pakeitimo rodiklio reikšmė Lietuvoje buvo 85 proc., o EBPO šalių vidurkis – 68 proc.⁵⁰.

Siekiant vienu metu nepabloginti paskatų dirbti ir pasirūpinti, kad asmuo, uždirbantis MMA ir netekęs darbo, nesusidurtų su skurdo rizika, būtų galima toliau didinti MMA didesniu tempu nei VDU. 2021 m. MMA ir asmenų, dirbančių pilną darbo dieną, vidutinio atlyginimo dydis buvo vienas mažesnių tarp EBPO šalių. Be to, MMA numatoma sparčiai didinti artimiausiu metu (2023 m.) ir tai nereikalautų didesnių papildomų pakeitimų.

Kita vertus, šiek tiek padidinus NSDI dydį (ir taip sumažinant finansines paskatas dirbti), nebūtinai labai pakeistų nedarbo spąstų riziką. Šiuo metu šalyje nėra atlikta išsamių vertinimų, kaip gyventojai reaguoja į šias išmokas, nėra žinoma, kiek padidintos NSDI sumažina įsidarbinimo tikimybę. Be to, pastebima neigiamų pasekmių gaunant NSDI, todėl siekui įsidarbinti svarbios ne vien finansinės priežastys, pvz., antros NSDI asmuo negaus, kol vėl nesukaups reikalingo darbo stažo, daliai gyventojų gauti išmokas savaime yra nemalonus dalykas, dalis nori dirbti ir užsidirbti, net gaunant MMA išlieka tikimybė kopti karjeros laiptais ir vėliau užsidirbti daugiau ir t. t.).

Nors nedarbo spąstų problema šalyje nėra išsamiai tiriama, remiantis kitais informacijos šaltiniais, nedidelės pakeičiamumo rodiklio korekcijos neturėtų reikšmingos įtakos žmonių elgsenai. Visų pirma, Lietuvoje yra daugybė dirbančių mažiau nei už minimalią algą (pavyzdžiui, 2022 m. liepą 139 tūkst. – daugiau nei du kartus tiek, kiek yra gaunančių pilną NSDI). Nėra įrodymų, kad dauguma bedarbių piktnaudžiautų NSDI, pvz., nors nedarbo draudimo taisyklės leidžia pirmą kartą gavus išmoką į UŽT pakartotinai kreiptis po 12 mėn., tai daro kiek daugiau nei trečdalis asmenų (Sodra, 2022). Analizuojant 2019 m. I pusmečio duomenis pastebėta, kad visus 9 mėnesius NSDI dažniau gaudavo santykinai aukštos kvalifikacijos asmenys, o žemos kvalifikacijos asmenys NSDI gaudavo santykinai rečiau (Sodra, 2022). Tikėtina, kad aukštos kvalifikacijos asmenys atidžiau renkasi būsimą darbo vietą, o tai gali lemti ilgesnį bedarbio statuso turėjimą

⁵⁰ EBPO statistikos svetainėje (<https://stats.oecd.org/#>) lentelėje „Minimum relative to average wages of full-time workers“ pasirinkti nustatymai 1 asmuo be vaikų, 3 mėnesių bedarbis, įtraukta socialinė parama, parama būstui neįtraukta.

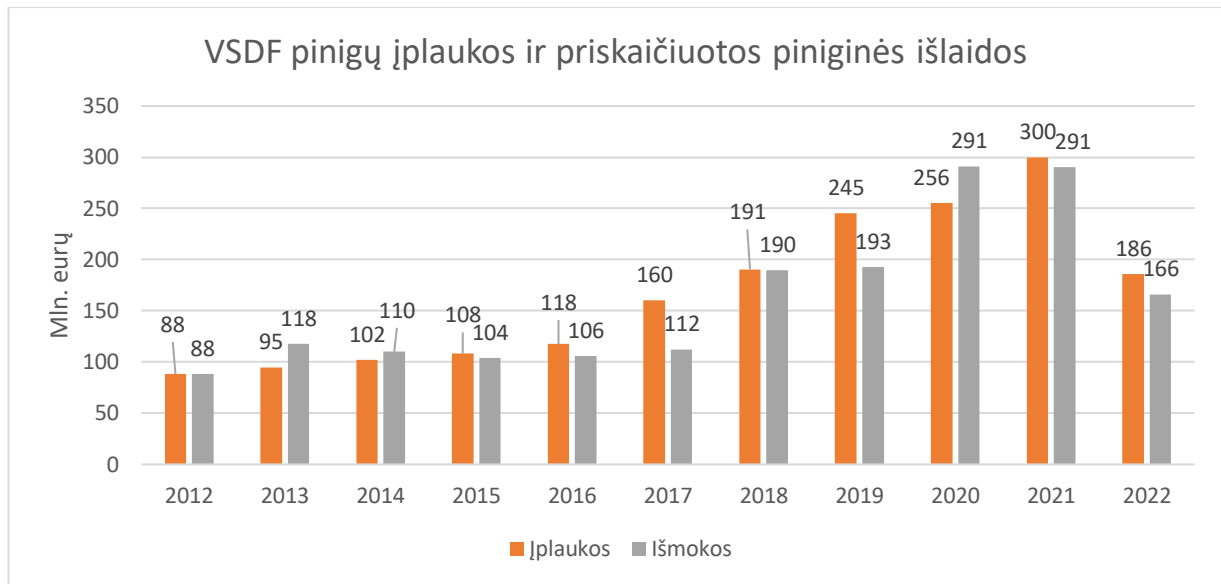
(pavyzdžiui, dėl aukštos kvalifikacijos darbo trūkumo arba noro pailsėti nuo buvusių darbų). Didesnę įtaką, atrodo, daro laisvų darbo vietų pasiūla ir/arba kvalifikacijos neturėjimas. Laisvų darbo vietų trūkumas jau buvo iliustruotas 4.5.4 paveiksle. Didžiausia dalis gaunančiųjų NSDI yra priešpensinio amžiaus ir/arba gyventojai iš nutolusių regionų, kur įsidarbinimo galimybių mažiau (Sodra, 2022). Tyrimai (Pacifico, 2018) taip pat rodo, kad didelę bedarbių grupę sudaro vyresni nei 50 metų asmenys, ilgalaikiai bedarbiai be įsidarbinimo galimybių, turintys santykinai mažai darbo patirties ir įgūdžių. Taip pat didelę grupę sudaro vyresnio amžiaus žmonės, daugiausia moterys, su maža darbo patirtimi ir sveikatos problemomis.

Nedidinant MMA būtų galima didinti NSDI išmokas ir kitais būdais, pavyzdžiui, mokėti NSDI nuo šiek tiek didesnės MMA dalies (didinti pastoviąją išmoką) arba nuo buvusio atlyginimo dalies (didinti kintamąją išmoką). Ilgesniu laikotarpiu galima tirti ir svarstyti kitokias priemones, kaip didinant NSDI nesumažinti paskatų dirbti, tačiau šioje ataskaitoje jos nėra siūlomos ir analizuojamos. Dvi iš jų trumpai aprašytos 2022 m. EBPO metinėje ataskaitoje: mokesčio kredito įvedimas ir neapmokestinamojo pajamų dydžio formulės pakeitimas, siekiant, kad ji nepriklausytų nuo uždirbtų pajamų (OECD, 2022). Dar viena galima priemonė yra vietoje NSDI suteikti bedarbiams paskolų lengvatinėmis sąlygomis, kol asmuo vėl įsidarbina. Pavyzdžiui, būtų galima suteikti paskolas bedarbiams, kurias reiktų grąžinti tik tuo atveju, jei asmuo įsidarbintų ir uždirbtų bent 1 mėnesinio vidutinio dydžio darbo užmokestį. Kadangi asmuo nebūtų draudžiamas iš anksto (paskolas galėtų pasiimti tik tie, kurie tapo bedarbiais), tai reikštų, kad asmeniui arba jo darbdaviui nereikėtų nuolat mokėti nedarbo socialinio draudimo įmokų. Tokiu atveju pajamos darbo metu padidėtų. Be to, būtų didesnė paskata įsidarbinti, kad skola neaugtų ir žmogus galėtų pasirinkti paskolos dydį pagal savoporeikius (daugiau žr. Stiglitz ir Yun, 2014; Mateen, Stiglitz, ir Yun, 2021). Kita galima priemonė – įsipareigoti (suteikiant reikiamus resursus) savivaldybėms sukurti laikinas darbo vietas. Tai gali būti ir „viešųjų darbų“ darbo vietos, ir savivaldybėse veikiančios valstybės ar savivaldybės įstaigos, kurios susiduria su darbo vietų trūkumu, tačiau iki šiol negalėjo samdyti daugiau žmonių dėl riboto finansavimo. Pavyzdžiui, tai gali būti slaugos darbuotojai arba jų padėjėjai, apsaugos darbuotojai arba jų padėjėjai, mokytojai arba jų padėjėjai. Ši priemonė galėtų būti patraukli YES sąlygomis, kai stebimas darbo vietų pasiūlos trūkumas, taip pat aktuali vyresnio amžiaus žmonėms, kurių ankstesni gebėjimai tapo nebereikalingi, arba susiduriantiems su kitomis problemomis, pvz., neįgalumu. Jei tokia priemonė sumažintų bedarbių skaičių, mažėtų žmonių, gaunančių NSDI, ir socialinio draudimo už nedarbą įmokų tarifai (daugiau žr. Atkinson, 2015).

NSDI finansavimas

Siekiant didinti NSDI aprėptį, taip pat reikėtų įvertinti jų finansavimą. Remiantis VSDF duomenimis, 2021 m. į VSDF biudžetą buvo sumokėta 300 mln. EUR (žr. 4.5.10 pav.). Tuo tarpu išlaidų, skirtų išmokoms, buvo 290,6 mln. EUR. Nesunku patikrinti, kad panašią sumą galima gauti padauginus vidutinę NSDI išmoką iš gavėjų skaičiaus⁵¹. Taigi, didinant aprėptį tektų arba finansuoti išlaidas iš kito VSDF biudžeto, arba didinti įmokas už NSDI.

⁵¹ 2021 m. vidutinė išmoka už pilną mėnesį siekė 382 eurus. Tuo tarpu gavėjų, gaunančių išmoką už pilną mėnesį, buvo 50 300. Taigi, per metus buvo išleista $382 \cdot 50 \cdot 300 \cdot 12 = 230$ mln. EUR. Taip pat nemažai buvo išleista išmokoms už nepilną mėnesį (registruota apie 23 tūkst. gavėjų, bet vidutinė išmokos suma neskelbiama).

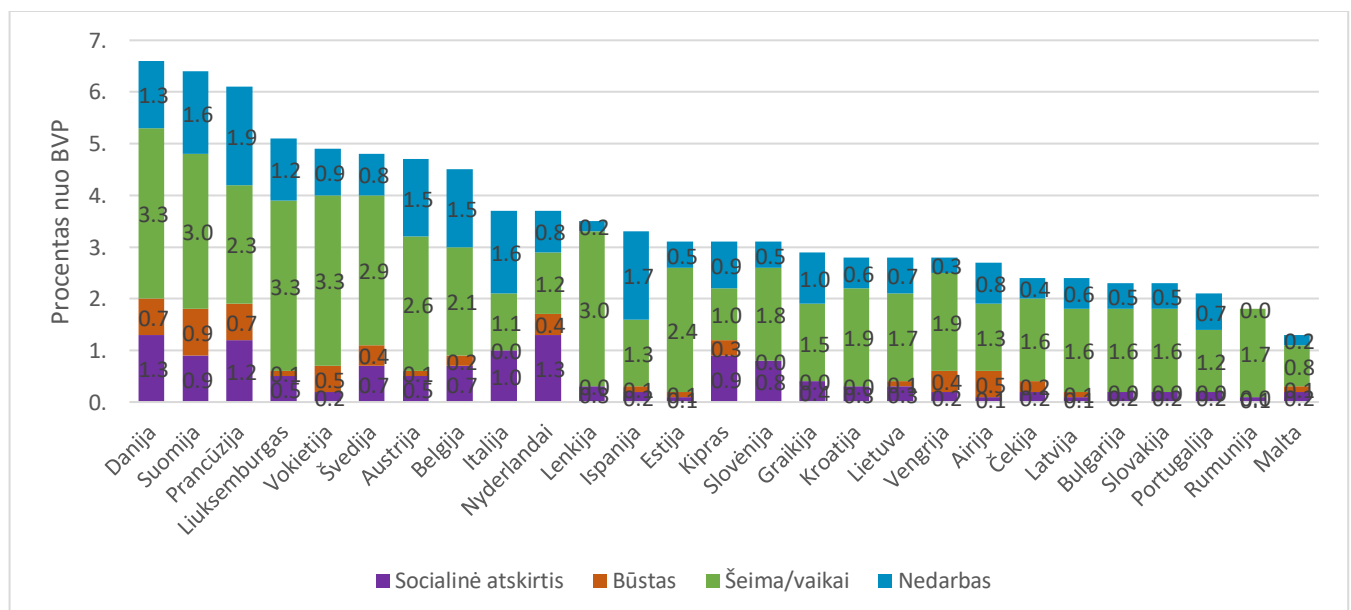
4.5.10 pav. VSDF pinigų įplaukos ir priskaičiuotos piniginės išlaidos

Šaltinis: VSDF duomenys

Užsienio šalių patirties analizė

Pajamų rėmimui Europos Sąjungos šalyse narėse skiriamas BVP procentas labai skiriasi. Vidutiniškai Europos Sąjungos šalys išleidžia 3,53 proc. BVP (2019 m.) išmokoms šeimai ir vaikams, socialinei atskirčiai mažinti, būstui ir nedarbui. 4.5.11 paveiksle matyti, kad dosniausią šalies biudžeto dalį pajamoms remti 2019 m. skyrė Danija, Suomija ir Prancūzija (daugiau nei 6 proc. BVP), Liuksemburgas, Vokietija, Švedija, Austrija ir Italija išleido nuo 4,5 iki 5,1 proc. BVP. Didžiausia šalių išlaidų pajamoms remti dalis tenka išlaidoms šeimai ir vaikams bei nedarbui.

Vertinant šalių išlaidas, skiriamas bedarbių rėmimui, 2019 m. didžiausią dalį nuo šalies BVP išmokoms nedarbui išleido Prancūzija – 1,9 proc. BVP, Ispanija – 1,7 proc. BVP, Suomija ir Italija išleido po 1,6 proc. BVP, Austrija ir Belgija – po 1,5 proc. BVP (žr. 4.5.11 pav.). Lietuva išmokoms nedarbui 2019 m. išleido 0,7 proc. šalies BVP (0,16 proc. mažiau nei ES šalių narių vidurkis).

4.5.11 pav. Išlaidos pajamų rėmimui pagal išmokų rūšį, 2019 m.

Šaltinis: EUROSTAT

Siekiant apsaugoti nedirbančius asmenis nuo pajamų praradimo ir skurdo Europos Sąjungos šalyse veikia draudimu ir socialine parama grįstos sistemos. Didžiojoje dalyje šalių prarastos darbo pajamos kompensuojamos per socialinio draudimo sistemą. Socialinio draudimo išmoka susieta su buvusiu asmenų darbo užmokesčiu ir mokama ribotą laikotarpį, o išmokoms gauti reikia išpildyti tam tikras sąlygas: mokėti draudimo įmokas ir turėti tam tikrą darbo stažą per tam tikrą laikotarpį. Skirtingai nei draudimo, socialinės paramos tikslas yra apsaugoti asmenis nuo skurdo ir užtikrinti jiems orų pragyvenimo lygį. Piniginė socialinė parama nesiejama su asmens buvusiomis darbo pajamomis, o teisė gauti tokią paramą paprastai susieta su pajamų ir turto vertinimu ar priklausymu tam tikrai asmenų kategorijai. Nepaisant to, kad bedarbių pajamos Europos Sąjungos šalyse narėse apsaugomos per socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemas, šalių praktikos ir bedarbių pajamų apsaugos rezultatai yra skirtingi. Analizuojant bedarbių apsaugą Europos Sąjungos šalyse narėse, detaliau nagrinėsime tik keletą šalių pavyzdžius: Vokietijos (turinčios kontinentinės Europos gerovės valstybės modelio bruožų), Švedijos ir Suomijos (pasižyminčių Šiaurės gerovės valstybės modelio bruožais), Airijos (turinčios Liberalios gerovės valstybės bruožų) ir Čekijos (pasižyminčios Centrinės Rytų Europos gerovės valstybės bruožais).

Nedarbo atveju kartinį vaidmenį apsaugant asmenis nuo pajamų praradimo vaidina socialinis draudimas, užtikrinantis asmenims išmokas, iš dalies pakeičiančias prarastą darbo užmokestį (detaliau visos šalyse taikomos išmokos nedarbo atveju, įskaitant ir finansuojamas per mokesčių sistemą, pavaizduotos 4.5.5 lentelėje). Vis tik NSDI mokamos asmenims tam tikrą laiką mokėjusiems socialinio draudimo įmokas: įmokas dažniausiai moka darbdavys (Čekija) arba darbdavys ir darbuotojas (Vokietija, Airija), kai kuriose šalyse socialinio draudimo įmokas moka ir savarankiškai dirbantys asmenys, pavyzdžiui, Švedijoje, Suomijoje savarankiškai dirbantys asmenys gali būti nedarbo draudimo fondo nariais, mokėti mokesčius ir tokiu būdu įgyti teisę į išmokas nedarbo atveju.

Nedirbantiems NSDI paprastai mokama ribotą laikotarpį, o išmokų dydis susietas su buvusiu darbo užmokesčiu. Netekus arba neturint teisės gauti nedarbo socialinio draudimo išmokų, nedirbantiems asmenims daugumoje šalių mokama mokesčių sistemos lėšomis finansuojama pašalpa (teisė į tokią pašalpą ir pašalpos dydis susietas su asmens pajamų ir turto vertinimu). Tačiau kai kuriose šalyse yra dar viena nedirbančių asmenų pajamų apsaugos „pakopa“ – tarpinė grandis tarp NSDI ir socialinės pašalpos.

4.5.5 lentelė. Išmokų rūšys nedarbo atveju

Šalis	Išmokos nedarbo atveju		
Čekija	<ul style="list-style-type: none"> Nedarbo išmoka (ček. Podpora v nezaměstnanosti) 	<ul style="list-style-type: none"> Pašalpa esant materialiniam nepritekliui (ček. příspěvek na živobytí) 	
Vokietija	<ul style="list-style-type: none"> Nedarbo draudimo išmoka (vok. Arbeitslosengeld); Laikino/dalinio nedarbo išmoka: Trumpalaikio darbo išmoka (vok. Kurzarbeitergeld); Dalinio nedarbo išmoka (vok. Teilarbeitslosengeld) 	<ul style="list-style-type: none"> Socialinės paramos išmoka ieškantiems darbo (vok. Grundsicherung für Arbeitsuchende) 	
Airija	<ul style="list-style-type: none"> Socialiniu draudimu grįsta darbo ieškančio išmoka (angl. Jobseeker's Benefit); Laikino/dalinio nedarbo išmoka: Sisteminio trumpalaikio darbo išmoka (angl. Systematic short time working); Dalinio darbo išmoka 	<ul style="list-style-type: none"> Mokesčių sistemos finansavimu grįsta darbo ieškančiojo pašalpa (angl. Jobseeker's Allowance) 	<ul style="list-style-type: none"> Bazinė papildoma socialinė pašalpa
Švedija	<ul style="list-style-type: none"> Su pajamomis susijusi išmoka (šved. inkomstbortfallsförsäkring) 	<ul style="list-style-type: none"> Bazinė (vienodo dydžio visiems) išmoka (šved. Arbetslöshetsförsäkring grundnivå) 	<ul style="list-style-type: none"> Socialinės gerovės pašalpa
Suomija	<ul style="list-style-type: none"> Bazinė nedarbo išmoka (suom. Peruspäiväraha) Neprivaloma su pajamomis susijusi nedarbo išmoka (suom. Ansiopäiväraha) Dalinio darbo išmoka: koreguota nedarbo išmoka (suom. Soviteltu työttömyysetuus) 	<ul style="list-style-type: none"> Darbo rinkos subsidija (suom. Työmarkkinatuki) 	<ul style="list-style-type: none"> Socialinė pašalpa

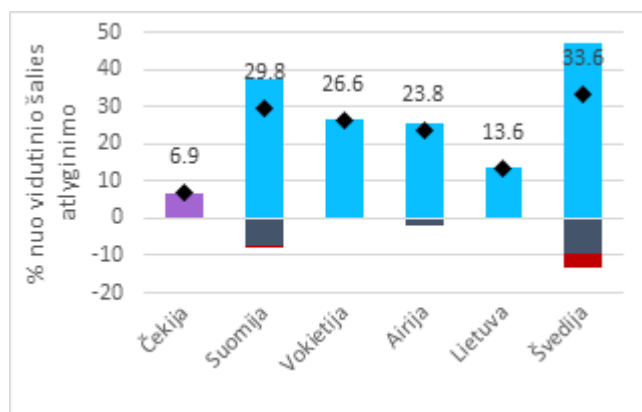
Pastaba: • draudimo sistemos dalis, finansuojama iš draudimo įmokų; • finansuojama per mokesčių sistemą
 Šaltinis: MISSOC duomenų bazė (01 January 2022). <https://www.missoc.org/missoc-database/comparative-tables/results/>

Pavyzdžiui, Suomijoje, asmenims, neturintiems teisės į išmoką, nes dar neįgijo reikiamo darbo stažo, arba netekusiems teisės į NSDI, nes jau gavo NSDI visą jiems priklausiusį laikotarpį, mokama mokesčių sistemos lėšomis finansuojama fiksuoto dydžio išmoka. Darbo rinkos subsidija (*työmarkkinatuki*) gali būti mokama (1) asmenims, neišdirbusiems 26 savaičių per ataskaitinį praėjusių 28 savaičių laikotarpį; (2) asmenims, kuriems jau yra išmokėta nedarbo išmoka už maksimalų galimą laikotarpį, (3) 18-24 m. asmenims, kurie neatsakė jiems pateikto darbo ir mokymosi pasiūlymo ir pateikė prašymą dėl profesinio mokymo; (4) 17 m. asmenims, jei jie įgijo profesinį išsilavinimą. Svarbu atkreipti dėmesį, kad yra pajamų ir turto vertinimo sąlyga (su tam tikrų pajamų rūšių neįskaitymo išimtimis), tačiau, jei dalyvaujama užimtumo skatinimo priemonėse, arba, jei 55-64 m. amžiaus asmenys nedarbo laikotarpio pradžioje atitiko užimtumo sąlygas, pajamos ir turtas nėra vertinami.

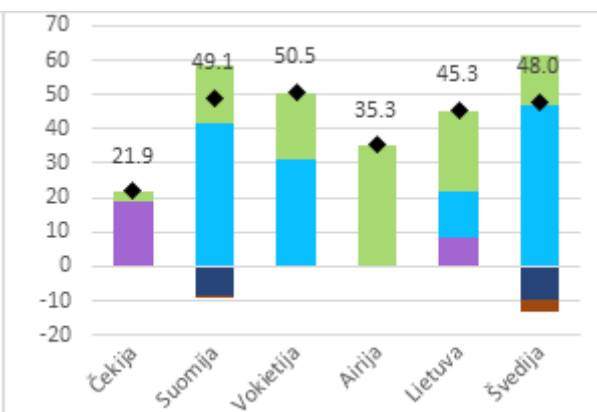
Analizuojamos šalys skiriasi ir pagal tai, kiek nedarbo socialinio draudimo išmokos kompensuoja prarastas darbo pajamas, taip pat, koks pajamų lygis užtikrinamas asmenims, nedalyvaujantiems darbo rinkoje ilguoju laikotarpiu, bei kaip greitai socialinės pinigines paramos išmokos pakeičia nedarbo socialinio draudimo išmokas ir kiek ši parama užtikrina adekvatų pragyvenimą nedirbantiems asmenims. EBPO duomenimis, 12 mėn. nedirbančio vienišo asmens (turinčio pakankamai ilgą darbo stažą) namų ūkio *neto* pajamos sudaro tik apie 30 proc. vidutinio darbo užmokesčio lygio šalyse, Lietuvoje 2021 m. duomenimis šis rodiklis siekė 13,6 proc., Čekijoje rodiklis buvo žemiausias tarp lyginamų šalių ir tesiekė 6,9 proc. (žr. 4.5.12 pav.). Ilgalaikėje nedarbo perspektyvoje, kai nedarbo laikotarpis užsitęsia iki 5 metų, nedirbančių vienišų asmenų pajamos ganėtinai žymiai sumažėja: Suomijoje ir Vokietijoje – perpus, Lietuvoje mažėja menkiau, tuo tarpu Švedijoje išlaikomos beveik to paties lygio. 4.5.12 paveiksle taip pat matyti, kad Švedijoje, Suomijoje, Vokietijoje ir Airijoje asmenys, turėję pakankamą darbo stažą iki nedarbo laikotarpio, net ir po

60 mėn. nedarbo vis dar gauna nedarbo išmoką, tuo metu Lietuvoje tokių asmenų pajamos susietos tik su socialinės paramos sistema. Vokietijoje tokiems asmenims gali būti mokama socialinės paramos išmoka ieškantiems darbo (*Grundsicherung für Arbeitsuchende*), Suomijoje – darbo rinkos subsidija (*työmarkkinatuki*), Airijoje – darbo ieškančiojo pašalpa (*Jobseeker's Allowance*).

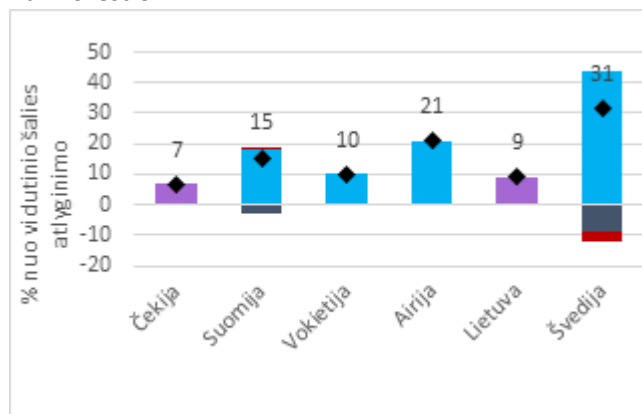
Vienišų tėvų (turėjusių pakankamai didelį darbo stažą prieš nedarbo laikotarpį) pajamos yra žymiai geriau apsaugotos nei vienišų asmenų ir, netgi ilguoju nedarbo periodu (nedarbui tęsiantis 60 mėn.), vienišų tėvų namų ūkių *neto* pajamos sudaro nuo 28 iki 39 proc. šalies vidutinio darbo užmokesčio Vokietijoje, Airijoje, Suomijoje ir Lietuvoje, mažiau – Čekijoje. Švedijoje 5 metus nedirbančių (tačiau turėjusių didesnę darbo stažą) vienišų tėvų namų ūkių *neto* pajamos siekia 46 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio, didžiąją šių namų ūkių *neto* pajamų dalį sudaro nedarbo išmokos (atkreiptinas dėmesys, kad nedirbančių 60 mėn. namų ūkių *neto* pajamos sumažėja tik keliais procentiniais punktais lyginant su 24 mėn. nedirbančių, tačiau identiškų kitais kriterijais, namų ūkių pajamomis).

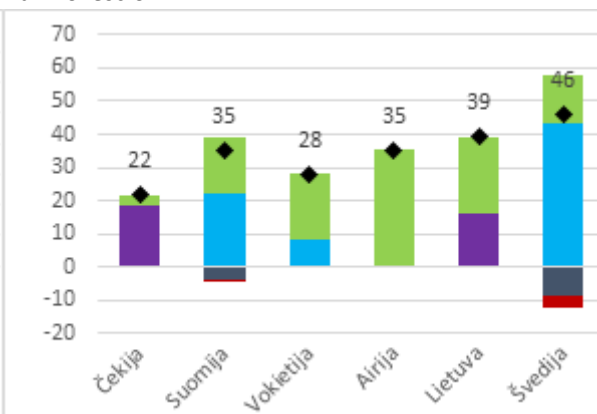
1. Vienišas asmuo (40 m. amžiaus), be vaikų, nedirbantis **12 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio

2. Vienišas asmuo (40 m. amžiaus) su dviem vaikais, nedirbantis **12 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio

3. Vienišas (40 m. amžiaus) be vaikų, nedirbantis **60 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio

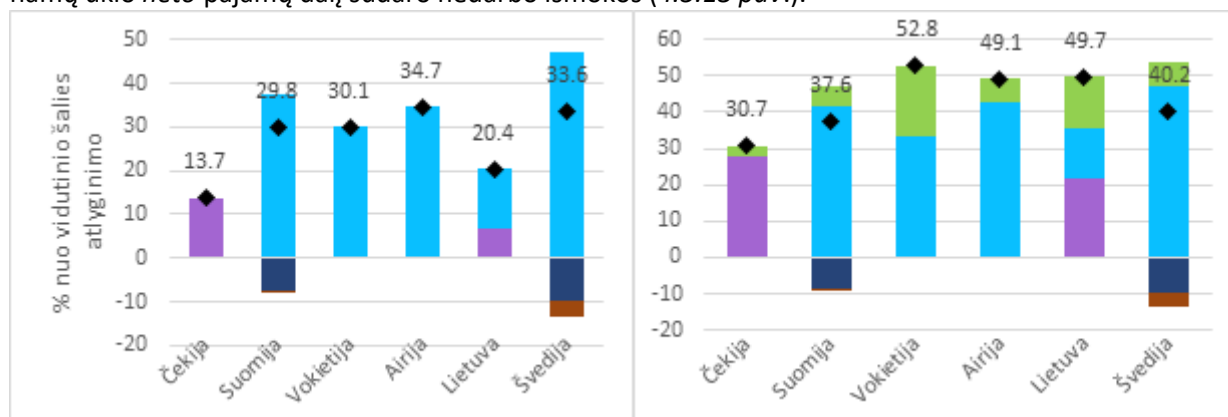

4. Vienišas (40 m. amžiaus) su dviem vaikais (4 ir 6 m. amžiaus), nedirbantis **60 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio

- Socialinė parama ir garantuojamos minimalios pajamos
- Išmokos šeimai
- Pajamų mokesčiai
- ◆ Namų ūkių *neto* pajamos
- Nedarbo išmoka
- Išmokos dirbant
- Darbuotojo socialinio draudimo įmokos

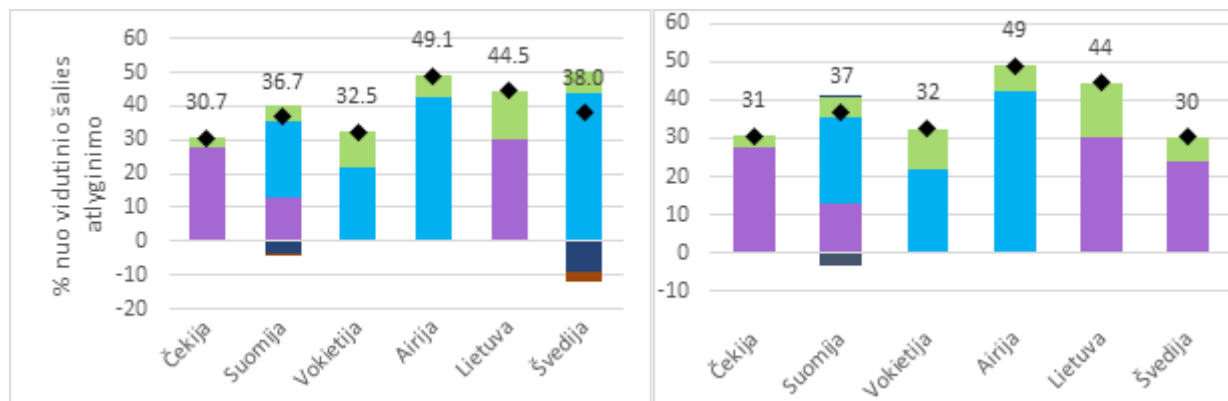
4.5.12 pav. Nedarbančių vienišų asmenų *neto* pajamos (atsižvelgiant į vaikų skaičių ir nedarbo laikotarpį)
Šaltinis: sudarytas remiantis EBPO duomenimis, 2021

Pakankamą darbo stažą turėjusių, bet nedirbančių asmenų, gyvenančių poroje, pajamos apsaugotos šiek tiek geriau, nei vienišų asmenų (išskyrus Suomiją ir Švediją, kur tiek vienišo, tiek poros be vaikų, pajamų lygis išlaikomas toks pat (žr. 4.5.12.1 ir 4.5.12.4 pav.). 4.5.13.1–4.5.13.4. paveiksluose matyti, kaip keičiantis nedarbo laikotarpiui (po 12, 24 ir 60 nedarbo mėnesių) analizuojamose šalyse kinta namų ūkių *neto* pajamų sudėtis. Lietuvoje ir Čekijoje po ilgesnio nedarbo laikotarpio (Čekijoje – po 12 nedarbo mėn., Lietuvoje – po 24 mėn.) porų su dviem vaikais, net ir turėjusių pakankamą darbo stažą prieš nedarbo laikotarpį, namų ūkių *neto* pajamas sudaro socialinė parama ir išmokos šeimai. Švedijoje, Vokietijoje, Airijoje, Suomijoje po tokio pat nedarbo laikotarpio didžiąją nedirbančios poros su vaikais namų ūkių *neto* pajamų dalį sudaro nedarbo išmokos. Atkreiptinas dėmesys, kad Suomijoje, Vokietijoje ir Airijoje net ir darbo stažo neturėjusių asmenų namų ūkių *neto* pajamų dalį sudaro nedarbo išmokos (4.5.13 pav.).

1. Pora (40 m. amžiaus) be vaikų, pirmas suaugęs nedirbantis **12 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio; antras suaugęs taip pat nedirba.

2. Pora (40 m. amžiaus) su dviem vaikais, pirmas suaugęs nedirbantis **12 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio; antras suaugęs taip pat nedirba.

3. Pora (40 m. amžiaus) su dviem vaikais (4 ir 6 m. amžiaus), pirmas suaugęs nedirbantis **60 mėn.**, dirbęs 22 metus, buvęs darbo užmokestis sudarė 67 proc. vidutinio šalies darbo užmokesčio; antras suaugęs taip pat nedirba.

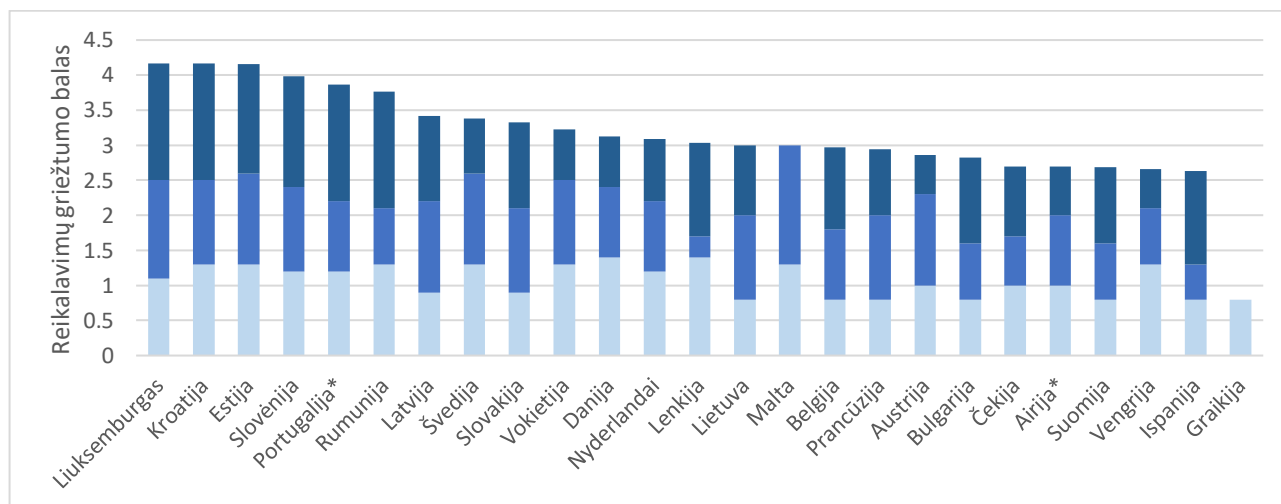
4. Pora (30 m. amžiaus) su dviem vaikais (4 ir 6 m. amžiaus), pirmas suaugęs **nedirba 24 mėn.**, neturi **jokio darbo stažo**; antras suaugęs taip pat nedirba.

- Socialinė parama ir garantuojamos minimalios pajamos
- Išmokos šeimai
- Pajamų mokesčiai
- ◆ Namų ūkių *neto* pajamos
- Nedarbo išmoka
- Išmokos dirbant
- Darbuotojo socialinio draudimo įmokos

4.5.13 pav. Ndirbančios poros *neto* pajamos (atsižvelgiant į vaikų skaičių, turėtą darbo stažą ir nedarbo laikotarpį)

Šaltinis: sudaryta remiantis EBPO duomenimis, 2021

Dar vienas svarbus aspektas – aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumas. Norėdami gauti NSDI ar pašalpą (nedarbo laikotarpį) asmenys turi atitikti tam tikrus kriterijus, kuriais siekiama sustiprinti asmens pasirengimą dirbti, pastangas ieškoti darbo ir priimant darbo pasiūlymus. Kaip matyti 4.5.14 paveiksle, šalys skiriasi lyginant jas pagal aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumą NSDI gauti. Čekijos, Airijos ir Suomijos aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumas 2020 m. buvo vienas žemiausių, Vokietijoje ir Švedijoje aktyvinimo priemonių reikalavimai yra griežtesni. Lietuvos aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumo rodiklis siekia 3 balus (kur 1 – mažiausiai griežti, 5 – labiausiai griežti reikalavimai). Griežčiausiai Lietuvoje vertinami asmenų darbo paieškos reikalavimai.

4.5.14 pav. Aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumas nedarbo socialinio draudimo išmokai gauti

*Pastaba: *2017 metų duomenys. Aktyvinimo priemonių reikalavimų griežtumo rodiklį sudaro prieinamumo reikalavimai, darbo paieškos reikalavimai ir sankcijos. Prieinamumo reikalavimai apima 4 elementus: prieinamumą dalyvavimo ADRP metu, profesinio, geografinio mobilumo reikalavimai, kitos svarbios priežastys, dėl kurių atsisakoma dirbti; Darbo paieškos reikalavimai apima 2 elementus: stebėsenos dažnumą ir darbo paieškos veiklos dokumentavimą; Sankcijų kategorija apima 5 elementus: sankcijos už savanorišką nedarbą, už darbo pasiūlymų atsisakymą, už pakartotinį pasiūlymų atsisakymą, už nedalyvavimą konsultacijoje ar ADRP, už pakartotinį nedalyvavimą konsultacijoje ar ADRP). Daugiau informacijos apie rodiklius: <https://www.oecd.org/social/strictness-benefit-eligibility.htm>*

Aktyvinimo priemonių tikslas – grąžinti asmenį į darbo rinką. Darbo paieškos stebėjimas ir pagalba ieškant darbo padeda greičiau surasti darbo vietą, tačiau kartu reikia nepamiršti, kad sankcijų už nepakankamas darbo paieškas taikymas, gali paskatinti bedarbius imtis žemos kokybės darbų (Marinescu, I.E. 20171).

4.6 Pirmo uždavinio penkta problema (nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimas)

4.6.1 Situacijos analizė

Dalies gyventojų gaunamos nedraudiminės išmokos vaiko priežiūros atveju būna didesnės negu *neto* draudiminės išmokos (žemiau pateikiami tai iliustruojantys pavyzdžiai). Tokia situacija kelia klausimus, ar šiuo metu esanti draudiminių ir nedraudiminių išmokų sistema yra socialiai teisinga? Kokios yra pagrindinės spragos kalbant apie draudiminių ir nedraudiminių išmokų dydžius ir jų atitiktį minimalių poreikių užtikrinimui ir darbo paskatoms? Kokiais atvejais nedraudiminės išmokos yra didesnės negu draudiminės *neto* išmokos? Kokie teisės aktų pakeitimai turi būti priimti siekiant užtikrinti socialinį teisingumą ir paskatas mokėti socialinio draudimo įmokas?

Kaip jau minėta, situacijos analizė atlikta gretinant vaiko priežiūros išmoką (draudiminę išmoką) ir išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (nedraudiminę išmoką). Šių išmokų parinkimas grindžiamas konkrečiais atvejais, kai skiriamos nedraudiminės išmokos būna didesnės negu *neto* draudiminės išmokos. **Pastaroji situacija pažeidžia socialinio teisingumo ir paties socialinio draudimo principus, kuomet dirbančių ir socialinio draudimo įmokas mokančių asmenų socialinės garantijos analogiškos rizikos atveju (t.y. vaiko priežiūros atveju) yra mažesnės nei nedirbančių asmenų.**

Draudiminė vaiko priežiūros išmoka skiriama turinčiam teisę ją gauti apdraustajam motinystės socialiniu draudimu asmeniui vaiko priežiūros atostogų laikotarpiu nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos iki tol, kol vaikui sueis vieni arba 2 metai (priklausomai nuo pasirinktos išmokos mokėjimo trukmės). Ši išmoka mokama iš VSDF lėšų, jos mokėjimo tvarką reglamentuoja Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas. **Nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** skiriama besimokančiam ar studijuojančiam asmeniui, neturinčiam teisės gauti vaiko priežiūros išmokos iš VSDF lėšų, ir atitinkančiam išmokų vaikams įstatyme nustatytas sąlygas, t.y. kai vaikas gimė, buvo įvaikintas ar vaikui nustatyta globa iki asmens mokymosi ar studijų pradžios, išmoka mokama nuo asmens mokymosi ar studijų pradžios, iki vaikui sukaks 2 metai, o kai vaikas gimė, buvo įvaikintas ar vaikui nustatyta globa asmens mokymosi ar studijų laikotarpiu ar per 12 mėnesių po mokymosi ar studijų baigimo dienos, – mokama nuo vaiko gimimo dienos, iki vaikui sukaks 2 metai. Ši išmoka mokama nuo 2017 m. sausio 1 d. iš valstybės biudžeto lėšų vadovaujantis išmokų vaikams įstatymu.

4.6.1 lentelė. Draudiminė ir nedraudiminė išmoka vaiko priežiūros atveju

Išmoka	Minimalios išmokos dydis „BRUTO“	Minimalios išmokos dydis „NETO“
Vaiko priežiūros išmoka (draudiminė išmoka)	Negali būti mažesnė nei 6 bazinės socialinės išmokos (BSI), galiojusios praeitą ketvirtį iki teisės gauti išmoką atsiradimo dienos: nuo 2022-06-01 BSI yra lygus 46 EUR arba 6 BSI – 276 EUR.	259,44 EUR
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (nedraudiminė išmoka)	Fiksuoto dydžio kategorinė universali išmoka, lygi 6 BSI, t.y. 276 EUR.	276 EUR
Minimalių vartojimo poreikių dydis (MVPD) 2022 m. yra 267 EUR		

PASTABA: Nuo draudiminės išmokos yra skaičiuojama sveikatos draudimo įmoka – 6 proc., gyventojų pajamų mokeskis – 15 proc. tačiau minėtai minimaliai išmokai taikomas neapmokestinamas pajamų dydis, todėl gyventojų pajamų mokeskis nėra skaičiuojamas (analogiška minimalios išmokos dydžio nustatymo tvarka taikoma draudiminių motinystės, tėvystės išmokoms).

4.6.1 lentelėje pateikiami duomenys iliustruoja atvejus, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai (fiksuota išmoka – 6 BSI arba **276 EUR**) viršija minimalią **draudiminę**

vaiko priežiūros išmoką (negali būti mažesnė nei 6 BSI „BRUTO“, tačiau nuo šios sumos skaičiuojama 6 proc. sveikatos draudimo įmoka, todėl minimalus draudiminės išmokos dydis sumažėja iki **259,44 EUR „NETO“**). **Nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** vaiko priežiūros išmoka pastarajai pasiekus **292,56 EUR** dydį „BRUTO“ (prie minimalaus draudiminės išmokos dydžio (6 BSI arba 276 EUR) pridėjus atskaičiuojamą 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

Be to, minimalus draudiminės išmokos dydis (**259,44 EUR „NETO“**) yra mažesnis nei šiuo metu taikomas minimalių vartojimo poreikių dydis MVPD (267 EUR).

2021 m. lapkričio mėn. minimalias draudimines vaiko priežiūros išmokas iš viso gavo **510 asmenų**, tuo tarpu bendras šios išmokos gavėjų skaičius minėtu laikotarpiu (2021 m. lapkričio mėn.) siekė **37,7 tūkst.**, jų gaunamos vidutinės mėnesinės išmokos dydis – **560,70 EUR „BRUTO“**. Tokiu būdu, minimalias draudimines vaiko priežiūros išmokas gavo 510 asmenų (2021 m. lapkričio mėn. duomenimis), tai sudarė 1,35 proc. visų šios išmokos gavėjų. Minėtu laikotarpiu minimalias motinystės išmokas gavo 31 asmuo, minimalias tėvystės išmokas – 4 asmenys.

4.6.2 lentelė. Minimalias socialinio draudimo išmokas gaunančių asmenų skaičius (VSDFV 2021 m. lapkričio duomenimis)

Socialinio draudimo išmoka	Vidutinis minimalių išmokų gavėjų skaičius per 2021 m. lapkritį
Ligos išmoka	1634
Motinystės išmoka	31
Tėvystės išmoka	4
Vaiko priežiūros išmoka	510
Nedarbo išmoka	7 000 2021 m. lapkričio mėn. nedarbo socialinio draudimo išmoką (už visą mėnesį) gavo 43 tūkst. bedarbių, iš jų 7 tūkst. bedarbių gavo mažesnę nei 267 EUR nedarbo išmoką.
Ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos išmoka	49 Gavėjų, kuriems taikomas minimalus kompensuojamas uždarbis (15 proc. VDU) ligos išmokoms dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinei ligai skaičiuoti, yra 584 gavėjai per 2021 metus

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines vaiko priežiūros išmokas (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo** (šis skaičius iš esmės atitinka 2021 m. lapkričio mėn. duomenis), dar **398 asmenys** gavo išmoką, neviršijančią ribos, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** vaiko priežiūros išmoka, t.y. didesnę nei 276 EUR ir nedidesnę nei 292,56 EUR (4.6.2 lentelė). Per šį laikotarpį minimalias motinystės išmokas gavusių asmenų skaičius padidėjo iki **48** (2021 m. lapkričio mėn. tokių asmenų buvo 31), tuo tarpu minimalias tėvystės išmokas gavusių asmenų skaičius išliko nepakitęs – **4 asmenys**.

4.6.3 lentelė. Minimalias socialinio draudimo išmokas gaunančių asmenų skaičius (VSDFV 2022 m. rugpjūčio duomenimis)

Socialinio draudimo išmoka	Vidutinis minimalių išmokų gavėjų skaičius per 2022 m. rugpjūtį
Ligos išmoka	1514
Motinystės išmoka	48

Tėvystės išmoka	4
Vaiko priežiūros išmoka	521
Nedarbo išmoka	4905 2022 m. rugpjūčio mėn. nedarbo socialinio draudimo išmoką (už visą mėnesį) gavo 43,8tūkst. bedarbių, iš jų 4,9 tūkst. bedarbių gavo mažesnę nei 267 EUR nedarbo išmoką.
Ligos dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinės ligos išmoka	156 2022 m. rugpjūčio mėn. gavėjų, kuriems taikomas minimalus kompensuojamas uždarbis (15 proc. VDU) ligos išmokoms dėl nelaimingo atsitikimo darbe, pakeliui į darbą ar iš darbo arba profesinei ligai skaičiuoti, yra 156

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

Taigi, 2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines vaiko priežiūros išmokas (nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo**, dar **398 asmenys** gavo išmoką, didesnę nei 276 EUR ir ne didesnę nei 292,56 EUR (pastarasis dydis yra riba, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

4.6.4 lentelėje pateikiami minimalių draudiminių motinystės ir tėvystės dydžių skaičiavimo tvarka bei nurodomi jų dydžiai, 4.6.2 ir 4.6.3 lentelėse – minimalias išmokas gaunančių asmenų skaičius 2021 m. lapkričio mėn. ir 2022 m. rugpjūčio mėn.

Draudiminė **motinystės išmoka** už nėštumo ir gimdymo laikotarpį skiriama asmeniui, kuris yra apdraustas motinystės socialiniu draudimu, išleistas nėštumo ir gimdymo atostogų ir iki pirmosios nėštumo ir gimdymo atostogų dienos turi ne trumpesnį kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius motinystės socialinio draudimo stažą. Ši išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 6 bazines socialines išmokas (BSI).

Draudiminė **tėvystės išmoka** skiriama tėvui (jėviui), kuris yra apdraustas motinystės socialiniu draudimu, išleistas tėvystės atostogų ir iki pirmosios tėvystės atostogų dienos turi ne trumpesnį kaip 12 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius motinystės socialinio draudimo stažą, išskyrus atvejus. Ši išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 6 bazines socialines išmokas (BSI).

4.6.4 lentelė. Draudiminė motinystės ir tėvystės išmoka

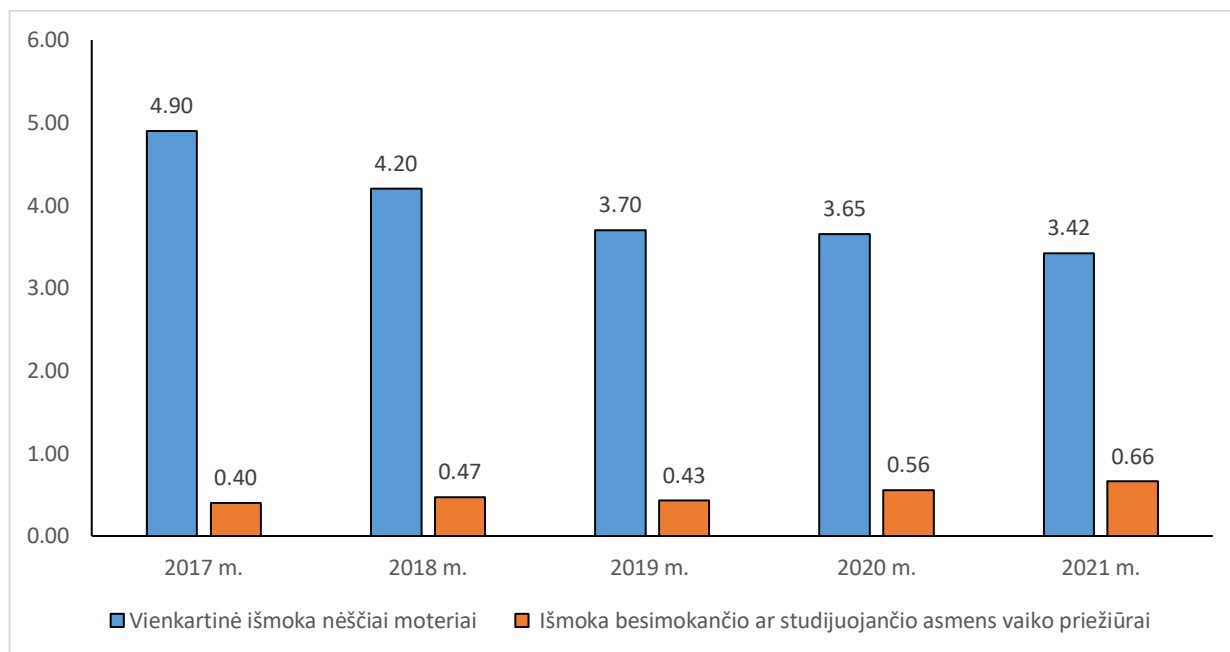
Išmoka	Minimalios išmokos dydis BRUTO	Minimalios išmokos dydis NETO
Motinystės išmoka (draudiminė išmoka)	Negali būti mažesnė nei 6 bazinės socialinės išmokos (BSI), galiojusios praeitą ketvirtį iki teisės gauti išmoką atsiradimo dienos: nuo 2022-06-01 BSI yra lygus 46 EUR arba 6 BSI – 276 EUR.	259,44 EUR
Tėvystės išmoka (draudiminė išmoka)	Negali būti mažesnė nei 6 bazinės socialinės išmokos (BSI), galiojusios praeitą ketvirtį iki teisės gauti išmoką atsiradimo dienos: nuo 2022-06-01 BSI yra lygus 46 EUR arba 6 BSI – 276 EUR.	259,44 EUR
Minimalių vartojimo poreikių dydis (MVPD) 2022 m. yra 267 EUR		

PASTABA: Nuo draudiminės išmokos yra skaičiuojama sveikatos draudimo įmoka – 6 proc., gyventojų pajamų mokeskis – 15 proc. tačiau minėti minimaliai išmokai taikomas neapmokestinamas pajamų dydis, todėl gyventojų pajamų mokeskis nėra skaičiuojamas (analogiška minimalios išmokos dydžio nustatymo tvarka taikoma draudiminėms vaiko priežiūros išmokoms).

Minimalus draudiminės motinystės ir tėvystės išmokos dydis, kaip ir draudiminės vaiko priežiūros išmokos atveju, yra lygus 6 BSI (nuo 2022 m. birželio 1 d. 6 BSI sudaro 276 EUR), tačiau nuo išmokos yra nuskačiuojama 6 proc. sveikatos draudimo įmoka, todėl asmens išmoka yra lygi **259,44 EUR** (2022 m. duomenimis). Minėtų minimalių išmokų dydžiai yra mažesni už minimalių vartojimo poreikių dydį (MVPD), kuris 2022 m. siekia 267 EUR.

2021 m. lapkričio mėn. minimalias draudimines motinystės išmokas gavo **31 asmuo** (tai sudarė 2,2 proc. visų šios išmokos gavėjų), minimalias tėvystės išmokas – **4 asmenys** (0,4 proc. visų šios išmokos gavėjų). Minėtuoju laikotarpiu bendras draudiminės motinystės išmokos gavėjų skaičius sudarė 1,4 tūkst., tėvystės – 1,1 tūkst. 2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines motinystės išmokas gavusių asmenų skaičius išaugo iki **48**, minimalias tėvystės išmokas gavusių asmenų skaičius išliko nepasikeitęs – **4 asmenys**.

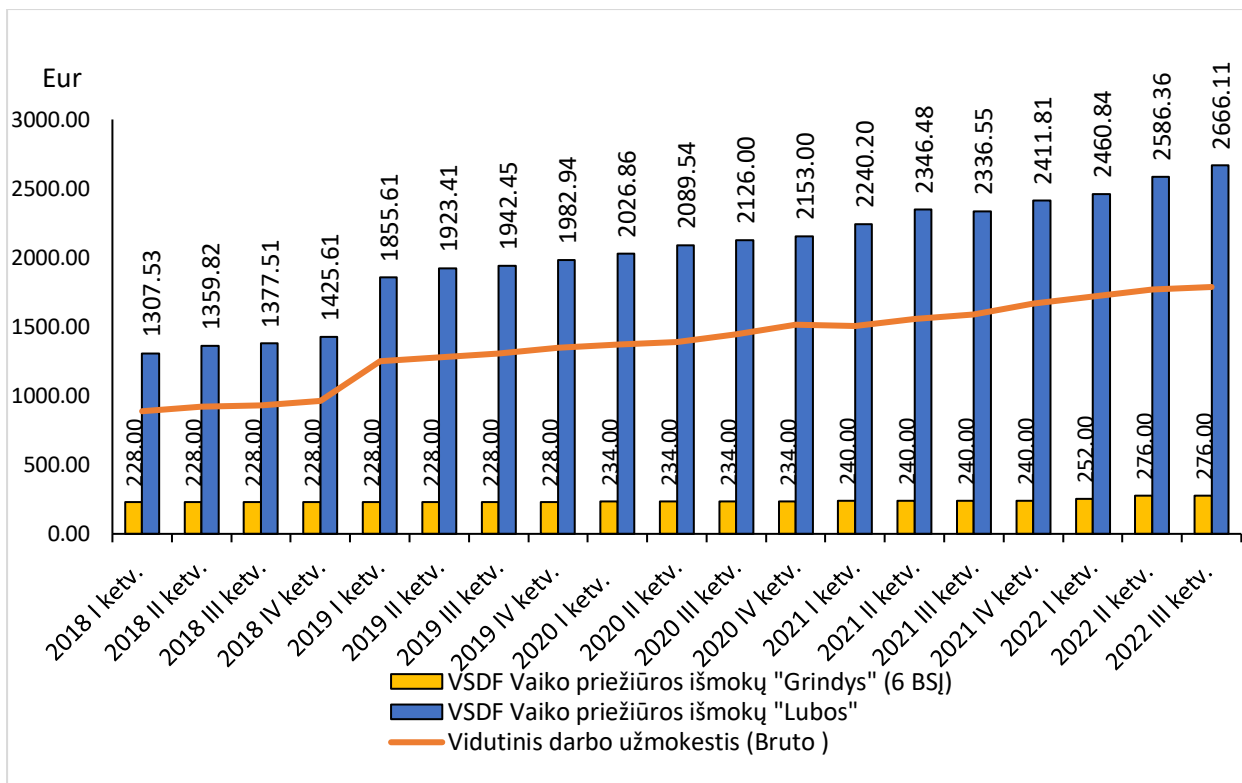
4.6.1 paveiksle pateikiami duomenys, iliustruojantys **nedraudiminių Vienkartinės išmokos nėščiai moteriai ir išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičiaus kitimą 2017-2021 m. laikotarpiu. Per pastaruosius 5 metus **Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičius padidėjo nuo 0,4 tūkst. iki 0,66 tūkst. asmenų, o **Vienkartinės išmokos nėščiai moteriai** gavėjų skaičius tuo pačiu laikotarpiu sumažėjo nuo 4,9 tūkst. iki 3,42 tūkst. asmenų. Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai skiriama visoms moterims, kurios neturi teisės gauti draudiminės motinystės išmokos, neatsižvelgiant į priežastį, kodėl ši teisė nebuvo įgyta.

4.6.1 pav. Vienkartinės išmokos nėščiai moteriai ir išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų skaičius, 2017-2021 m. (tūkst.)

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

Išanalizavus minimalios (6 BSI) ir maksimalios (maksimalus kompensuojamasis uždarbis vaiko priežiūros išmokoms apskaičiuoti negali viršyti dviejų šalis vidutinių mėnesinių darbo užmokesčių, galiojusių už praeitą ketvirtį iki teisės gauti vaiko priežiūros išmoką atsiradimo dienos, dydžio) draudiminės vaiko priežiūros išmokos dydžio kitimą 2018 m. – 2022 m. II ketv. laikotarpiu, pastebime gerokai spartesnį maksimalios išmokos dydžio („lubų“) didėjimą (tiek absoliutų, tiek santykinį): nuo 1307,53 EUR (2018 m. I ketvirtis) iki 2666,11 EUR (2022 m. III ketvirtis) arba 1358,58 EUR (t.y. 103,9 proc.), o minimalios išmokos dydis („grindys“) tuo pačiu laikotarpiu padidėjo vos nuo 228 EUR iki 276 EUR arba 31 EUR (21 proc.) (4.6.2 pav.). Tai rodo didėjantį atotrūkį tarp išmokos „lubų“ ir „grindų“ bei suteikia papildomų argumentų dėl minimalios vaiko priežiūros dydžio („grindų“) didinimo.

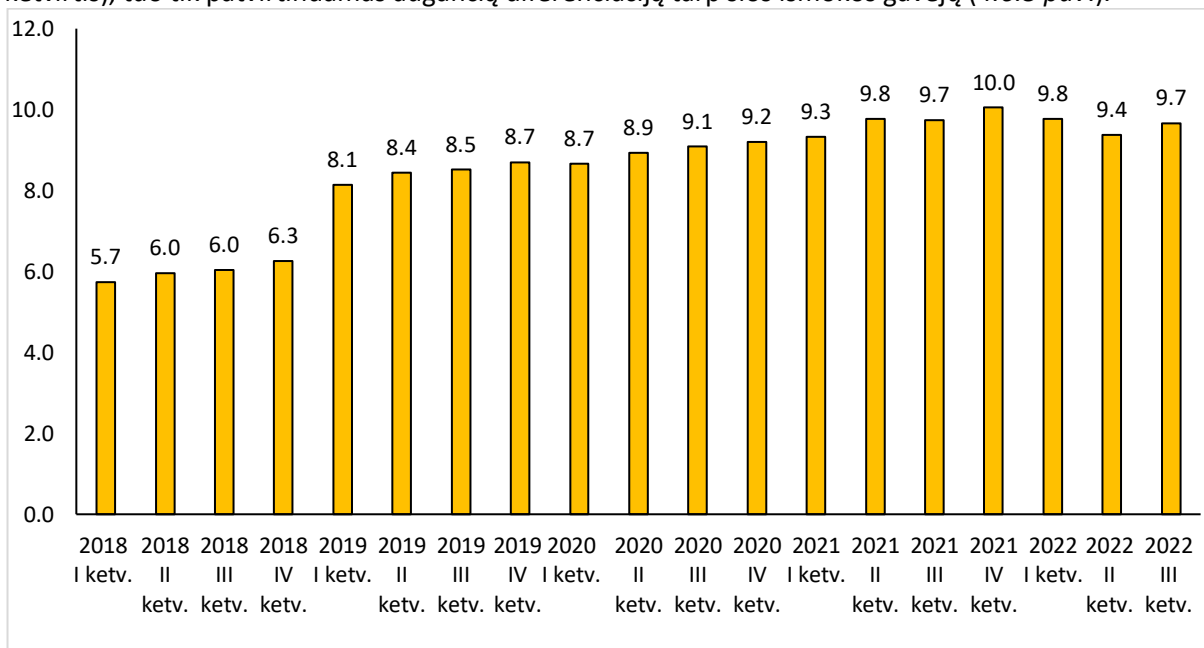

4.6.2 pav. Vidutinio darbo užmokesčio (Bruto), minimalios ir maksimalios draudiminės vaiko priežiūros išmokos dydžio kitimas šalyje 2017-2022 m. (EUR)*

Šaltinis: VSDFV ir Lietuvos statistikos departamento duomenys

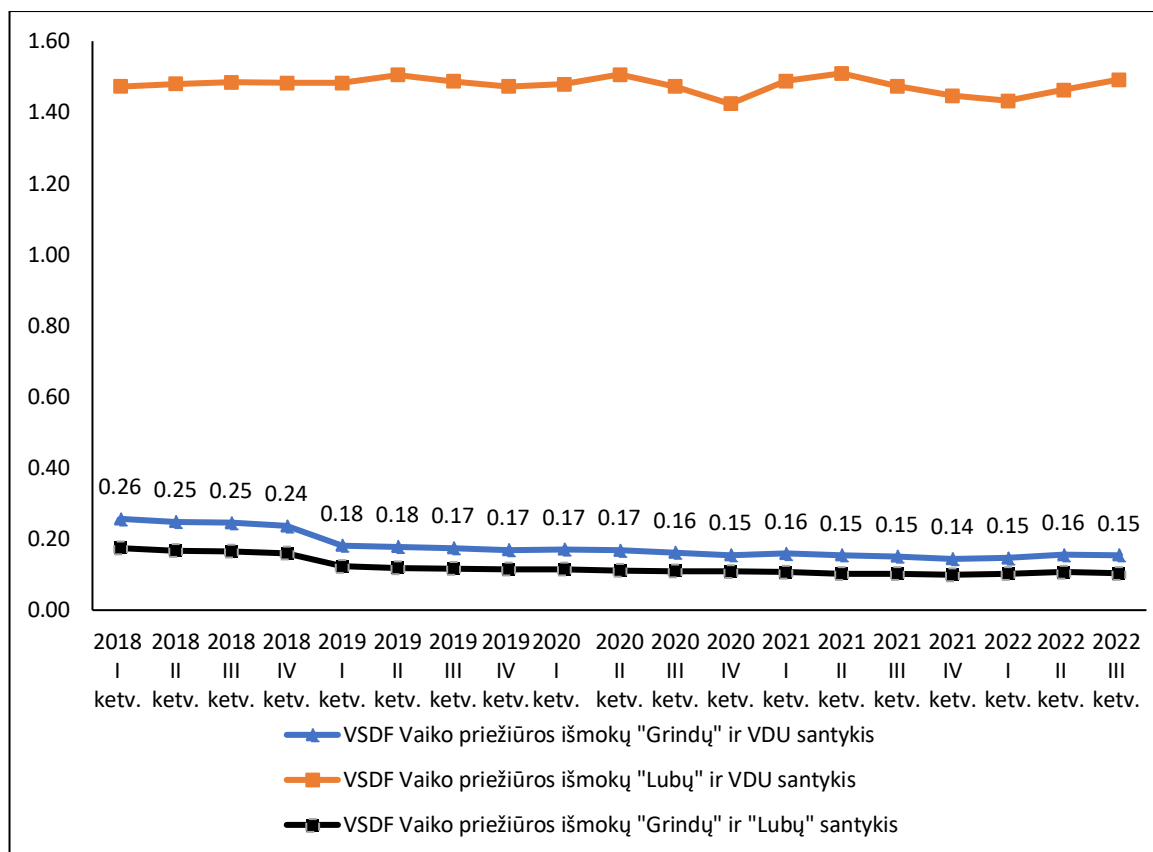
*Pastaba: VSDF vaiko priežiūros išmokų „Lubos“ paskaičiuotos, pasirinkus gauti išmoką iki vaikui sueis vieni metai

Pažymėtina, kad santykis tarp maksimalios („lubų“) ir minimalios („grindų“) draudiminės vaiko priežiūros išmokos šalyje per minėtą laikotarpį (kartais) padidėjo nuo 5,7 (2018 m. I ketvirtis) iki 9,7 (2022 m. III ketvirtis), tuo tik patvirtindamas augančią diferenciaciją tarp šios išmokos gavėjų (4.6.3 pav.).

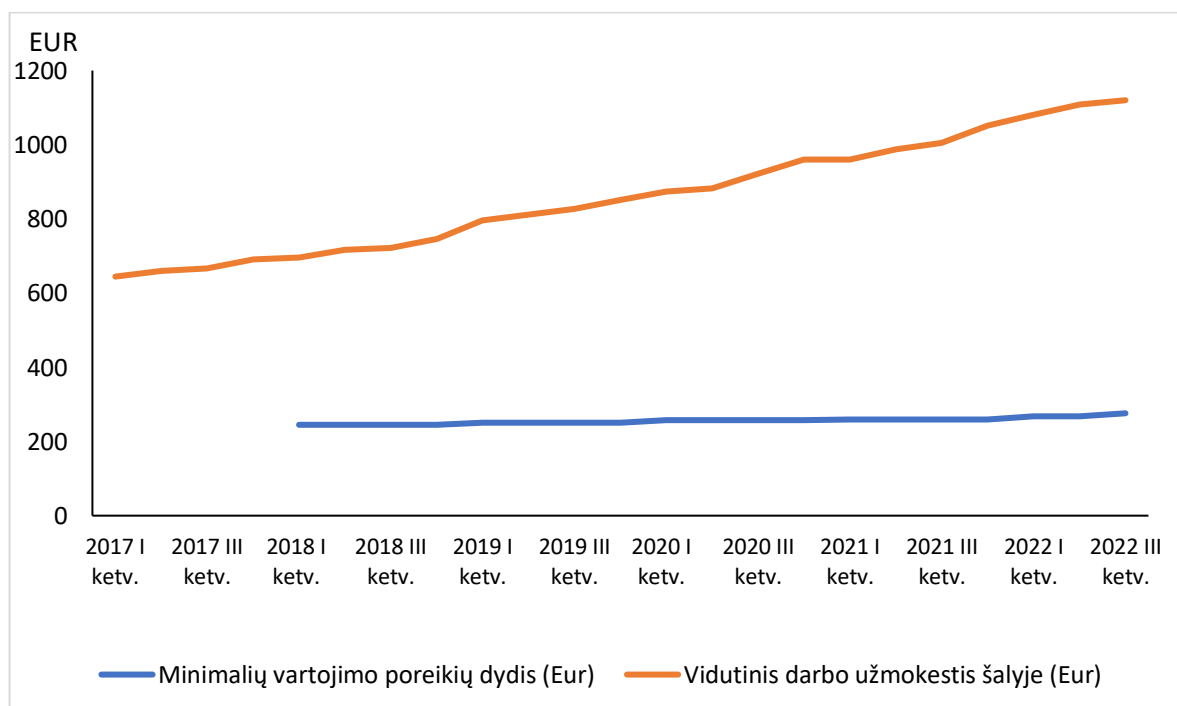
4.6.3 pav. Maksimalios („lubų“) ir minimalios („grindų“) draudiminės vaiko priežiūros išmokos dydžio santykio kitimas šalyje 2018-2022 m. (kartais)

Šaltinis: VSDFV ir Lietuvos statistikos departamento duomenys

4.6.4 pav. Minimalios (VSDF išmokų „Grindys“) ir maksimalios (VSDF išmokų „Lubos“) draudiminės vaiko priežiūros išmokų santykis su vidutiniu darbo užmokesčiu šalyje (Bruto), 2018-2022

Šaltinis: VSDFV ir Lietuvos statistikos departamento duomenys

4.6.5 pav. Minimalių vartojimo poreikių dydžio ir vidutinio darbo užmokesčio (Neto) šalyje kitimas 2017-2022 m. (EUR)

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys

Panašias tendencijas atskleidžia minimalių vartojimo poreikių dydžio MVPD ir VDU kitimas 2018 m.–2022 m. laikotarpiu: minimalių vartojimo poreikių dydis šiuo laikotarpiu išaugo vos nuo 245 EUR (2018 m. I ketvirtis) iki 276 EUR (2022 m. III ketvirtis) arba 31 EUR (12,6 proc.), o VDU per šį laikotarpį didėjo nuo 695,20 EUR iki 1120 EUR arba 424,80 EUR (61,10 proc.). Didėjantis atotrūkis tarp VDU ir MVPD taip pat rodo didėjančią poliarizaciją tarp išmokų gavėjų, ypač minimalių išmokų gavėjų atžvilgiu.

Atsižvelgiant į atliktą analizę, draudiminių išmokų (motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros) „grindų“ indeksavimą siūloma sieti su MVPD. Kadangi MVPD siūloma indeksuoti pagal VDU arba VKI (žr. plačiau ataskaitos 2 uždavinyje atliktą analizę bei rekomendacijas), o ne nuo minimalios VSDF išmokos, apskaičiuojamos pagal jos gavėjų darbo užmokestį, „grindų“ indeksavimas ir jų susiejimas su indeksuojamu MVPD VSDF išmokų „neplokštintų“, tačiau kartu tos grindys santykinai „nenuvertėtų“ lyginant su vidutine išmoka. Indeksavus MVPD pagal VDU netiesiogiai „lubos“ ir „grindys“ būtų tarpusavyje susietos.

4.7 Antras uždavinys (išmokų indeksavimas)

Socialinės apsaugos išmokų sistemose indeksavimas reikalingas ilgalaikėms socialinio draudimo išmokoms (pensijoms) ir periodinėms iš nacionalinio biudžeto mokamoms išmokoms. Trumpalaikėms socialinio draudimo išmokoms indeksavimas nereikalingas, nes jų dydis skaičiuojamas nuo asmens prieš išmoką gautos algos, kurios augimą išmokos apskaičiavimo formulė perkelia į pačią išmoką, todėl ji nenuvertėja, nebent yra taikomas maksimalus ir minimalus išmokos dydis („lubos“ ir „grindys“). Tuomet jas taip pat tenka indeksuoti. Vienkartinėms nacionalinio biudžeto išmokoms indeksavimas taip pat nereikalingas, nes jų nespėja paveikti nuvertinantys veiksniai (infliacija, gyventojų pajamų realus augimas ir pan.).

Esamoje socialinės apsaugos sistemoje nuostatos į išmokų indeksavimą skiriasi ne minėtu išmokų mokėjimo trukmės aspektu, bet tuo, ar išmokos yra draudiminės, ar ne. Draudiminių išmokų indeksavimas sutvarkytas sistemai ir gali būti laikomas pavyzdžiu nedraudiminių išmokų indeksavimo sistemos tobulinimui. Kita vertus, jos turi būti tarpusavyje suderintos, todėl trumpai apžvelgiama ir VSD išmokų indeksavimo tvarka.

Lietuvoje socialinio draudimo pensijų indeksavimo taisyklės pagrindinis principas – nominalaus VDU augimo atspindėjimas pensijų dydyje, todėl pensijos pagal VDU nenuvertėja. Esama socialinio draudimo pensijų indeksavimo tvarka yra pažeidžiama infliacijos hipotetiniu 7 metų laikotarpiu, kai nominalaus atlyginimo augimas atsilikytų nuo kainų augimo. Pagal dabartinę formulę, pensijos būtų indeksuotos mažiau, nei augtų kainos ir pensijų perkamoji galia nuvertėtų tiek, kiek kainų augimas aplenkėtų nominalaus darbo užmokesčio augimą. Mažai tikėtina, kad toks ilgalaikis nepalankus ekonominis laikotarpis gali pasitaikyti, todėl ir tokio neadekvataus pensijų indeksavimo tikimybė mažai tikėtina.

Kitas hipotetinis atvejis, kai socialinio draudimo pensijos būtų neadekvačiai indeksuojamos ne kainų, o VDU atžvilgiu, susijęs su tuo, kad esama pensijų indeksavimo tvarka remiasi ne vien VDU, bet ir jo sandauga su apdraustųjų skaičiumi. Jeigu apdraustųjų skaičius mažėtų tiek, kiek auga VDU, sandauga būtų lygi vienetui ir indeksavimo nebūtų net augant VDU. Taigi, vidutinės pensijos ir VDU santykis mažėtų. Ši perspektyva realesnė ilgajame laikotarpyje, nes demografinės prognozės numato reikšmingą darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimą, o jis yra vienas iš pagrindinių apdraustųjų skaičiaus kitimo veiksnių.

Periodinių iš nacionalinio biudžeto mokamų socialinių išmokų indeksavimo tvarka nėra adekvati vidutiniam gyventojų gerovės augimui, kurio netiesioginiai rodikliai yra VDU, vidutinės disponuojamos pajamos, disponuojamų pajamų mediana, skurdo rizikos riba ir pan.

Nors tokios išmokos skaičiuojamos pagal skirtingas bazes (VRP, Šalpos pensijų bazė, Tikslinių kompensacijų bazė, BSI), visi šie dydžiai indeksuojami neadekvačiai minėtiems gerovės augimo rodikliams. Jų visų augimas atsilieka nuo VDU ir Skurdo rizikos ribos augimo. Tai parodyta 4.1., 4.2 ir 4.3 skyriuose.

Daugumos analizuojamų išmokų indeksavimas remiasi MVPD. Skaičiuojant MVPD susiduriama su keliomis problemomis.

MVPD dalis maistui yra skaičiuojama remiantis 2006 m. kovo 6 d. LR Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtinta minimalaus maisto produktų rinkinio struktūra, kurios produktų kiekiai yra dauginami iš vidutinių mažmeninių praėjusių metų 3 mėnesių ir einamų metų 9 mėnesių maisto produktų kainų, kurias stebi Lietuvos statistikos departamentas. Maisto rinkinio struktūroje išskirta 12 pagrindinių maisto kategorijų, nurodant produktų pavadinimus bei suvartojimą per metus kilogramais vienam gyventojui. Prie kai kurių kategorijų yra tiksliai detalizuota, kokie produktai ir jų kiekiai turėtų būti įtraukiami skaičiuojant minimalių maisto poreikių dydį, tačiau dalis kategorijų yra plačios, tad išlieka tam tikras subjektyvumas, kuriuos produktus įtraukti, o kurių – atsakyti. Metodikoje teigiama, kad tais atvejais, kai nėra nurodytos konkrečios maisto prekių kategorijos, imami visų atitinkamų produktų rūšių metiniai kainų vidurkiai. Tačiau pastebėta atvejų, kuomet skaičiavimai neapima visų kategorijos produktų, o tai mažina skaičiavimų objektyvumą ir tikslumą (žr. 4.7.2.1 priedas).

Pavyzdžiui, daržovių kategorijoje yra išskirtos lapinės daržovės. Remiantis dabartine metodika, į skaičiavimus įtraukiamos tik lapinės bei lapinės gūžinės salotos, nors į šią kategoriją taip pat turėtų patekti

špinatai, kurie yra lapinė daržovė. Skaičiuojant 12 mėn.⁵² kainų vidurkius, minėtų salotų kilogramo kainos vidurkis yra 4,07 EUR, bet į kategoriją pridendant špinatus kainų vidurkis padidėja 52,8 proc. iki 6,22 EUR/kg. Apskaičiuota šių produktų bendra metinė norma asmeniui yra 3,49 kg, tad per mėnesį tenkanti krepšelio kainos dalis padidėtų nuo 1,18 EUR iki 1,81 EUR. Taip pat į džiovintų vaisių ir uogų kategoriją įtrauktos razinos ir džiovintos slyvos, tačiau LSD stebi ir kitų šios kategorijos produktų kainas, pavyzdžiui, džiovintų abrikosų. Įtraukus ir juos, kategorijos kilogramo kainų vidurkis paaugtų 28,9 proc. – nuo 5,46 EUR/kg iki 7,04 EUR/kg. Kadangi metinė norma asmeniui yra labai nedidelė – 0,16 kg – tai neturėtų poveikio MVPD maisto dalies dydžiui, tačiau įtraukiant visus atitinkamos kategorijos produktus būtų nuosekliau laikomasi patvirtintos metodikos ir išvengta subjektyvumo (žr. 4.7.2.1 priedas).

Visų atitinkamos kategorijos produktų įtraukimas ypač svarbus apskaičiuojant naują, nuo 2024 m. įsigaliosiantį, maisto krepšeljį, kuriame yra brangesnių produktų kategorijų. Naujajame krepšelyje atsiranda riešutų kategorija, prie paukštienos įvardyta ne tik vištiena, bet ir kalakutiena ir kt. Selektyvus maisto produktų atrinkimas gali turėti įtakos galutinei krepšelio kainai.

Taip pat maisto krepšelis neapima jokių gėrimų, išskyrus pieną ir pieno produktus. Be to, nėra jokios kategorijos, įtraukiančios produktus, naudojamus ruošiant maistą, pavyzdžiui, prieskonius, druską, karštiems gėrimams ruošti naudojamą arbatą, kavą. Siūlome įvertinti realius nacionalinius ypatumus ir tai, kad žmonės naudoja šiuos produktus savo kasdieninėje maisto ruošoje bei juos įtraukti.

Kitas aspektas, į kurį šiuo metu neatsižvelgiama įkainojant kiekius, reikalingus maisto poreikiams patenkinti, yra nevalgoma produkto dalis, pvz., kaulai, žievės, lupenos. Skaičiuojant maisto produkto kainą, ji skaičiuojama visam produktui ir nėra įvertinama, kad dalis produkto yra nevarojama. Mokslinėje literatūroje (Zabarauskaitė 2008) siūloma koreguoti kainą, jei nevalgoma dalis didesnė nei 10 proc. Šis aspektas ypatingai svarbus turint galvoje, kad tai yra minimalių vartojimo poreikių krepšelis.

Galiausiai, maisto krepšelis apima tik maisto produktus, tačiau nėra įskaičiuojamos priemonės, reikalingos maisto ruošai. Europos Komisija 2015 m. vykdė pilotinį projektą orientaciniams biudžetams nustatyti. Krepšeljį sudarė biudžetas, skirtas maistui ir virtuvės įrangai, kurios reikia šį maistą ruošiant, patiekiant, vartojant ir konservuojant. 2015 m. kovo mėn. skaičiavimais krepšelio suma Vilniuje sudarė 120 EUR/mėn., tuo tarpu dabar naudojama metodika apskaičiuota suma maisto poreikiams 2016 m. kainomis buvo 89,89 EUR ir buvo apie ketvirtadaliu mažesnė nei EK paskaičiuota suma. Nors šiuo metu taikomoje metodikoje teoriškai maisto ruošos išlaidos patenka į išlaidas ne maistui, kurios yra apskaičiuojamos remiantis NŪBT, tačiau NŪBT anketoje daug kur apibrėžiama 40 EUR riba, nuo kurios prašoma įvardyti išlaidas, todėl tikėtina, kad dalis išlaidų, kurios yra mažesnės nei 40 EUR, nepatenka, tad siūloma svarstyti apie jų įtraukimą maisto dalyje.

Kadangi tiksliai apskaičiuoti išlaidas visiems aukščiau įvardytiems aspektams yra sudėtinga, būtų galima įvesti papildomą koeficientą, kuris apimtų išlaidas maisto ruošai, bakalėjos prekėms, tokioms kaip prieskoniai ar arbata, išmetamo nevalgomo maisto dalį. Vertinant, koks tai galėtų būti koeficientas, galima remtis užsienio šalių skaičiavimais. Nors tiesiogiai tokio dėmens kaip papildomas dauginamasis įprastai šalis netaiko, tačiau analizuojant labai detalius maisto ir kitų išlaidų krepšelius, galima paskaičiuoti, kokią procentinę dalį maisto krepšelyje sudaro išlaidos bakalėjos prekėms, prieskoniams, kavai ir pan. Pavyzdžiui, Airijoje skaičiuojamas minimalus būtiną pragyvenimo standartas (angl. *minimum essential standard of living*), kurį sudaro labai detalūs maisto, drabužių, asmeninės higienos, sveikatos ir kt. krepšeliai⁵³. Naujusias krepšelis, kurio išsami sudėtis yra viešai prieinama, yra 2019 m. Maisto dalis mieste sudaro 47,77 EUR/sav. Svarbu paminėti, kad į maisto dalį įeina subkategorija „kita“, kurioje įtraukti penktadienio pietūs (5,5 EUR/sav.), kinų maistas išsinešti (kartą per mėnesį, savaitei išlaidos sudaro 3,21 EUR) bei kiekvienai savaitei padalintos išlaidos Kalėdoms (savaitei – 0,74 EUR). Kadangi Lietuvos MVPD skaičiavime šių dalių nėra, nutarta jas išbraukti skaičiuojant prieskonių, kavos, arbatos, nealkoholinių gėrimų, pvz., sulčių, išlaidų procentinę išraišką maisto krepšelio atžvilgiu.

Airijos krepšelio skaičiavimais, koeficiento dydis galėtų siekti apie 5 proc. Įvestas 5 proc. (nuo maisto krepšelio dydžio) koeficientas apimtų ir padengtų maisto krepšeliu neįvertintas išlaidas, kurios pernelyg mažos, kad būtų išskiriamos kaip atskira maisto kategorija krepšelyje – pavyzdžiui, Airijoje išlaidos druskai

⁵² 2021 m. spalio – 2022 m. rugsėjis

⁵³ Budgeting.ie <https://www.budgeting.ie/>

įvertintos kaip 0,02 EUR/sav. Taip pat šis koeficientas padėtų iš dalies kompensuoti kitus neįvertintus aspektus: produktų nevalgomas dalis, kurios yra išmetamos, ar apskritai kartais pasitaikančius atvejus, kai nusipirktas produktas yra sugedęs ir netinkamas naudoti. Apibendrinant svarbu pabrėžti, jog MVPD skaičiuoja minimalius žmonių poreikius, todėl būtina kuo labiau įvertinti net ir nedideles išlaidas.

Antra MVPD dalis apima lėšų, reikalingų minimaliems ne maisto poreikiams patenkinti, skaičiavimą. Apskaičiavus MVPD maisto dalį, ši suma yra defliuojama iki paskutinių prieinamų NŪBT duomenų, kuriais remiantis yra apskaičiuojama ne maisto išlaidų dalis. Šios defliacijos tikslas yra išreikšti dabartines maisto kainas NŪBT tyrimo metų kainomis, kad būtų galima teisingai palyginti, kokios išlaidų dalys buvo skiriamos maistui ir atitinkamai ne maistui. Remiantis 2016 m. ataskaita, metodikoje defliacijai buvo naudojamos reikiamų metų (tuomet 2016 m. kainos buvo defliuojamos iki 2012 m.) SVKI indekso birželio mėn. reikšmės. Siekiant tikslesnio įverčio, ypač didelės infliacijos laikotarpiu, tiksliau būtų naudoti reikiamų metų vidurkį.

Pasirodžius naujiems NŪB tyrimo duomenims, kuriais remiantis perskaičiuojamas Engel koeficientas, siūloma maisto krepšelio kainoms įvertinti naudoti ne defliacijos metodą ir suderinto vartotojų kainų indekso duomenis, o apskaičiuoti maisto krepšelio kainas to meto sausio-gruodžio mėn. faktinėmis Statistikos departamento skaičiuojamomis vidutinėmis kainomis. Tai siūloma taikyti tik tuomet, kai yra perskaičiuojamas Engel koeficientas. Pavyzdžiui, 2022 m. pasirodžius naujiems NŪBT duomenims ir skaičiuojant naują Engel koeficientą, kuris bus naudojamas apskaičiuojant 2023 m. MVPD dydį, maisto krepšelio dalį to meto (2021 m.) kainomis skaičiuoti kainas ne defliuojant, o imant faktines 2021 m. sausio-gruodžio mėn. vidutines kainas.

Defliuojant kainas, mažos infliacijos metu beveik nėra skirtumo, ar naudojama SVKI birželio reikšmė, ar metų vidurkis, pavyzdžiui, 2012 – 2016 m.:

	M6	M1-M12 vidurkis
2016	101,63	101,31
2012	98,59	98,36
Santykis	1,030001	1,030835

Tačiau esant didelei infliacijai ir defliuojant 2022 m. maisto krepšelio kainą iki 2021 m. NŪBT (namų ūkių biudžetų tyrimas), santykių skirtumas yra didesnis:

	M6	M1-M12 vidurkis
2022	147,21	139,56
2021	114,8	116,12
Santykis	1,28231	1,20187

Pavyzdžiui, skaičiuojant MVPD maisto dalį 2022 m. kainomis, gauta suma sudarė 121,51 EUR. Defliuojant pagal metų vidurinę reikšmę (M6), būtų gauta 94,76 EUR, tuo tarpu pagal 12 mėn. vidurkį – 101,1 EUR. Visgi tiksliausia yra paimti 2021 m. sausio–gruodžio mėn. kainas ir gauta maisto krepšelio suma būtų 101,99 EUR. Tad siūloma apskaičiuojant EC (*Engelio k.*) naudoti faktinius reikiamų metų maisto produktų kainų duomenis.

Galiausiai, apskaičiuota maisto ir ne maisto dalis yra indeksuojama remiantis kitų metų Lietuvos banko rugsėjo mėnesį skelbiama prognoze. Iki šiol indeksavimas buvo siejamas su kainų augimu ir indeksuojamas pagal suderinto vartotojų kainų indekso prognozės reikšmę. Tačiau indeksavimas taip pat galėtų būti siejamas su pragyvenimo lygiu ir namų ūkių vartojimo pokyčiais, pavyzdžiui, atsižvelgiant į vidutinio darbo užmokesčio augimą. Toks mišrus indeksavimo būdas taikomas keliuose užsienio šalyse (žr. 4.7.2.2 priedą).

Be to, prognozės gali būti netikslios ir realūs pragyvenimo kaštai einamais metais yra didesni nei buvo apskaičiuota. Pavyzdžiui, skaičiuojant 2022 m. MVPD buvo naudota LB 2021 m. rugsėjo mėn. vidutinės metinės infliacijos pagal SVKI prognozė, kuri 2022 m. buvo 2,6 proc.⁵⁴ Iš tiesų kainos kilo gerokai sparčiau ir LSD skelbiama vidutinė rugsėjo mėnesio metinė infliacija pagal SVKI buvo 15,9 proc.⁵⁵ Tikėtina, kad per

⁵⁴ Lietuvos bankas, 2021. Makroekonominės prognozės 2021 m. rugsėjis. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/32915_2828ae9b9ef783ffb8d3fd94b1eefb45.pdf

⁵⁵ Oficialios statistikos portalas, 2022. Kainų pokyčiai, apskaičiuoti pagal suderintą vartotojų kainų indeksą. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10373265>

likusius mėnesius vidutinės metinės infliacijos įvertis dar augo ir LB prognozė šiems metams, skelbta šių metų rugsėjį, jau siekia 18,3 proc.⁵⁶. Siekiant amortizuoti gyventojų patiriamas išlaidas ir užtikrinti minimalių poreikių patenkinimą, siūlome taikyti kompensavimo mechanizmą: kai MVPD sausio pirmą dieną nustatytas indeksavimo koeficientas yra daugiau nei 5 proc. punktais mažesnis nei per tų metų pirmus devynis mėn. faktinius rodiklius, nepakankamai indeksuotų išmokų gavėjams metų pabaigoje išmokėti per metus susidariusią nepriemoką vienkartinės išmokos forma.

Pavyzdžiui, 2022 m. prognozuotas vidutinės metinės infliacijos pagal SVKI įvertis – 2,6 proc. – yra daugiau kaip 5 proc. p. mažesnis už faktinę infliaciją, kuri rugsėjo mėn. siekė 15,9 proc. Apskaičiavus skirtumą tarp praėjusių ir šiais metais apskaičiuoto MVPD, skirtumas siekia 34,61 EUR.

$$\text{MVPD} = \text{MVPD maistui} / \text{EC} * (1 + \text{SVKI})$$

$$\begin{aligned} & \text{2022 m. SADM apskaičiuotas MVPD:} \\ & 99,9 / 0,3838 * (1 + 0,026) = \mathbf{267,06 \text{ EUR}} \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} & \text{Su patikslintu SVKI:} \\ & 99,9 / 0,3838 * (1 + 0,159) = \mathbf{301,67 \text{ EUR}} \end{aligned}$$

Kitos problemos socialinių išmokų indeksavimo srityje:

Socialinių išmokų indeksavimas susietas su VKI per kelis tarpinius rodiklius (BSI, VRP, MVPD, Šalpos pensijų bazė, Valstybinių pensijų bazė). Tai sistemą daro sunkiau suprantamą. Visos išmokos, susietos su šiais dydžiais, atsilieka nuo gyvenimo lygio augimo, kuris vertinamas VDU, vidutinėmis disponuojamomis pajamomis, skurdo rizikos riba.

Socialinių išmokų ir jų bazių (pvz., MVPD, VDU, VKI ir kt.) indeksavimui naudojamos ekonominių rodiklių prognozės, bet jos kai kuriais laikotarpiais labai netikslios (žr. 4.7.1 ir 4.7.2 lentelės).

4.7.1 lentelė. MVPD dydžio pokytis, vidutinė metinė infliacija ir LB prognozė

Metai	2017	2018	2019	2020	2021	2022
MVPD dydis EUR	238	245	251	257	260	267
Pokytis procentais su praėjusiais metais		+2,9	+2,5	+2,4	+1,2	+2,7
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI	3,7	2,5	2,2	1,1	4,6	15,9 (rugsėjo mėnesio)
LB ³ prognozė, skelbta n-1 rugsėjo mėn.	1,8	2,2	2,2	2,2	1,2	2,6

Pvz., 2016 m. rugsėjį buvo prognozuota 1,8 proc. infliacija 2017 m.

Prognozė 2019 m. yra imama iš 2018 m. spalio mėn. publikacijos.

4.7.2 lentelė. Minimalios algos, vidutinio darbo užmokesčio pokyčiai ir LB vidutinio darbo užmokesčio prognozė

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
MMA neto	335	361	395	447	468	549,65
Pokytis procentais		7,8	9,4	13,2	4,7	17,4
VDU ⁴ neto	645	700	802	879	966	1087
Pokytis procentais		8,5	14,6	9,6	9,9	12,5
LB VDU prognozė n-1 rugsėjo mėn.	5,6	5,9	6,8	6,7	3,1	8,1

Prognozė 2019 m. yra imama iš 2018 m. spalio mėn. publikacijos.

⁵⁶ Lietuvos bankas, 2022. Makroekonominės prognozės 2022 m. rugsėjis. Prieiga per internetą: https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/38547_1e8bba852dd6e2acde21177668d5de54.pdf

4.7.1. Priedai

4.7.2.1 priedas. MVPD maisto dalies skaičiavimas 2023 m.

Produkto pavadinimas	Vidutinė mažmeninė kaina* už kg	Suvartojimas per metus. kg (apskaičiuota 1 gyventojui)	Krepšelio kaina	Pastabos – įtraukti produktai
Grūdų produktai		140,94		
Ruginė duona	2,06	54,86	113,10	Duona ruginių miltų pagrindu
Batonai, pynutės	2,03	63,5	129,17	Batonas iš kvietinių miltų
Kvietiniai miltai	0,94	16,78	15,79	Aukščiausios rūšies kvietiniai miltai
Makaronai	2,78	5,8	16,11	Makaronai iš kietųjų kviečių, be kiaušinių
Kruopos ir ankštinės kultūros		10,96		
Ryžiai	1,48	1,75	2,59	Ilgagrūdžiai baltieji ryžiai
Kitos kruopos	1,52	7,61	11,54	Manų, grikių, perlinės, miežinės kruopos
Ankštinės kultūros	2,03	1,6	3,25	Džiovinti žirniai, pupelės
Bulvės	0,65	130,94	85,55	Ankstyvosios ir vėlyvosios
Daržovės		65,16		
Kopūstai	1,64	29,18	47,85	Baltagūžiai, žiediniai, kininiai kopūstai
Pomidorai	2,03	1,69	3,43	Pomidorai
Morkos, burokėliai	1,75	21,71	39,02	Morkos, burokėliai, česnakai
Švieži agurkai	2,60	3,68	9,71	Trumpavaisiai ir ilgavaisiai agurkai
Svogūnai	0,57	4,83	2,73	Svogūnai
Lapinės daržovės	4,07	3,49	14,21	Lapinės salotos, lapinės gūžinės salotos
	6,22	3,49	21,71	<i>Įtraukiant špinatus</i>
Vaisiai ir uogos		12,34		
Obuoliai	0,82	12,18	9,99	Antros klasės obuoliai, iki 8 cm diametro
Džiovinti vaisiai ir uogos	5,46	0,16	0,87	Džiovintos slyvos, razinos
	7,04	0,16	1,13	<i>Įtraukiant džiovintus abrikosus</i>
Mėsa ir mėsos produktai		35,1		
Jautiena	7,54	11,31	85,23	Jautienos kumpis su kaulu, be kaulo; jautienos mentė su kaulu, jautienos sprandinė be kaulo, jautienos nugarinė be kaulo, malta jautiena
Kiauliena	4,51	6,01	27,83	Kiaulienos kumpis su kaulu, be kaulo; kiaulienos šoninė su kaulu, malta kiauliena, kiaulienos nugarinės pjausnys su kaulu, kiaulienos sprandinė be kaulo, kiaulienos mentė be kaulo, kiaulienos nugarinė be kaulo
Vištiena	3,75	7,42	27,83	Viščiukas broileris, viščiukų broilerių ketvirčiai, viščiukų broilerių didžioji filė

Virtos dešros	3,94	0,48	1,89	Aukščiausios, pirmos, antros rūšies virtos dešros
Riebalai	4,28	4,45	19,02	Kiauliniai taukai
Subproduktai	4,10	5,43	22,28	Galvijų kepenys, jautienos liežuvis, kiaulių kojos
Pienas ir pieno produktai		280,95		
Pienas	1,08	129,11	132,21	Pasterizuotas pienas, 1-2 proc., 2,5 proc., 3,5 proc., 3,2 proc. riebumo
Sviestas	12,10	1,63	19,72	Sviestas, 82 % riebumo
Varškė	6,15	15,52	95,46	Varškė, 0,5 proc., 9 proc. riebumo, riebi varškė, daugiau kaip 13% riebumo, grūdėta varškė, 5 %–7 % riebumo
Grietinė	4,20	2,63	11,03	Grietinė, 12–20 proc., 30 proc. riebumo
Fermentinis sūris	11,22	2,2	20,57	Fermentinis sūris, 45–50 proc. riebumo
Kiti pieno produktai	3,20	129,86	347,25	Jogurtas su vaisiais, 2–3,5 proc. riebumo Natūralus jogurtas, 2–5 proc. riebumo Pieno gėrimas Kefyras, 2,5 proc. riebumo Kefyras, 3,2 proc. riebumo Rūgpienis, 2,5 proc. riebumo Raugintos pasukos, 0,3 proc. riebumo
Kiaušiniai	1,73 už 10 vnt.	176,16 vnt.	30,45	Vištų kiaušiniai M arba L svorio kategorijos, A klasės
Žuvis ir žuvies produktai		13,95		
Šviežia ir šaldyta žuvis	8,12	11,86	96,32	Atšaldytas išdorotas karpis su galva Šaldyta jūrų lydekos filė Atšaldytos lašišos didkepsniai Šaldyta išdorota jūrų lydeka Šaldyta tilapijos filė Šaldyta menkės filė
Sūdyta žuvis, silkė	4,40	2,09	9,20	Sūdyta silkė su galva, sūdyta silkės filė
Cukrus ir konditerijos produktai		16,69		
Cukrus	0,83	13,06	10,86	Baltasis cukrus
Saldainiai, chalva	5,45	1,13	6,16	Pomadinės masės glaistyti šokoladu saldainiai, riešutų masės glaistyti šokoladu saldainiai, daugiasluoksniai saldainiai, karamelė be įdaro.
Uogienė, džemas	5,32	2,5	13,38	Uogų džemas
Margarinas	4,48	1,4	6,27	Tepamas margarinas, 60–80 proc. riebumo
Aliejus	5,59	2,98	16,65	Saulėgrąžų aliejus, Kitas alyvuogių aliejus Rapsų aliejus

			Kitas augalinis aliejus (pvz., kukurūzų, sojų ir kt.)
			Jei įtraukiami paminėti papildomi produktai
Viso krepšelis/mėn. (MVPDm). 2023 m.:	125,32	125,96	
Ne maisto dalis (pagal Engel koeficientą)	201,20	202,23	
Lietuvos banko vidutinės metinės infliacijos pagal SVKI rugsėjo mėn. prognozė 2023 m. (proc.):	8,40	8,40	
Viso MVPD 2023 m. (maisto ir ne maisto dalys)	353,95	355,76	

Pastabos: vidutinės mažmeninės kainos pateiktos Statistikos departamento už 2021 spalio – 2022 m. rugsėjo mėn. Įtraukiant papildomus produktus turėtų būti perskaičiuojamas Engel koeficientas, tačiau dėl labai nedidelio sumos skirtumo remiamasi, kad Engel koeficientas liktų labai panašus.

4.7.2.2 priedas. Minimalių pajamų garantijų indeksacija ES šalyse narėse

ES šalys narės pagal minimalių pajamų garantijų indeksavimo tvarką gali būti suskirstytos į kelias grupes:

1. Netiesioginė indeksacija, kuomet išmokų dydžiai susiejami su kitų socialinių išmokų dydžiais, pvz., **Austrija** (indeksuojama pagal minimalią pensiją), **Suomija** (pagal nacionalinės pensijos indeksą), **Vengrija** (pagal minimalią senatvės pensiją), **Portugalija** (pagal neįmokinės socialinės pensijos dydį);
2. Tiesioginė indeksacija, kuomet išmokų dydžiai susiejami su:
 - a. Vartotojų kainų indeksu: **Belgija, Kipras, Prancūzija, Liuksemburgas, Rumunija, Slovėnija**;
 - b. Minimaliu darbo užmokesčiu: **Malta, Nyderlandai**;
 - c. Mišrus variantas, apimantis indeksaciją pagal keletą parametru, pvz., **Vokietija** (indeksuojama pagal vidutinį prekių ir paslaugų kainų ir vidutinio *neto* darbo užmokesčio pokytį: sudėtiniame indekse kainų pokyčiui tenka 70 proc., vidutinio *neto* darbo užmokesčio pokyčiui – 30 proc. svorio.), **Ispanija** (pagal vidutinį šalies darbo užmokestį, vartotojų kainų indeksą, bendras ekonomines tendencijas ir sistemos finansines galimybes), **Švedija** (pagal Vartotojų agentūros skaičiavimus ir vartotojų kainų indeksą);
 - d. Specialiais rodikliais, pvz., **Danija** (indeksuojama taikant koregavimo koeficientą), **Italija** (indeksacijos dydį tvirtina Ekonomikos ir finansų m-ja, 2022 m. jis sudarė 1,7 proc.), **Lenkija** (pagal socialinės intervencijos lygį), **Slovakija** (pagal pragyvenimo minimumo nustatymo indeksą), **Lietuva** (pagal minimalių vartojimo poreikių dydį).
3. Automatinis indeksavimas netaikomas, išmokų dydžiai koreguojami remiantis specialiu Vyriausybės nutarimu: **Bulgarija, Kroatija, Čekija, Estija, Graikija, Airija, Latvija**.

Šalyse, taikančiose tiesioginę arba netiesioginę išmokų indeksaciją, dydžiai paprastai peržiūrimi 1 kartą per metus, pvz., **Austrija, Danija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Vengrija, Italija, Malta, Portugalija, Slovakija, Slovėnija, Ispanija**, nors pasitaiko išimčių: **Nyderlanduose** indeksacija vyksta dažniau, t.y. 2 kartus per metus, o 2 šalyse – rečiau: **Kipre** (kas 2 metus) ir **Lenkijoje** (kas 3 metus).

1 lentelė. Minimalių pajamų garantijų indeksacija ES šalyse-narėse

Šalis	Indeksacija
Austrija	Pagal min. pensiją, kurios dydis peržiūrimas kasmet, t.y. netiesioginė indeksacija
Belgija	Pagal vartojimo kainų indeksą; vartojimo kainų indeksui padidėjus 2 proc., išmokos automatiškai didinamos 2 proc. Be to, yra teisinis mechanizmas, susiejantis socialines išmokas su gyvenimo lygiu. Bazinis dydis gali būti padidinamas taikant koregavimo koeficientą (<i>adjustment coefficient</i>)
Bulgarija	Specialių indeksacijos taisyklių nėra. Išmokų dydį tvirtina Vyriausybė atsižvelgiant į turimus biudžeto resursus
Kroatija	Bazė, pagal kurią skaičiuojamos išmokos, nustatoma Vyriausybės sprendimu. Nėra koreguojamas pagal infliaciją
Kipras	Dydis gali būti koreguojamas kas 2 metai atsižvelgiant į prekių, įtrauktų į vartojimo krepšelį (<i>reference budget</i>), kainų pasikeitimą.
Čekija	Dydžiai nėra koreguojami automatiškai pagal infliaciją, tai daroma Vyriausybės nutarimu. Vyriausybė turi teisę (bet teisiškai nėra įpareigota) didinti išmokų dydžius nuo sausio 1 d., jeigu vartojimo kainų indeksas, skirtas būtiniams pragyvenimo poreikiams tenkinti, viršija 5 proc. Nėra taisyklių reglamentuojančių išmokų bazės koregavimą. Išimtiniais atvejais dydžiai gali būti indeksuojami greičiau
Danija	Koreguojama kartą per metus (sausio 1 d.) taikant koregavimo koeficientą.
Estija	Pragyvenimo minimumą tvirtina parlamentas kiekvieniems biudžetiniams metams. Automatinis indeksavimas netaikomas.
Suomija	Bazinis socialinės paramos dydis koreguojama kartą per metus pagal nacionalinės pensijos indeksą.
Prancūzija	Koreguojamas kasmet specialiu nutarimu įvertinant vartojimo kainų pokytį (tabako gaminiai neįtraukiami).
Vokietija	Pragyvenimo minimumo dydžiai peržiūrimi ir koreguojami kas 5 metai pagal tikslinius pajamų ir vartojimo tyrimo duomenis. Be to, šie dydžiai yra atnaujinami kiekvienų metų sausio 1 d. atsižvelgiant į vidutinį prekių ir paslaugų (pagal kurias nustatomas minimalus pragyvenimo lygis) kainų pokytį ir vidutinio <i>neto</i> darbo užmokesčio pokytį: sudėtiniame indekse kainų pokyčiui tenka 70 proc., <i>neto</i> darbo užmokesčio pokyčiui – 30 proc. svorio.
Graikija	Garantuojamos minimalios pajamos: indeksavimo tvarka nenumatyta. Socialinio solidarumo išmoka neapdraustiems pagyvenusiems asmenims: koreguojama kasmet bendru Socialinės apsaugos m-jos ir Ekonomikos m-jos sprendimu pagal koeficientą, sudaromą pagal BVP ir Vartotojų kainų indekso pokyčius. Be to, kas 3 metus pensijos yra perskaičiuojamos remiantis specialiu įstatymu tam, kad būtų užtikrintas ilgalaikis socialinės apsaugos sistemos tvarumas.
Vengrija	Išmokų dydžiai priklauso nuo minimalios senatvės pensijos, kuri paprastai kasmet peržiūrima.
Airija	Koregavimas pagal infliaciją nenumatytas. Dydžiai gali būti Vyriausybės peržiūrimi kasmet tvirtinant biudžetą.
Italija	Paprastai socialinė pašalpa ir Garantuojamos minimalios pajamos indeksuojamos kasmet. Oficialus indeksacijos dydis 2022 sudarė 1,7 proc. (šį dydį 2021 m. patvirtino Ekonomikos ir finansų m-ja).
Latvija	Garantuojamų minimalių pajamų lygis yra peržiūrimas kasmet kartu su metiniu Valstybės biudžeto įstatymu. Vyriausybė koreguoja dydį atsižvelgiant į turimus biudžetinius resursus. Garantuojamos minimalios pajamos nėra susietos su jokių socialinio ekonominiu rodikliu (nėra automatinio indeksavimo ar pritaikymo prie infliacijos).
Lietuva	Išmokos koreguojamos kasmet Vyriausybės sprendimu pagal minimalių vartojimo poreikių dydį.
Liuksemburgas	Socialinės paramos išmokos indeksuojamos pagal kainų pokytį.
Malta	Socialinės paramos išmoka Vyriausybė kasmet indeksuoja, jos susietos su minimaliu darbo užmokesčiu. Didinamos kasmet bent pagal pragyvenimo kaštų padidėjimą.
Lenkija	Koreguoja Vyriausybė kas 3 metus pagal socialinės intervencijos lygį.
Portugalija	Indeksuojama pagal neįmokinės socialinės pensijos dydį, kuris peržiūrimas kas metus.
Rumunija	Socialinio rodiklio dydis nustatomas Vyriausybės sprendimu pagal Vartotojų kainų indekso pokytį.
Slovakija	Reguliariai koreguojama kiekvienų kalendorinių metų sausio 1 d. pagal indeksą, naudojamą pragyvenimo minimumo nustatymui.

Slovėnija	Piniginės socialinės paramos dydis susietas su bazinėmis minimaliomis pajamomis. Bazinės minimalios pajamos koreguojamos pagal vartotojų kainų indeksą. Nuo 2019 m. bazinės minimalios pajamos koreguojamos kartą per metus kovo 1 d. pagal vartotojų kainų pokytį.
Ispanija	Išmokos koreguojamos kasmet atsižvelgiant į vidutinį šalies darbo užmokestį, vartotojų kainų indeksą, bendras ekonomines tendencijas ir sistemos finansines galimybes.
Švedija	Dėl dydžio sprendžia Vyriausybė atsižvelgiant į skaičiavimus, kuriuos atlieka Vartotojų agentūra, ir vartotojų kainų indeksą.
Nyderlandai	Standartiniai dydžiai susieti su įstatymu nustatytu minimaliu darbo užmokesčiu. Indeksuojama 2 kartus per metus.

Šaltinis: MISSOC, 2022.

5. Minimalias pajamas garantuojantys teisės aktai, jų tarpusavio sąsaja, optimizavimo galimybės

5.1. Atskirų teisės aktų nuostatos, susijusios su minimaliais išmokų dydžiais.

Šioje dalyje apžvelgiamos ir įvertinamos atskirų socialinio draudimo ir paramos išmokas reglamentuojančių įstatymų nuostatos. Vertinant atitinkamas nuostatas, siekiama apžvelgti, kaip atskirų išmokų atveju nustatomas (garantuojamas) minimalus išmokos dydis ir jo santykis su piniginės socialinės paramos teikimo kriterijais. Vertinant atskiras teisės aktų normas atsižvelgiama į individualaus pobūdžio išmokas, kurios terminuotai ar neterminuotai siekia pakeisti asmens prarastas pajamas ir užtikrinti minimalų jų lygį. Atitinkamai, išmokos, kurios laikomos išvestinėmis (pvz., našlių ir našlaičių išmokos) nėra vertinamos kaip minimalias pajamas užtikrinančios išmokos.

5.1.1 LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (vertinama 2023 m. sausio 1 d. redakcija).

5.1.1.1 Ligos išmoka.

Ligos išmokos minimalus dydis siejamas su šalies VDU dydžiu. Įstatymas numato, jog ligos išmoka, mokama iš VSDF lėšų, per mėnesį negali būti mažesnė negu 11,64 procento šalies VDU, galiojusio už praeitą ketvirtį iki laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesio. Vertinant konkrečius išmokų dydžius, svarbu pastebėti, kad 2022 m. IV ketvirtį minimali ligos išmoka viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisės į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR)⁵⁷.

Visgi galima pastebėti, kad nors minimali ligos išmokos suma pagal šiuo metu galiojančius kriterijus viršija teisės į piniginę socialinę paramą kriterijų, šis skirtumas labai nedidelis. Reikia pažymėti, kad kitų to paties įstatymo nustatomų išmokų minimalaus dydžio kriterijaus santykis su teisės į paramą kriterijumi yra geresnis (skirtumas didesnis). Taigi, kyla rizika, kad esant dabartiniam teisiniui reguliavimui, kai nėra aiškių šalies VDU ir VRP (ar kito pasirinkto kriterijaus teisei į paramą nustatyti) santykio, asmuo, gaunantis minimalų ligos išmokos dydį, automatiškai gali atsidurti socialinės paramos gavėjo padėtyje.

Tokia situacija, kai socialinio draudimo išmoka, skiriama asmeniui, prisidėjusiam prie šios sistemos, neužtikrina jam bent tokio lygio pajamų, kad jis neatsidurtų socialinės paramos gavėjo padėtyje (nesant jokių kitų kriterijų, kurie gali remti paramos gavėjo statuso įgijimą), yra ydinga, neužtikrinanti Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje įtvirtinto principo, jog būtent socialinis draudimas yra socialinės apsaugos sistemos pagrindas. Taigi, įstatyminiu reguliavimu turėtų būti užtikrinamos palankesnės, realios minimalios ligos išmokos garantijos, nustatant aukštesnę minimalios išmokos dydžio kriterijaus ribą. Siūlytina ją suderinti su minimalia garantija, taikoma kitoms šio įstatymo nustatytiems išmokoms.

5.1.1.2. Profesinės reabilitacijos išmoka.

Profesinės reabilitacijos išmokos minimalus dydis siejamas su VSD bazine pensija. Profesinės reabilitacijos išmoka per mėnesį negali būti mažesnė kaip profesinės reabilitacijos programos pradžioje galiojusių dviejų VSD bazinių pensijų suma. Vertinant konkrečius išmokų dydžius, verta pastebėti, kad 2022 m. IV ketvirtį minimali profesinės reabilitacijos išmoka viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisės į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR). Profesinės reabilitacijos išmokos minimalaus dydžio kriterijus yra siejamas su analogiška išmoka, skiriama iš UŽT administruojamų lėšų, asmenims, kurie neturi teisės gauti šios išmokos pagal LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą. Tokiu būdu užtikrinama, kad asmuo, kuriam išmoka skiriama dėl jo dalyvavimo

⁵⁷ Čia ir toliau, vertinant socialinės apsaugos išmokų reguliavimą, atsižvelgiama į vieno asmens gaunamas išmokas ir vieno asmens teisę į socialinę piniginę paramą. Kadangi vertinamos socialinės apsaugos išmokos yra individualaus pobūdžio (teisė į jas ir jų dydžio nustatymas nėra siejamas su asmens šeimine padėtimi, kitais bendrai gyvenančiais asmenimis ir/ar jų gaunamomis pajamomis), nėra teisiniu požiūriu vertinamos situacijos, kai konkrečią išmoką gaunantis asmuo nėra vienas gyvenantis asmuo, pvz. turi išlaikytinių asmenų.

socialinio draudimo sistemoje, neatsidurtų blogesnėje padėtyje nei analogišką paramą gaunantis asmuo, nedalyvavęs socialinio draudimo sistemoje.

5.1.1.3. Motinystės išmoka.

Minimalus motinystės išmokos dydis siejamas su BSI rodikliu. Motinystės išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 6 BSI dydžius. Vertinant konkrečius išmokų dydžius, verta pastebėti, kad 2022 m. IV ketvirtį minimali motinystės išmoka viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisės į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR). Motinystės išmokos minimalaus dydžio kriterijus yra siejamas su socialinės paramos išmoka, mokama pagal LR Išmokų vaikams įstatymą – išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai, taip pat su iki vaiko gimimo skiriama parama nėščiai moteriai (vienkartinė išmoka nėščiai moteriai). Toks minimalios motinystės išmokos dydžio reguliavimas yra tinkamas, užtikrinama, kad socialinio draudimo sistemoje dalyvavęs asmuo neatidurtų blogesnėje padėtyje nei joje nedalyvavęs (ar mažiau dalyvavęs) asmuo.

5.1.1.4. Tėvystės išmoka.

Minimalus tėvystės išmokos dydis yra siejamas su BSI rodikliu. Tėvystės išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 6 BSI dydžius. Vertinant konkrečius išmokų dydžius, verta pastebėti, kad 2022 m. IV ketvirtį minimali tėvystės išmoka viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisės į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR). Tėvystės išmokos minimalaus dydžio kriterijus yra siejamas su socialinės paramos išmoka, mokama pagal LR Išmokų vaikams įstatymą – išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai. Tokiu būdu užtikrinama, kad asmuo, kuriam išmoka skiriama dėl jo dalyvavimo socialinio draudimo sistemoje, neatsidurtų blogesnėje padėtyje nei analogišką paramą gaunantis asmuo, nedalyvavęs socialinio draudimo sistemoje.

5.1.1.5. Vaiko priežiūros išmoka.

Vaiko priežiūros išmokos minimalus dydis yra siejamas su BSI rodikliu. Vaiko priežiūros išmoka per mėnesį negali būti mažesnė už 6 BSI dydžius. Vertinant konkrečius išmokų dydžius, verta pastebėti, kad 2022 m. IV ketvirtį minimali vaiko priežiūros išmoka viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisės į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR). Vaiko priežiūros išmokos minimalaus dydžio kriterijus yra siejamas su socialinės paramos išmoka, mokama pagal LR Išmokų vaikams įstatymą – išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai. Tokiu būdu užtikrinama, kad asmuo, kuriam išmoka skiriama dėl jo dalyvavimo socialinio draudimo sistemoje, neatsidurtų blogesnėje padėtyje nei analogišką paramą gaunantis asmuo, nedalyvavęs socialinio draudimo sistemoje.

Apibendrinant aukščiau aptartų trijų susijusių išmokų – motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros – minimalių dydžių reguliavimą (276 EUR), pastebėtina, kad santykis tarp minimalaus išmokos dydžio ir teisės į socialinę pašalpą ribos yra geresnis nei ligos išmokos atveju (atitinkamai 205,84 EUR). Tačiau šių išmokų atveju, vertinant jų santykį su teisės į socialinę paramą atsiradimu, reikia atsižvelgti ir į tai, kad bet koku atveju tikslinga yra vertinti dviejų bendrai gyvenančių asmenų teisę į socialinę pašalpą (darant prielaidą, kad bendrai gyvenantys asmenys yra vienas tėvas ar motina ir vienas nepilnametis vaikas). Tokiu atveju, įvertinus tai, kad pagal LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymą vertinama ar kiekvienam asmeniui tenkantis pajamų dydis siekia 1,1 VRP ribą, tenka pripažinti, kad minimalus išmokos dydis sukelia realią grėsmę, nesant kitų pajamų, bendrai gyvenantiems asmenims automatiškai patekti į remiamų asmenų grupę.

5.1.2. LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymas.

5.1.2.1. Ligos išmoka.

Ligos išmokos, mokamos pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą, minimalus dydis nenustatomas, tačiau nustatomas minimalus kriterijus kompensuojamam darbo užmokesčiui, pagal kurį apskaičiuojama ligos išmoka. Mėnesio kompensuojamasis uždarbis ligos išmokai apskaičiuoti negali būti mažesnis negu 15 procentų šalies VDU, galiojusio už praeitą ketvirtį iki laikinojo nedarbingumo nustatymo mėnesio. Šis kriterijus negali būti laikomas absoliučiu skiriamos išmokos

minimalaus dydžio nustatymo kriterijumi, nes apskaičiuojant konkrečią išmoką, skiriamas tik tam tikras procentas nuo kompensuojamo darbo užmokesčio, išskaitant mokėtinas įmokas.

Įstatymo nuostata, reikšianti, jog ligos išmoka pagal šį įstatymą negali būti mažesnė (yra kompensuojamas skirtumas) nei ligos išmoka pagal LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą, turėtų garantuoti, kad minimali išmoka bet koku atveju negali būti mažesnė, nei anksčiau aptartas minimalus ligos išmokos pagal LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą dydis. Kita vertus, atsižvelgiant į tai, kad kompensacinis mechanizmas, užtikrinantis minimalios išmokos dydį, gali būti taikomas tik po tam tikro laikotarpio, toks reguliavimas savaime neužtikrina, kad bus garantuojama tinkama minimalios išmokos garantija pirmuoju išmokos gavimo laikotarpiu.

Apibendrinant, LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme turėtų būti nustatytas analogiškas (bet koku atveju ne blogesnis) minimalios ligos išmokos kriterijus.

5.1.3. LR Nedarbo draudimo įstatymas.

5.1.3.1. Nedarbo draudimo išmoka.

LR Nedarbo draudimo įstatymas nenustato konkrečių normų dėl minimalaus išmokos dydžio (nustatoma tik maksimalus išmokos dydis). Teoriškai, manant, , kad gali susiklostyti situacija, kai per nustatytą apdraustojo draudžiamųjų pajamų vertinimo laikotarpį pajamų dydis yra lygus 0, galima teigti, kad minimalus nedarbo draudimo išmokos dydis yra Įstatymo nustatytas 23,27 procentų MMA dydis (169,87 EUR).

Toks įstatymo reguliavimas, kai nėra tiesiogiai įtvirtinamas socialinio draudimo išmokos, terminuotai pakeičiančios prarastas pajamas, minimalus galimas dydis, yra ydingas. Panaši situacija yra pastebėta anksčiau aptarto LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo atveju, tačiau čia bent jau egzistuoja (nors ir netiesioginė) sąsaja su LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme nustatytą išmokų minimalia garantija. Be to, dabar egzistuojantis teorinis minimalus nedarbo išmokos dydis laikytinas nepakankamu, net ir nevertinant ekonominių kriterijų.

Pažymėtina, kad nedarbo draudimo išmoka priklauso socialinio draudimo sistemai, kuri yra laikoma Lietuvos socialinės apsaugos sistemos pagrindu. Tai reiškia, kad įgijus teisę į individualią socialinio draudimo išmoką (paremtą ankstesniu įmokų mokėjimu), asmuo neturi atsidurti tokioje padėtyje, kai kyla akivaizdi ar didelė grėsmė, jog jis automatiškai pateks į piniginės socialinės paramos gavėjo statusą. Priešingu atveju, nedarbo socialinis draudimas netenka savo paskirties. Dabartinis faktiškai taikomas minimalus nedarbo išmokos dydis – 169,87 EUR, lyginant jį su 1,1 VRP (161,7 EUR), akivaizdžiai yra neteisingas. Apibendrinant, LR Nedarbo draudimo įstatyme turėtų būti aiškiai įtvirtintas nedarbo draudimo išmokos minimalus dydis.

5.1.4. LR Šalpos pensijų įstatymas. LR Socialinio draudimo pensijų įstatymas.

5.1.4.1. Šalpos neįgalumo ir senatvės pensijos.

Šalpos pensijos yra valstybės socialinės paramos dalis, užtikrinanti minimalias pajamas asmenims, kurie dėl vieno ar kito priežastčių negali gauti alternatyvių išmokų pagal socialinio draudimo išmokas nustatančius teisės aktus ar kitų valstybės skiriamų išmokų (pvz., valstybinės pensijos). Kadangi šių išmokų paskirtis yra suteikti minimalias pajamas, o ne kompensuoti prarastas ekonominės veiklos pajamas, nustatomas konkretus išmokos (šiuo atveju šalpos neįgalumo ar senatvės pensijos) dydis.

Pirmiausia, šalpos pensijų, kurios atskirais atvejais gali būti laikomos minimaliomis išmokomis, dydis yra siejamas su bendru nustatytu dydžiu – ŠPB. Minimali šalpos senatvės pensija ir minimali neįgalumo šalpos pensija, kurią įtvirtina įstatymas, yra lygi vienam ŠPB dydžiui (173 EUR). Vertinant minimalios šalpos pensijos dydį, verta pastebėti, kad 2022 m. ši išmoka minimaliai viršijo LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo nustatytą teisę į socialinę pašalpą ribą – 1,1 VRP (161,7 EUR).

Šiuo atveju, nesant įstatymų lygmeniu nustatyto aiškaus santykio tarp ŠPB ir VRP, kyla grėsmė, kad įstatymo nustatytos išmokos, kurios pagal jų esmę gali būti laikomos pagrindinėmis ir vienintelėmis pajamomis, neužtikrina asmens minimalių pajamų, ir sukelia grėsmę atsidurti piniginės socialinės paramos gavėjo padėtyje.

5.1.4.2. *Senatvės ir netekto darbingumo pensijos.*

LR Socialinio draudimo pensijų įstatymo įtvirtintas senatvės ir netekto darbingumo pensijų mechanizmas nenustato konkrečių minimalių šių pensijų dydžių, tačiau šiuo metu egzistuoja kitos teisinės normos, įtvirtinančios minimalių senatvės ir netekto darbingumo pensijų dydžių kriterijus. Galima išskirti du tokius mechanizmus, abu jie yra įtvirtinti LR Šalpos pensijų įstatyme.

Pirma, šalpos senatvės ar neįgalumo pensija (mažiausia galima gauti pagal LR Šalpos pensijų įstatymą) gali būti vertinama kaip minimalios socialinio draudimo pensijos kriterijus.

Bet kokių atveju garantuojama, kad asmeniui (nepriklausomai nuo priežasties), neturinčiam teisės gauti senatvės ar netekto darbingumo pensijos (ar jei jų dydis yra mažesnis), garantuojama ne mažesnė nei šalpos pensija išmokų suma. Šiuo atveju faktiniu kriterijumi būtų galima laikyti ŠPB dydį (konkrečiai vienas ŠPB dydis).

Antra, LR Šalpos pensijų įstatyme įtvirtintas pensijų priemokų mechanizmas (Įstatymo VI1 skyrius) taip pat gali būti laikomas minimalios socialinio draudimo senatvės ir neįgalumo pensijos vertinimo kriterijumi. Šių pensijų gavėjai (jei reikia, įvertinus ir kitas Įstatyme nurodytas gaunamas pensijas) turi teisę gauti priemoką, jei gaunamų pensijų (ar vienos kažkurios – socialinio draudimo senatvės ar netekto darbingumo pensijos) dydis nesiekia nustatyto MVPD. Būtų tikslingiau faktiniu socialinio draudimo senatvės ir netekto darbingumo pensijų minimalaus dydžio kriterijumi laikyti MVPD (konkrečiai vieną MVPD – 267 EUR).

Pastebėtinas tokio dvigubo mechanizmo trūkumas – vien tik šalpos pensiją gaunančiam asmeniui nėra garantuojamas bent vienas MVPD dydis, taigi, tokie asmenys atsiduria mažiau palankioje padėtyje nei asmenys, kurių bendrą pensijų sumą sudaro tiek socialinio draudimo pensija (nesvarbu, kokia jos dalis), tiek šalpos pensija.

Taigi, reikėtų siekti suvienodinti senatvės ir neįgalumo šalpos pensijų gavėjų minimalios pensijos dydžio garantijas su garantijomis, taikomomis kitų pensijų gavėjams: peržiūrėti LR Šalpos pensijų įstatyme nustatytus šalpos senatvės ir neįgalumo pensijų dydžius, arba papildyti šio Įstatymo normą dėl priemokos pensijų gavėjams.

5.2. Minimalias pajamas reglamentuojančių teisės aktų tarpusavio sąsajos ir koreliacija.

Įvertinus aptartas konkrečias išmokas nustatančių teisės aktų nuostatas galima išskirti tokias egzistuojančio teisinio reguliavimo problemas:

Pirma, aptartų minimalių išmokų garantijų sistemiškumo nebuvimas. Pastebėtina, jog atskirų išmokų atveju jų minimalaus dydžio kriterijai labai įvairūs, nėra aiškios jų taikymo sistemos ir/ar pagrįstumo. Net ir nustatant socialinio draudimo išmokų minimalius dydžius naudojamas platus kriterijų spektras – šalies VDU, VSD bazinė pensija, BSI, Vyriausybės nustatomas MMA, o socialinio draudimo pensijų atveju papildomai naudojami ŠPB ir/ar MVPD kriterijai. Atskirų išmokų atveju galima nustatyti aiškią konkretaus kriterijaus pasirinkimo priežastį. Pavyzdžiui, nustatant motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros išmokų minimalius dydžius, nustatomas kriterijus gali būti pagrindžiamas alternatyvios socialinės paramos išmokos dydžių kriterijumi, taip užtikrinant, jog asmuo, gaunantis analogiško pobūdžio išmoką iš socialinio draudimo sistemos neatsidurtų mažiau palankioje padėtyje nei asmuo, gaunantis tokią išmoką iš socialinės paramos sistemos. Atitinkamas ryšys egzistuoja tarp profesinės reabilitacijos išmokos ir UŽT administruojamos paramos. Kitų išmokų atžvilgiu naudojami šalies VDU ar MMA kriterijai, kurie iš esmės dera su socialinio draudimo išmokų paskirtimi ir pobūdžiu, tačiau negalima nustatyti ir įvertinti jų dydžių sąsajos su minimalių pajamų standartais. Galima manyti, jog teisinio reguliavimo aiškumo ir nuoseklumo principai turėtų būti labiau atspindėti įstatymų nuostatose, užtikrinant kuo labiau standartizuotą ir pagrįstą minimalių išmokų dydžių kriterijų nustatymo pasirinkimą.

Vertinant minimalių išmokų dydžio nustatymo kriterijus ir jų sistemiškumą, reikia atkreipti dėmesį į LR Socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymo įtvirtintas normas. Svarbu pažymėti, kad šio įstatymo paskirtis yra nustatyti būtent socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklius. Taigi, šis įstatymas savaime nedaro įtakos teisinio socialinio draudimo išmokų dydžių rodiklių nustatymui.

Atskirų socialinio draudimo išmokų atveju (pvz., motinystės, vaiko priežiūros išmokos) tokia sąsaja suformuojama netiesiogiai – susiejus socialinio draudimo išmokos minimalų dydį su analogiškos socialinės paramos išmokos dydžiu, o kitų išmokų atveju (pvz., ligos ar nedarbo draudimo išmoka) tokios sąsajos nėra.

Svarbu pažymėti ir tai, kad įstatymo normos, susijusios tiek su atskirų rodiklių apibrėžimu, tiek su jų nustatymo metodika, neatspindi tokių rodiklių kaip šalies VDU ar nustatytas MMA, todėl vertinant minimalių išmokų garantijų nustatymo darną ir tarpusavio sąsajas, sistemiškumo stokos problematika išlieka aktualus klausimas.

Galima teigti, kad tų socialinio draudimo išmokų atžvilgiu, kurių minimalūs dydžiai yra susieti su tokiais įstatyme įtvirtintais kriterijais (pvz. BSI), kurie vienaip ar kitaip atspindi standartą – MVPD, minimalių pajamų garantijos yra bent iš dalies teisiškai įtvirtintos (nevertinant ekonominio šio ryšio pagrįstumo). Visgi dalies socialinio draudimo išmokų atžvilgiu tokios sąsajos visiškai nėra, taigi, galima teigti, kad egzistuoja teisinio reguliavimo spraga ir neužtikrinama, kad socialinio draudimo minimalus išmokos dydis būtų susietas su konkrečiu standartu, tai yra MVPD.

Antra, aptartų minimalių išmokų garantijų nustatymo (reguliavimo) nepakankamumas. Ši problematika išryškėja dviem aspektais:

Pirmasis aspektas. Pastebėta, kad atskirų išmokų atveju nėra aiškiai ir konkrečiai įtvirtinamas minimalios išmokos dydžio garantas. Toks trūkumas akivaizdžiai pastebimas ligos išmokos, mokamos nelaimingų atsitikimų ar profesinių ligų atveju, taip pat ir nedarbo draudimo išmokos atveju. Žinoma, iš atitinkamų įstatymų normų visumos teoriškai galima nustatyti minimalius minėtų išmokų kriterijus (pvz., nedarbo draudimo išmokos apskaičiavimo formulės nuostatos). Visgi toks reguliavimas neturėtų būti laikomas pakankamu, ypač atsižvelgiant į kitų socialinio draudimo išmokų, apskaičiuojamų kaip konkreti gautų draudžiamųjų pajamų procentinė išraiška, reguliavimą.

Antrasis nepakankamumo kriterijus gali būti siejamas su minimalios išmokos dydžio kriterijaus neatitikimu ar sąsajos nebuvimu vertinant socialinės paramos sistemos garantuojamas minimalias pajamas. Jau minėtų ligos ar nedarbo draudimo išmokų atveju net ir teoriškai galimi nustatyti minimalūs išmokų dydžiai niekaip nesusieti su piniginės socialinės paramos kriterijais, arba nustatyti dydžiai yra ribiniai, t.y. neužtikrina, kad terminuotą laiką socialinio draudimo išmoką gaunantis asmuo automatiškai neatsidurtų socialinės paramos gavėjo padėtyje.

Verta pastebėti, kad socialinio draudimo santykiai Lietuvos socialinės apsaugos sistemoje užima ypatingą vietą. Dėl specialaus socialinio draudimo finansavimo mechanizmo ir asmenų, dalyvaujančių socialinio draudimo sistemoje, dalyvavimo ypatumų, specialių teisių ir pareigų įtvirtinimo, socialinis draudimas ir jo išmokos turi būti laikomos asmens pajamų garantijų pagrindu, todėl įstatymo normomis nustatyta socialinio draudimo sistema tampa prasminga tik tokiu atveju, kai užtikrina joje dalyvaujančių asmenų realią teisę į socialinę apsaugą. Šiuo atveju „reali“ socialinė apsauga turėtų būti suprantama kaip siekis būtent socialinio draudimo išmokomis (jei asmuo dalyvauja šioje sistemoje) užtikrinti tinkamą asmens pragyvenimo lygį, o socialinės paramos priemonės pasitelkti tik tais atvejais, kai asmuo nepriklauso socialinio draudimo sistemai arba kai dėl nustatytų objektyvių priežasčių socialinio draudimo garantijos yra nepakankamos.

Vadovaujantis šiuo bendru principu, reikėtų manyti, kad tam, kad asmuo, gaunantis socialinio draudimo išmokas nesusidurtų su savaimine rizika patekti į socialinės paramos gavėjo statusą, bet kokios formos (trukmės, periodiškumo) socialinio draudimo išmokos pirmiausia turi atitikti nustatytus minimalių pajamų kriterijus..

Kita vertus, minimalių pajamų garantijos (siejant su kitų išmokų atžvilgiu naudojamais kriterijais) neatitinka ir socialinės paramos sistemos išmokų – šalpos senatvės ir neįgalumo pensijų reguliavimas. Pirmiausia, šios išmokos atveju nėra nustatyta sąsaja su minimalių pajamų užtikrinimo kriterijumi (pvz., vertinant piniginės socialinės paramos kriterijus ar MVPD kriterijus).

Antra, minimalus galimas šios pensijos dydis pagal dabartinį reguliavimą neužtikrina asmens minimalių pajamų ir sukelia grėsmę automatiškai atsidurti piniginės socialinės paramos gavėjo padėtyje.

5.3. Rekomendacijos

Apibendrinant aptartą informaciją, galima suformuoti dvi pagrindines problemas: 1) minimalias išmokas garantuojančių teisės aktų sistemiskumo trūkumas; 2) atskirų socialinės apsaugos išmokų minimalių kriterijų ar dydžių reguliavimo nepakankamumas.

Pirmuoju atveju siūloma suderinti ir maksimaliai unifikuoti tiek socialinio draudimo, tiek socialinės paramos išmokų minimalius dydžius (jų nustatymo kriterijus). Suprantama, kad diversifikuota minimalių kriterijų (įskaitant išmokų atskaitos rodiklius) sistema gali būti įtvirtinta ir naudojama. Ypatingai verta atsižvelgti į tai, kad tokie kriterijai naudojami ne tik socialinės apsaugos teisės, bet ir kitų teisės šakų reguliavimo srityje, tačiau siekiant tikslingo ir efektyvaus socialinės apsaugos minimalių išmokų standarto įtvirtinimo, taikomų kriterijų sistema turėtų būti aiški, konkreti ir unifikuota.

Antruoju atveju, siūlytina įvertinti ir koreguoti atskirus norminius teisės aktus ir užtikrinti atskirų socialinio draudimo ir socialinės paramos išmokų minimalaus dydžio adekvatumą. Rekomendacijos dėl atitinkamų teisės aktų galimų pakeitimų yra pateikiamos atitinkamai:

1. Ligos socialinio draudimo išmoka – LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatyme nustatyti aukštesnę minimalios išmokos dydžio nustatymo kriterijaus ribą (padidinant minimalios ligos išmokos dydį). Siūloma ją suderinti su minimalia garantija, taikoma kitoms šio įstatymo nustatytoms išmokoms.
2. Ligos išmoka pagal LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymą – LR Nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatyme įtvirtinti analogišką (bet kokiu atveju ne mažiau palankų) minimalios ligos išmokos kriterijų, taikomą pagal LR Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą.
3. Šalpos pensijos – LR Šalpos pensijų įstatyme nustatyti didesnius šalpos senatvės ir neįgalumo pensijų dydžius.

6. Rekomendacijos ir rekomenduojamų priemonių poveikio vertinimas

Šiame skyriuje pateikiamos rekomendacijos, kurios remiasi ankstesniuose skyriuose pateikta minimalių pajamų analizė. Rekomenduojamų priemonių poveikio vertinimai atlikti remiantis naujaisiais 2020 m. Pajamų ir gyvenimo sąlygų (PGS) tyrimo duomenimis ir programa EUROMOD⁵⁸, bei vadovaujantis šiuo metu naujaisiu Lietuvos mokesčių, socialinių įmokų ir išmokų sistemų rinkiniu (Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos darbinė versija V0.48). Skaičiavimai matuoja ekvivalentinius namų ūkius ir jų pajamas, pritaikius EBPO modifikuotą ekvivalentinę skalę⁵⁹, nebent nurodyta kitaip. Vertinamas rekomendacijų poveikis biudžetui, skurdui, pajamų nelygybei ir darbo paskatomis nuo 2024 m. iki 2029 m.⁶⁰

Prognozuojant poveikius buvo sudarytas reformų scenarijus (į kurį įtrauktos pateiktos rekomendacijos) ir bazinis scenarijus (be reformų) 2024 ir 2029 metams. Pirmiausiai buvo sudarytas bazinis scenarijus. Šiam tikslui pasiekti buvo indeksuojami (padidinami) PGS duomenys, išreikšti 2019 m. kainomis, siekiant, kad jie atitiktų kainas, kurios būtų aktualios 2024 ir 2029 m. Tuomet, bazinio scenarijaus pagrindu, buvo kuriami reformų scenarijai.

Rengiant bazinį scenarijų iki 2024 metų, buvo naudojamas Finansų ministerijos 2022 m. rugsėjo mėn. Ekonominės raidos scenarijus bei prognozės, suvestos į V0.48 sistemų rinkinį. Darbo užmokesčio ir infliacijos prognozės buvo suvestos atsižvelgiant į Finansų ministerijos 2022 m. rugsėjo mėn. Ekonominės raidos scenarijų. Kiti išmokų dydžiai, kurie nėra tiesiogiai indeksuojami su infliacija arba darbo užmokesčiu (pvz., MVPD, išmokos šeimoms, ligos išmoka) buvo indeksuojami pagal V0.48 prognozes. Taip pat buvo atsižvelgta į planuojamus/tikėtinius koeficientų pakeitimus, kurie aktualūs skaičiuojant išmokų dydžius (pvz., 2023 m. MMA).

Bazinis scenarijus nuo 2024 iki 2029 metų suformuotas remiantis trimis dydžiais: faktu, kad darbo užmokestis kasmet didės po 5 proc., bendra infliacija (vartotojų kainų indeksas) ir MVPD po 2 proc., o visi kiti išmokų dydžiai – 3 proc. Ši prielaida reiškia, kad išmokas gaunantys asmenys kaskart galės vartoti daugiau (nes išmokos augs greičiau, nei infliacija). Taip pat, daroma prielaida, kad didės noras įsidarbinti ir uždirbti didesnius atlyginimus (nes atlyginimai augs greičiau, nei išmokos ir infliacija). Nepaisant to, vis daugiau išmokas gaunančių asmenų atsidurs už skurdo ribos ir didės pajamų nelygė, kadangi atlyginimai augs greičiau, nei išmokos. Tai taip pat reiškia, kad valstybės išlaidos socialinėms išmokoms augs lėčiau, nei valstybės pajamos iš socialinio draudimo įmokų ir tiesioginių mokesčių. Didžiąją dalį modeliuojamųjų tiesioginių mokesčių sudaro gyventojų pajamų mokestis, todėl, augant pajamoms, šių mokesčių surenkama daugiau. Prie tiesioginių mokesčių taip pat priskiriamas ir turto mokestis.

Prieš pradėdant vertinti rekomendacijų poveikį, atkreipiame dėmesį, kad šalyje skurdo rizikos lygio ir skurdo rizikos gylio rodikliai gali kisti viena arba skirtingomis kryptimis, priklausomai nuo to, kaip keičiasi esančių arti skurdo ribos asmenų pajamos ir tų, kurie yra gerokai žemiau skurdo ribos ir lieka skursti net skurdo lygiui mažėjant. Pavyzdžiui, padidėjus dalies skurstančiųjų pajamoms, dalis anksčiau skurdusiųjų peržengia skurdo ribą ir skurdo lygis sumažėja. Tačiau dažniausiai skurdo ribą perkopia tie, kurių pajamos buvo arti skurdo ribos, o žemiau skurdo ribos lieka santykinai vargingesni asmenys. Tokiu atveju skurdo rizikos gylio – skirtumas tarp skurstančiųjų vidutinių pajamų ir skurdo rizikos ribos – padidėja. Be to, kiekvieno scenarijaus atveju skaičiuojama nauja skurdo rizikos riba, todėl dalis namų ūkių pajamų bus žemiau skurdo ribos, nors jų pajamos nesikeis.

⁵⁸ Apie EUROMOD galima paskaityti čia: <https://euromod-web.jrc.ec.europa.eu/>

⁵⁹ <https://www.oecd.org/els/soc/OECD-Note-EquivalenceScales.pdf>

⁶⁰ 2024 –metai, nuo kada reformos galėtų pradėti būti įgyvendintos, o 2029 m. – ilgalaikis reformų poveikis.

6.1.Rekomendacijos piniginės socialinės paramos srityje

1. Socialinės pašalpos dydžio pokyčių rekomendacija

Rekomendacija dėl socialinės pašalpos dydžio skaičiavimo pertvarkymo remiasi Valstybės kontrolės (2019)⁶¹ atlikto audito „Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką“ pateiktu vertinimu, kad šiuo metu taikoma socialinė parama neužtikrina minimalių vartojimo poreikių. Taip pat remiamasi Europos Komisijos finansuoto tyrimo projekto rezultatais, pagal kuriuos sąlyginiai biudžetai (Lietuvos atveju sąlyginiu biudžetu galima laikyti ir esamą MVPD) gali būti naudojami **nustatant veiksmingą ir adekvačią piniginę paramą** ir vykdant minimalių pajamų garantijų adekvatumo stebėseną (Storms et al. 2014, p. 8)⁶².

Teisei į socialinę pašalpą nustatyti rekomenduojame vietoje 1,1VRP taikyti 1MVPD. Keldami tikslą padidinti piniginę socialinę paramą atsižvelgiame į MVPD apskaičiavimo metodikoje numatytas ekvivalentines skales, t. y. pirmam namų ūkio nariui 100 proc. MVPD, antram namų ūkio nariui – 80 proc., trečiam ir kitiems – 70 proc. (Navickė 2016)⁶³. Taigi, mūsų rekomenduojamas tikslas, kad asmenys ir šeimos, priklausomai nuo jų sudėties, gautų piniginę socialinę paramą – išmokos vaikui, papildomos išmokos vaikui ir socialinės pašalpos forma – bent jau iki 100 proc. MVPD vienišam ir pirmam asmeniui šeimoje, 80 proc. – antram, 70 proc. – trečiam ir kiekvienam kitam šeimos nariui (6.1 lentelės 2 skiltis).

Taip pat **rekomenduojame teisės į socialinę pašalpą neriboti šiuo metu galiojančiu reikalavimu, kad asmuo turi dirbti ne mažiau kaip du trečdalius maksimalios darbo laiko trukmės** ir atitinkamai uždirbti ne mažesnę nei reikalaujama atlyginimą arba gauti reikalaujamo dydžio pajamas ir savarankiškos veiklos.

Rekomenduojama keisti ne tik teisės į socialinę pašalpą pajamų kriterijų, bet ir pašalpos dydžio skaičiavimo kriterijų bei ekvivalentines skales taip, kaip nurodyta žemiau pateiktuose dviejuose alternatyviuose siūlymuose. Kitos socialinės pašalpos skyrimo ir mokėjimo sąlygos, taikomos pagal galiojančią teisinę reguliavimą ir čia neminimos (pvz., neįskaitomų pajamų dydžiai, kai socialinės pašalpos gavėjas įsidarbina), nekeičiamos.

Pirma socialinės pašalpos pertvarkymo alternatyva: socialinė pašalpa derinama su išmoka vaikui ir papildomai skiriama išmoka vaikui.

6.1 lentelėje pateikiami socialinės pašalpos dydžiai skirtingos sudėties namų ūkiams esant tokioms sąlygoms: esant 1 ar 2 vaikams, kurių namų ūkyje bendrai gyvenančių asmenų pajamos per mėnesį vienam asmeniui neviršija 2 VRP; arba esant trimis ir daugiau vaikų. Tai reiškia, kad būtų papildomai skiriama išmoka vaikui. Tokiu atveju socialinės pašalpos apskaičiavimui rekomenduojamos tokios ekvivalentinės skalės (koeficientai): pirmam nariui **100% MVPD**; antram suaugusiam nariui – **60% MVPD**. 1, 2, 3 ir kiekvienam kitam vaikui **30% MVPD**. Tais atvejais, kai *socialinė pašalpa* skiriama tik vaikui, pirmam vaikui jos dydis skaičiuojamas kaip pirmam šeimos nariui (100% MVPD), o kitiems vaikams – kaip ir bendru atveju (30%). Kai šeimoje yra vyresnis kaip 18 metų asmuo, kuris studijuoja/mokosi ir yra įskaičiuojamas į tėvų šeimos sudėtį, pašalpos dydis skaičiuojamas kaip vaikui (30% MVPD).

Taikant tokias skales būtų pasiektas piniginės socialinės paramos tikslas atsižvelgiant į du aspektus: pirma, būtų skiriama didesnė išmoka vienišam ir pirmam šeimos nariui, nes daugėjant asmenų skaičiui pasireiškia masto ekonomija vartojime. Antra, atsižvelgiama į tai, kad namų ūkiai su vaikais remiami kitomis išmokomis (išmoka vaikui ir papildoma išmoka vaikui). Taikant tokias skales būtų pasiektas piniginės socialinės paramos tikslas atsižvelgiant į gaunamas išmokas vaikui – palyginti 4.2.7 lentelės 2 ir 6 skiltis.

⁶¹ LR Valstybės kontrolė, 2019. Ar socialinė parama užtikrina skurdžiai gyvenančių asmenų minimalius vartojimo poreikius ir skatina įsitraukti į darbo rinką. Prieiga per internetą: <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/Download/3774>.

⁶² Storms B., Goedeme T., Van den Bosch K., Penne T., Schuerman N., Stockman S., 2014. Pilot Project for the Development of a Common Methodology on Reference Budgets in Europe. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=12544&langId=en>.

⁶³ Navickė J., 2016. Asmens (šeimos) minimalių poreikių dydžio apskaičiavimo metodika, šio dydžio apskaičiavimas 2017 m. ir rekomendacijos dėl valstybės remiamų pajamų ir bazinės socialinės išmokos dydžių susiejimo su minimalių poreikių dydžiu. Prieiga per internetą: https://www.fsf.vu.lt/dokumentai/ataskaita_mpd_151216f.pdf.

Lentelė 6.1. Socialinė pašalpa atsižvelgiant į esamą išmoką vaikui ir papildomai skiriamą išmoką vaikui, EUR. (koeficientai: 1 nariui 100% MVPD; 2 nariui suaugusiam – 60% MVPD, vaikui 30% MVPD)

Namų ūkio sudėtis	Siektina suma	Išmoka vaikui	Papildomai skiriama išmoka vaikui	Socialinė pašalpa	Išmokų suma*
1	2	3	4	5	6
1 asmuo	267	0	0	267	267
2 suaugę asmenys	480,6	0	0	427,2	427,2
2 asmenys (vienas mama/tėtis + 1 vaikas)	480,6	80,5	47,4	347,1	475
3 asmenys (2 suaugę + 1 vaikas)	667,5	80,5	47,4	507,3	635,2
4 asmenys (2 suaugę + 2 vaikai)	854,4	161	94,8	587,4	843,2
5 asmenys (2 suaugę + 3 vaikai)	1041,3	241,5	142,2	667,5	1051,2
6 asmenys (2 suaugę + 4 vaikai)	1228,2	322	189,6	747,6	1259,2

Šaltinis: sudaryta darbo autorių. * socialinė pašalpa + išmokos vaikams

Antra socialinės pašalpos pertvarkymo alternatyva: socialinė pašalpa derinama su išmoka vaikui, bet pakeičia pajamų įvertinimo pagrindu skiriamą išmoką vaikui šeimoms su vienu ir dviem vaikais.

6.2 lentelėje pateikiami socialinės pašalpos dydžiai skirtingos sudėties namų ūkiams, bet skirtingai nuo pirmojo varianto, šeimoms su 1 ir 2 vaikais panaikinama papildomai skiriama išmoka vaikui, net jeigu bendrai gyvenančių asmenų pajamos per mėnesį vienam asmeniui yra mažesnės nei 2 VRP. Šios išmokos panaikinimo pasekmės minėtu atveju kompensuojamos didesne socialine pašalpa, nes tų šeimų vaikams didinami socialinės pašalpos dydžio koeficientai. Jei šeima augina 2 vaikus ir 1 vaiką globoja, jai papildoma išmoka vaikui nenaikinama ir socialinės pašalpos dydis skaičiuojamas kaip šeimai su trimis vaikais.

Tokiu atveju socialinės pašalpos apskaičiavimui rekomenduojamos tokios ekvivalentinės skalės (koeficientai): pirmam nariui **100% MVPD**; antram suaugusiam nariui – **60% MVPD**. 1 ir 2 vaikui **50% MVPD**, 3, o kiekvienam kitam vaikui – **30% MVPD**. Tais atvejais, kai socialinė pašalpa skiriama tik vaikui, pirmam vaikui jos dydis skaičiuojamas kaip pirmam šeimos nariui (100% MVPD). Kai šeimoje yra vyresnis kaip 18 metų asmuo, kuris studijuoja/mokosi ir yra įskaičiuojamas į tėvų šeimos sudėtį, pašalpos dydis skaičiuojamas kaip vaikui.

Taikant tokias skales būtų pasiektas piniginių socialinės paramos tikslas, atsižvelgiant į gaunamas išmokas vaikui (palyginti 6.2 lentelės 2 ir 6 skiltis). Jeigu namų ūkyje yra 3 ir daugiau vaikų, socialinės pašalpos apskaičiavimas nesiskiria nuo pirmame variante pateikto socialinės pašalpos skaičiavimo (6.1 lentelėje).

Atkreipiame dėmesį, kad atsisakius papildomai skiriamos išmokos vaikui, kai bendrai gyvenančių asmenų pajamos per mėnesį vienam asmeniui yra mažesnės nei 2 VRP, tos šeimos, kurių pajamos vienam asmeniui yra tarp 1,1VRP ir 2VRP, neliktų be paramos, nes teisę į socialinę pašalpą įgytų visos šeimos, kurių pajamos vienam asmeniui yra mažesnės už MVPD, o MVPD dydis yra artimas 2VRP. Taigi, jos gautų socialinę pašalpą pagal antrą rekomenduojamą variantą. Svarbu paminėti, būtų skiriama reikšmingai didesnė socialinė pašalpa suaugusiems šeimos nariams, nes pašalpos dydžiui skaičiuoti vietoje 110%VRP būtų taikomas 100%MVPD.

6.2 lentelė. Socialinė pašalpa atsisakius papildomai skiriamos išmokos 1 ir 2 vaikams, EUR

(1 nariui 100% MVPD; antram suaugusiam – 60% MVPD, šeimoje su 1 ir 2 vaikais vaikui po 50% MVPD; šeimoje su 3 ir 4 vaikais kiekvienam vaikui po 30% MVPD)

Namų ūkio sudėtis	Siektina suma	Išmoka vaikui	Papildomai skiriama išmoka vaikui	Socialinė pašalpa	Išmokų suma*
1	2	3	4	5	6
1 asmuo	267	0	0	267	267
2 suaugę asmenys	480,6	0	0	427,2	427,2
2 asmenys (vienas mama/tėtis + 1 vaikas)	480,6	80,5	0	400,5	481,0
3 asmenys (2 suaugę + 1 vaikas)	667,5	80,5	0	560,7	641,2
4 asmenys (2 suaugę + 2 vaikai)	854,4	161	0	694,2	855,2
5 asmenys (2 suaugę + 3 vaikai)	1041,3	241,5	142,2	667,5	1051,2
6 asmenys (2 suaugę + 4 vaikai)	1228,2	322	189,6	747,6	1259,2

Pastaba: kai šeimoje 3 ir 4 vaikai, pašalpa ir pajamos tokios pat kaip ir I alternatyvoje.

Šaltinis: sudaryta darbo autorių. * socialinė pašalpa + išmokos vaikams

Kadangi abiejų socialinės pašalpos pertvarkymo alternatyvų atveju išmokos dydis reikšmingai auga, siekiant, kad nesudarytų staigaus išlaidų augimo per vienerius metus, rekomendacijos gali būti įgyvendinamos laipsniškai (pvz., per penkerių metų laikotarpį). Norint pasiekti šio tikslo, pereinamuoju laikotarpiu socialinės pašalpos dydį reikėtų papildomai indeksuoti (didinti) kasmet kartu su MVPD augimu. T.y. socialinė pašalpa augtų ją indeksuojant, nes ji būtų susieta su MVPD, be to, socialinės pašalpos dydis pirmam asmeniui būtų didinamas nuo 1,1VRP iki 1MVPD, o kitiems asmenims – atitinkamai pagal nurodytas skales, kurias pereinamuoju laikotarpiu taip pat reikėtų keisti laipsniškai. Pagrindinio ir papildomo indeksavimo tvarkos rekomendacijos pateiktos 6.7 skyriuje.

Poveikis remiamųjų pajamoms pakeitus socialinės pašalpos teikimo ir skaičiavimo tvarką vertinamas pagal užsibrėžtą tikslą. T.y., kaip jau minėta anksčiau, siekiama, kad asmenys ir šeimos, priklausomai nuo jų sudėties, gautų piniginę socialinę paramą – išmokos vaikui, papildomos išmokos vaikui ir socialinės pašalpos forma – bent jau iki 100 proc. MVPD vienišam ir pirmam asmeniui šeimoje, 80 proc. – antram, 70 proc. – trečiam ir kiekvienam kitam asmeniui. Abiejų alternatyvų atvejais tas tikslas pasiekiamas.

Poveikis skirtingo dydžio šeimų pajamoms: siekiama, kad būtų santykinai padidinta socialinė pašalpa vienišam ir pirmam suaugusiam šeimos nariui, lyginant su kitais šeimos nariais ir vaikais, nes pajamų kriterijus teisei į pašalpą ir pašalpos dydžio vienišam bei pirmam nariui didinamas, o ekvivalentinės skalės, lyginant su šiuo metu taikomomis – mažinamos.

Poveikis paskatoms dirbti pakeitus pašalpos teikimo sąlygas ir jos dydžio skaičiavimo formulę paprastai vertinamas skaičiuojant pajamų pokytį iki įsidarbinimo ir įsidarbinus.

Pakeitus socialinės pašalpos mokėjimo tvarką, bent vieno iš dviejų suaugusiųjų šeimos narių įsidarbinimas už MMA šeimose su vaikais padidina pajamas apytiksliai nuo trečdaliu iki dviejų trečdalių (žr. lentelę 6.3). Mažesnis pajamų padidėjimas būtų matomas šeimose, kuriose didesnis vaikų skaičius (3 ir daugiau vaikų). Taip atsitinka dėl išmokos vaikui ir papildomai skiriamos išmokos vaikui įtakos šeimos pajamoms. Kadangi teisė į šias išmokas ir jų dydis nepriklauso nuo uždirbamų pajamų, motyvacija įsidarbinti net ir tokiose šeimose gali būti pakankama. Panašiai, skaičiuojant procentais, didėja ir šeimos pajamos, kai už MMA įsidarbina du šeimos nariai, nes išaugus darbo pajamoms esant mažesniai vaikų skaičiui prarandama teisė į socialinę pašalpą, o išmokos vaikui daugiau prisideda prie šeimos pajamų.

Lentelė 6.3. Paskatos dirbti gaunant socialinę pašalpą, atsižvelgiant į išmoką vaikui ir papildomai skiriamą išmoką vaikui (koeficientai: 1 nariui 100% MVPD; 2 nariui suaugusiam – 60% MVPD, vaikui 30% MVPD)

Namų ūkio sudėtis	Nedirba	Vienas dirba už MMA (550 EUR neto)			Du uždirba po MMA (1099 EUR neto)		
		Pajamos, EUR (socialinė pašalpa + išmokos vaikams)	Pajamos, EUR (MMA + išmokos vaikams suma + soc. pašalpos)	Pajamų padidėjimas dirbant, EUR	Pajamų padidėjimas dirbant, proc.	Pajamos, EUR (2MMA + išmokos vaikams suma + soc. pašalpos)	Pajamų padidėjimas dirbant, EUR
1 asmuo	267	550	283	106			
2 suaugę asmenys	427	625	198	46	1099	672	157
2 asmenys (vienas mama/tėtis)	475	792	317	67			
3 asmenys (2 suaugę + 1 vaikas)	635	924	289	45	1227	592	48
4 asmenys (2 suaugę + 2 vaikai)	843	1166	323	38	1489	646	43
5 asmenys (2 suaugę + 3 vaikai)	1051	1408	357	34	1766	715	40

6 asmenys (2 suaugę 4 vaikai)	1259	1629	370	29	1999	740	37
--------------------------------------	------	------	------------	----	------	------------	----

II alternatyvos atveju pakeitus socialinės pašalpos mokėjimo tvarką, bent vieno iš dviejų suaugusiųjų šeimos narių įsidarbinimas už MMA šeimose su vaikais padidina pajamas apytiksliai nuo trečdalis iki 59 proc. (žr. lentelę 6.4.). Kai už MMA įsidarbina du namų ūkio nariai, pajamų padidėjimas du kartus didesnis – nuo 66 iki 84 proc., atitinkamai, kai šeimoje du arba vienas vaikas.

Lentelė 6.4. Paskatos dirbti gaunant socialinę pašalpą, atsižvelgiant į išmoką vaikui (atsisakius papildomai skiriamos išmokos 1 ir 2 vaikams)*

(1 nariui 100% MVPD; antram suaugusiam – 60% MVPD, šeimoje su 1 ir 2 vaikais vaikui po 50% MVPD; šeimoje su 3 ir 4 vaikais kiekvienam vaikui po 30% MVPD**)

	Nedirba	Vienas dirba už MMA (550 EUR neto)			Du uždirba po MMA (1099 EUR neto)		
Namų ūkio sudėtis	Pajamos, EUR (socialinė pašalpa + išmokos vaikams)	Pajamos, EUR (MMA + išmokos vaikams suma + soc. pašalpos)	Pajamų padidėjimas dirbant, EUR	Pajamų padidėjimas dirbant, proc.	Pajamos, EUR (2MMA + išmokos vaikams suma + soc. pašalpos)	Pajamų padidėjimas dirbant, EUR	Pajamų padidėjimas dirbant, proc.
1 asmuo	267	550	283	106			
2 suaugę asmenys	427	625	198	46	1099	672	157
2 asmenys (vienas mama/tėtis)	481	763	282	59			
3 asmenys (2 suaugę + 1 vaikas)	641	902	261	41	1180	539	84
4 asmenys (2 suaugę + 2 vaikai)	855	1137	282	33	1419	563	66
5 asmenys (2 suaugę + 3 vaikai)	1051	1408	357	34	1766	715	40
6 asmenys (2 suaugę 4 vaikai)	1259	1629	370	29	1999	740	37

Pastaba: kai šeimoje 3 ir 4 vaikai, pašalpa ir pajamos tokios pat kaip ir I alternatyvoje.

**Jei šeima augina 2 vaikus ir 1 vaiką globoja, jai papildoma išmoka vaikui nenaikinama ir socialinės pašalpos dydis skaičiuojamas kaip šeimai su trimis vaikais.

Vertinant socialinės pašalpos **poveikį paskatoms dirbti**, labai svarbu atsižvelgti į esamą įstatyminių reguliavimų: pašalpa nėra mokama besąlygiškai. LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 25 straipsnyje numatytos pinigine socialinę paramą gaunančių asmenų pareigos. Šiuo atveju labai svarbi viena iš jų: „Piniginę socialinę paramą gaunantys nepasiturintys gyventojai privalo: 1) išnaudoti visas teisėtas kitų pajamų gavimo galimybes“. Taigi, pašalpos gavėjas neturi laisvo pasirinkimo dirbti arba ne priklausomai nuo jo vidinio nusiteikimo ar motyvacijos. Net jeigu asmuo neturi pakankamos motyvacijos dirbti, neišnaudodamas pajamų gavimo iš darbo galimybės jis pažeidžia įstatymą, todėl socialinė pašalpa jam negali būti mokama.

Be to, prie nedirbančių, bet darbingų socialinės pašalpos gavėjų integracijos į darbo rinką prisidės dvi pastaraisiais metais įgyvendinamos iniciatyvos: pirma, Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis ir Alternatyvių investicijų detektorius. Antra, LR Užimtumo įstatymo pataisos dėl bedarbio statuso panaikinimo aplinkybių ir tinkamo darbo nustatymo požymių pakeitimų, kurie, kaip tikisi Vyriausybė, padės išvengti piktnaudžiavimo atvejų.⁶⁴

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Seimas. Aiškinamasis raštas dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIVP-1399, XIVP-1400. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/991b5a50a35f11ec9e62f960e3ee1cb6?jfwid=obv2np42>

2. Įskaitomų pajamų tikslinimas.

Skiriant piniginę socialinę paramą įskaitomos visų bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens gaunamos pajamos, todėl LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme 17 straipsnį rekomenduojame tikslinti papildomomis pajamų kategorijomis:

- **Ilgalaikio darbo išmoka.** Svarbu pažymėti, kad ši išmoka yra analogiška išeitinei išmokai, mokamai nutraukiant darbo sutartį, todėl ji neturėtų būti laikoma socialinio pobūdžio pajamomis.
- **Išmokas iš garantinio fondo,** mokamas darbdaviui tapus nemokiam. Ši išmoka siekia iki 6 MMA ir taip pat prilygsta bendrai gyvenančių asmenų arba vieno gyvenančio asmens gaunamoms pajamoms. Išmoka mokama iš Valstybinio socialinio draudimo lėšų, todėl ji neturėtų būti laikoma socialinio pobūdžio pajamomis. Piniginė socialinė parama privalo būti paskutiniu apsaugos tinklu.

Rekomendacijos įgyvendinimas socialinės pašalpos skyrimą ir jos dydžio skaičiavimą padarytų socialiai teisingesnį.

3. Paramos mokėjimas, žmogui įsidarbinus.

Siūloma įstatymo 10 straipsnį 1 dalį papildyti 5 punktu, kuris numatytų, kad socialinės pašalpos papildomo skyrimo pagrindai taip pat galiotų asmenims, kuriems nebūtina registruotis užimtumo tarnyboje, siekiant gauti socialinę pašalpą. T.y, jie atitinka 8 straipsnio 1 dalies 2, 5, 6, 7, 8, 9 punktus. Šios sąlygos pakeitimas užtikrintų lygiateisiškumo principą visų paramos gavėjų atžvilgiu. Taip pat rekomenduojame trumpinti laikotarpį: šiuo metu teigiama, kad iki įsidarbinimo žmogus turi būti registruotas Užimtumo tarnyboje ne trumpiau kaip 6 mėn., siūlome jį trumpinti iki 3 mėn. Taip būtų skatinami dirbti ne tik Užimtumo tarnyboje registruoti socialinės pašalpos gavėjai, bet ir tie asmenys, kurie yra darbingo amžiaus, bet atitinka kitas 8 straipsnio nustatytas išimtis. Šiuo metu asmenims, atitinkantiems 8 straipsnio 1 dalyje numatytas išimtis dėl įsiregistravimo Užimtumo tarnyboje, socialinės pašalpos mokėjimas nutraukiamas įsidarbinus.

Atsižvelgiant į tai, kad papildomą socialinę pašalpą pradėjus dirbti gauna mažai paramos gavėjų (2021 m. tik 19, 67 proc. iš visų įsidarbinusių socialinės pašalpos gavėjų gavo papildomą socialinę pašalpą įsidarbinus), siūlome didinti tokių asmenų informuotumą ir įpareigoti savivaldybes informuoti tokius asmenis apie teisę į tokios paramos formą. Rekomenduojame įstatymo 23 straipsnį, 1 dalį papildyti nauju 9 punktu, kad savivaldybės privalo informuoti asmens nurodytu informavimo būdu apie teisę gauti paramą įsidarbinus.

Rekomendacijos įgyvendinimas prisidėtų prie paskatų dirbti stiprinimo.

4. Visuomenei naudingos veiklos pakeitimas.

1 alternatyva

Visiškai atsisakyti visuomenei naudingos veiklos, vietoj to žmonės turėtų gauti jų poreikius atliepiančias viešąsias paslaugas, siekiant juos įdarbinti: transporto, artimųjų (vaikų, senjorų, žmonių su negalia) priežiūra, įdarbinimo paslaugas ir t.t. Paramos gavėjai turėtų būti įtraukiami į atvejo vadybą arba kitas programas, skirtas ilgalaikių bedarbių įtraukimui į darbo rinką.

Nuo 2019 m. savivaldybėse įgyvendinamas Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelis (toliau – Modelis). 2022 m. Modelis jau įgyvendinamas 45 savivaldybėse. Planuojama, kad nuo 2023 m. Modelis bus plečiamas į kitas savivaldybes, todėl **rekomenduojama savivaldybės įpareigoti vietoje visuomenei naudingų veiklų organizavimo nedirbantiems socialinių pašalpų gavėjams teikti suderintas užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugas bei skirti piniginę socialinę paramą ir teikti individualizuotą pagalbą – atvejo vadybą arba pagal kitas programas, skirtas ilgalaikių bedarbių įtraukimui į darbo rinką (pvz., Alternatyvių investicijų detektorių).**

Ataskaitoje “Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelio įgyvendinimas” pateikiama informacija, kad 2020 m. 23 savivaldybėse susitarimai dėl paslaugų teikimo buvo pasirašyti su 1675 asmenimis. Nepaisant to, kad 2020 – 2021 m. buvo įvestas griežtas karantinas, paslaugos dar tik buvo formuojamos savivaldybėse, o jose dirbantys darbuotojai dar nebuvo pakankamai išvystę kompetencijų, programa buvo pasiekta, kad 2020 m. 170 (apie 10 proc.)

dalyvių buvo įdarbinti, dar 40 pradėjo mokytis, savanoriauti ar užsiimti kita užimtumo veikla. 2021 m. į modelio veiklas buvo įtraukta apie 2185 asmenų. Iš jų per 2021 m. bent dalį laiko dirbo 25 proc. asmenų. 2021 m. pabaigoje iš viso dirbo 11,9 proc. programoje dalyvavusių asmenų. Dar 6,1 proc. dalyvių pradėjo mokytis, savanoriauti, keisti kvalifikaciją ir kt. Modelis vis dar reikalauja stebėsenos, tačiau jau iš pirmų dviejų metų matomas teigiamas jo poveikis.

Pasiekti pirminiai rezultatai rodo, kad ne visuomenei naudinga veikla, o pagalbos nedirbantiems pašalpos gavėjams teikimas turėtų teigiamą poveikį jų įgalinimui, stigmos mažinimui, nes tokiu būdu gilinamasi į asmenų individualius poreikius ir skatinama juos įsitraukti į darbo rinką.

2 alternatyva

Vadovaujantis konstituciniais teisės principais, svarbiausi asmenų teisių ir pareigų klausimai turi būti sureguliuoti ne žemesniu nei įstatymas teisės aktu. Visuomenei naudinga veikla įgyja ypatingai reikšmingo konstitucinio principo pasireiškimo (teisės pasirinkti darbą ir priverstinio darbo draudimas) statusą. Bet koks teisinis reguliavimas, susijęs su pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis, turi būti išsamiai sureguliuotas įstatymu (šiuo atveju LR piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatyme), o ne paliekamas reguliuoti poįstatyminiais teisės aktais. Taigi, esminė rekomendacija – visuomenei naudingos veiklos organizavimo esminiai klausimai turi būti sureguliuoti minėtu įstatymu, o ne poįstatyminiu teisės aktu. Rekomenduojama į jį įtraukti atskirą skirsinį, skirtą visuomenei naudingos veiklos sureguliuojimui. Visos esminės asmenų teisės ir pareigos turi būti sureguliuotos tiesiogiai įstatyme, o ne ministro ar Vyriausybės teisės aktu. Įstatyme turi būti sureguliuojami šie esminiai klausimai: atvejai, kada galima/negalima asmenis pasitelkti visuomenei naudingai veiklai atlikti; subjektai, kurie gali/negali naudotis visuomenei naudinga veikla; asmenų kategorijos, kurioms apskritai negali būti skiriama (net siūloma) visuomenei naudinga veikla; maksimalus veiklai skiriamas laikas ir jo išdėstymas per tam tikrą laikotarpį; priežastys ir atvejai, kada asmuo, atsisakęs atlikti visuomenei naudingą veiklą, nelaikomas pažeidusiu savo pareigas; numatyti konkretų laikotarpį (siūloma – vienerius metus), kada asmeniui pradėjus gauti piniginę socialinę paramą nėra keliami sąlyga atlikti visuomenei naudingą veiklą; asmenų garantijos. Šiuo atveju rekomenduotina apsvarstyti galimybę asmenis, atliekančius visuomenei naudingas veiklas, tuo laikotarpiu drausti NADPL draudimu (valstybės ar visuomenei naudingas veiklas organizuojančios institucijos lėšomis, kaip ir profesinės/savanoriškos praktikos atveju). Papildomai siūloma į socialinės paramos veiksmingumo stebėseną LR savivaldybėse įtraukti rodiklį, kuris fiksuotų žmonių, įtrauktų į visuomenei naudingą veiklą, mastą.

Visuomenei naudinga veikla turi būti reglamentuojama ir įgyvendinama laikantis šių principų:

1. Skyrimas atlikti visuomenei naudingą veiklą neturėtų būti laikomas viena iš esminių sąlygų piniginei socialinei paramai gauti, t.y. asmuo, socialinės paramos gavėjas, turėtų būti pasitelkiamas veiklai tik tuomet, kai konkrečiu laikotarpiu, konkrečioje savivaldybėje tokios veiklos poreikis tikrai išskyla. Taip pat turi būti atsisakyta nuolatinio pobūdžio, pvz., aplinkos tvarkymo, darbų, arba riboti įtraukimo į tokių veiklų laiką (vienas asmuo negalėtų būti pasitelktas tik vienai iš veiklos rūšių daugiau kaip 30 procentų visų įtraukimo į veiklą valandų). Šiuo metu nėra įvertinta, kiek valandų atliekami aplinkos tvarkymo darbai ir kaip rinkoje vertinamas jų valandinis įkainis, todėl negalima apskaičiuoti, kokia reali vertė sukuriama visuomenei ir kiek savivaldybėms kainuos įdarbinti atitinkamus specialistus atlikti tokius darbus.

2. Dalyvavimas visuomenei naudingoje veikloje turi būti suprantamas ne tik kaip asmens solidarumo su kita visuomenės dalimi išraiška, bet ir kaip galimybė jam įsitraukti į socialinį gyvenimą, užmegzti ar stiprinti savo socialinius ryšius, įgyti patirties. Siūlomos veiklos turėtų būti parenkamos pagal žmogaus kompetencijas ir pomėgius, atitikti konkrečius asmens sveikatos galimybes.

3. Dalyvavimas visuomenei naudingoje veikloje negali būti suprantamas siaurai, t.y. tik kaip priemonė, turinti užkirsti kelią piktnaudžiavimu parama. Priešingai, taip pat yra svarbu, kad socialiai jautrūs asmenys patys nesusidurtų su galimais piktnaudžiavimo atvejais.

Vadovaujantis šiais esminiais principais siūloma:

1. Atsisakyti nebaigtinio visuomenei naudingos veiklos sąrašo. Šiuo metu tokia veikla nurodyta Telkimo visuomenei naudingai veiklai atlikti tvarkos aprašo 7.7. papunktyje.

2. Papildyti visuomenei naudingos veiklos kategorijas tais atvejais, kai asmens jau vykdoma veikla gali būti prilyginama visuomenei naudingai veiklai, pvz., asmuo savanoriauja. Taip pat, asmens prašymu, kai yra nustatoma, kad asmuo savanoriškai, tarpusavio pagalbos pagrindais padeda, rūpinasi kitais asmenimis ar asmeniu, pvz., kaimynystėje gyvenančiais asmenimis, kuriems reikia pagalbos.

3. Nustatyti papildomus apribojimus savivaldybėms numatant, kad net ir tais atvejais, kai siūloma veikla patenka į nurodytas kategorijas, asmuo negali būti pasitelkiamas šiai veiklai (ir net negalima jam siūlyti ją atlikti), jei tuo siekiama pakeisti atitinkamoje organizacijoje įdarbinto laikinai nesančio darbe asmens funkcijas. Pavyzdžiui, tokiu būdu išvengiama piktnaudžiavimo, kai organizacija visuomenei naudingos veiklos sąskaita siekia išspręsti savo vidaus darbo organizavimo problemas ir veiklai pasitelkia paramos gavėjus, kurie pakeičia dėl ligos, atostogų ar kitų priežasčių laikinai nesančius organizacijos darbuotojus. Taip pat nustatyti apribojimą, kad visuomenei naudinga veikla negali būti pasitelkiama, kai analogiška ar panaši veikla yra visiškai ar iš dalies atliekama savivaldybės ar kitos organizacijos pagal rangos ar kitos rūšies atlygintinas civilines sutartis pasitelkto rangovo, t.y. pelno siekiančio juridinio asmens. Tokiu būdu būtų užkertamas kelias piktnaudžiavimui, kai asmuo pasitelkiamas veiklai (paprastai – fizinei, susijusiai su aplinkos tvarkymu), kai iš esmės tai yra komercinio sandorio objektas, ir naudą gauna ne visuomenė tiesiogiai, o pelno siekiantis juridinis asmuo, kuris tokiu būdu sutaupto savo kaštus.

4. Numatyti, kad visuomenei naudinga veikla kaip būtina sąlyga paramai gauti gali būti skiriama (įskaitant jos siūlymą) tik po apibrėžto paramos gavimo laikotarpio, pvz., siūlomas vienerių metų terminas. Per šį terminą visuomenei naudinga veikla galėtų būti siūloma, tačiau atsisakius ją atlikti net ir be svarbių priežasčių, asmuo neprarastų teisės gauti piniginę socialinę paramą.

5. Numatyti, kad asmeniui visuomenei naudingos veiklos atlikimas kaip būtina sąlyga paramai gauti gali būti laikomas tik tada, kai asmeniui pateikiamos ne mažiau kaip dvi alternatyvos, suteikiant galimybę pasirinkti bent iš dviejų veiklos kategorijų. Jei asmeniui gali būti siūloma tik viena konkreti veiklos rūšis, asmuo turi teisę jos atsisakyti ir tai nelaikoma asmens, gaunančio piniginę socialinę paramą pareigų pažeidimu (atsisakymu atlikti naudingą veiklą).

Jei nebūtų atsisakyta visuomenei naudingos veiklos, papildomai siūloma į socialinės paramos veiksmingumo stebėseną LR savivaldybėse įtraukti rodiklį, kuris fiksuotų žmonių, įtrauktų į visuomenei naudingą veiklą, mąstą.

5. Siūlomi keisti nepiniginiai kriterijai paramai gauti:

5.1. Keisti 8 straipsnio 1 dalies 1 punktą, kad asmuo turi dirbti pagal darbo sutartį ne mažiau kaip du trečdalius maksimalios darbo laiko trukmės, o užimtiems pagal individualią veiklą uždirbti ne mažiau nei MMA, ir atitinkamai kitus įstatymo straipsnius. Ši nuostata prarado prasmę, kai buvo nustatyta prievolė darbdaviui sumokėti socialinio draudimo įmokas nuo ne mažesnių pajamų nei minimalus mėnesio atlyginimas už darbuotojus, kurių atlyginimas nesiekia minimalios mėnesinės algos. Darbo krūvis priklauso ne vien nuo darbuotojo, veikiau – nuo darbdavio darbo jėgos poreikio.

Rekomendacijos teigiamas poveikis – būtų apsaugoti tie asmenys, kurie dėl įvairių priežasčių šiuo metu neturi galimybės dirbti reikalingam darbu krūviu, pavyzdžiui: neįgalieji asmenys, prižiūrintys/slaugantys šeimos narius ir t.t.

5.2. Aiškumo dėlei, 8 straipsnio, 1 dalies 4 punktą (asmenys yra įsiregistravę Užimtumo tarnyboje prie Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Užimtumo tarnyba) ar kitos valstybės valstybinėje įdarbinimo tarnyboje) kelti į pradžią (punktą 2), o žemiau būtų pateikiami punktai, kai žmogus gali gauti paramą, kai nebūtina registracija UŽT.

5.3. Keisti 8 str. 2 ir 3 dalis. Siekiant mažinti mamų, kurių vaikų tėvystė nėra nustatyta, skurdą, rekomenduojama suteikti joms teisę gauti piniginę socialinę paramą 12 mėn. nuo kreipimosi dėl piniginės socialinės paramos skyrimo, o vėliau tęsti mokėjimą tik tuo atveju, jei moteris imasi aktyvių teisinių veiksmų, siekdama nustatyti vaiko tėvystę. Per šiuos metus moteris galėtų gauti socialines paslaugas, kreiptis teisinės pagalbos.

Teigiamas rekomendacijos poveikis – būtų sumažintas tokių šeimų skurdo gylis (žr. 4.4 skyriaus 4.4.3 lentelę) ir sprendžiama problema, kai mama gyvena tik iš vaikai skiriamos socialinės piniginės paramos.

6. Turto vertinimas

Rekomenduojama Įstatymo 14 straipsnyje, reglamentuojančiame turto įskaitymą, atsisakyti absoliučių skaičių, o vietoje jų nustatyti atitinkamą MVPD, kad turto vertė būtų automatiškai indeksuojama ir ilgainiui nenuvertėtų. Pvz., 580 EUR atitiktų 1,6 MVPD, pagal 2023 m. MVPD, kuris lygus 354 EUR. Šiuo metu galiojantis turto įskaitymo reguliavimas numato tam tikras išimtis atskiroms turto rūšių kategorijoms, kai turtas įskaitomas tik tuo atveju, kai viršija nustatytą sumą, pvz., 580 EUR. Rekomenduotina analogiška principą pritaikyti dar vienai turto kategorijai – privalomoms registruoti transporto priemonėms. Siūloma numatyti, kad į turtą būtų įskaitoma privaloma registruoti transporto priemonė, jei jos vertė viršija 2000 EUR sumą (arba, pritarus, atitinkamą MVPD dydį – 5,6 MVPD). Jei asmuo ar bendrai gyvenantys asmenys turi daugiau nei vieną privalomą registruoti transporto priemonę, vertės kriterijus taikomas tik vienai iš transporto priemonių. Siūloma 2000 EUR suma pasirinkta atsižvelgiant į 2022 m. taikomą Aplinkos projektų valdymo agentūros priemonę – kompensaciją nepasiturintiems gyventojams, pakeitusiems automobilį į mažiau taršų (kompensacija yra 2000 EUR dydžio).

Rekomendacijos poveikis – siūlomi pakeitimai išspręstų turto nuvertėjimo problemą, kai neindeksuojamos sumos ilgainiui praranda vertę. Nedidelės vertės automobilio įtraukimas į nevertinamo turto sąrašą siūlomas, nes transporto priemonė yra pirmojo būtinumo priemonė, reikalinga tenkinant būtinus asmens ar jo šeimos profesinius, drauge ir pajamų užsitikrinimo poreikius. 2021 m. Statistikos Departamento duomenimis 18,7 proc. asmenų, gyvenančių žemiau skurdo rizikos ribos, neturėjo automobilio dėl lėšų stokos.⁶⁵

7. Informacijos prieinamumas:

Sveikintinos valstybės institucijų iniciatyvos teikti išsamią ir lengviau suprantama informaciją apie socialinės paramos formas. Drauge rekomenduojama www.kasmanpriklauso.lt papildyti dažniausiai užduodamų klausimų skiltimi, kur žmonės rastų tikslesnius atsakymus pagal savo gyvenimo situacijas. Svarstyтина galimybė sukurti „pagalbos“ telefono liniją, kad žmonės galėtų konsultuotis socialinės piniginės paramos klausimais. Atitiktis tokiai linijai būtų nacionalinė SODROS pagalbos linija, kai klientai skambina ne į teritorinius skyrius. Savivaldybės lygmeniu – puslapiuose aiškiai nukreipti į socialinės pagalbos priemones (drauge ir www.kasmanpriklauso.lt), prie aprašymų sukelti nuorodas į aktualius savivaldybės tarybos sprendimus.

Rekomendacijos įgyvendinimas piniginę socialinę paramą padarytų labiau prieinamą, sumažėtų paramos nepaėmimo mastas.

8. Rekomenduojama keisti lėšų socialinei piniginei paramai planavimo tvarką. Rekomendacijos aprašymas pateiktas *6.8 skyriuje*.

Rekomenduojamų priemonių poveikio skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui vertinimas

Šiame skyriuje vertinamos trys socialinės pašalpos dydžio pokyčio rekomendacijos: pirma alternatyva (rekomendacija a) bei jos variacija, kur nėra reikalavimo darbuotojams pagal darbo sutartį dirbti ne mažiau nei 2/3 darbo laiko trukmės, o užimties pagal individualią veiklą užsidirbti bent – MMA, kad gautų socialinę paramą (rekomendacija b). Taip pat, vertinama antra alternatyva, kur taip pat nėra pastarojo reikalavimo (rekomendacija c). Pagrindiniai rekomendacijų parametrai pateikti *6.1.5 lentelėje*.

⁶⁵ Statistikos departamentas. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=d3bd6596-7077-45e4-b2a3-e33d8f0875b6#/>

6.1.5 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijos variantas

	Esama situacija (2024 m.)	Rekomendacija 1 a	Rekomendacija 1 b	Rekomendacija 1 c
Koeficientas išmokant SP pirmam nariui ⁶⁶	1	1	1	1
Koeficientas išmokant SP antram nariui	0,9	-	-	-
Koeficientas išmokant SP trečiam ir kiekvienam kitam nariui	0,7	-	-	-
Koeficientas išmokant SP antram nariui suaugusiam ⁶⁷		0,6	0,6	0,6
Koeficientas išmokant SP antram ir kiekvienam kitam nariui vaikui ⁶⁸		0,3	0,3	0,5 [jei trys ir daugiau vaikų, tada 0,3]
SP dydis ir pajamų riba prieš taikant koeficientus ⁶⁹	1.1 VRP (161,7 2024 m.)	MPVD (289 2024 m.)	MPVD (289 2024 m.)	MPVD (289 2024 m.)
Reikalavimas dirbantiems išdirbti bent 2/3 darbo laiko trukmės, kad gautų SP ⁷⁰	Yra	Yra	Nėra	Nėra
Papildoma išmoka vaikui esant 1 – 2 vaikams ⁷¹	Yra	Yra	Yra	Nėra

Visos rekomendacijos ženkliai sumažintų skurdo lygį – nuo 1,14 (rekomendacija a) iki 1,50 (rekomendacija b) (6.1.6 lentelė). Skurdas sumažėtų įvairiuose namų ūkiuose, bet labiausiai poveikį pajustų bedarbiai ir tie asmenys, kurie nedirba ir negauna pensijos (žr. 6.1.1 pav.). Taip pat, nuo 12 proc. (rekomendacija a, b) iki 17 proc. (rekomendacija c) sumažėtų namų ūkių su trimis arba daugiau vaikų skurdas, nes išmokos yra santykinai dosnios didesniems namų ūkiams, taip pat bent keliais procentais sumažėtų skurdas ir mažiau vaikų turinčiuose namų ūkiuose. Kiek blogesnėje padėtyje atsidurtų pensininkai, nes padidėtų bendra skurdo rizikos riba (nuo 628,2 EUR baziniame scenarijuje iki 629,4 EUR rekomendacijoje c, o rekomendacijose a ir b ji viršytų 634 EUR).

6.1.6 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

Rekomendacijos	Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)
1 a	-1,14	0,33	-0,57	189,87
1 b	-1,50	-1,23	-0,75	238,24
1 c	-1,18	-1,54	-0,40	113,45

⁶⁶ Pakeistas \$EQ_First

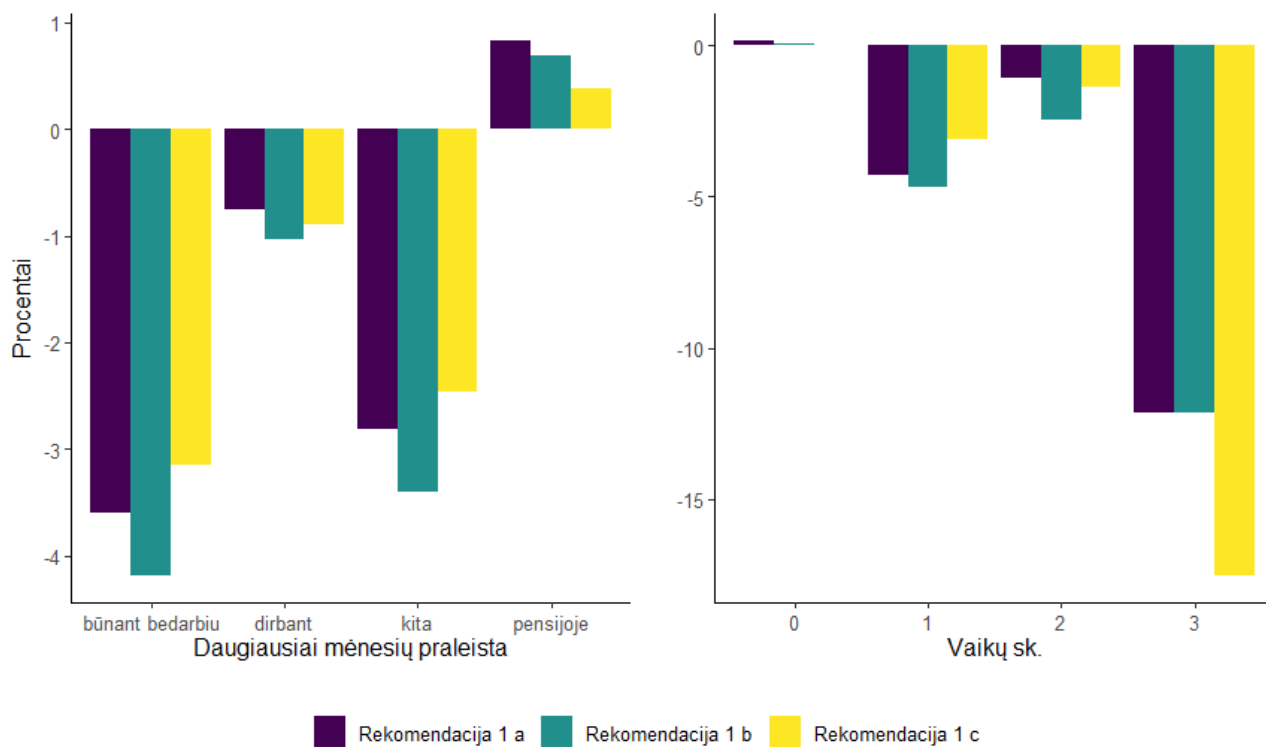
⁶⁷ Pakeistas \$EQ_Second ir bsa00_It

⁶⁸ Pakeistas \$EQ_Subsequent ir bsa00_It

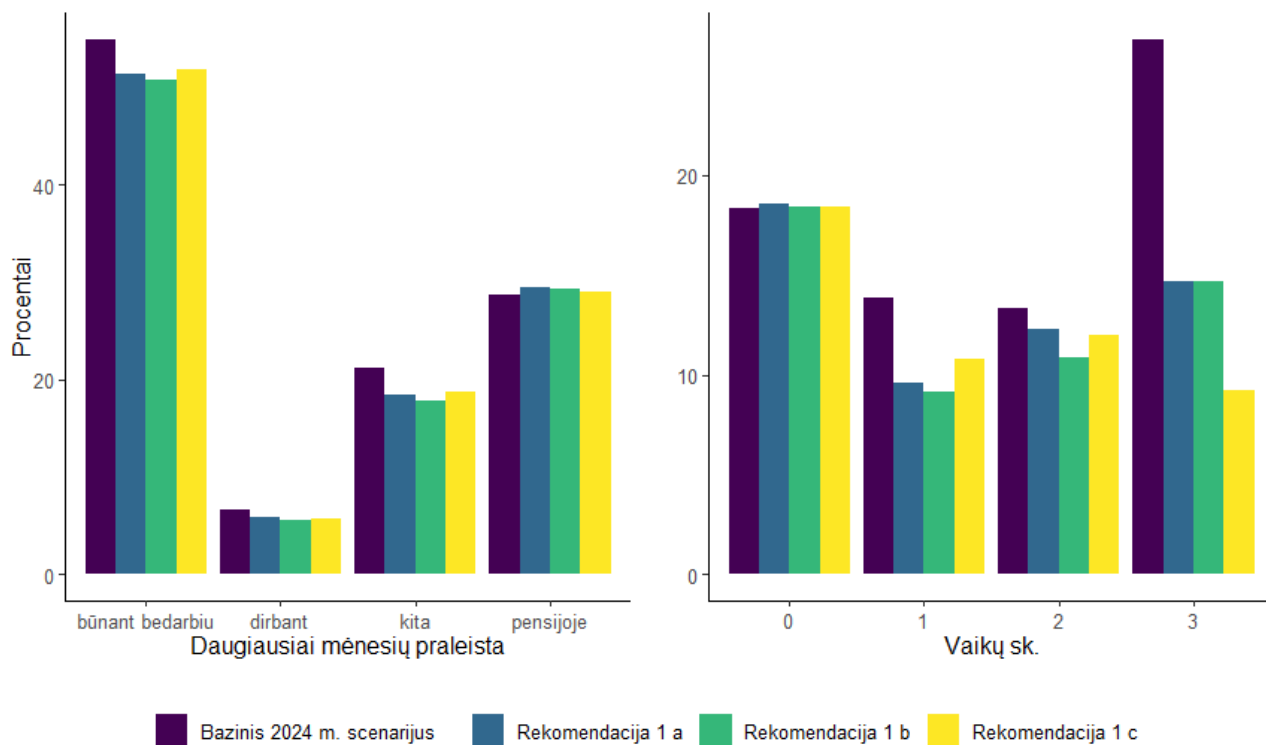
⁶⁹ Pakeistas \$SSI, \$MaxSA_all, \$MaxSA_Single12, \$MaxSA_Single6

⁷⁰ Pakeistas bsa00_It Elig_Cond greta „those with yearning of less than 2/3 of the minimum wage of self-employed earning less than a minimum wage do not qualify – implemented in the next step“.

⁷¹ Pakeistas \$ACA_Tariff_I.

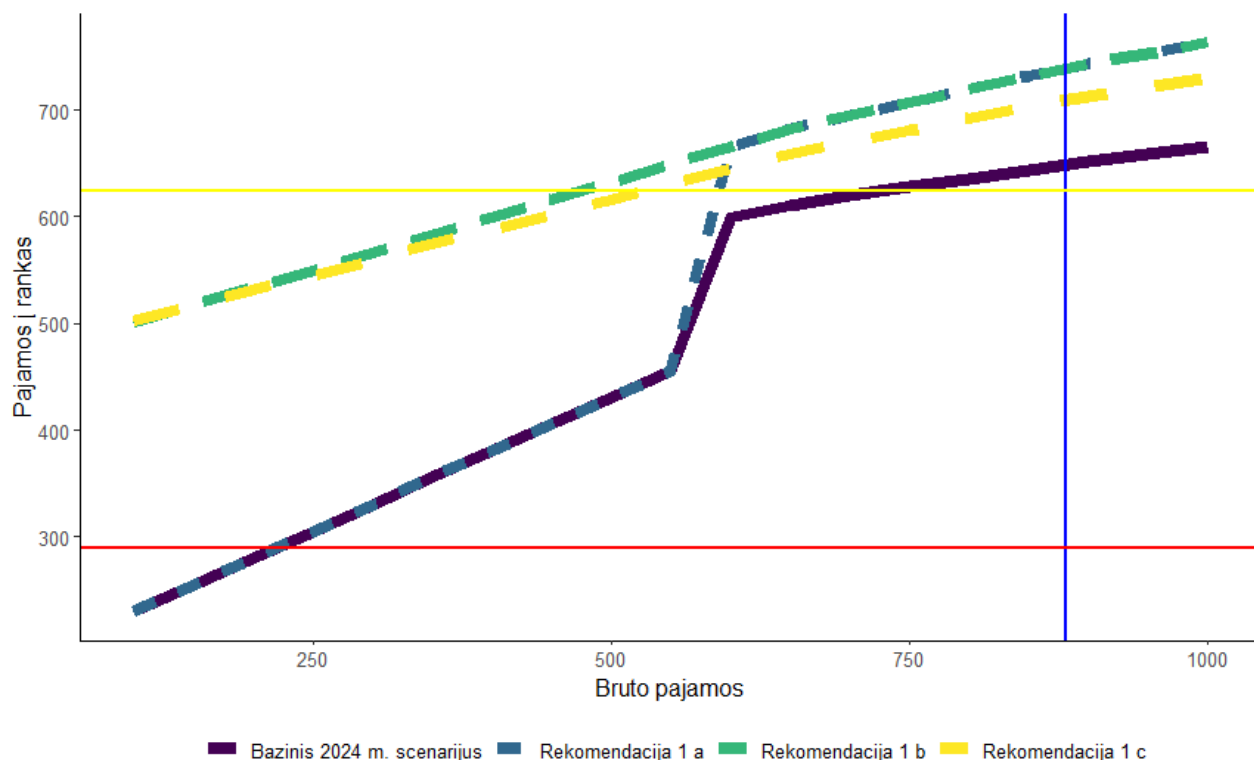

6.1.1 pav. Rekomendacijų skurdo rizikos lygio pokytis procentiniais punktais pagal pagrindinę veiklą ir vaikų skaičių.

6.1.2 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijos skurdo rizikos lygiai procentais pagal pagrindinę veiklą ir vaikų skaičių.

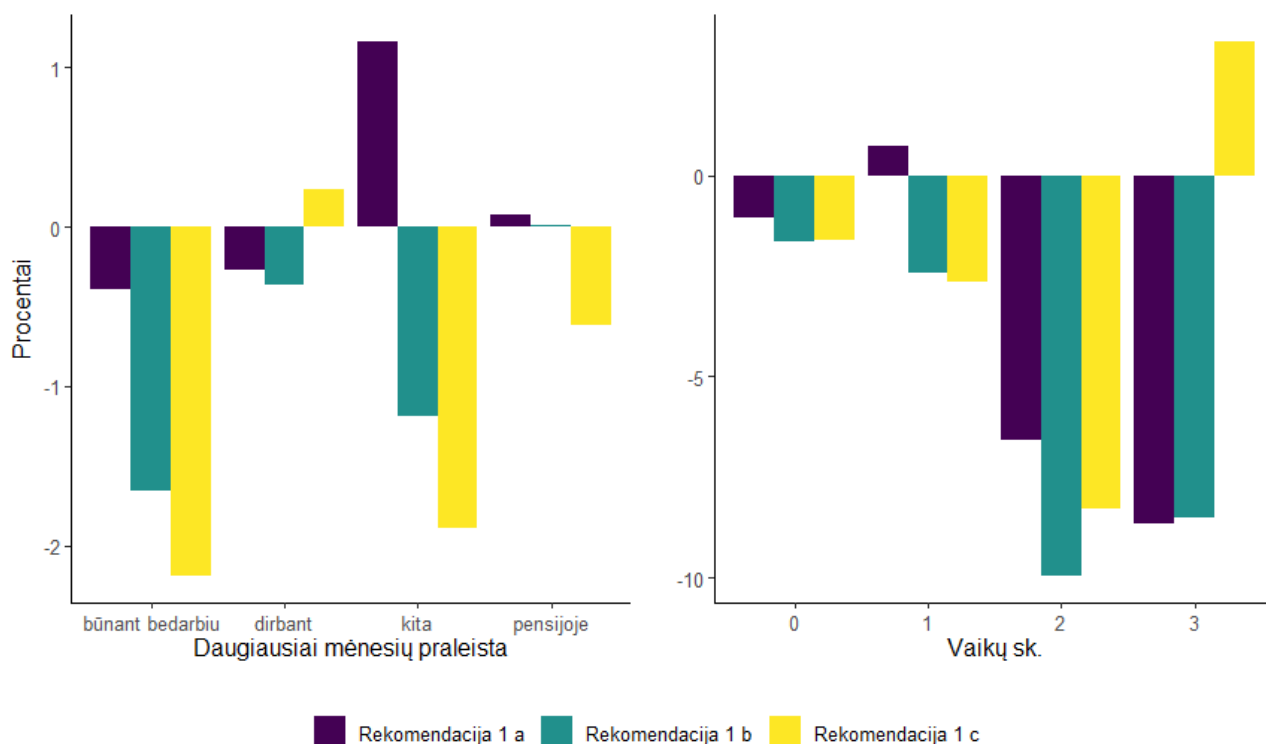
Nors dalis šeimų nepajustų skirtumo tarp rekomendacijų b ir c, dalis šeimų su vienu arba dvejais vaikais pajustų skirtumą dėl dviejų priežasčių: pirma, papildoma vaiko išmoką gavę asmenys gauna tą pačią pinigų sumą tol, kol jiems priklauso ši išmoka (ji nemažėja, jei šeimos pajamos didėja). Tuo tarpu SP mažėja, jei šeima užsidirba daugiau. Tai reiškia, kad šeima, kurioje bent vienas iš tėvų dirba, rekomendacijos b atveju galėtų tikėtis dosnesnės paramos, nei rekomendacijos c atveju (žr. 6.1.3 pav.). Antra, visi šeimos nariai turi atitikti tam tikrus kriterijus, kad gautų SP (pvz., darbingo amžiaus tėvai turi dirbti arba aktyviai ieškoti darbo). Gaunant papildomą vaiko išmoką kriterijų yra mažiau – šeima gali gauti išmoką, net jei tėvai nėra aktyvūs, todėl rekomendacijos c įgyvendinimui reikėtų 113,5 mln. EUR, o rekomendacijos b – net 238,2 mln. EUR. Verta pastebėti, kad rekomendacija c ne taip reikšmingai sumažina pajamų nelygybę (Gini indeksas sumažėja 0,4 proc. p., o rekomendacijos b atveju – 0,75 proc. p.).

6.1.3 pav. Pajamos į rankas didėjant bruto pajamoms (hipotetinis scenarijus, tėvas su dvejais vaikais)

Verta pastebėti, kad labai išauga paramos gavėjų skaičius (nuo 4,6% visų gyventojų iki 10% rekomendacijos a atveju ir 12,2% rekomendacijų b ir c atvejais). Daugiausiai padaugėja gyventojų su trimis ir daugiau vaikų (nuo 50,9% iki 68,22%), taip pat ženkliai padidėja paramos gavėjų su dviem vaikais (nuo 8,3% šios grupės namų ūkių iki 26,9%). Tiesa, didelei daliai namų ūkių skiriama parama būtų nedidelė, nes jie ir taip arti ribos, nuo kurios mokama išmoka. Pavyzdžiui, neskaičiuojant namų ūkių, kurie gautų ne daugiau nei 50 EUR socialinės paramos, gavėjų skaičius sumažėtų trečdaliu.

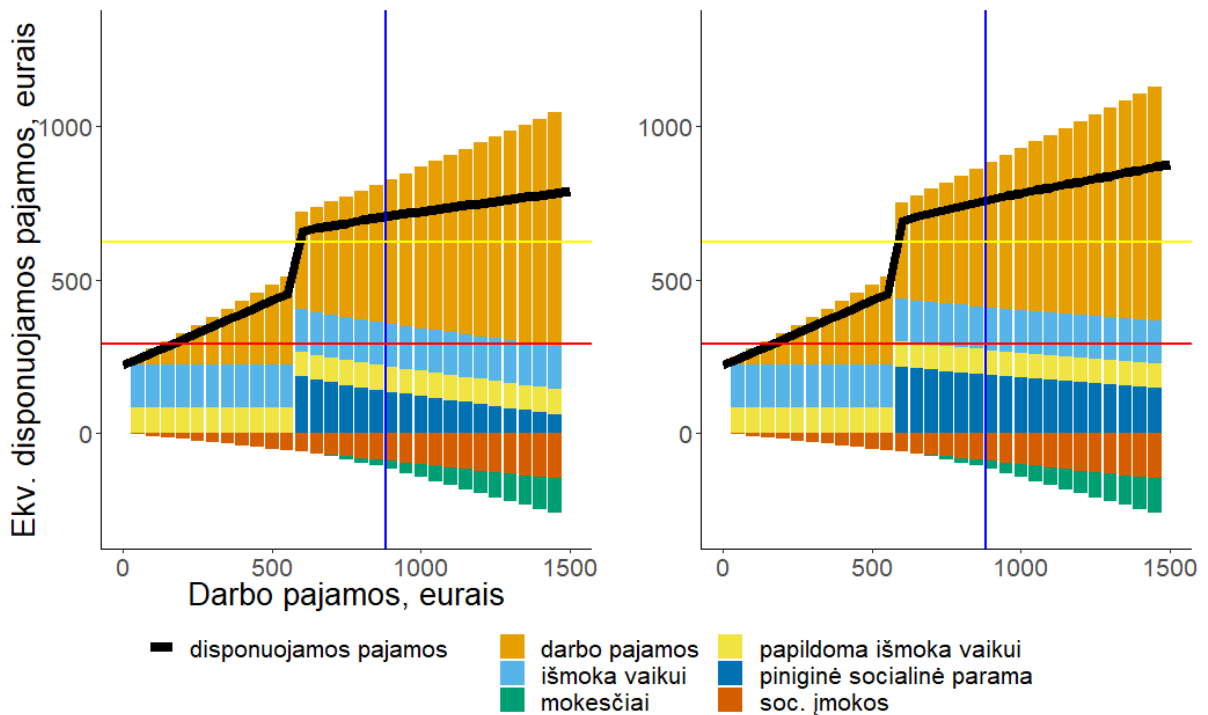
Taikant rekomendacijas b ir c, ženkliai sumažėtų skurdo gylis, o jei būtų priimta rekomendacija a, skurdo gylis padidėtų (žr. 6.1.6 lentelę). Šiam rodikliui ypač reikšmingą įtaką turi reikalavimas prieš gaunant socialinę pašalpą dirbantiems pagal darbo sutartį dirbti ne mažiau nei 2/3 darbo laiko trukmės, o užimtiems pagal individualią veiklą užsidirbti MMA. Ypatingai sumažėtų bedarbių ir kitų asmenų, kurie taip pat dalį metų buvo bedarbiai, žr. 6.1.3 pav., skurdo gylis. Tiesa, skurdo gylis padidėtų šeimų su daugiau vaikų atveju, kadangi dalis tokių šeimų gautų pakankamai dosnias socialines pašalpas ir išvengtų skurdo, o žemiau skurdo ribos liktų santykinai vargingesnės šeimos.

6.1.4 pav. Rekomendacijų skurdo rizikos gylio pokyčiai procentiniais punktais lyginant su baziniu scenarijumi pagal pagrindinę veiklą ir vaikų skaičių.

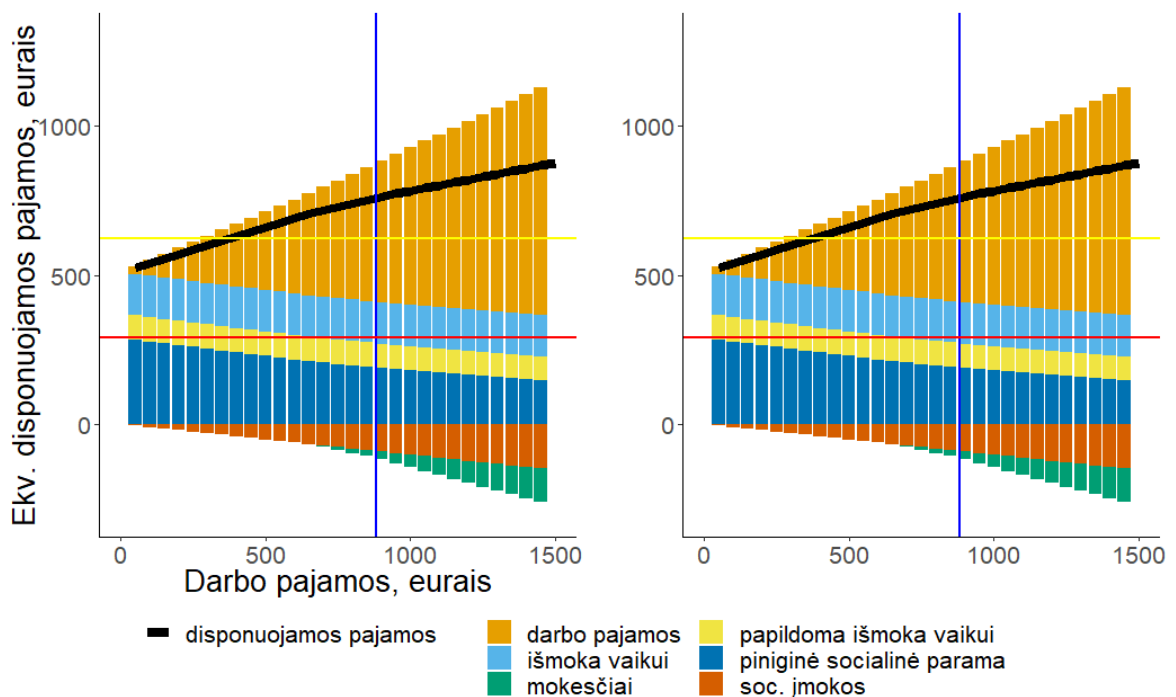
Visos trys rekomendacijos padidina šeimų su dviem ir daugiau vaikų pajamas, o dvi iš jų nesudaro pajamų „slenksčio“, todėl padeda gauti pajamų mažiausiai jų turintiems. Paveiksluose 6.1.5 ir 6.1.6 pavaizduota, kaip didėjant hipotetinio namų ūkio su vienu dirbančiuoju ir trimis vaikais darbo pajamoms auga disponuojamos pajamos. Paveiksle 6.1.5 esama situacija lyginama su rekomendacija a. Pastebima, kad dėl padidėjusios piniginių socialinės paramos, disponuojamos pajamos kiek padidėja, tačiau abiem atvejais matyti reikšmingas slenkstis ties 2/3 MMA, nuo kada asmuo gali gauti paramą. Teikiant dar dosnesnę socialinę paramą, šis slenkstis tampa statesnis, o taikant rekomendacijas b ir c, kaip pavaizduota 6.1.6 pav., slenkščio nebelieka, todėl disponuojamos pajamos auga nuosekliai. Tai reiškia, kad ir dirbantys tik kelias dienas per mėnesį gali gauti pašalpą, ir tokiu būdu išvengti absoliutaus, o dažnai – ir santykinio, skurdo.

Šeimoms su trimis vaikais rekomendacijų b ir c poveikis disponuojamoms pajamoms yra identiškas (žr. 6.1.4 pav.), o su mažiau nei trimis vaikais – dosnesnis. Pastarasis poveikis hipotetinio namų ūkio su vienu dirbančiuoju ir vienu vaiku atveju pavaizduotas ir 6.1.7 pav., kur pajamos iš papildomos išmokos vaikui kartu su pinigine socialine parama yra kiek didesnės, nei vien pinigine socialine parama tiems, kurie uždirba daugiau nei 150 EUR. Panaši situacija susiklostytų, jei analizuotumėme dviejų asmenų šeimą su dviem vaikais, tačiau skirtumas nedidelis.

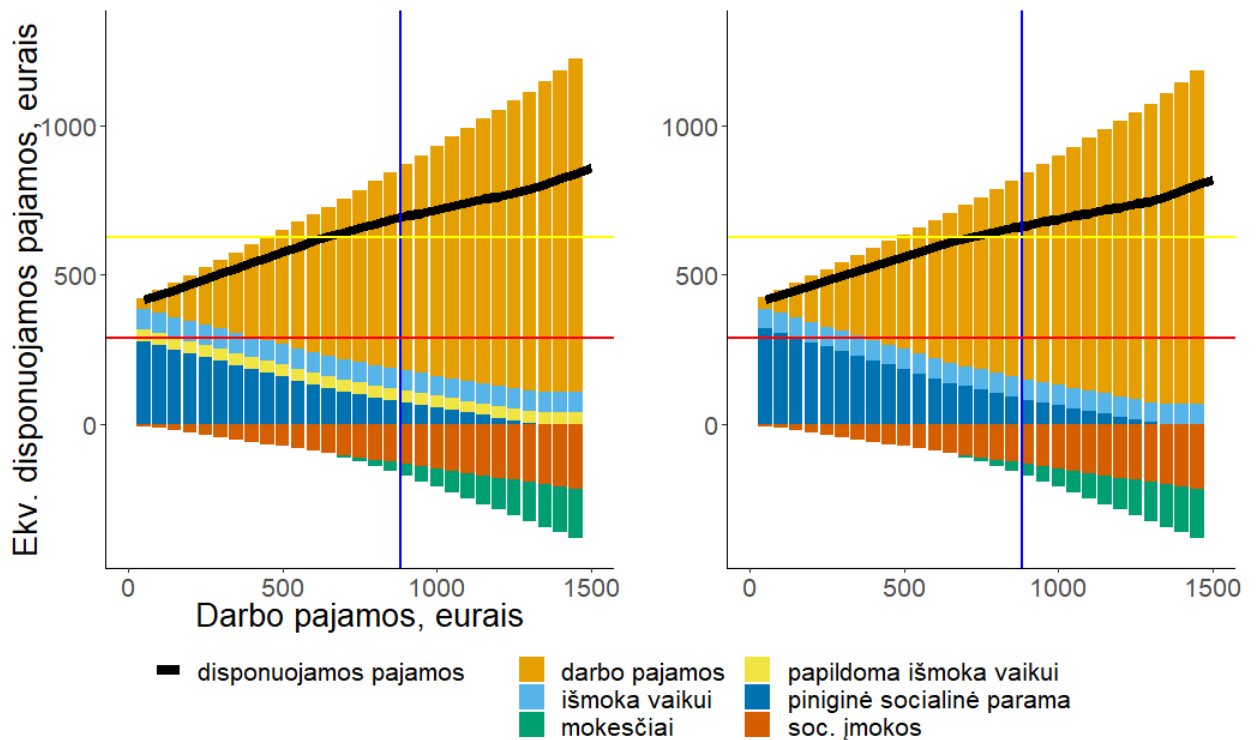
Pastaba: vertikali mėlyna linija žymi 2024 m. MMA, horizontali raudona linija – 2024 m. MVPD, horizontali geltona linija – 2024 m. skurdo rizikos ribą.

6.1.5 pav. Poveikis disponuojamoms pajamoms (kairėje esama situacija, dešinėje – rekomendacijos a hipotetinio namų ūkio su vienu dirbančiuoju ir trimis vaikais atveju).

Pastaba: vertikali mėlyna linija žymi 2024 m. MMA, horizontali raudona linija – 2024 m. MVPD, horizontali geltona linija – 2024 m. skurdo rizikos ribą.

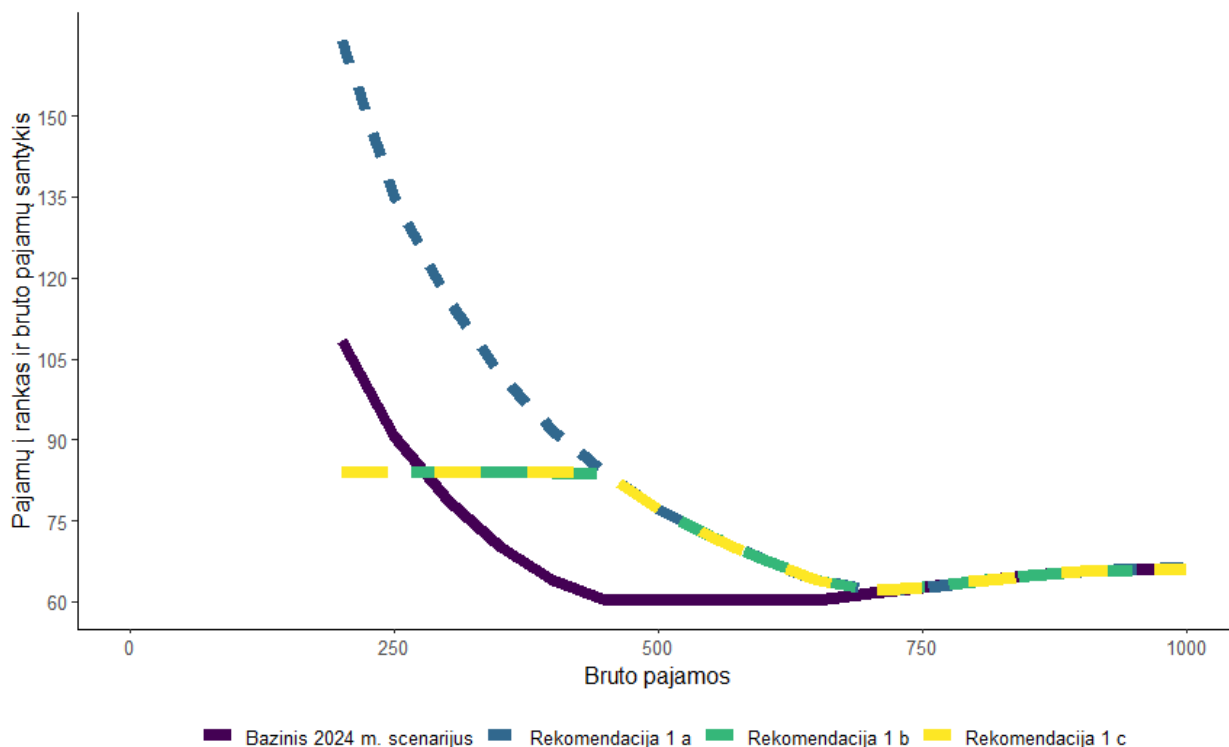
6.1.6 pav. Poveikis disponuojamoms pajamoms (kairėje – rekomendacija b, dešinėje – rekomendacija c hipotetinio namų ūkio su vienu dirbančiuoju ir trimis vaikais atveju).

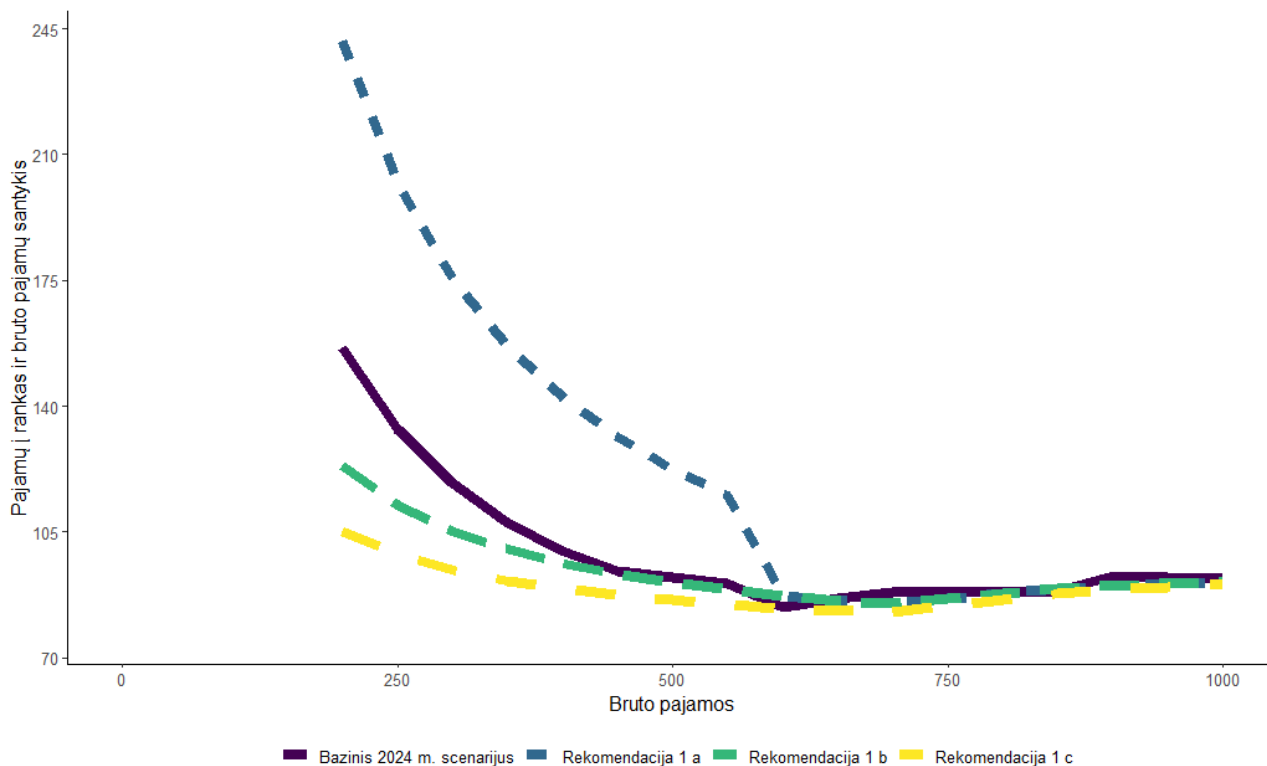
Pastaba: vertikali mėlyna linija žymi 2024 m. MMA, horizontali raudona linija – 2024 m. MVPD, horizontali geltona linija – 2024 m. skurdo rizikos ribą.

6.1.7 pav. Poveikis disponuojamoms pajamoms (kairėje rekomendacija b, dešinėje – rekomendacija c hipotetinio namų ūkio su vienu dirbančiuoju ir vienu vaiku atveju)

Jeigu bus atsisakyta reikalavimo dirbantiems pagal darbo sutartį dirbti ne mažiau nei 2/3 darbo laiko ir atitinkamai gauti atlygį, proporcingą išdirbtam laikui, o užimtiems pagal individualią veiklą uždirbti MMA, asmenims su vaikais paskatos dirbti padidės. Pav. 6.1.8 pavaizduotas vieno bedarbio, o pav. 6.1.9 – vieno bedarbio su vienu vaiku hipotetinis namų ūkis. Remiantis rekomendacija a, jo paskatos dirbti būtų itin mažos, nebent sugebėtų uždirbti daugiau nei 2/3 MMA. Atsisakius šios taisyklės tiek rekomendacijos b, tiek rekomendacijos c atveju paskatos dirbti būtų panašios ir nedaug skirtųsi nuo šiuo metu esančių.

6.1.8 pav. Paskatos dirbti bedarbiui (100 reiškia, kad bedarbis gautų tiek pat pajamų, kiek dirbantis) remiantis hipotetiniais duomenimis

6.1.9 pav. Paskatos dirbti bedarbiui su vaiku (100 reiškia, kad bedarbis gautų tiek pat pajamų, kiek dirbantis su vaiku) remiantis hipotetiniais duomenimis.

6.2. Rekomendacijos šalpos pensijų srityje

Remiantis 4.3 skyriuje išdėstyta medžiaga, teikiama du alternatyvūs rekomendacijų paketai.

Pirmoji alternatyva

1. Laipsniškai per penkerių metų laikotarpį padidinti Šalpos pensijų bazę iki MVPD

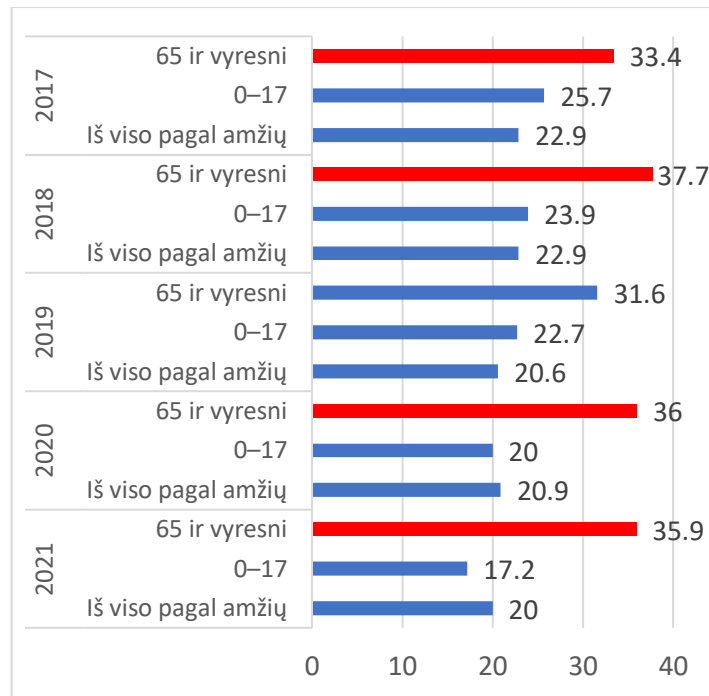
Laipsniškas ŠPB didinimas šioje rekomendacijoje skaičiuojamas pagal faktinius 2022 m. rodiklius, darant prielaidą, kad jos įgyvendinimas prasidėtų kitais metais. Reali reformos pradžios data nėra žinoma, tai priklausys nuo politinių procesų. Nepaisant to, kuriais metais būtų pradėta reforma, skaičiavimo nuoseklumas nesikeis, tik reikėtų jį atnaujinti paskutinių priešreforminių metų faktiniais duomenimis.

Taigi, numatoma, kad nuo 173 EUR 2022 II pusmetyje taikoma šalpos pensijų bazė, nuo 2023 m. iki 2027 m. kasmet didinama po 9,1%, kol pasieks MVPD (267 EUR 2022m.). Skaičiavimai patekti 6.2.1 lentelėje 2 eilutėje. Per šį penkerių metų laikotarpį MVPD būtų indeksuojamas pagal VDU arba VKI, priklausomai nuo to, kuris iš jų didesnis (rekomendacijos dėl MVPD ir išmokų indeksavimo pateiktos 4. 7 skyriuje). Taigi, lygiagrečiai vyktų du procesai – ŠPB didinimas iki MVPD ir paties MVPD indeksavimas, todėl 2027 m. MVPD jau būtų didesnis, bet kiek – priklausytų nuo indeksavimo. Kaip keistųsi ŠPB ją didinant iki MVPD ir kartu pastarąjį dydį indeksuojant, parodyta 6.2.1 lentelėje 3 eilutėje.

2. Laipsniškai per penkerių metų laikotarpį padidinti VSD bazinę pensiją iki MVPD

Tam, kad didinant ŠPB iki MVPD ir tuo pačiu iki tokio lygio augant šalpos neįgalumo pensijai suaugusiems asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24 m., bei šalpos senatvės pensijoms, šios pensijos išliktų mažesnės už mažiausias SD pensijas, rekomenduojama laipsniškai per penkerius metus (nuo 2023 m. iki 2027 m.) didinti ir SD bazinę pensiją nuo 225,84 EUR (2022 m. dydis), po 3,4% kasmet penkerius metus, kol pasieks 2022 m. MVPD (267EUR). Kaip ir ŠPB atveju, didinant SD bazinę pensiją, MVPD taip pat būtų indeksuojamas. SD bazinės pensijos laipsniškas didinimas parodytas 6.2.1 lentelėje 4 eilutėje. Kaip keistųsi SD minimali pensija (dirbant 15 metų už MMA), kai laipsniškai didinama bazinė pensija ir individualioji pensijos dalis pagal 2022 m. taško vertę (36,31 EUR) be indeksavimo, parodyta 6.2.1 lentelėje 5 eilutėje.

6.2.1 lentelėje 6 eilutėje parodyta, kaip keistųsi SD minimali senatvės pensija, įgyvendinant SD bazinės pensijos didinimo rekomendaciją ir indeksuojant abi pensijos dalis (bendrąją ir individualią). Rekomendacija didinti SD bazinę pensiją šalia vykdomo jos indeksavimo kelia klausimą dėl pensijos bendrosios ir individualios dalių santykio. Jei abiejų dalių indeksavimas vyktų vienodu tempu, o dėl bazinės pensijos didinimo sparčiau augtų bendroji dalis, jos svoris padidėtų. Tam, kad būtų palaikomas esamas santykis, reikėtų sparčiau didinti ir individualią dalį. Šis klausimas yra už Minimalių pajamų studijos ribų, tačiau skurdo paplitimas skirtingose amžiaus grupėse rodo, kad numatomoje ateityje socialinė politika liks orientuota į paspartintą pensijų didinimą, o siekiant išsaugoti draudiminio principo diktuojamą pensijų dydžio diferenciaciją, bus siekiama didinti abi pensijos dalis (6.2.1 pav.).

6.2.1 pav. Skurdo rizikos lygis skirtingose amžiaus grupėse

Pastaba: Šiuo metu turimi tik 2021 m. oficialūs skurdo rizikos duomenys, juose neatsispindi paskutinių metų gyventojų pajamų, o drauge ir pensijų, augimas. Tačiau, kaip parodyta 4.1.1 pav., skurdo rizikos riba paprastai auga panašiu tempu kaip vidutinis darbo užmokestis, o jis augo panašiai kaip pensijos, todėl tikėtina, kad pensijų augimas neturėjo reikšmingos įtakos skurdo rizikos rodikliui vyresnio amžiaus asmenų grupėje.

Šaltinis: Statistikos departamentas, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=bbabac32-212e-41ac-b97f-8ad983d1df24#/>

Dėl rekomenduojamo laipsniško šalpos pensijų bazės ir SD bazinės pensijos didinimo skirtingu mastu susiformuotų mažesnis skirtumas tarp ŠPB ir SD mažiausios pensijos – jų santykis nuo 66% 2022 m. padidėtų iki 87% 2027 m. (žr. 6.2.1 lentelės 7 eilutę). 6.2.1 lentelėje matyti, kad mažiausia Socialinio draudimo senatvės pensija 2022 m. yra 262,15 EUR. Ji apskaičiuota prie bendrosios dalies 225,84 EUR pridėjus individualiąją dalį 36,31 EUR, kuri, savo ruožtu, apskaičiuota asmeniui, dirbusiam už MMA 15 metų ir todėl surinkusiam 7,35 taško (vieno taško vertė 2022 m. lygi 4,94 EUR). 4.3.4 pav.

SD minimalios pensijos ir ŠPB santykį įgyvendinus ankščiau pateiktas rekomendacijas galima išreikšti ir kitu būdu. 6.2.1 lentelės 8 eilutėje matome, kad mažiausia SD pensija būtų 15 proc. didesnė už ŠPB. Taip pat būtų išlaikytas skirtumas tarp pensijų dydžių tiems asmenims, kurie minimalia apimtimi dalyvavo VSD sistemoje ir joje visai nedalyvavo, t.y. senatvėje gaunantiems tik šalpos pensiją. Šalpos pensijų bazės ir SD minimalios pensijos santykio kitimas dėl laipsniško jų didinimo ir indeksavimo pasirinktu 1,08 indeksu kasmet parodytas 6.2.1 lentelėje.

6.2.1 lentelė. Šalpos pensijų bazės bei SD bazinės pensijos laipsniškas didinimas

Šalpos pensijų bazės didinimas iki MVPD ir indeksavimas tariamu proc.						
1.	2022 06 01	2023 m.*	2024 m.	2025 m.	2026 m.	2027 m.
2.	Šalpos pensijų bazė 173 EUR didinama kasmet po 9,1% (1,091)	189	206	225	245	267
3.	Šalpos pensijų bazė didinama po 1,091 ir indeksuojama tariamu indeksu po 1,08 kasmet	204	240	283	333	393
SD bazinės pensijos laipsniškas didinimas iki MVPD ir indeksavimas tariamu proc.						
4.	SD bazinės pensijos laipsniškas didinimas nuo 225,84 po 3,4% kasmet iki 2022m. MVPD	234	241	250	258	267

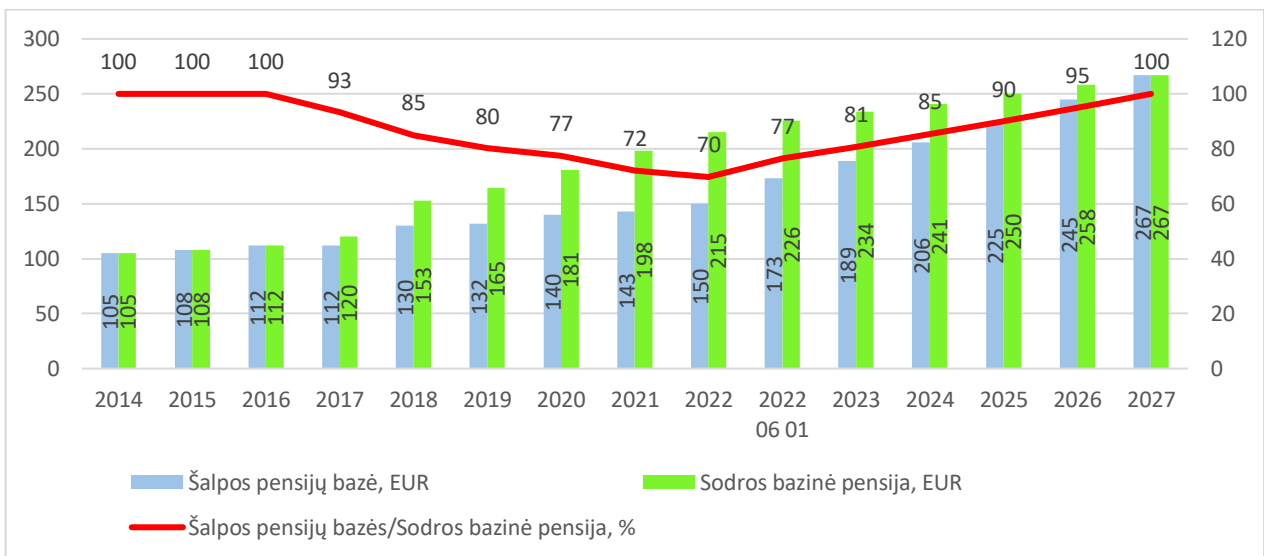
5.	SD minimali pensija, kai laipsniškai didinama bazinė plus 2022 m. Minimali Individualioji dalis (36,31 EUR) be indeksavimo	270	278	286	294	303
6.	SD min. senatvės pensija 2022m. yra 262,15 EUR su laipsniškai padidinta bazine pensija ir indeksuota po 1,08 kasmet**	291	325	363	406	453
7.	Šalpos pensijų bazės ir minimalios SD pensijos santykis, 66 proc. (173 EUR/262,15 EUR*100%) 2022m.**	70	74	78	82	87
8.	SD minimalios pensijos ir Šalpos pensijų bazės santykis, proc.**	143	135	128	122	115

Pastabos:

* Jeigu rekomendacijos įgyvendinimas būtų pradėtas bet kuriais vėlesniais metais, skaičiavimą reikėtų atnaujinti pakeičiant priešreforminių metų faktinius duomenis.

**Kadangi nėra duomenų apie VSD darbo užmokesčio fondą, nuo kurio priklauso SD pensijos indeksavimas, vertinimui pasirinktas sąlyginis koeficientas – 1,08 arba 8 proc. Šalpos ir SD pensijų santykis dėl skirtingo indeksavimo gali keistis, bet nedaug. Šalpos pensijos bus indeksuojamos pagal MVPD, kurio indeksavimą siūlome pagal VDU arba VKI, priklausomai nuo to, kuris didesnis, o SD – pagal esamą jos indeksavimo formulę, kurioje irgi svarbus VDU kitimas.

Apibendrinami šalpos ir socialinio draudimo pensijų santykio pasikeitimą pagal aukščiau pateiktas rekomendacijas, matome, kad būtų kompensuotas nuo 2017 m. susikaupęs šalpos pensijų santykinis atsilikimas nuo SD pensijų (žr. 6.2.2 pav.).

6.2.2 pav. Šalpos pensijų bazės ir SD bazinės pensijos santykis

Pastaba: Šalpos pensijų bazė įvesta 2017 m., ankstesniais metais duomenys pateikti kaip tokios bazės ekvivalentas, t.y. šalpos pensijos, kurių dydis nuo 2017 m. prilygintas vienai šalpos pensijų basei (šalpos neįgalumo pensijos dydis vaikams, kuriems nustatytas lengvas neįgalumas, šalpos neįgalumo pensijos dydis pilnamečiams asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais po 24, netekusiems 60 procentų ir daugiau darbingumo)

Dėl ŠPB padidinimo išaugtų visos šalpos pensijos, tačiau būtų išsaugota jų diferenciacija, kai mokama pensija didesnė tiems, kurie ne dėl nuo jų priklausančių priežasčių neturi teisės į SD pensiją, t.y. neįgaliais tapo iki 24 metų amžiaus. Kitiems šalpos neįgalumo ir senatvės pensija liktų mažesnė ir už neįgaliais iki 24 m. tapusių asmenų pensijas, ir už atitinkamas SD pensijas.

3. Padidinti Šalpos kompensacijas

Teisę gauti šalpos kompensaciją turi: 1) tėvai, kurie iki 1995 m. sausio 1 d. ne mažiau kaip 8 metus slaugė namuose vaikus invalidus arba vaikus, pripažintus I ar II grupės invalidais nuo vaikystės arba tapusius I ar II grupės invalidais iki 18 metų; ir 2) motinos, kurios iki 1995 m. sausio 1 d. pagimdė penkis ar daugiau vaikų ir išaugino juos iki 8 metų. Tokių asmenų SADM duomenimis 2022 m. birželio mėn. buvo 1758. Šiuo metu kompensacijos dydis yra 1,5 šalpos pensijų bazės.

Rekomenduojama, kad šių išmokų dydis neatsilikytų nuo rekomenduojamo šalpos pensijų didinimo, šalpos kompensacijas palaipsniui didinti per penkerius metus, kol pasieks 1,5 MVPD. Be to, šalpos kompensacijas, kaip ir šalpos pensijas, vietoje dabartinio susiejimo su ŠPB, susieti tiesiogiai su MVPD, kaip parodyta išmokų indeksavimo rekomendacijoje 6.7 skyriuje.

4. Didinti Šalpos neįgalumo pensijos dydį asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 metų

Šalpos neįgalumo pensijos dydį asmenims, pripažintiems nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m., nustatyti pagal SD netekto darbingumo pensijos formulę, joje asmeniui pripažįstant, kad jis turi būtinajį stažą netekto darbingumo pensijai gauti, o jo apskaitos vienetų (taškų) skaičius yra po vieną vienetą už kiekvienus metus nuo 18 m. iki senatvės pensinio amžiaus. Apskaičiuojant pensijos dydį taip pat būtų atsižvelgiama į darbingumo netekimo laipsnį, kaip ir skaičiuojant SD netekto darbingumo pensiją. Tokiu būdu šie asmenys gautų tokio pat dydžio šalpos pensiją kaip ir SD pensiją, gaunamą turint būtinajį draudimo stažą ir jo metu kasmet dirbant už VDU. Įgyvendinus 6.7 skyriuje pateiktą rekomendaciją dėl MVPD indeksavimo pagal VDU arba infliaciją, priklausomai nuo to, kuris indeksas yra didesnis, šalpos pensijos dydis šiems asmenims neatsilikytų nuo SD pensijų augimo.

Šiuo metu, kaip parodyta anksčiau, vidutinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija yra 316 EUR, o asmenų, pripažintų nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m. šalpos vidutinė pensija yra 264,5 EUR. Taigi, vidutinė socialinio draudimo netekto darbingumo pensija beveik penktadaliu, t. y. 19,5 proc. didesnė už asmenų, pripažintų nedarbingais ar iš dalies darbingais iki 24 m. šalpos vidutinę pensiją⁷². Nėra pagrindo diskriminuoti pensijos dydžiu asmenis, kurie neturėjo galimybės įgyti teisę į SD pensiją dėl ne nuo jų priklausančių priežasčių.

5. Šalpos našlaičių pensijų didinimas

Šiuo metu kiekvienam vaikui skiriama ir mokama 0,5 šalpos pensijų bazės dydžio Šalpos našlaičių pensija. Kai ši pensija skiriama 4 ar daugiau mirusiojo vaikų (įvaikių), 1,5 šalpos pensijų bazės skiriama ir mokama visiems mirusiojo vaikams (įvaikiams) lygiomis dalimis. Rekomenduojama per penkerius metus jas palaipsniui didinti vienam vaikui iki 1 ŠPB, kuri, kaip parodyta aukščiau, augtų iki MVPD. Prie SD našlaičių pensijų, kurios mažesnės už MVPD, mokėti priemokas kaip našlaičių šalpos pensijos dalį tarp SD pensijos ir MVPD. Šios rekomendacijos įgyvendinimas neturėtų neigiamo poveikio paskatoms dalyvauti socialiniame draudime. Kita vertus, vaikai neturėtų būti baudžiami skurdžiomis gyvenimo sąlygomis, priklausomai nuo to, dirbo ar ne, ir kiek uždirbo jų mirusi motina/tėvas. Tai būtų ir vienišų motinų/tėvų šeimų skurdo problemos dalinis sprendimas.

6. Šalpos ir SD našlaičių pensijų mokėjimo besimokantiems/studijuojantiems našlaičiams rekomenduojama pratęsti iki 27 metų

Šiuo metu nustatytas 24 m. amžius negarantuoja pajamų net iki magistro studijų baigimo (19+4+2=25 m.), nors kai kurie jaunuoliai studijuoti stoja ne tuoj pat po vidurinės mokyklos, o į magistrantūrą stoja ne iš karto po bakalauro studijų. Rekomendacijos įgyvendinimas neturėtų neigiamo poveikio paskatoms dirbti, nes pensija mokama tik studijų metais, nesvarbu ar asmuo studijuoja būdamas

⁷² Vidutinė šalpos pensija apskaičiuota SADM duomenimis apie išlaidas šalpos pensijų rūšims ir pensijų gavėjų skaičius 2022 m. birželio mėn. ir to paties mėnesio duomenimis apie socialinio draudimo netekto darbingumo pensija, kurie pateikti Atvira Sodra tinklapyje: <https://atvira.sodra.lt/lt-eur/>

23 ar 25 metų, jeigu maksimali bendra pensijos mokėjimo trukmė būtų apribota šešeriais metais po vidurinės mokyklos baigimo, t. y. tiek, kiek tipiškai trunka pirmoji ir antroji studijų pakopos universitetuose.

7. Šalpos pensijas neįgaliems vaikams rekomenduojama prijungti prie papildomos išmokos neįgaliam vaikui

Pensija yra paprastai prarastų arba potencialiai negaunamų darbo pajamų kompensacija. Vaikams toks kriterijus netinka, todėl prie papildomai skiriamos išmokos neįgaliam vaikui (1,03BSI=47,38 EUR) galima pridėti sumas, kurios dabar mokamos Šalpos pensijos forma išlaikant tuos pačius dydžius pagal nustatytus vaiko neįgalumo lygius (žr. 6.2.2 lentelę).

6.2.2 lentelė. Rekomenduojama papildoma išmoka neįgaliam vaikui, ją padidinus šalpos neįgalumo pensijos vaikams sąskaita

Šalpos neįgalumo pensijos dydžiai vaikams, kuriems nustatytas sunkus, vidutinis ar lengvas neįgalumas			Esama papildoma išmoka neįgaliam vaikui	Rekomenduojama papildoma išmoka neįgaliam vaikui
Nustatytas sunkus neįgalumas	2 ŠPB	346	47,38	393,38
Nustatytas vidutinis neįgalumas	1,5 ŠPB	259,5	47,38	306,88
Nustatytas lengvas neįgalumas	1ŠPB	173	47,38	220,38

Abi išmokos turi tą patį tikslą – padengti papildomas išlaidas šeimoms, auginančioms neįgalius vaikus. Abiejų išmokų šaltinis yra Valstybės biudžeto lėšos, abi yra kategorinės, t. y. nesiejamos nei su tėvų socialiniu draudimu, nei su šeimos pajamomis. Taigi, jos dubliuoja viena kitą. Tiesa, pašalpos mokamos remiantis skirtingais teisės aktais ir išmokamos skirtingų institucijų, tačiau reikalingi pertvarkymai nebūtų sudėtingi. Išmokas apjungus, administravimas taptų net paprastesnis – vietoje dviejų išmokų būtų mokama viena.

8. Laipsniškai didinant SD bazinę pensiją panaikinti pensijų priemonę

Pagal Šalpos pensijų įstatymą, mažų SD pensijų gavėjams mokama pensijos priemonė iki MVPD (2022 m. – 267 EUR). Mažas SD pensijas gauna asmenys, kurie yra dirbę už mažą algą arba turi mažą draudimo stažą. Tačiau nuo 2022 m. pradžios net ir neturint būtinojo draudimo stažo mokama bendroji pensijos dalis lygi SD bazinės pensijos dydžiui, kuris 2022 m. yra 225,84 EUR. Turint bent minimalų draudimo stažą (15 m.) ir uždirbant bent minimalią algą, pensija priartėja prie MVPD, t.y. sudaro 262,15 EUR. Skirtumas nuo MVPD – mažiau nei penki EUR. Be to, pensija indeksuojama pagal darbo užmokesčio augimą, o MVPD – pagal kainų augimą. Išskyrus labai retai pasitaikančius didelės infliacijos metus, tokius kaip 2022 m., ekonominė šalies pažanga vyksta augant realioms algoms, t.y. atskaičius infliaciją. Taigi, aptariama pensijų priemonė praranda prasmę.

Pensijų sistemoms keliama bent du pagrindiniai reikalavimai: aprėpties ir adekvatumo. Lietuvoje SD ir Šalpos pensijų sistemos derinys leidžia pasiekti pirmąjį tikslą, nes beveik visi pensinio amžiaus ir netekto darbingumo asmenys gauna pensiją. Išimtis – po 24 m. neįgaliais pripažinti asmenys, kurie neturi stažo SD pensijai ir yra netekę 45 – 55 proc. darbingumo, tačiau jų nedarbingumo laipsnis nedidelis, nes yra iš dalies darbingi, o neturintys pakankamai pajamų remiami pinigine socialine parama.

Tuo tarpu adekvatumo tikslo pensijų sistema nepasiekia, net jei tuo tikslu laikoma ne skurdo rizikos lygis, bet net ir mažesnis – MVPD. Tiek mažiausios SD pensijos, tiek šalpos nesiekia MVPD. Išspręsti čia problemą galima didinant jas abi. SD bendroji dalis nepriklauso nuo pensininkų buvusių algų, todėl atlieka ne pajamų lygio išsaugojimo, o minimalių pajamų užtikrinimo funkciją. Jos dydis yra skaičiuojamas remiantis SD bazine pensija. Taigi, rekomenduojama SD bazinę pensiją ir ŠPB nustatyti lygias metų MVPD. Tai sudarytų sąlygas pensijų priemonėi išnykti.

SD pensininkai gauna ne tik bendrąją, bet ir papildomą dalį, todėl bendra jų pensija visada bus didesnė, nei šalpos pensija. Toks santykis pageidautinas išsaugant pastangas dalyvauti SD pensijų sistemoje.

Igyvendinus rekomendaciją dėl ŠPB ir SD pensijos didinimo, pensininkų papildomai nereikėtų remti pinigine išmoka, jie nebūtų ir esamos socialinės pašalpos sistemos klientais, išskyrus atvejus, kai jų pajamos vidutiniškai vienam asmeniui būtų mažos dėl kartu gyvenančių išlaikytinių. Tuomet pensininkai galėtų kreiptis socialinės pašalpos bendra tvarka, kuri, žinoma, turėtų būti pertvarkyta, kad teiktų adekvatesnę paramą. Teisei į socialinę pašalpą nustatčius slenkstį, lygų MVPD, jis būtų mažesnis už mažiausią SD pensiją, bet lygus ŠPB. Ši neturi būti didesnė už teisės į socialinę pašalpą slenkstį, nes buvę darbingi šalpos pensijų gavėjai reikalaujamos trukmės laikotarpį nedalyvavo ne tik SD pensijų sistemoje, bet ir darbo rinkoje ar savarankiškoje veikloje.

Vienintelė kliūtis rekomendacijai dėl SD bazinės pensijos didinimo įgyvendinimo yra lėšų poreikis. Gerai žinoma, kad Lietuvoje paplitęs pensininkų skurdas, maža pensijos pakeitimo norma (EBPO, 2022) ir maža išlaidų pensijoms dalis BVP, tačiau vienkartinis didinimas vargu ar realistiškas. Pagal 2022 m. MVPD ir SD BP santykį vienkartinis didinimas būtų 18,2 proc. ($267/225,8 \cdot 100 - 100$), o pagal 2023 m. – 43,8 proc. ($354/246 \cdot 100 - 100$).

Atsižvelgdami į didelį lėšų poreikį, rekomendavome SD bazinę pensiją didinti laipsniškai, kad valstybės biudžetas spėtų prisitaikyti. Matome, net ir 2022 m. pensijų priemokoms sumažėjus iki labai nereikšmingų dydžių MVPD ir SD BP liko aukštokas slenkstis, kurį sunku įveikti vienkartinio šuoliu.

2024 m. gali būti nepalankūs šiai rekomendacijai įgyvendinti dėl didelio infliacijos šuolio. Tokie metai kaip 2022 m., kai kainų augimas aplenkia VDU ir pensijų augimą, Lietuvoje pasitaikė pirmą kartą per 10 m. Šalpos pensijų įstatyme numatyta, kad pensijų priemoka skaičiuojama remiantis ne praėjusių metų MVPD, kaip indeksuojamos kitos išmokos, o paties mėnesio, kai mokama priemoka („mėnesį, už kurį mokama pensijos priemoka, galiojės minimalių vartojimo poreikių dydis“). Todėl 2023 m. MVPD labai išauga ir uždavinys iki jo didinti ŠPB bei SD bazinę pensiją tampa sunkiau pasiekimas, t.y. užtruks dar ilgesnį laiką.

Alternatyva pasiūlytai rekomendacijai yra pensijų priemokos gavėjams įvesti pajamų vertinimą pagal socialinės pašalpos pajamų vertinimo taisyklės – ne tik priemokos gavėjo, bet ir visos jo šeimos. Taip priemoka taptų taiklesnė. Jeigu būtų įgyvendinta rekomendacija dėl socialinės pašalpos dydžio ir vietoje 1,1VRP teisei į socialinę pašalpą būtų MVPD, pensijų priemoka būtų konsoliduota su socialinės pašalpos sistema. Išmokos dydis nepakistų, bet būtų panaikintas sistemų dubliavimas. Ilgalaikeje perspektyvoje ŠPB ir SD bazinę pensiją vis tik padidinus iki MVPD, pensininkai nepretenduotų į socialinę pašalpą.

Antroji alternatyva

1. Jeigu nebūtų pritarta pirmos rekomendacijų alternatyvos siūlymui didinti SD bazinę pensiją, rekomenduojama didinti vien ŠPB pensijos dydžiui iki SD bazinės pensijos. Atitinkamai, ŠPB nuo 173 EUR padidėtų ne iki MVPD (267 EUR), bet iki 225,84 EUR. Šį padidinimą reikėtų įvykdyti per vienerius metus (skirtingai nuo pirmosios alternatyvos, kurioje ŠPB rekomenduojama didinti laipsniškai). Šiuo atveju ŠPB liktų mažesnė už SD mažiausią pensiją ir pastarosios didinti nebūtų būtina, išlaikant šių pensijų santykį, kaip kai tektų daryti pirmosios alternatyvos atveju.
2. Šalpos kompensacijų atskirai didinti nereikėtų, jos išaugtų padidinus ŠPB bazę.
3. Nereikėtų atskirai didinti šalpos neįgalumo pensijų, jos didėtų tik dėl rekomenduojamo ŠPB didinimo iki SD bazinės pensijos.
4. Šalpos našlaičių pensijų didinimas rekomenduojamas kaip ir pirmojoje alternatyvoje, nes ši priemonė orientuota į vienišų motinų/tėvų šeimų, kurių skurdo lygis ypatingai auštas, paramą.
5. Dėl tos pačios priežasties rekomenduojama šalpos ir SD našlaičių pensijų mokėjimo besimokantiems/studijuojantiems našlaičiams pratęsti iki 27 metų.
6. Šalpos pensijas neįgaliems vaikams rekomenduojama prijungti prie papildomos išmokos neįgaliam vaikui, nes tai tik techninis sprendimas, nereikalaujantis papildomų lėšų, bet darantis sistemą aiškesnę, nedubliuojant išmokų, skirtų tam pačiam tikslui, t.y. remti šeimas, auginančias neįgalius vaikus.
7. Panaikinti pensijų priemoką, nes ji nebeteko prasmės dėl SD bazinės pensijos augimo.

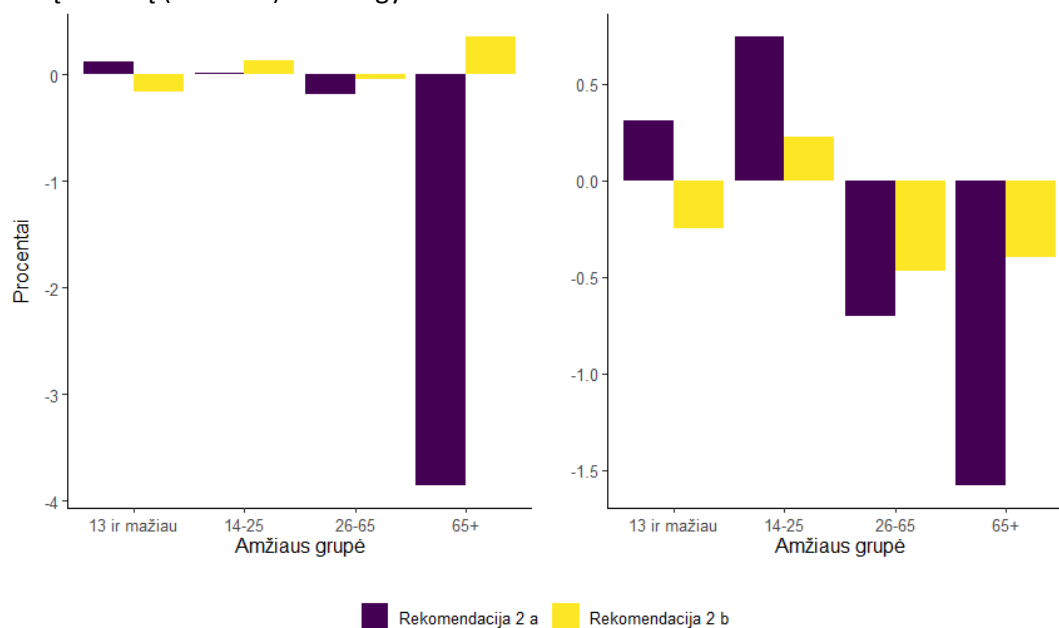
Rekomenduojamų priemonių poveikio skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui vertinimas

Vertinamos rekomendacijos didinti ŠPB iki SD bazinės pensijos dydžio, SD bazinę pensiją iki MPVD poveikį (6.2.3 lentelė). Svarbus bendras poveikis, todėl daroma prielaida, kad 2024 m. bazės padidėtų iš karto. Analizuojamos dvi rekomendacijos alternatyvos: a atveju kaip pirmoje alternatyvoje didinama ŠPB ir SD bazinė pensija, o b – didinama tik ŠPB. Pastebėtina, kad ŠPB gavėjų skaičius nėra didelis, o apklausose jų pasitaiko dar mažiau, todėl šiuos rezultatus reikėtų vertinti atsargiai.

6.2.3 lentelė. Esama situacija ir antros rekomendacijos variantas.

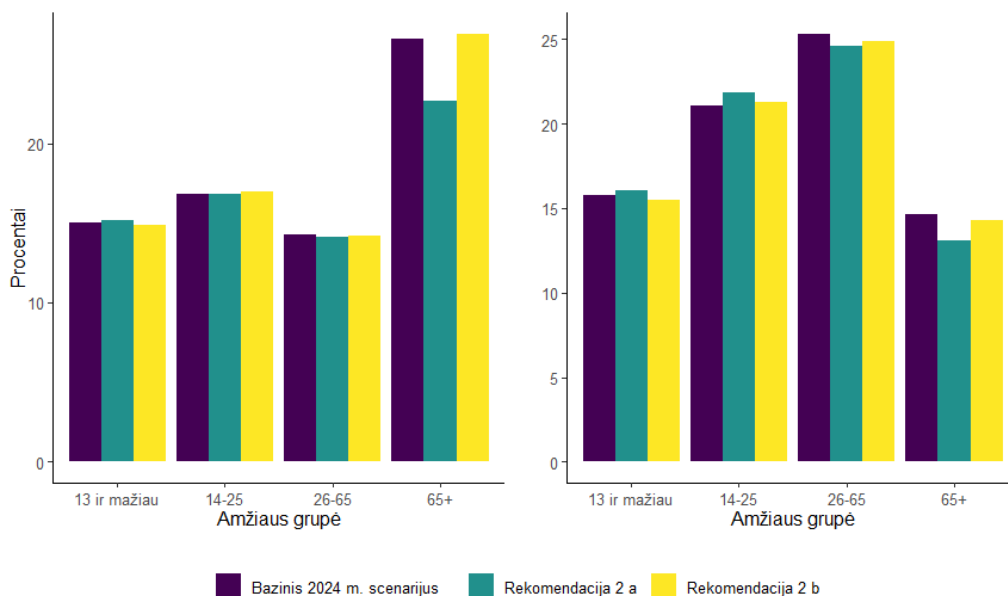
	Esama situacija (2024 m.)	Rekomendacija 2 a	Rekomendacija 2 b
ŠPB ⁷³	193.2	261.4	261.4
SD bazinė pensija ⁷⁴	261.4	289	261.4

6.2.4 lentelėje matome, kad rekomendacija a sumažintų skurdo lygį 0,8 proc. p, o rekomendacija b – 0,23 proc. p. Rekomendacijos a atveju skurdo lygis ypatingai sumažėtų vyresnių gyventojų, labiausiai skurstančioms amžiaus grupėms, atveju (žr. 6.2.3 pav. apačioje, kairėje), nes jiems yra aktualus SD bazinės pensijos didėjimas (žr. 6.2.3 pav. viršuje, kairėje). Kadangi b scenarijaus atveju SD bazinė pensija nebūtų didinama, todėl ir skurdo lygis nesikeistų (arba neženkliai padidėtų, kadangi beveik dviem eurai padidėtų skurdo rizikos riba). Kita vertus, rekomendacijos b atveju sumažėtų skurdo rizikos gylis, kadangi gaunantys šalpos pensijas yra gerokai žemiau skurdo ribos. Nors rekomendacijos a atveju taip pat sumažėtų vyresnio amžiaus žmonių skurdo gylis, bendras rizikos gylis padidėtų, nes 6 EUR padidėjus skurdo rizikos ribai padidėtų jaunų žmonių (iki 25 m.) skurdo gylis.

⁷³ Pakeistas „boamt“ uprating, pakeista konstanta \$AssisPens ir pakeista politika boa00_It „recalculate boa“.

⁷⁴ Pakeista konstanta \$BasicPens ir pakeista politika boa00_It „recalculate boa“.

6.2.3 pav. Rekomendacijos poveikis procentiniais punktais (viršuje) lyginant su baziniu scenarijumi ir lygis (apačioje). Kairėje skurdo lygis, dešinėje – skurdo gylis.

Rekomendacija a ženkliai sumažintų pajamų nelygybę (0,42 proc.), tačiau būtų gana brangi – sudarytų virš 311,5 mln. EUR (6.2.4 lentelė) valstybės išlaidų 2024 m. kainomis. Rekomendacija b mažiau paveiktų pajamų nelygybę, tačiau mažiau kainuotų – 46,3 mln. EUR.

6.2.4 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

Rekomendacija	Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
2 a	-0,80	0,02	-0,42	311,50	0,00	2,36
2 b	0,04	-0,23	-0,07	46,28	0,00	0,35

Vien tik rekomendacijos įgyvendinimui didinti ŠPB ir SD bazinę pensiją iki MPVD, reikėtų 311,5 mln. EUR pagal prognozuojamas 2024 m. kainas (6.2.4 lentelė). 6.2.5 lentelėje pateikti skaičiavimai įgyvendinant visas rekomendacijas šalpos pensijų srityje (2022 m. kainomis).

6.2.5 lentelė. Šalpos pensijų rekomendacijų įgyvendinimui reikalingos lėšos

Priskaičiuota išlaidų Šalpos pensijoms suma įgyvendinant rekomendacijas didinti ŠPB, tūkst. EUR				
ŠPB=173		I alternatyva, ŠBP didinama iki 267 EUR laipsniškai kasmet per 5 metus		II alternatyva ŠBP iš karto didinama iki 225,84 EUR
		ŠPB didinama koef. 1,54 (267/173)		ŠPB didinama koef. 1,31 (225,84/173)
Išlaidos 2022 06 mėn.	Metinės išlaidos	Visas lėšų poreikis pirmais reformos metais	Visas lėšų poreikis penktais reformos metais	Visas lėšų poreikis per metus
13889	166665,6	184665	256665	218332

		Papildomas lėšų poreikis vidutiniškai kasmet reformos laikotarpiu	Papildomas lėšų poreikis penktais reformos metais	Papildomas lėšų poreikis
		18000	89999	51666
Priskaičiuota išlaidų didinant šalpos našlaičių pensiją koef. 3,1 (267/86,5)				
Išlaidos 2022 06 mėn.	Metinės išlaidos	Metinės išlaidos		
Iki 18 m. amžiaus180,2	2162	6703		
Virš 18m. 80,2	970	3006		

6.3.Rekomendacijos išmokų šeimoms su vaikais srityje

Rekomendacijų grupės I alternatyva:

1. Papildomai skiriamą išmoką vaikui didinti iki 1,1 BSI;
2. Vienkartinę išmoką nėščiai moteriai didinti iki 6,5 BSI;
3. Vaiko išlaikymo išmoką, mokamą iš Valstybinio socialinio draudimo administruojamo vaiko išlaikymo fondo, mokėti priteistą dydį maksimaliai iki 5 BSI. Įvertinus papildomai reikalingų lėšų poreikį didinti maksimaliai iki 5 BSI, galima išmokos didėjimą išdėstyti į periodus: T1 didinti iki 3 BSI, o T2 didinti iki 5 BSI. Skaičiavimai pateikiami pasiekus maksimalų 5 BSI dydį (žr. 6.3.1 priedas ir 6.3.1 priedo tęsinys).

6.3.1 lentelė. I alternatyva išmokų vaikams dydžiai 2024 m.

	BSI 2022	EUR	BSI 2024	EUR*
Papildomai skiriama išmoka vaikui	1,03	47,38	1,1	50,6
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai	6,43	295,78	6,5	299
Vaiko išlaikymo išmoka	1,8	82,8	5 arba T1: 3 T2: 5	230 arba T1: 138 T2: 230

*Kadangi nėra žinoma, koks BSI dydis bus 2024 m., perskaičiavimui naudojamas 2022 m. BSI dydis. Vaiko išlaikymo išmoka skaičiuojama maksimalaus dydžio.

Skaičiavimai atlikti remiantis siūlomais pakeitimais dėl išmokų vaikams didinimo. Atliekant I alternatyvos skaičiavimus, buvo naudojamos minėtos išmokos, perskaičiuotos pagal 2022 m. BSI dydį (žr. 6.3.1 lentelė). Kiti dydžiai lieka nepakeisti, nes nėra žinoma, koks 2024 m. bus BSI ir MMA dydis, skurdo rizikos riba ir kokia bus taikoma socialinės pašalpos išmokų skaičiavimo sistema (žr. 6.3.1 priedas ir 6.3.1 priedo tęsinys).

Rekomendacijų grupės II alternatyva:

Vaiko išlaikymo išmoką, mokamą iš Valstybinio socialinio draudimo administruojamo vaiko išlaikymo fondo, mokėti priteistą dydį maksimaliai iki 5 BSI. Įvertinus papildomai reikalingų lėšų poreikį didinti maksimaliai iki 5 BSI, galima išmokos didėjimą išdėstyti į periodus: T1 didinti iki 3 BSI, o T2 didinti iki 5 BS. Skaičiavimai pateikiami pasiekus maksimalų 5 BSI dydį (žr. 6.3.2 priedas).

6.3.2 lentelė. II alternatyva išmokų vaikams dydžiai 2024 m.

	BSI 2022	EUR	BSI 2024	EUR*
Vaiko išlaikymo išmoka	1,8	82,8	5 arba T1: 3 T2: 5	230 arba T1: 138 T2: 230

*Kadangi nėra žinoma, koks BSI dydis bus 2024 m., perskaičiavimui naudojamas 2022 m. BSI dydis. Vaiko išlaikymo išmoka skaičiuojama maksimalaus dydžio.

Atliekant II alternatyvos skaičiavimus, buvo naudojama vaiko išlaikymo išmoka, perskaičiuota pagal 2022 m. BSI dydį (žr. 6.3.2 lentelė). Kiti dydžiai lieka nepakeisti, nes nėra žinoma, koks 2024 m. bus BSI ir MMA dydis, skurdo rizikos riba ir kokia bus taikoma socialinės pašalpos išmokų skaičiavimo sistema (žr. 6.3.2 priedą).

Rekomendacijų grupės III alternatyva:

Siekiant suvienodinti dydžius, naudojamus skaičiuoti išmokoms iš piniginės socialinės paramos sistemos, būtų galima skaičiuoti išmokas vaikams naudojant MVPD dydį (6.3.3 lentelė). Perskaičiavus pagal MVPD, būtų tikslinga išmokų dydžius apvalinti pagal santykį su MVPD.

Keisti išmokas vaikams:

- a. Išmoką vaikui palikti esamo dydžio ir išreikšti 0,3 MVPD;
- b. Papildomai skiriamą išmoką vaikui didinti iki 0,2 MVPD;
- c. Išmoką privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui didinti iki 0,3 MVPD;
- d. Išmoką besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai palikti esamo dydžio ir išreikšti 1,03 MVPD;
- e. Vienkartinę išmoką vaikui iki 2 MVPD;
- f. Vienkartinę išmoką nėščiai moteriai apvalinti iki 1,11 MVPD;
- g. Globos (rūpybos) išmoką išreikšti 0,9-1,12 MVPD, didinant tuo pačiu koeficientu kaip dabar pagal amžių ir poreikius;
- h. Globos (rūpybos) išmokos tikslinį priedą apvalinti 0,7 MVPD;
- i. Vaiko laikinosios priežiūros išmoką apvalinti iki 1,05 MVPD;
- j. Vienkartinę išmoką įsikurti apvalinti iki 13 MVPD;
- k. Išmoką įvaikinus vaiką išreikšti 1,38 MVPD;
- l. Išmoką gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui apvalinti iki 0,7 MVPD
- m. Vaiko išlaikymo išmoką, mokamą iš Valstybinio socialinio draudimo administruojamo vaiko išlaikymo fondo, mokėti priteistą dydį maksimaliai iki 5 BSI. Įvertinus papildomai reikalingų lėšų poreikį didinti maksimaliai iki 5 BSI, galima išmokos didėjimą išdėstyti į periodus: T1 didinti iki 3 BSI, o T2 didinti iki 5 BS. Skaičiavimai pateikiami pasiekus maksimalų 5 BSI dydį (žr. 6.3.3 priedas).

6.3.3 lentelė. III alternatyva išmokų vaikams dydžiai 2024 m.

	BSI 2022	EUR	MVPD 2024	EUR*	BSI
Išmoka vaikui	1,75	80,5	0,3	80,5	1,75
Papildomai skiriama išmoka vaikui	1,03	47,38	0,2	53,4	1,16
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	1,5	69	0,3	80,5	1,75
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	6	276	1,03	276	6
Vienkartinė išmoka vaikui	11	506	2	534	11,6
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	4	184	0,7	186,9	4,06
Vienkartinė išmoka nėščiai moteriai	6,43	295,78	1,11	296,37	6,44
Globos (rūpybos) išmoka	5,2-6,5	239,2-299	0,9-1,12	240,3-299,04	5,22-6,5
Globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas	4	184	0,7	186,9	4,06
Vaiko laikinosios priežiūros išmoka	6	276	1,05	280,35	6,09
Vienkartinė išmoka įsikurti	75	3450	13	3471	75,46
Išmoka įvaikinus vaiką	8	368	1,38	368,46	8,01

Vaiko išlaikymo išmoka	1,8	82,8	0,86 arba T1: 0,52 T2: 0,86	230 arba T1: 138 T2: 230	5 arba T1: 3 T2: 5
-------------------------------	-----	------	--	---	---------------------------------------

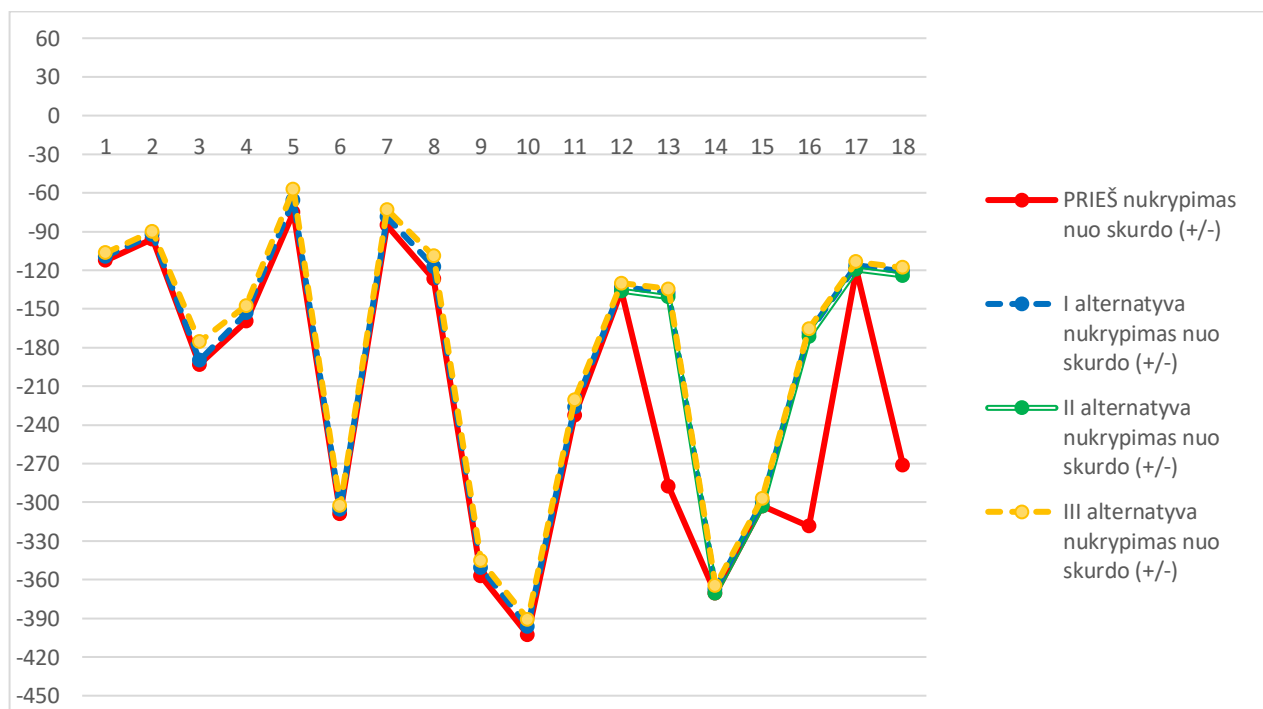
*Kadangi nėra žinoma, koks bus MVPD dydis 2024 m., perskaičiavimui naudojamas 2022 m. MVPD dydis. Vaiko išlaikymo išmoka skaičiuojama maksimalaus dydžio.

Skaičiavimai atlikti remiantis siūlomais pakeitimais dėl išmokų vaikams didinimo. Atliekant III alternatyvos skaičiavimus, buvo naudojamos minėtos išmokos, perskaičiuotos pagal 2022 m. MVPD dydį. Kiti dydžiai lieka nepakeisti, nes nėra žinoma, koks 2024 m. bus MVPD ir MMA dydis, skurdo rizikos riba ir kokia bus taikoma socialinės pašalpos išmokų skaičiavimo sistema (žr. 6.3.3 priedas).

Mažinant administracinę naštą, susijusią su būsimais įstatymų pakeitimais, siūlomą MVPD dydį galima išreikšti BSI koeficientu.

6.3.2. Rekomenduojamų priemonių poveikio skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui vertinimas

I alternatyvoje siūlomi pakeitimai šiek tiek sumažintų skurdo riziką visose mūsų modeliuojamose šeimose. Didžiausias skurdo rizikos sumažėjimas stebimas 13, 16 ir 18 tipo šeimose, kur vaikai gauna vaiko išlaikymo išmoką, kuri būtų mokama maksimali. Didžiausia skurdo rizika išliktų 6, 9, 10 ir 15 tipo šeimose, kai vienas iš partnerių ar abu neturi teisės į draudiminę vaiko priežiūros išmoką ir 14 tipo šeimoje, kai nėra nustatyta tėvystė.

6.3.1 pav. Hipotetinių šeimų pajamų nuokrypis nuo skurdo rizikos ribos prieš ir po pakeitimų, EUR (šeimų tipai pateikti 6.3.4 lentelėje)

II alternatyvoje siūlomi pakeitimai sumažintų skurdo riziką tik 3 modeliuojamose šeimose. Skurdo rizika šiek tiek sumažėtų 13, 16 ir 18 tipo šeimose, kuriuose vaikai auga su vienu iš tėvų ir gauna vaiko išlaikymo išmoką, kuri būtų mokama siūloma maksimali. Kitose šeimose skurdo rizikos lygis nesikeistų.

III alternatyvoje siūlomi pakeitimai šiek tiek sumažintų skurdo riziką visose modeliuojamose šeimose. Labiausiai skurdo rizika sumažėtų 13, 16 ir 18 tipo šeimose, kuriose vaikai auga su vienu iš tėvų ir gauna vaiko išlaikymo išmoką, kuri būtų mokama maksimali.

**6.3.4 lentelė. Šeimų tipai rekomendacijų poveikio vertinime
(detalūs šeimų tipų aprašymai pateikti 4.4.2 skyriuje)**

1. Gimus vaikui	(2 suaugę + 1 vaikas)
2. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja	(2 suaugę + 1 vaikas)
3. Gimus vaikui + karo tarnyba	(2 suaugę + 1 vaikas)
4. Gimus vaikui	(2 suaugę + 2 vaikai)
5. Gimus vaikui	(2 suaugę + 3 vaikai)
6. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką	(2 suaugę + 1 vaikas)
7. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką	(2 suaugę + 2 vaikai)
8. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką	(2 suaugę + 3 vaikai)
9. Gimus dvyniams, kai vienas iš partnerių neturi teisės į išmoką, o kitas gauna draudiminę išmoką	(2 suaugę + 2 vaikai)
10. Gimus dvyniams, abiem partneriams neturint teisės į išmoką	(2 suaugę + 2 vaikai)
11. Gimus dvyniams, abiem partneriams besimokant ar studijuojant	(2 suaugę + 2 vaikai)
12. Gimus vaikui + mokami alimentai	(1 suaugęs + 1 vaikas)
13. Gimus vaikui + moka vaiko išlaikymo fondas	(1 suaugęs + 1 vaikas)
14. Gimus vaikui, kai nenustatyta tėvystė	(1 suaugęs + 1 vaikas)
15. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + mokami alimentai	(1 suaugęs + 1 vaikas)
16. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + moka vaiko išlaikymo fondas	(1 suaugęs + 1 vaikas)
17. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + mokami alimentai	(1 suaugęs + 1 vaikas)
18. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + moka vaiko išlaikymo fondas	(1 suaugęs + 1 vaikas)

Pateiktų rekomendacijų įgyvendinimui reikalingos lėšos pagal kiekvieną iš pasiūlytų alternatyvų parodytos 6.3.5 lentelėje.

6.3.5 lentelė. Papildomos išlaidos rekomendacijų įgyvendinimui, EUR per metus

Išmoka	Gavėjų skaičius 2021 m.	I alternatyva Papildomos išlaidos (Gavėjų skaičius x skirtumas tarp dabartinio išmokos dydžio ir siūlomo pakeitimo)	II alternatyva Papildomos išlaidos (Gavėjų skaičius x skirtumas tarp dabartinio išmokos dydžio ir siūlomo pakeitimo)	III alternatyva Papildomos išlaidos (Gavėjų skaičius x skirtumas tarp dabartinio išmokos dydžio ir siūlomo pakeitimo)
Išmoka vaikui		0	0	0
Papildoma išmoka vaikui	144 080	5 567 251	0	10 408 339
Vienkartinė išmoka nėščiai	3420	11 012	0	1 812
	20 085 ⁷⁶	35 478 144	35 478 144	35 478 144

⁷⁶ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos 2021 m. duomenys

Vaiko išlaikymo išmoka ⁷⁵		arba T1: 13 304 304 T2: 22 173 840	arba T1: 13 304 304 T2: 22 173 840	arba T1: 13 304 304 T2: 22 173 840
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	20	0	0	2 070
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	660	0	0	0
Vienartinė išmoka vaikui	24400	0	0	683 200
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	1790	0	0	62 292
Globos (rūpybos) išmoka	7250	0	0	95 700
Globos (rūpybos) išmokos tikslinis priedas	5090	0	0	177 132
Vaiko laikinosios priežiūros išmoka	240	0	0	12 528
Vienartinė išmoka įsikurti	2190	0	0	45 990
Išmoka įvaikinus vaiką	110	0	0	50
Viso		41 056 407	35 478 144	46 967 257

*Skaičiuojamas tik papildomas lėšų poreikis, darant prielaidą, kad gavėjų skaičius nepasikeis, ir kad gavėjai gaus visą dydį ir visus metus.

Papildomai naudojant Euromod vertinamas I alternatyvos (papildomai skiriama išmoka vaikui didinama iki 1,1 BSI, vienartinė išmoka nėščiai moteriai didinama iki 6,5 BSI) poveikis (6.3.6 lentelė). Skaičiavimai atlikti darant prielaidą, kad BSI 2024 m. sieks 51,5 EUR. Skurdo lygis sumažėtų nedaug, 0,07 proc. p., o pajamų nelygybei poveikio beveik nebūtų, tačiau 0,3 proc. p. sumažėtų skurdo gylis (žr. lentelę 6.3.7).

6.3.6 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijos variantas.

	Esama situacija (2024 m.)	Rekomendacija 3 a
Papildoma skiriama išmoka vaikui ⁷⁷	1,03 · BSI	1,1 · BSI
Vienartinė išmoka nėščiai moteriai ⁷⁸	6,43 · BSI	6,5 · BSI
Vaiko išlaikymo išmoka	Nemodeliuojama	Nemodeliuojama

6.3.7 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

⁷⁵ Apskaičiuota remiantis prielaida, kad visi gavėjai gaus maksimalią sumą.

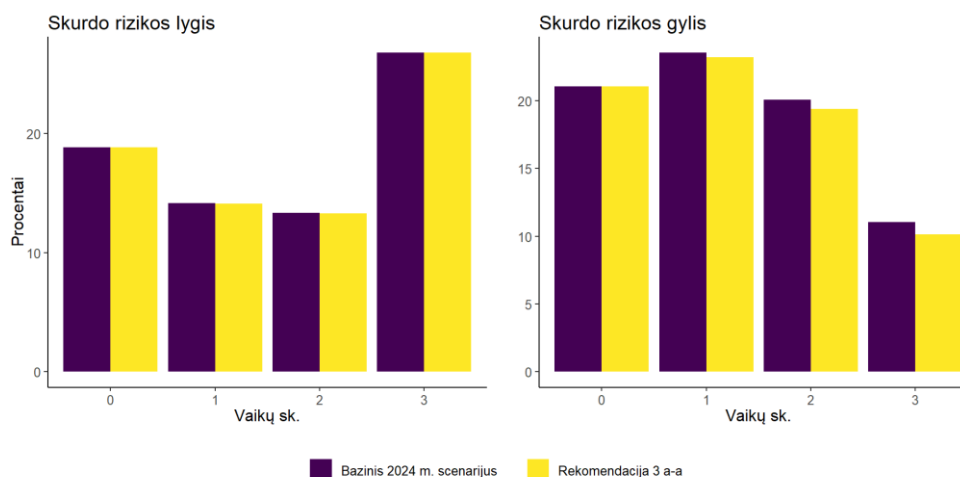
⁷⁷ Pakeista \$ACA_Tariff_I, \$ACA_Tariff_II, \$ACA_Tariff_III

⁷⁸ Pakeista \$PG_rate

Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
-0,07	-0,31	-0,03	7,97	0,00	0,06

Skurdo lygis labiausiai sumažėtų šeimų su didesniu vaikų skaičiumi atveju (virš 2 proc. p.), o skurdo gylis šiek tiek sumažėtų visų namų ūkių su vaikais atveju (žr. 6.3.2 pav.). Nors skurdas šeimose su trimis ir daugiau vaikų sumažėtų daugiausiai, ši šeimų grupė išliktų gerokai labiau skurstanti, nei kiti namų ūkiai (žr. 6.3.3 pav.), todėl šią rekomendaciją reikėtų derinti su rekomendacijomis, aprašytomis socialinės pašalpos dalyje. Poveikis valstybės išlaidoms – beveik 8 mln. EUR.

6.3.2 pav. Rekomendacijos poveikiai skurdo rizikos lygiui ir gyliui procentiniais punktais pagal vaikų skaičių lyginant su baziniu scenarijumi.

6.3.3 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijos skurdo rizikos lygiai ir gyliai procentais pagal vaikų skaičių.

Rekomenduojamų priemonių poveikio valstybės ir savivaldybių biudžetams vertinimas

Rekomendacijų išmokų šeimoms su vaikais srityje įgyvendinimui, priklausomai nuo pasirinktos alternatyvos, reikėtų apytiksliai nuo 35 iki 47 mln. EUR (žr. 6.3.8 lentelė ir 3.3.5 lentelė).

6.3.8 lentelė. Papildomos išlaidos rekomendacijų išmokų šeimoms su vaikais srityje įgyvendinimui, mln. EUR (detalūs skaičiavimai pateikti 4.4 skyriuje ir 4.4.7 lentelėje)

I alternatyva	II alternatyva	III alternatyva
41,1	35,5	47

6.3.1; 6.3.2 ir 6.3.3 priedai

6.3.1 priedas. I alternatyva: perskaičiuotos hipotetinių šeimų kas mėnesinės pajamos pagal I alternatyvos rekomendacijas 2024 m.

		1.Gimus vaikui (2 suaugę + 1 vaikas)	2. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja (2 suaugę + 1 vaikas)	3.Gimus vaikui + karo tarnyba (2 suaugę + 1 vaikas)	4.Gimus vaikui (2 suaugę + 2 vaikai)	5.Gimus vaikui (2 suaugę + 3 vaikai)	6.Gimus vaikui, neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 1 vaikas)	7.Gimus vaikui, neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 2 vaikai)	8..Gimus vaikui, neturint teisės į išmoką (2 suaugę + 3 vaikai)	9. Gimus dvyniams, kai vienam iš partnerių neturi teisės į išmoką, okitas gauna draudiminę (2 suaugę + 2 vaikai)	10. Gimus dvyniams, kai abu partneriai neturi teisės į išmoką, (2 suaugę + 2 vaikai)	11. Gimus dvyniams, kai abu partneriai mokosi ar studijuoja (2 suaugę + 2 vaikai)
MMA	549,65	549,65	549,65		549,65	549,65	549,65	549,65	549,65			
Išmoka šauktiniui	290-400			400								
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4		259,4	259,4	259,4				259,4		
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276		276									(276) x 2
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui	184									184	184	184
Išmoka vaikui	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5x 2	80,5x 3	80,5	80,5x 2	80,5x 3	80,5x 2	80,5x 2	80,5x 2
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm., neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę augina 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs augina 1–2 vaikus)	50,6	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22	(47,38 +3,22) x 2	(47,38 +3,22) x 3	47,38 +3,22	(47,38 +3,22) x 2	(47,38 +3,22) x 3	(47,38 +3,22) x 2	(47,38 +3,22) x 2	(47,38 +3,22) x 2
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69			69								
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	0	131,48	63,15	193,51	339	167,81	381,81	0
SUMA mėn.:		940,15	956,75	859,5	1071,25	1333,83	743,9	1005,36	1281,95	873,41	828,01	998,2
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		1049,4	1049,4	1049,4	1224,3	1399,2	1049,4	1084	1399,2	1224,3	1224,3	1224,3
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-109,25	-92,65	-189,9	-153,05	-65,37	-305,5	-78,64	-117,25	-350,89	-396,29	-226,1

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai. Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

6.3.1 priedo tęsinys

		12.Gimus vaikui + mokami alimentai (1 suaugęs + 1 vaikas)	13.Gimus vaikui + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	14.Gimus vaikui, kai nenustatyta tėvystė (1 suaugęs + 1 vaikas)	15.Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + mokami alimentai (1 suaugęs + 1 vaikas)	16.Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	17. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + mokami alimentai (1 suaugęs + 1 vaikas)	18. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)
MMA	549,65							
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4	259,4	259,4				
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276						276	276
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui (kiekvienam)	184							
Išmoka vaikui (vaiko pinigai)	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę augina 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs augina 1–2 vaikus)	50,6	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22	47,38 +3,22
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69							
Vaiko išlaikymo išmoka (iš fondo)	230		82,8 +147,2			82,8 +147,2		82,8 +147,2
Minimalūs alimentai	234,57	234,57			234,57		234,57	
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	92,53	228,57	0	0
SUMA mėn.:		625,07	620,5	390,5	458,2	589,67	641,67	637,1
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-132,83	-137,4	-367,4	-299,7	-168,23	-116,23	-120,8

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai. Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

6.3.2 priedas. II alternatyva: perskaičiuotos hipotetinių šeimų kas mėnesinės pajamos pagal II alternatyvos rekomendacijas 2024 m.

		13. Gimus vaikui + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	16. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	18. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ir studijuoja + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)
MMA	549,65			
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4		
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276			276
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui (kiekvienam)	184			
Išmoka vaikui (vaiko pinigai)	80,5	80,5	80,5	80,5
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę augina 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs augina 1–2 vaikus)	47,38	47,38	47,38 +3,22	47,38 +3,22
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69			
Vaiko išlaikymo išmoka (iš fondo)	230	82,8 +147,2	82,8 +147,2	82,8 +147,2
Minimalūs alimentai	234,57			
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	228,57	0
SUMA mėn.:		617,28	586,45	633,88
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		757,9	757,9	757,9
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-140,62	-171,45	-124,02

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai. Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

6.3.3 priedas. III alternatyva: perskaičiuotos hipotetinių šeimų kas mėnesinės pajamos pagal III alternatyvos rekomendacijas 2024 m.

		1.Gimus vaikui (2 suaugę + 1 vaikas)	2. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja (2 suaugę + 1 vaikas)	3.Gimus vaikui + karo tarnyba (2 suaugę + 1 vaikas)	4.Gimus vaikui (2 suaugę + 2 vaikai)	5.Gimus vaikui (2 suaugę + 3 vaikai)	6.Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką (2 suaugę + 1 vaikas)	7.Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką (2 suaugę + 2 vaikai)	8. Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką (2 suaugę + 3 vaikai)	9. Gimus dvyniams, kai vienas iš partnerių neturi teisės į išmoką, o kitas gauna draudiminę išmoką (2 suaugę + 2 vaikai)	10. Gimus dvyniams, abiem partneriams neturint teisės į išmoką, (2 suaugę + 2 vaikai)	11. Gimus dvyniams, kai abu partneriniai mokosi ar studijuoja (2 suaugę + 2 vaikai)
MMA	549,65	549,65	549,65		549,65	549,65	549,65	549,65	549,65			
Išmoka šauktiniui	290-400			400								
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4		259,4	259,4	259,4				259,4		
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276		276									276
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui (kiekvienam)	184									184	184	184
Išmoka vaikui (vaiko pinigai)	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5x 2	80,5x 3	80,5	80,5x 2	80,5x 3	80,5x 2	80,5x 2	80,5x 2
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę augina 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs augina 1–2 vaikus)	47,38	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02	(47,38 +6,02) x 2	(47,38 +6,02) x 3	47,38 +6,02	(47,38 +6,02) x 2	(47,38 +6,02) x 3	(47,38 +6,02) x 2	(47,38 +6,02) x 2	(47,38 +6,02) x 2
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69			69 + 11,5								
Minimalūs alimentai	226											
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	0	131,48	63,15	193,51	339	167,81	381,81	0
SUMA mėn.:		942,95	959,55	873,8	1076,85	1342,23	746,7	1010,96	1290,35	879,01	833,61	1003,8
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		1049,4	1049,4	1049,4	1224,3	1399,2	1049,4	1084	1399,2	1224,3	1224,3	1224,3
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-106,45	-89,85	-175,6	-147,45	-56,97	-302,7	-73,04	-108,85	-345,29	-390,69	-220,5

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai. Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienkartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio.

6.3.3 priedo tęsinys

		12.Gimus vaikui + mokami alimentai (1 suaugęs + 1 vaikas)	13.Gimus vaikui + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	14.Gimus vaikui, kai nenustatyta tėvystė (1 suaugęs + 1 vaikas)	15.Gimus vaikui, kai asmuo neturi teisės į išmoką + mokami alimentai (1 suaugęs + 1 vaikas)	16.Gimus, kai asmuo vaikui neturi teisės į išmoką + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs + 1 vaikas)	17. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + mokami alimentai (1 suaugęs+ 1 vaikas)	18. Gimus vaikui, kai asmuo mokosi ar studijuoja + moka vaiko išlaikymo fondas (1 suaugęs+ 1 vaikas)
MMA	549,65							
Minimali vaiko priežiūros išmoka	259,4	259,4	259,4	259,4				
Išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai	276						276	276
Išmoka gimus vienu metu daugiau kaip vienam vaikui (kiekvienam)	184							
Išmoka vaikui (vaiko pinigai)	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5	80,5
Papildomai skiriama išmoka vaikui (294 EUR/ asm. neįskaičiuojami vaiko pinigai, darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos dalis 25 proc. – kai du suaugę augina 1–2 vaikus. 35 proc. – kai vienas suaugęs augina 1–2 vaikus)	47,38	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02	47,38 +6,02
Išmoka privalomosios pradinės karo tarnybos kario vaikui	69							
Vaiko išlaikymo išmoka (iš fondo)	82,8		82,8 +147,2			82,8 +147,2		82,8 +147,2
Minimalūs alimentai	234,57	234,57			234,57		234,57	
Socialinė pašalpa (161,7 EUR/ asm. neįskaitoma išmoka vaikui; dalis darbo pajamų, nedarbo socialinio draudimo išmokos)		0	0	0	92,53	228,57	0	0
SUMA mėn.:		627,87	623,3	393,3	461	592,47	644,47	639,9
Skurdo rizikos riba tokiam namų ūkiui		757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9	757,9
Nukrypimas nuo skurdo (+/-)		-130,03	-134,6	-364,6	-296,9	-165,43	-113,43	-118

* Pastaba: Žymima, kokios kilmės pajamos konkrečioje situacijoje gaunamos. Kai kurios išmokos dauginamos (x 2; x 3), kai šeimoje yra atitinkamai 2 arba 3 vaikai. Preliminarus socialinės pašalpos dydis apskaičiuojamas remiantis skaičiuokle [SPIS](#). Vienartinės išmokos nėra įtraukiamos į bendras šeimos pajamas dėl vienkartinio pobūdžio

6.4.Rekomendacijos bedarbių apsaugos srityje

1. Rekomendacijos alternatyvos:

- a) ilginama maksimali išmokų trukmė iki 12 mėn., draudimo stažo reikalavimas nekeičiamas;
- b) draudimo stažo reikalavimas trumpinamas iki 9 mėn., maksimali išmokų trukmė nekeičiama;
- c) draudimo stažo reikalavimas trumpinamas iki 9 mėn., o išmokos mokėjimo trukmė ilginama iki 12 mėn.

Rekomendacija yra vertinama esant įprastoms ir ypatingoms ekonominėms sąlygoms (YES), kai tik laikinai sumažinami reikalavimai stažui iki 9 mėnesių (vietoje 12 mėn.), o išmokų mokėjimo trukmė prailginama 3 mėnesiais (iki 12 mėn.).

Rekomendacijų grupė, kurios neturi tiesioginio poveikio minimalioms pajamoms, nereikalauja išteklių išmokoms, bet gali palankiai veikti minimalias pajamas netiesiogiai:

Naudojantis VSDF duomenimis, vertinti NSDI elastingumą nedarbui, kad būtų geriau pažįstama apdraustųjų elgsena ir būtų galima taikliau parinkti minimalių pajamų ir paskatų dirbti balansą;

Vykdyti įsidarbinusių buvusių bedarbių monitoringą, vertinant ne tik darbo faktą po tam tikro laikotarpio, tačiau įtraukiant ir jo psichologinės savijautos darbo vietoje stebėseną;

Asmeniui netekus darbo VSDF Valdybai išsiųsti jam standartinį pranešimą su informacija apie galimybę gauti NSDI.

Rekomenduojamų priemonių poveikio skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui vertinimas

Pirma, simuliuojamas rekomendacijos poveikis, jeigu būtų lengvinančios aplinkybės gauti NSDI ypatingomis ekonominėmis sąlygomis (YES). Rekomenduojama ilginti NSDI išmokų mokėjimo trukmę ir mažinti įmokų reikalavimus.

Rekomendacijos alternatyvos:

- a) trimis mėn. ilginama maksimali išmokų trukmė,
- b) 3 mėn. trumpinamas stažo reikalavimas,
- c) stažo reikalavimas trumpinamas, o išmokos trukmė ilginama (žr. lentelę 6.4.1).

6.4.1 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijos variantas

	Esama situacija (2024 m.)	Rekomendacija 4-1 a	Rekomendacija 4-1 b	Rekomendacija 4-1 c
Stažo reikalavimas ⁷⁹	12	12	9	9
Maksimali išmokos trukmė ⁸⁰	9	12	9	12

Vertinimai atliekami su administraciniais duomenimis (kur pateikta informacija apie darbuotojo stažą ir bedarbystės trukmę) ir su PGS duomenimis (kur ši informacija mažiau patikima, bet yra informacijos apie kitas namų ūkio, kur gyvena bedarbis, pajamas). Administraciniai duomenys tinkamesni skaičiuoti gavėjų skaičių ir išlaidais, o PGS – poveikį skurdui ir pajamų nelygybei.

Remiantis administraciniais duomenimis, dėl rekomendacijų gerokai išauga bedarbių, gaunančių NSDI, skaičius, o NSDI išlaidų patiriama kiek mažiau. Pavyzdžiui, 2020 m. iš viso buvo virš 195 tūkst. bedarbių, iš kurių apie 39 proc. galėjo gauti NSDI (žr. lentelę 6.4.2).

Tuo tarpu remiantis:

rekomendacija 4-1 a, NSDI būtų galėję gauti 47 proc. bedarbių,

⁷⁹ Pakeistas \$UB_QperMin

⁸⁰ Pakeistas \$UB_Duration ir politikoje „bunct_It“ pakeista funkcija šalia „adjust with the number of months in receipt as replacement ratio varies and usually received for less than 12 months“.

rekomendacija 4-1 b – 43 proc. bedarbių,
rekomendacija 4-2 c – net 52 proc. bedarbių, o tai būtų net kiek didesnė dalis nei 2019 m., kai bedarbių buvo mažiau.

Taigi, lyginant esamą situaciją su rekomendacija 4-1 c, NSDI gaunančių bedarbių skaičius išaugtų trečdaliu. Tuo tarpu NSD išlaidų padidėtų daugiau nei ketvirtadaliu. Taip yra todėl, kad trumpesnį stažą paprastai turi mažiau uždirbantys asmenys (pvz., neseniai baigę studijas), o bedarbystės trukmės ilginimas taip pat aktualesnis tiems, kurie paprastai uždirba mažiau (daugiau uždirbantys asmenys dažniau turi daugiau galimybių greičiau susirasti naują darbą).

Išlaidų suma labiausiai priklauso nuo to, ar sąlygos būtų lengvinamos tik esant YES, ar ir ne YES sąlygomis. Jei lengvinančios aplinkybės būtų taikomos tik YES sąlygomis, pvz., 2020 m., tada rekomendacijos 4-1 c atveju NSD išlaidos padidėtų nuo 32 mln. EUR per mėnesį iki 41 mln. EUR. Jei rekomendacijos būtų taikomos ne YES metais, o pvz., 2019 m., rekomendacijos 4-1 c atveju vietoje 22 mln. EUR išlaidų susidarytų 27 mln. EUR išlaidų.

6.4.2 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijos variantai vertinant 2018-2021 bedarbių skaičių ir darant prielaidą, kad MMA dydis 2024 m. bus 882 EUR

Metai	Bedarbių skaičius	NSDI gavėjų dalis (proc.)				Išlaidos išmokoms per mėn. (mln. EUR)			
		Esama situacija	4-1 a	4-1 b	4-1 c	Esama situacija	4-1 a	4-1 b	4-1 c
2018	120 991	45	52	49	56	20	23	22	24
2019	112 751	50	56	54	62	22	25	24	27
2020	195 129	39	47	43	52	32	38	35	41
2021	125 590	43	49	47	53	26	29	28	31

Šaltinis: SODRA ir autorių skaičiavimai.

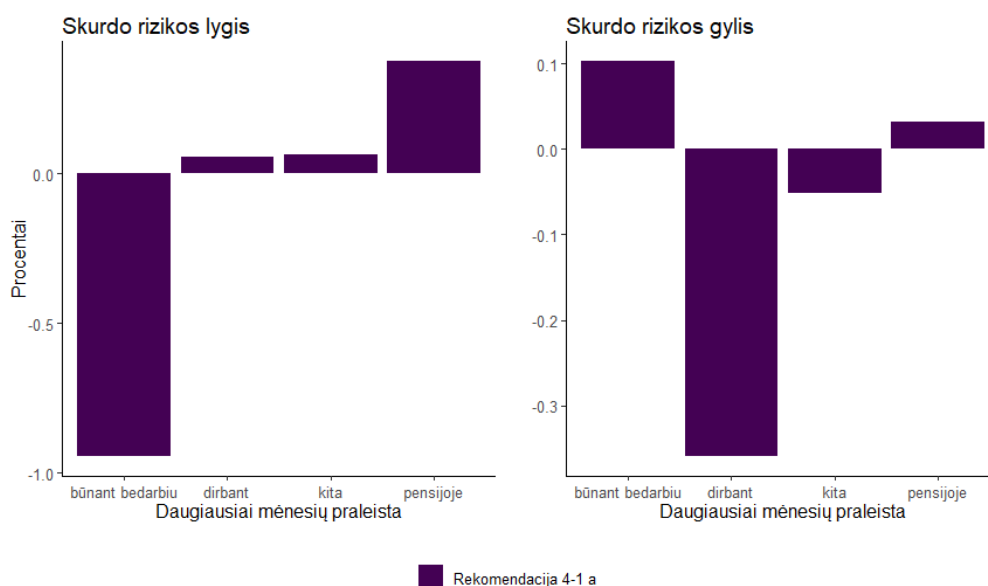
Pastaba: bedarbių skaičius gruodžio 31 d. apima tik gavusius darbo užmokestį (ne savarankiškai dirbančius) bedarbius. Vertinant esamą situaciją daroma prielaida, kad visais metais buvo aktualus tik gyventojų skaičius, 2021 m. galioję NSDI nustatymo koeficientai (pvz., pirmo nedarbo mėn. NSDI buvo lygi 23.27% * 882 + 38.79% * vidutinis atlyginimas).

Tolimesnei analizei naudotas EUROMOD, kuris remiasi PGS apklausos duomenimis. Šioje apklausoje nėra informacijos apie sumokėtų įmokų skaičių ir nėra žinoma, ar asmuo buvo bedarbis 12 ar daugiau mėnesių (iki 12 mėn. yra tiksliai žinoma, kiek laiko asmuo buvo bedarbis). Daroma prielaida, kad stažą galima įvertinti remiantis praėjusiais metais iš dirbtu laiku. Taip pat, kad tik tie, kurie gavo išmokų iki 9 mėn., gali tikėtis išmokų ir už papildomus tris mėnesius. Be to, jie labai priklauso nuo nedarbo lygio, kuris PGS apklausos metu (2020 m.) buvo apie 10 proc., todėl situacija buvo modeliuojama remiantis būtent tokiais nedarbo lygiais.

6.4.3 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
0,08	0,06	-0,02	11,19	0,00	0,08

Ši rekomendacija neturėtų poveikio skurdui arba jį šiek tiek padidintų. Taip nutiktų todėl kad, nors skurdas tarp bedarbių sumažėtų, skurdas tarp kitų grupių padidėtų (žr. 6.4.1 pav.) padidėjus skurdo rizikos ribai. Tačiau, kadangi šios priemonės tikslas yra padėti būtent bedarbiams YES metu, tai nebūtinai sukeltų problemų, ypač, jei kitų grupių padėtis pagerėtų dėl kitų rekomendacijų (pvz., didesnių pensijų ar gaunamos pašalpos).

6.4.1 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijos skurdo rizikos lygių ir gylių skirtumai procentais pagal pagrindinę veiklą

Antra, vertinamas kitos rekomendacijos poveikis (su administraciniais ir su EUROMOD pritaikytais PGS duomenimis). Rekomenduojama didinti koeficientus, nustatančius NSDI dydį. Tam, kad rekomendacija būtų įgyvendinta, reikėtų ženkliai padidinti koeficientus. Tokiu atveju, MMA uždirbantis asmuo neturėtų susidurti su skurdu netekęs darbo pirmus tris mėnesius. Tačiau tokiu atveju labai sumažėja paskatos dirbti. Todėl taip pat siūloma alternatyva 4-2 b, kur NSDI didėja kiek mažiau. Rekomendacija 4-2 c yra tarpinis siūlymas, kur NSDI didėja nedaug, bet taip pat didinamas MMA, dėl kurio padidėja ir išmokų lygis. Vertinimo metu NSDI gavėjų skaičius nesikeičia.

6.4.4 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijos variantai

	Esama situacija	Rekomendacija 4-2 a	Rekomendacija 4-2 b	Rekomendacija 4-2 c
I-III mėnuo	38.79%	50	40	45
IV-VI mėnuo	31.03%	35	35	35
VII- IX mėnuo	23.27%	25	25	25
Pastovi dalis	23.27%	25	25	25
MMA	882	882	882	950

Dėl rekomendacijų išlaidos, skirtos finansuoti NSDI, išauga nuo 7 iki beveik 15 proc. Lentelės 6.4.4 antrame stulpelyje „Esama situacija (2024 m., mln. EUR)“ pavaizduota, kokios 2024 m. būtų mėnesinės išlaidos, skirtos finansuoti NSDI, jei MMA būtų 882, o bedarbių skaičius, bedarbystės trukmė ir sumokėtos VSD įmokos būtų tokios, kaip ankstesniais metais (2018, 2019, ... , 2021). Pavyzdžiui, jei bedarbių skaičius būtų toks pats, kaip ir 2021 m., išlaidos finansuoti NSDI sudarytų 26 mln. EUR per mėnesį. Kituose stulpeliuose pavaizduota, kiek procentų padidėtų išlaidos esant kitiems scenarijams (a, b, c). Iš jų visų c scenarijus dažniausiai yra brangiausias, nors santykinai padaugėjus trumpalaikių bedarbių, daugiausiai išlaidų reikalauja rekomendacija a.

6.4.5 lentelė. Rekomendacijų įgyvendinimo poveikiai išlaidoms

Metai	Esama situacija (2024 m., mln. EUR)	Rekomendacija 4-2 a (proc., palyginus su esama situacija)	Rekomendacija 4-2 b (proc., palyginus su esama situacija)	Rekomendacija 4-2 c (proc., palyginus su esama situacija)
2018	20,1	13,2	7,2	14,8

2019	22,2	13,7	7,1	14,7
2020	32,0	13,2	7,4	14,4
2021	26,0	14,6	7,2	14,5

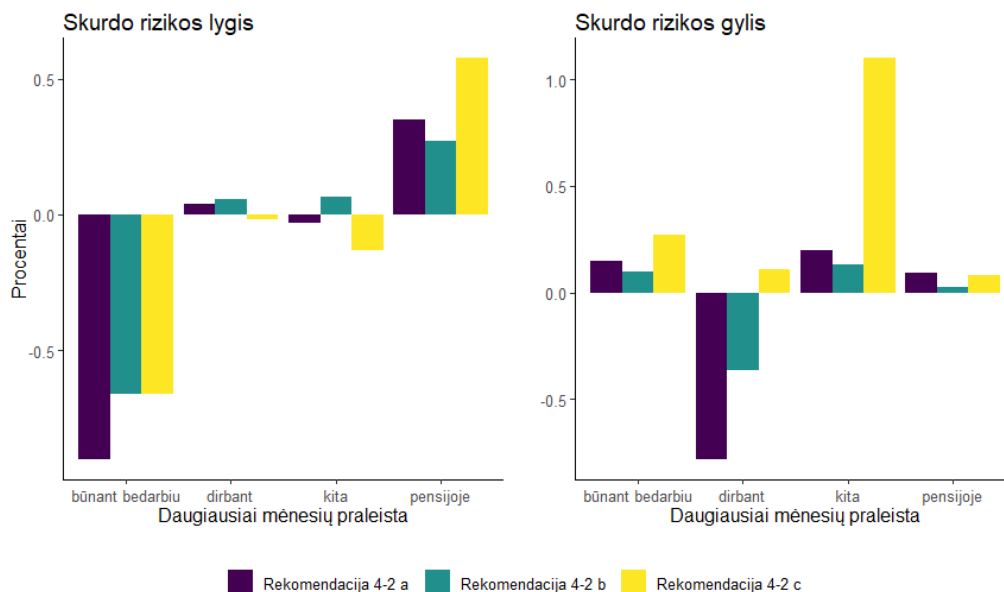
Šaltinis: SODRA ir autorių skaičiavimai.

Pastaba: bedarbių skaičius gruodžio 31 d. apima tik gavusius darbo užmokestį (ne savarankiškai dirbančius) bedarbius. Vertinant esamą situaciją daroma prielaida, kad visais metais buvo aktualus tik gyventojų skaičius, 2021 m. galioję NSDI nustatymo koeficientai (pvz., pirmo nedarbo mėn. NSDI buvo lygi 23.27% * 882 + 38.79% * vidutinis atlyginimas).

Remiantis EUROMOD skaičiavimais, trys rekomendacijos nežymiai padidintų skurdo rizikos lygį, pajamų nelygybę truputį sumažintų, o poveikis skurdo gyliui priklausytų nuo rekomendacijos (žr. lentelę 6.4.6). Nors sumažėtų bedarbių skurdo lygis (0,6-0,9 proc.), dėl išaugusios skurdo rizikos ribos padidėtų pensininkų skurdo lygis (žr. 6.4.2 pav.), tačiau skurdo gylys sumažėtų rekomendacijos 4-2 a ir b atvejais, ypač tose grupėse, kur asmenys NSDI gauna trumpai (didžiąją laiko dalį dirba).

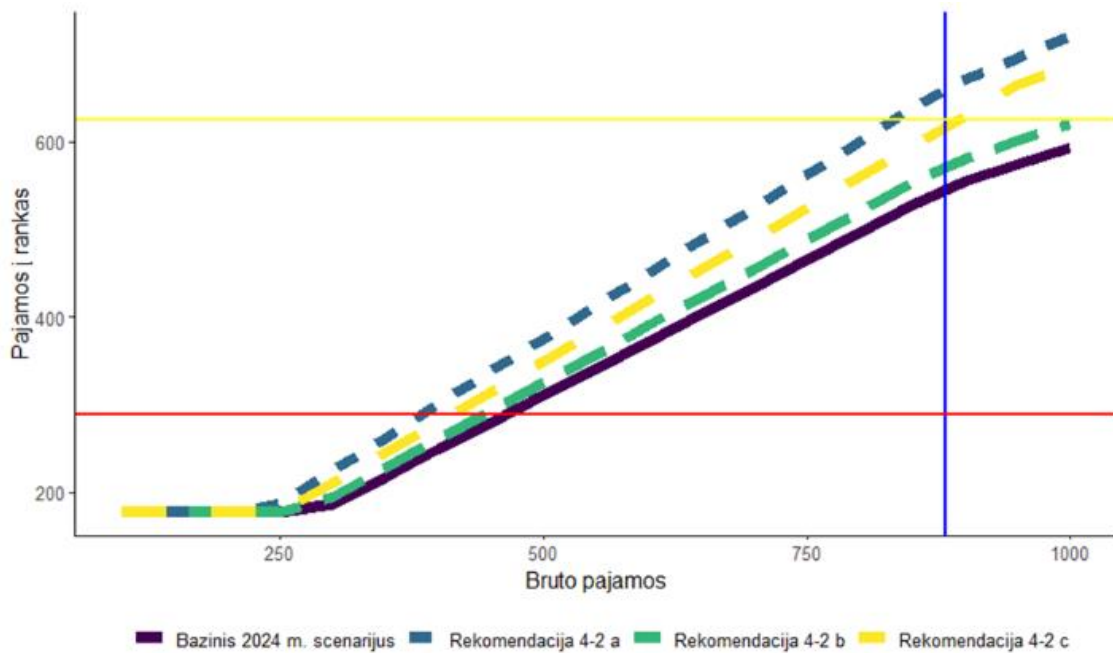
6.4.6 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

Rekomendacijos	Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
4-2 a	0,04	-0,31	-0,04	44,68	0,00	0,34
4-2 b	0,07	-0,23	-0,02	18,51	0,00	0,14
4-2 c	0,04	0,29	-0,05	35,68	-6,79	0,31

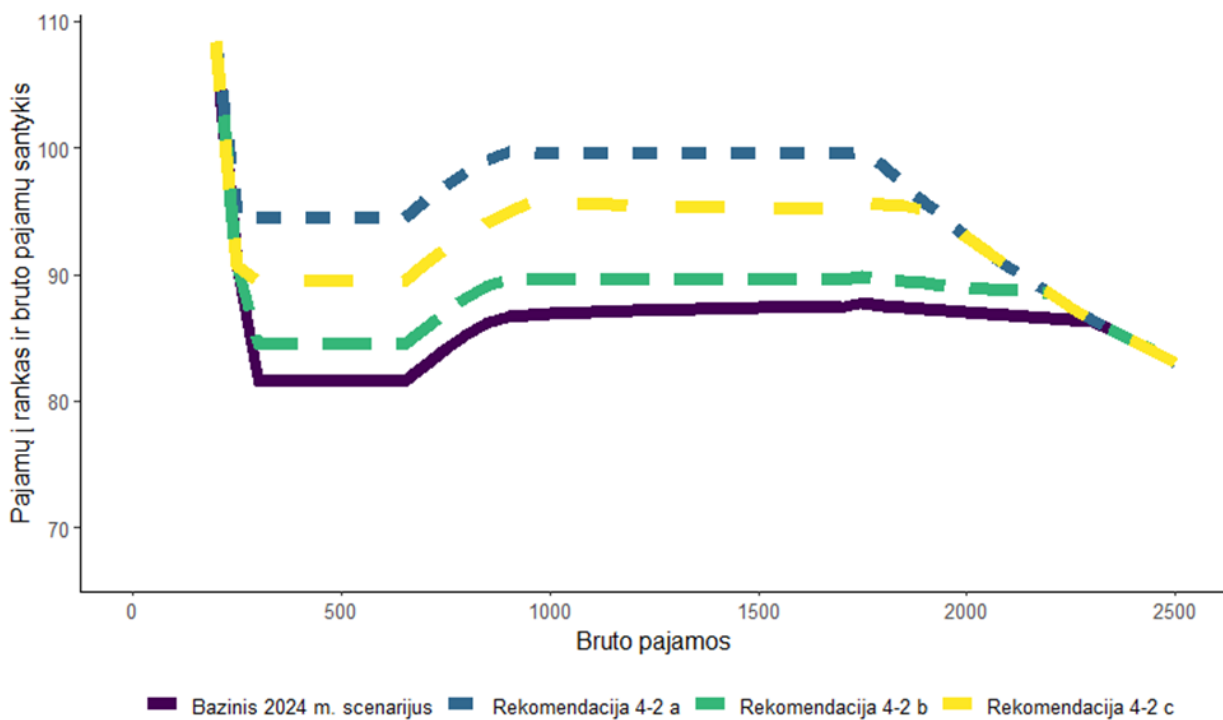
6.4.2 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijų skurdo rizikos lygių ir gylių skirtumai procentais pagal pagrindinę veiklą

Iš pateiktų rekomendacijų, tik 4-2 a ir c žmogui, kuris dirbo už MMA, padeda išvengti skurdo pirmus tris bedarbystės mėnesius. Tačiau 4-2 c ir ypač a variantai ganėtinai sumažina paskatas ieškotis darbo. 4-2 a varianto atveju asmeniui finansiškai neapsimokės dirbti iki tol, kol jis uždirbs beveik 2000 EUR (žr. pav. 6.4.4). Todėl, esant galimybei, rekomenduojama labiau didinti MMA, ne vien didinti išmokos dalį nuo MMA.

Pastaba: vertikali mėlyna linija žymi 2024 m. MMA, horizontali raudona linija – 2024 m. MVPD, horizontali geltona linija – 2024 m. skurdo rizikos ribą.

6.4.3 pav. Pajamos į rankas bedarbiui pirmus trys bedarbystės mėnesius priklausomai nuo buvusių bruto pajamų, EUR.

6.4.4 pav. Paskatos dirbti bedarbiui pirmus tris bedarbystės mėnesius (100 reiškia, kad bedarbis gautų tiek pat pajamų, kiek dirbantis), teorinis modelis

6.5. Rekomendacijos nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimo srityje

1 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD)⁸¹.

1.1. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir išplėsti nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų ratą.

1.1.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), kad pastarosios atitiktų minimalius vartojimo poreikius bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (šią nuostatą taikyti draudiminėms **motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti **110 proc. MVPD** ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 277,08 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (šis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

1.1.2. Nedraudiminės **Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** dydį susieti (procentaliai) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 103 proc. MVPD ($267 \times 1,03 = 275,01$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

1.1.3. Išplėsti **nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų ratą, suteikiant teisę į šią išmoką visiems asmenims, kurie negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos (analogiškai šiuo metu mokamai Vienkartinei išmokai nėščiai moteriai), tuo užtikrinant vienodas socialines garantijas visai šių asmenų grupei (ne tik besimokančiųjų tėvų).

1.2. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir neplėsti nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų rato (t.y. paliekama galioti esama tvarka)

1.2.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), kad pastarosios atitiktų minimalius vartojimo poreikius bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (**šią nuostatą taikyti draudiminėms motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 277,08 (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (šis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

⁸¹ Studijoje analizuojamas socialines išmokas skaičiuoti kaip atskaitos bazę naudojant MVPD, bet ne VRP, BSI, TKB ir ŠPB. Pastarieji dydžiai yra tik tarpiniai tarp konkrečios išmokos dydžio ir MVPD, pagal kurį tos išmokos indeksuojamos. Esant poreikiui galima „grindų“ skaičiavimui galima taikyti BSI.

1.2.2. Nedraudiminės ***Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai*** dydį susieti (procentaliai) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu MVPD, užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 103 proc. MVPD ($267 \times 1,03 = 275,01$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

2 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU).

2.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad šios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (**šią nuostatą taikyti draudiminėms motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650$)= 293,8 EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (šis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,165 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

2.2. Nedraudiminės ***Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai*** dydį susieti (procentaliai) su VDU, tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 15,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,155$)= 276 EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

3 alternatyva. Draudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU), nedraudiminių – su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD) arba BSI.

3.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad šios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (**šią nuostatą taikyti draudiminėms motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 VDU ($1780,50 \times 0,1650$)= 293,8 EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (šis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 16,50 VDU ($1780,50 \times 0,165 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

3.2. Nedraudiminės ***Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai*** dydį susieti (procentaliai) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 103 proc. MVPD ($267 \times 1,03 = 275,01$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

Papildomų lėšų poreikis rekomendacijų įgyvendinimo atveju

1 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD).

1.1. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir išplėsti nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų ratą.

1.1.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), kad pastarosios atitiktų minimalius vartojimo poreikius bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (šią nuostatą taikyti draudiminėms **motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti **110 proc. MVPD** ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 277,08 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines Vaiko priežiūros išmokas (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,7 EUR ($293,7 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: 9 221,7 EUR per mėnesį ($17,7 \times 521$) arba **110 660,4 EUR** per metus ($9221,7 \times 12$).

Šiuo laikotarpiu minimalias draudimines motinystės išmokas gavo **48 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,7 EUR ($293,7 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: 849,6 EUR per mėnesį ($17,7 \times 48$) arba **10 195,2 EUR** per metus ($849,6 \times 12$).

Per šį laikotarpį minimalias draudimines tėvystės išmokas gavo **4 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,7 EUR ($293,7 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: 70,8 EUR per mėnesį ($17,7 \times 4$) arba **849,6 EUR** per metus ($70,8 \times 12$).

Bendras lėšų poreikis per metus: **121 705,4 EUR** ($110 660,4 + 10 195,2 + 849,6$)

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (šis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines Vaiko priežiūros išmokas (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo**, dar **398 asmenys** gavo išmoką, neviršijančią ribos, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka, t.y. didesnę nei 276 EUR ir nedidesnę nei 292,56 EUR (*darome prielaidą, kad pirmuoju atveju išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR, antruoju atveju - 292,6*). Priėmus šį sprendimą, papildomų lėšų poreikis 6 proc. sveikatos draudimo įmokai apmokėti valstybės lėšomis sudarytų: $276 \times 521 \times 0,06 + 292,56 \times 398 \times 0,06 = 8627,76 + 6986,33 = 15614,09$ EUR per mėnesį arba **187 369,08 EUR** per metus.

1.1.2. Nedraudiminės **Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** dydį susieti (procentais) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 103 proc. MVPD ($267 \times 1,03 = 275,01$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

2021 m. duomenimis **Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičius sudarė 0,66 tūkst. asmenų, priėmus šį sprendimą išmokos dydis iš esmės nepasikeistų (276 EUR), todėl papildomų lėšų poreikio nebūtų. Tačiau šiuo atveju reikėtų labiau didinti draudiminių Vaiko priežiūros,

motinystės, tėvystės išmokų minimalų dydį/„grindis“, kad būtų užtikrintas draudiminės išmokos atotrūkis nuo nedraudiminės išmokos.

1.1.3. Išplėsti **nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų ratą, suteikiant teisę į šią išmoką visiems asmenims, kurie negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos (analogiškai šiuo metu mokamai Vienkartinei išmokai nėščiai moteriai), tuo užtikrinant vienodas socialines garantijas visai šių asmenų grupei (ne tik besimokančiųjų tėvų).

Vienartinė išmoka nėščiai moteriai skiriama visoms moterims, neturinčioms teisės gauti draudiminę motinystės išmoką, neatsižvelgiant į priežastį, kodėl ši teisė nebuvo įgyta. Darome prielaidą, kad įgyvendinus šį sprendimą, nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų skaičius atitiktų nedraudiminės Vienartinės išmokos nėščiai moteriai gavėjų skaičių (*abiem atvejais išmokos skiriamos tik tuo atveju, jeigu neįgyjama teisė į, atitinkamai, draudimines vaiko priežiūros ir motinystės išmokas, tačiau pirmuoju atveju ši teisė papildomai apribojama tik besimokančiais tėvais*).

2021 m. duomenimis **Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičius sudarė 0,66 tūkst. asmenų, o **Vienartinės išmokos nėščiai moteriai** gavėjų skaičius – 3,42 tūkst. asmenų. Išplėtus išmokos vaiko priežiūrai gavėjų ratą iki visų asmenų, negaunančių draudiminės išmokos, tokių asmenų skaičius padidėtų 2,76 tūkst. (3,42 tūkst. – 0,66 tūkst.), išmokos dydis šiuo metu sudaro 6 BSI arba 276 EUR, darome prielaidą, kad išmoka bus mokama 2 metus arba 24 mėnesius (iki vaikui sukaks 2 metai). Papildomų lėšų poreikis sudarytų: $2760 \times 276 = 761760$ EUR per mėnesį arba **18 282 240 EUR** per 2 metus arba **9 141 120 EUR** per metus).

1.2. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir neplėsti nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų rato (t.y. paliekama galioti esama tvarka).

Papildomų lėšų poreikis būtų analogiškas 1.1. siūlymo atveju (t.y. 1.1.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros, motinystės, tėvystės išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su MVPD ir 1.1.2. Nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai dydį susieti (procentais) su MVPD), tačiau atsakoma siūlymo 1.1.3. (t.y. išplėsti nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų ratą).

2 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU).

2.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad pastarosios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (**šią nuostatą taikyti draudiminėms motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias **draudimines Vaiko priežiūros išmokas** (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $9 \times 273,8$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 521$) arba **111 285,6 EUR** per metus ($9 \times 273,8 \times 12$).

Šiuo laikotarpiu minimalias **draudimines motinystės išmokas** gavo **48 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $854,4$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 48$) arba **10 252,8 EUR** per metus ($854,4 \times 12$).

Per šį laikotarpį minimalias **draudimines tėvystės išmokas** gavo **4 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $71,2$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 4$) arba **854,4 EUR** per metus ($71,2 \times 12$).

Bendras lėšų poreikis per metus: **122 392,8 EUR** (111 285,6 + 10 252,8+ 854,4).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (pastarasis dydis yra riba, kai nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia draudimine Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką)*, tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,165 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines Vaiko priežiūros išmokas (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo**, dar **398 asmenys** gavo išmoką, neviršijančią ribos, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** Vaiko priežiūros išmoka, t.y. didesnę nei 276 EUR ir nedidesnę nei 292,56 EUR (*darome prielaidą, kad pirmuoju atveju išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR, antruoju atveju - 292,6*). Priėmus šį sprendimą, papildomų lėšų poreikis 6 proc. sveikatos draudimo įmokai apmokėti valstybės lėšomis sudarytų: $276 \times 521 \times 0,06 + 292,56 \times 398 \times 0,06 = 8627,76 + 6986,33 = 15614,09$ EUR per mėnesį arba **187 369,08 EUR** per metus.

2.2. Nedraudiminės **išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** dydį susieti (procentaliai) su VDU, tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 15,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,155 = 276$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

2021 m. duomenimis **išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičius sudarė 0,66 tūkst. asmenų, priėmus šį sprendimą išmokos dydis išliktų toks pat, koks taikomas šiuo metu, t.y. 276 EUR, todėl papildomų lėšų šis sprendimas nereikalautų. Tačiau šiuo atveju reikėtų labiau didinti draudiminių Vaiko priežiūros, motinystės, tėvystės išmokų minimalų dydį/„grindis“, kad būtų užtikrintas draudiminės išmokos atotrūkis nuo nedraudiminės išmokos.

3 alternatyva. Draudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU), nedraudiminių – su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD).

3.1. Didinti draudiminės Vaiko priežiūros išmokos minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad pastarosios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos (**šių nuostatą taikyti draudiminėms motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų „grindims“**), pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias **draudimines Vaiko priežiūros išmokas** (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $9 \times 273,8$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 521$) arba **111 285,6 EUR** per metus ($9 \times 273,8 \times 12$).

Šiuo laikotarpiu minimalias **draudimines motinystės išmokas** gavo **48 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $854,4$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 48$) arba **10 252,8 EUR** per metus ($854,4 \times 12$).

Per šį laikotarpį minimalias **draudimines tėvystės išmokas** gavo **4 asmenys** (*darome prielaidą, kad išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR*). Padidinus minimalų dydį/„grindis“ iki 16,50 proc. VDU ($1780,50 \times 0,1650 = 293,8$ EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, išmoka šiems asmenims vidutiniškai padidėtų 17,8 EUR ($293,8 - 276$), iš viso papildomai reikėtų lėšų: $71,2$ EUR per mėnesį ($17,8 \times 4$) arba **854,4 EUR** per metus ($71,2 \times 12$).

Bendras lėšų poreikis per metus: **122 392,8 EUR** (111 285,6 + 10 252,8+ 854,4).

Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas **asmenims**, gaunantiems draudiminę Vaiko priežiūros išmoką, *ne didesnę nei 292,56 EUR (pastarasis dydis yra riba, kai*

nedraudiminė išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** Vaiko priežiūros išmoka atskaičius iš pastarosios 6 proc. sveikatos draudimo įmoką), tuo užtikrinant draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., asmenims, kurių gaunamos draudiminės išmokos dydis neviršija 16,50 proc. VDU (1780,50 x 0,165 = 293,8 EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, sveikatos draudimo įmokos padengiamos iš Valstybės biudžeto lėšų.

2022 m. rugpjūčio mėn. duomenimis minimalias draudimines Vaiko priežiūros išmokas (6 BSI arba nuo 234 EUR iki 276 EUR, priklausomai nuo šios išmokos paskyrimo mėnesio) gavo **521 asmuo**, dar **398 asmenys** gavo išmoką, neviršijančią ribos, kai **nedraudiminė** išmoka besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai susilygina su minimalia **draudimine** Vaiko priežiūros išmoka, t.y. didesnę nei 276 EUR ir nedidesnę nei 292,56 EUR (*darome prielaidą, kad pirmuoju atveju išmoka vidutiniškai lygi 276 EUR, antruoju atveju - 292,6*). Priėmus šį sprendimą, papildomų lėšų poreikis 6 proc. sveikatos draudimo įmokai apmokėti valstybės lėšomis sudarytų: $276 \times 521 \times 0,06 + 292,56 \times 398 \times 0,06 = 8627,76 + 6986,33 = 15614,09$ EUR per mėnesį arba **187 369,08 EUR** per metus.

3.2. Nedraudiminės **išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** dydį susieti (procentaliai) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI), pvz., 103 proc. MVPD ($267 \times 1,03 = 275,01$ EUR 2022 m. (vietoje 6 BSI / 276 EUR).

2021 m. duomenimis **išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai** gavėjų skaičius sudarė 0,66 tūkst. asmenų, priėmus šį sprendimą išmokos dydis iš esmės nepasikeistų (276 EUR), todėl papildomų lėšų poreikio nebūtų. Tačiau šiuo atveju reikėtų labiau didinti draudiminių Vaiko priežiūros, motinystės, tėvystės išmokų minimalų dydį/„grindis“, kad būtų užtikrintas draudiminės išmokos atotrūkis nuo nedraudiminės išmokos.

Rekomendacijų nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimo srityje alternatyvos pateiktos 6.5.1 lentelėje.

6.5.1 lentelė. Rekomendacijos nedraudiminių ir draudiminių išmokų derinimo srityje ir papildomų lėšų poreikis, reikalingas rekomendacijoms įgyvendinti

Rekomendacija	Lėšų poreikis įgyvendinimui, tūkst. EUR*
1 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD).	
1.1. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir išplėsti nedraudiminės Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų ratą.	
1.1.1. Didinti draudiminių motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), kad šios atitiktų minimalius vartojimo poreikius bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 110 proc. MVPD ($267 \times 1,1 = 293,7$ EUR 2022 m.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 277,08 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).	121,7
Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas asmenims , gaunantiems draudimines motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokas, <i>ne didesnes nei 292,56 EUR</i> , tuo užtikrinant draudiminių išmokų atotrūkį nuo nedraudiminių išmokų.	187,4
1.1.2. Nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai dydį susieti (procentais) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę	(papildomų lėšų sprendimas nereikalautų)

šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI).	
1.1.3. Išplėsti nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų ratą, suteikiant teisę į šią išmoką visiems asmenims, kurie negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos (analogiškai šiuo metu mokamai Vienkartinėi išmokai nėščiai moteriai), tuo užtikrinat vienodas socialines garantijas visai šių asmenų grupei (ne tik besimokančiųjų tėvų).	18 282,2 per 2 metus arba 9 141,1 per metus
1.2. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su MVPD ir neplėsti nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų rato (t.y. paliekama galioti esama tvarka)	
1.2.1. Didinti draudiminių motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), kad pastarosios atitiktų minimalius vartojimo poreikius bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 110 proc. MVPD (267 x 1,1 = 293,7 EUR 2022 m.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 277,08 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).	121,7
Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas asmenims , gaunantiems draudimines motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokas, <i>ne didesnes nei 292,56 EUR</i> , tuo užtikrinant draudiminių išmokų atotrūkį nuo nedraudiminių išmokų.	187,4
1.2.2. Nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai dydį susieti (procentais) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI).	(papildomų lėšų šis sprendimas nereikalautų)
Viso I alternatyva:	121,7 – 9328,5
2 alternatyva. Draudiminių ir nedraudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU).	
2.1. Didinti draudiminių motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad šios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 proc. VDU (1780,50 x 0,1650)= 293,8 EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).	122,4
Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas asmenims , gaunantiems draudimines motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokas, <i>ne didesnes nei 292,56 EUR</i> , tuo užtikrinant draudiminių išmokų atotrūkį nuo nedraudiminių išmokų.	187,4
2.2. Nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai dydį susieti (procentais) su VDU.	(papildomų lėšų šis sprendimas nereikalautų)
Viso II alternatyva:	122,4 – 187,4
3 alternatyva. Draudiminių išmokų minimalų dydį/„grindis“ susieti su vidutinio darbo užmokesčio dydžiu (VDU), nedraudiminių – su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD).	
3.1. Didinti draudiminių motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų minimalų dydį/„grindis“ ir susieti jas su VDU „BRUTO“, kad šios išlaikytų perkamąją galią bei užtikrintų draudiminės išmokos atotrūkį nuo nedraudiminės išmokos, pvz., šių išmokų „grindis“ nustatyti 16,50 proc. VDU (1780,50 x 0,1650)= 293,8 EUR 2022 m. II ketv.) „BRUTO“, tuomet išmokų „grindys“ „NETO“ būtų 276,2 EUR (atskaičius 6 proc. sveikatos draudimo įmoką).	122,4
Alternatyva: kompensuoti/padengti iš Valstybės biudžeto lėšų sveikatos draudimo įmokas asmenims , gaunantiems draudimines motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokas, <i>ne</i>	187,4

<i>didesnes nei 292,56 EUR, tuo užtikrinant draudiminių išmokų atotrūkį nuo nedraudiminių išmokų.</i>	
3.2. Nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai dydį susieti (procentais) su minimalių vartojimo poreikių dydžiu (MVPD), tuo užtikrinant aiškesnę šios išmokos apskaičiavimo ir indeksavimo tvarką, pagrįstą objektyviais skaičiavimais, atitinkančiais minimalius vartojimo poreikius (skirtingai nei šiuo metu taikomas BSI).	(papildomų lėšų šis sprendimas nereikalauja)
Viso III alternatyva:	122,4 – 187,4

*Lėšų poreikis apskaičiuotas remiantis 2022m. duomenimis. Jį reikės perskaičiuoti rekomendacijų įgyvendinimo metams.

6.5.2. Rekomenduojamų priemonių poveikio skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui vertinimas

Modeliuojama pirmą alternatyvą, pagal kurią draudiminių išmokų minimalūs dydžiai susieti su VDU, o nedraudiminių su MVPD (6.5.2 lentelė).

6.5.2 lentelė. Esama situacija ir rekomendacijų variantai

Rekomendacija	Esama situacija (2024 m.)	Rekomendacija 5 a	Rekomendacija 4 b
Motinstės, tėvystės, vaiko priežiūros išmokų grindys ⁸²	6 BSI	0.17 ⁸³ praeito ketvirčio VDU	0.17 praeito ketvirčio VDU
Išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai ⁸⁴	6 BSI	MVPD	MVPD
Nedraudiminės išmokos gavėjai ⁸⁵	Vaiko motina (arba vienišas tėvas), kuri studijuoja ir negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos	Vaiko motina (arba vienišas tėvas), kuri negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos	

6.5.3 lentelė. Rekomendacijos įgyvendinimo poveikiai 2024 m.

Rekomendacijos	Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
5 a	-0,44	-0,20	-0,18	99,16	0,13	0,75
5 b	0,00	0,00	0,00	1,93	0,13	0,01

Rekomendacijos a įgyvendinimas ženkliai paveiktų skurdo lygį (0,44 proc. p.) ir gylį (0,20 proc. p.), bei nemenkai sumažintų pajamų nelygybę (0,18 proc. p.), nes paliestų mažiausiai uždribančius asmenis, susilaukusius vaikų. Ypatingai sumažėtų daugiavaikių šeimų skurdas (šeimų su trimis ir daugiau vaikų skurdo lygis sumažėtų daugiau nei 6 proc. p.), o skurdo gylis – namų ūkiuose su vienu vaiku (žr. 6.5.1 pav.). Remiantis EUROMOD, ši priemonė kainuotų nemažai – beveik 100 mln. EUR⁸⁶. Beveik visas poveikis būtų

⁸² Politikose „bmaprct_lt“, „bmact_lt“ ir „bplct_lt“ pakeisti parametrai lowlim, pakeistos konstantos „\$MB_lowlim“ ir „\$PB_lowlim“

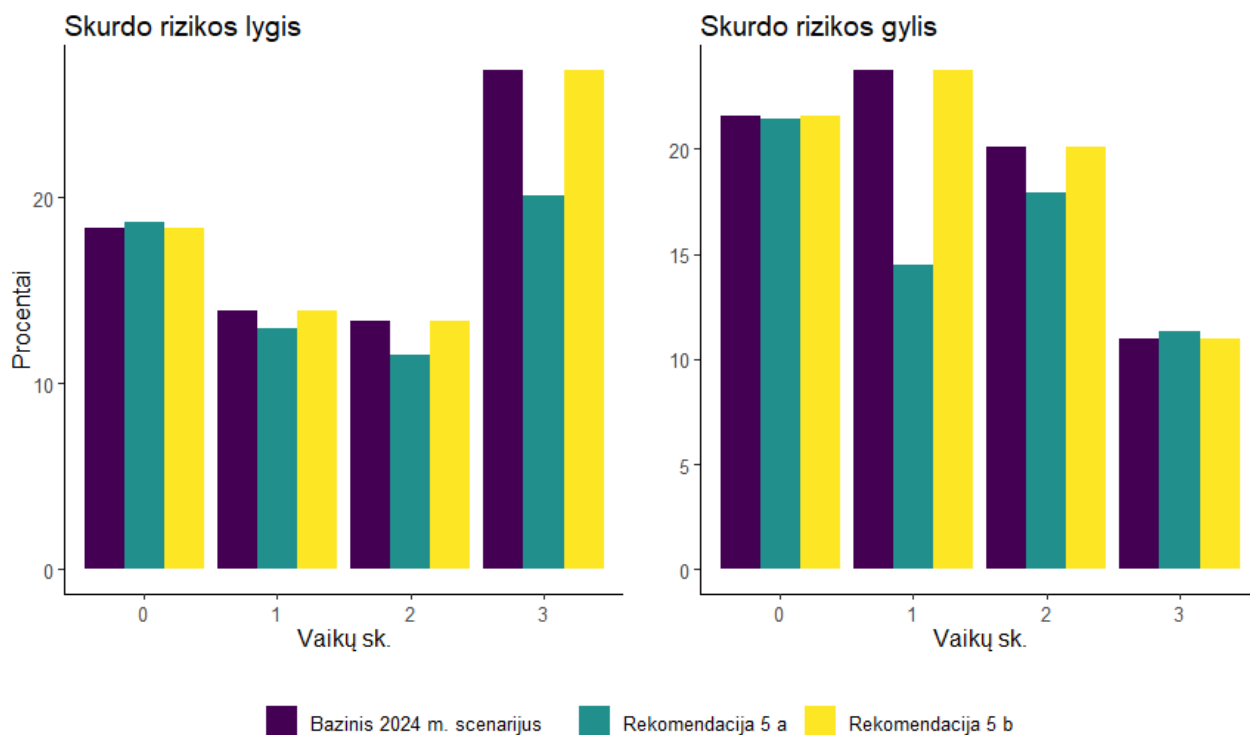
⁸³ $1,1 \cdot \frac{MVPD}{\text{praeito ketvirčio VDU}} = 1,1 \cdot \frac{289}{1892} = 0,1680 \approx 0,17$

⁸⁴ Politikoje „bmaed_lt“ pakeista konstanta „\$SCB_rate“

⁸⁵ Pakeistas „bmaed“ politikos funkcijos „Bencalc“ parametras „Comp_cond“.

⁸⁶ Lentelėje 6.5.1 nurodoma, kad išplėsto nedraudiminės išmokos gavėjų rato papildomai metams reikia apie 9,141 mln. eurų, todėl ši suma ir poveikis nelygybei bei skurdui, tikėtina, yra pervertinimas.

juntamas dėl išplėsto nedraudiminės išmokos besimokančio ar studijuojančio asmens vaiko priežiūrai gavėjų rato. Be šios priemonės poveikis būtų itin nežymus, o išlaidos sudarytų tik apie 2 mln. EUR. *Lentelėje 6.5.1* matyti, kad dėl išplėsto nedraudiminės išmokos gavėjų rato papildomai per metus reikia apie 9,141 mln. eurų, todėl ši suma ir jo poveikis nelygybei bei skurdiui, tikėtina, yra pervertinimas. Pervertinimo priežastis – imtyje per dažnai atsiranda vaiko motinų (arba vienišų tėvų), kurios negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos.

6.5.1 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijos skurdo rizikos lygiai ir gyiliai procentais pagal vaikų skaičių

Pervertinimo priežastis – imtyje per dažnai atsiranda vaiko motinų (arba vienišų tėvų), kurios negauna draudiminės vaiko priežiūros išmokos.

6.6. Bendras rekomendacijų, vertintų 6.1 – 6.5 skyriuose, poveikis

Į šį scenarijų įtraukiamos visos ankščiau simuluotos rekomendacijos vienu metu. Atskirų rekomendacijų poveikių suma nebūtinai bus lygi jų bendram poveikiui. Bendram poveikiui buvo parinkti šie variantai:

- Rekomendacija 1 c (papildoma išmoka vaikui integruota į socialinę pašalpą, nėra reikalavimo dirbti minimalų laiką)
- Rekomendacija 2 a (VSD ir ŠPB didinamos iki MVPD)
- Rekomendacija 3 a (didinamos išmokos vaikams)
- Rekomendacija 4-1 a (3 mėn. trumpinamas stažo reikalavimas nedarbo išmokai, YES metai)
- Rekomendacija 4-2 b (3 mėn. trumpinamas stažo reikalavimas nedarbo išmokai, įprasti metai)
- Rekomendacija 5 a (draudiminės vaiko priežiūros išmokos išplėtimas)

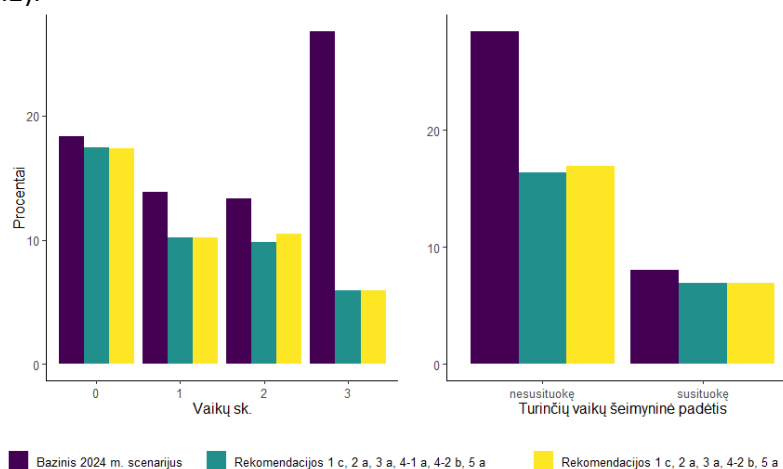
Išsamiau apie kiekvienos rekomendacijos turinį ir jos poveikį žr. 6.1 – 6.5 skyriuose. Rekomendacijų kombinacija ženkliai sumažintų skurdo rizikos lygį (2,3 proc. p.), skurdo gylį (2,8 proc.) ir pajamų nelygbę (1 proc. p.), tačiau tai kainuotų virš 548 mln. EUR (6.6.1 lentelė). Įtraukus lengvatines sąlygas bedarbiams, kitų grupių rodikliai kiek pablogėtų dėl šiek tiek padidinto skurdo rizikos gylio (trečia 6.6.1 lentelės eilutė).

6.6.1 lentelė. Rekomendacijų įgyvendinimo bendras poveikis 2024 m.

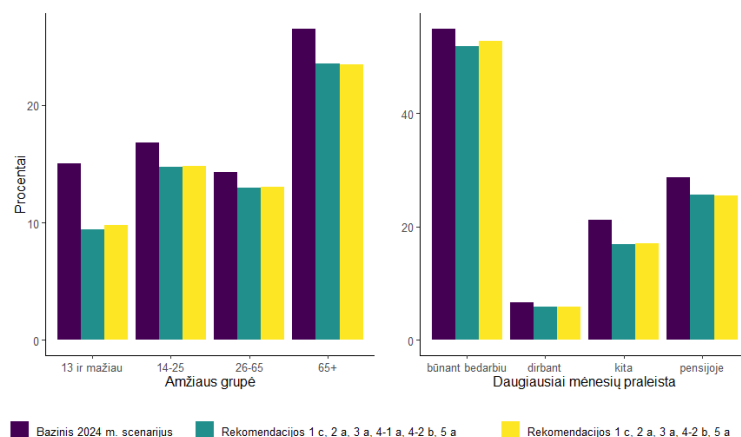
Rekomendacijos	Skurdo rizikos lygiui (proc. p.)	Skurdo rizikos gyliui (proc. p.)	Pajamų nelygybei (proc. p.)	Valstybės išlaidoms (mln. EUR)	Valstybės pajamoms (mln. EUR)	Valstybės išlaidų ir pajamų santykiui (proc. p.)
1 c, 2 a, 3 a, 4-2 b, 5 a	-2,3	-2,8	-1,0	548,5	1,2	4,2
1 c, 2 a, 3 a, 4-1 a, 4-2 b, 5 a	-2,3	-2,7	-1,0	558,9	1,2	4,2

Poveikį skurdo lygiui pajamų įvairios grupės asmenų, o labiausiai – namų ūkiai su trimis ir daugiau vaikų. **Vieniųjų asmenų su vaikais (kurie deklaruoja, kad yra ne(be)situokę ir gyvena namų ūkyje su vaikais) skurdo lygis taip pat sumažėtų beveik per pusę (pav. 6.6.1).** Kitą vertus, tai reikštų, kad namų ūkiai be vaikų dažniau susidurtų su skurdu, nei su vaikais.

Padidinus pensijas ženkliai sumažėtų vyresnio amžiaus žmonių skurdo lygis, o dėl kiek dosnesnių NSDI, bedarbių pajamos taip pat pagerėtų. Susiklosčius YES, bedarbių padėtis šiek tiek pagerėtų, bet pensininkų – pablogėtų (pav. 6.6.2).

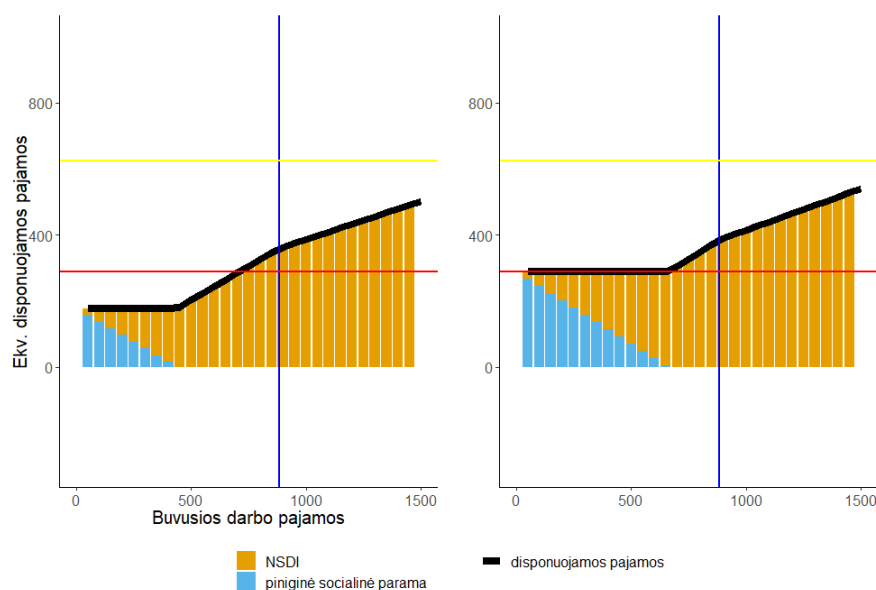

6.6.1 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijų bendras poveikis skurdo rizikos lygiui ir gyliui, procentais pagal vaikų skaičių ir santuokinę padėtį

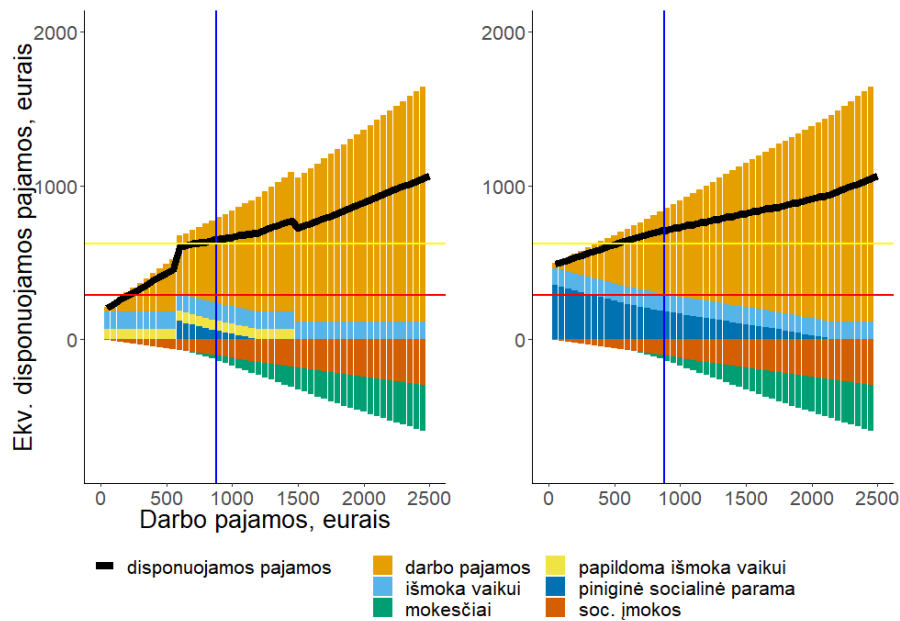
6.6.2 pav. Bazinio scenarijaus ir rekomendacijų bendras poveikis skurdo rizikos lygiui ir gyliui, procentais pagal vaikų skaičių ir santuokinę padėtį

Šios rekomendacijos padeda išvengti ekstremalaus bedarbių ir tų, kurie uždirba mažiau nei MMA (pvz., dirba puse etato)m, skurdo. Pavyzdžiui, bedarbių su vienu vaiku disponuojamos pajamos padidės, be to, net tie, kurie iki gaunant NSDI turėjo maži pajamų, galės išvengti ekstremalaus skurdo (pav. 6.6.3).

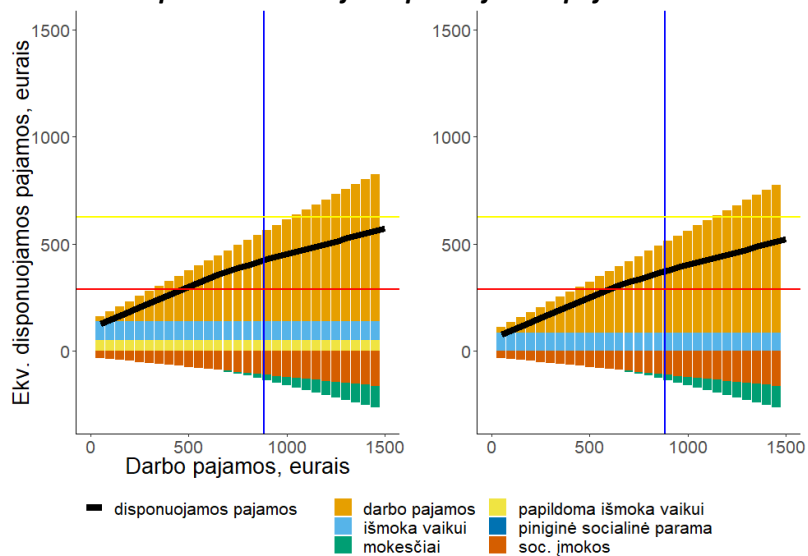

6.6.3 pav. Bedarbio disponuojamos pajamos su vienu vaiku, teorinis modelis

Dirbančiųjų disponuojamos pajamos taip pat padidės dėl dosnesnės socialinės pašalpos (pav. 6.6.4), tačiau dėl sumažėjusios socialinės pašalpos (dėl ekvivalentinių skalių antram suaugusiam, pav. 6.6.5) bus kiek mažesnės šeimų su dviem dirbančiais asmenimis ir dviem vaikais disponuojamos pajamos.

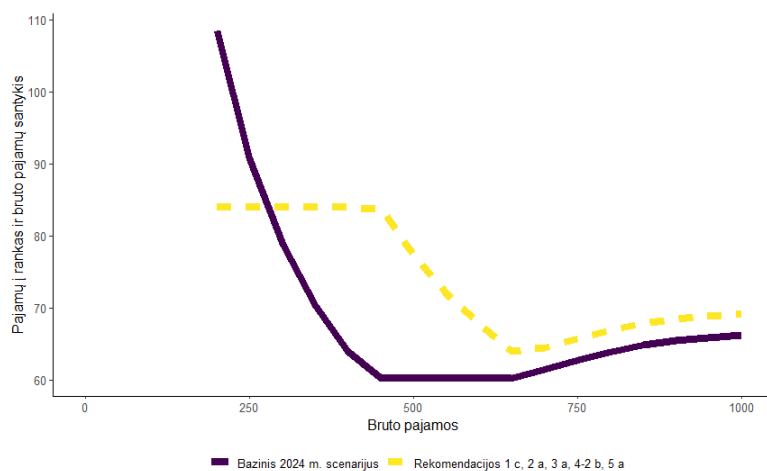

6.6.4 pav. Dirbančiojo disponuojamos pajamos su dviem vaikais, teorinis modelis

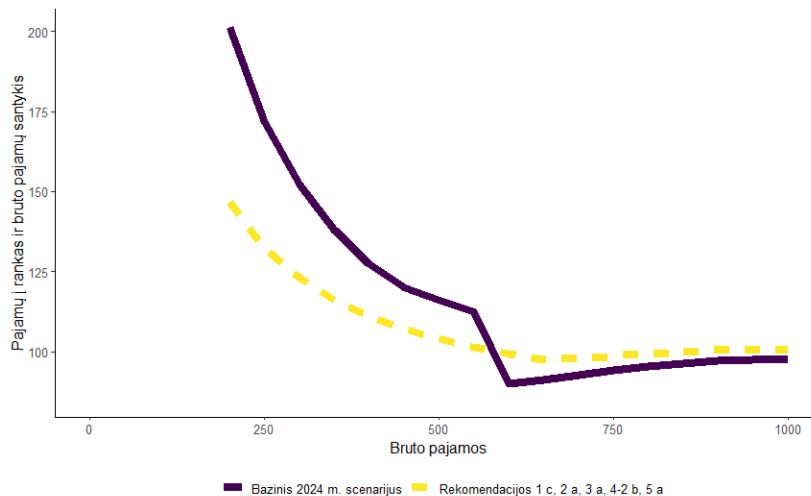

6.6.5 pav. Dirbančiojo disponuojamos pajamos su dviem vaikais, teorinis modelis

Šios rekomendacijos padidina ypač mažai uždirbančių bei mažai uždirbančių asmenų su vaikais paskatas dirbti. Bedarbio paskatos įsidarbinti ir užsidirbti iki 250 EUR yra didesnės nei baziniame scenarijuje. Uždirbančių tarp 250 ir 700 EUR paskatos dirbti ženkliai mažesnės, o uždirbančių virš 700 – tik truputį mažesnės (žr. 6.6.6 pav.). Asmenų, turinčių daug vaikų, paskatos dirbti yra didesnės rekomendacijų scenarijuje iki 600 EUR, o po to – kiek mažesnės (žr. 6.6.7 pav.).

6.6.6 pav. Bedarbio be vaikų paskato dirbti (100 reiškia, kad bedarbis gautų tiek pat pajamų, kiek dirbantis), teorinis modelis

6.6.7 pav. Bedarbiui su dviem vaikais paskatos dirbti (100 reiškia, kad bedarbis gautų tiek pat pajamų, kiek dirbantis), teorinis modelis

6.7.Rekomendacijos išmokų indeksavimo srityje

Žemiau pateikiamos rekomendacijos, kaip būtų galima konsoliduoti skirtingų socialinių išmokų indeksavimo ir apskaičiavimo tvarkas.

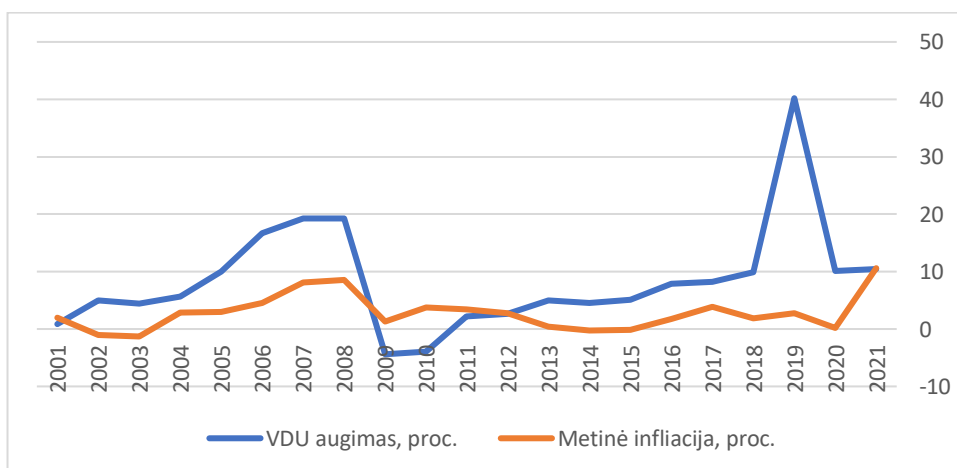
1 rekomendacija - visas šioje Studijoje analizuojamas socialines išmokas (socialinę pašalpą, išmokas šeimoms iš valstybės biudžeto, šalpos išmokas) skaičiuoti kaip atskaitos bazę naudojant MVPD, bet ne VRP, BSI, TKB ir ŠPB. Šie dydžiai yra tik tarpiniai tarp konkrečios išmokos dydžio ir MVPD, pagal kurį tos išmokos indeksuojamos. Dėl rekomenduojamų dydžių atsisakymo kitose viešosios politikos srityse gali būti apsispręsta reformuojant atitinkamas sritis – švietimo, sveikatos, būsto ir kt.

Tam, kad analizuojamų socialinių išmokų dydis neatsiliktų nuo šalies gyvenimo lygio, MVPD, kaip tų išmokų skaičiavimo bazę, indeksuoti kasmet pagal VKI arba VDU augimą, priklausomai nuo to, kurio rodiklio augimas didesnis.

Pirma alternatyva: vengiant 1-oje rekomendacijoje išvardintus bazinius dydžius keisti MVPD dalimis, juos indeksuoti, kaip nurodyta, kasmet pagal VKI arba VDU augimą, priklausomai nuo to, kurio rodiklio augimas didesnis.

Igyvendintos rekomendacijos poveikis: minimalių pajamų apsaugos sistema būtų paprastesnė, kiek tai susiję su šios Studijoje analizuojamomis išmokomis. Dar svarbiau, būtų išvengta tarpusavyje nesuderinto atskirais baziniais dydžiais (pvz., BSI, VRP, ŠPB) paremto paskirų socialinių išmokų didinimų skirtingu mastu, kaip vyko pastaruosius kelerius metus ir aptarta 4 skyriuje. Kitas įgyvendintų rekomendacijų poveikis būtų su MVPD susietų socialinių išmokų apsauga nuo santykinio nuvertėjimo, lyginant su VDU ir absoliutaus dėl kainų skirtinguose ekonominio ciklo etapuose.

Kadangi būsimų laikotarpių VDU ir kainų augimas nežinomas, vertiname retrospektyviai. 6.7.1 pav. matome, kad su ypatingai retomis išimtimis VDU augimas per ilgą laikotarpį aplenkia infliaciją. Tik ypatingai gilios krizės 2009 – 2010 metais atlyginimo augimas atsiliko. Tokia padėtis, preliminariais duomenimis dar neapsibaigus metams, pasikartoja tik po dvylikos metų, t.y. 2022 m. Įgyvendintų rekomendacijų poveikis leistų ateityje išvengti padėties, kuri aptarta 4 skyriuje, kai MVPD indeksavimas atsiliko nuo dirbančiųjų gerovės augimo ir socialines išmokas teko didinti nesistemiškai *ad hoc* principu.

6.7.1 pav. Vidutinio darbo užmokesčio ir kainų pokytis

Pastaba. Vidutinis darbo užmokestis be individualiųjų įmonių. 2019 m. darbo užmokesčio augimui papildomą įtaką turėjo darbdavio VSD įmokų perkėlimas darbuotojui. VDU Metinė infliacija – ataskaitinio mėnesio ir ankstesnių metų atitinkamo mėnesio vidutinio kainų lygio santykinis pokytis.

Šaltinis – Lietuvos statistikos departamentas.

Antra alternatyva: jeigu MVPD nebūtų indeksuojamas pagal VDU, jam augant sparčiau nei VKI, apskaičiuojant ir skelbiant MVPD dydį, jo apskaičiavimą rekomenduojama tobulinti. 4 skyriuje atskleistos MVPD apskaičiavimo problemos, kai sudėtinga apskaičiuoti kai kurias su maistu susijusias išlaidas (pvz., maisto ruošai, bakalėjos prekėms, tokioms kaip prieskoniai ar arbata, nevalgomo maisto dalį), siūloma svarstyti apie papildomo koeficiento įvedimą, kuris bendrai apimtų tokias išlaidas. Koeficiento dydį

netiesiogiai galima pagrįsti remiantis Airijos pavyzdžiu. Airijoje skaičiuojamas minimalus būtinojo pragyvenimo standartas (*Minimum essential standard of living*⁸⁷), kurį sudaro labai detalūs maisto, drabužių, asmeninės higienos, sveikatos ir kt. krepšeliai. Į maisto dalį įeina subkategorija „kita“. Airijos krepšelio skaičiavimais, išlaidos kavai, arbatai, druskai, pipirams, žolelių mišiniui, actui, majonezui, Bolonijos padažui ir apelsinų sultims sudarė 1,69 EUR/sav. arba 4,4 proc. nuo visų maisto krepšelio išlaidų. Priemonės maistui ruošti Airijos apskaičiavime sudaro 0,85 EUR/sav. bendrame krepšelyje. Taigi, koeficiento, kuris apimtų smulkias išlaidas, dydis galėtų siekti apie 5 proc. Jį siūloma pridėti prie maisto dalies. Pavyzdžiui, 2022 m. MVPD maisto dalis sudarė 99,90 EUR, tad padauginus iš koeficiento, maisto dalis būtų buvusi 104,9 EUR. Įvestas koeficientas padidintų MVPD maisto dalį, taip pat atspindėtų ne maisto dalyje, nes skaičiuojant Engel koeficientą, maisto dalies +-15proc. intervalą siūloma skaičiuoti nuo su koeficientu gautos sumos. Įvestas 5 proc. nuo maisto krepšelio dydžio koeficientas apimtų ir padengtų maisto krepšelyje neįvertintas išlaidas, kurios yra pernelyg mažos, kad būtų išskiriamos kaip atskira maisto kategorija. MVPD būtų įvertintos net ir nedidelės išlaidos. Peržiūrėtas MVPD atitinkamai turėtų poveikį su juo susietų išmokų dydžiams. Jas siejant su MVPD, išmokos būtų apie penkais procentais didesnės.

Taip pat gerinant MVPD metodiką rekomenduojama į maisto skaičiavimo dalį nuosekliai įtraukti visus prieinamus tos maisto kategorijos produktus. Apskaičiuojant Engel koeficientą, rekomenduojama maisto krepšelį defliuoti pagal faktines maisto produktų kainas.

2 rekomendacija – po VSD išmokų grindų padidinimo pagal 6.5 skyriuje pateiktą rekomendaciją iki 1,1MVPD, jų indeksavimą susieti su MVDP, kaip ir nedraudiminių išmokų indeksavimą. Pradžioje draudiminių išmokų dydį nustačius tokį, kad atskaičius PSD įmokas jos netaptų mažesnės už nedraudimines išmokas ir abiejų išmokų indeksavimą atliekant pagal MVPD, draudiminės išmokos nenuvertėtų santykinai su nedraudiminėmis.

Įgyvendintos rekomendacijos poveikis bus suderintas draudiminių ir nedraudiminių išmokų augimas ateityje, išsaugant principą, kad draudiminės išmokos jų gavėjams užtikrina ne mažesnes pajamas nei nedraudiminės.

3 rekomendacija. Rekomendacijose 6.1 skyriuje numatoma reikšmingas socialinės pašalpos, o 6.2 skyriuje – šalpos pensijų bazės ir SD bazinės pensijos didinimas. Tam, kad prie šių pokyčių būtų lengviau priderinti valstybės biudžeto išlaidų augimą, rekomenduojame didinimus atlikti laipsniškai per penkerius metus.

Tai būtų papildomas indeksavimas, analogiškas kaip ir nuo 2022 m. taikomas papildomas individualiosios pensijų dalies indeksavimas, siekiant pakeisti individualios ir bendrosios pensijos dalių santykį.⁸⁸ Rekomendacijos įgyvendinimo poveikis šalpos pensijų bazės ir SD bazinės pensijos atvejais pateiktas 6.2 skyriuje.

Kaip laipsniškai galėtų būti didinama socialinė pašalpa, skaičiavimai pateikti 6.7.1 lentelėje. Kadangi papildomai indeksuojant socialinę pašalpą ji būtų reformuojama keičiant ekvivalentines skales (koeficientus), pastarąsias pereinamajame laikotarpyje taip pat reikėtų laipsniškai keisti kaip parodyta 6.7.1 lentelėje pagal socialinės pašalpos didinimo alternatyvas, pateiktas 6.1 skyriuje.

Šios rekomendacijos įgyvendinimo poveikis būtų lėčiau didinama socialinė pašalpa, tačiau kartu būtų sudarytos sąlygos laipsniškai priderinti valstybės biudžeto išlaidų augimą.

⁸⁷Budgeting.ie <https://www.budgeting.ie/>

⁸⁸ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/65-eurais-tiek-kitamet-dides-vidutine-senatves-pensija-turint-butinaji-staza?lang=lt>

6.7.1 lentelė. Pajamų ribos teisei į socialinę pašalpą ir jos dydžio papildomas indeksavimas (laipsniškas padidinimas) bei laipsniškas ekvivalentinių skalių (koeficientų) keitimas (sumos suapvalintos iki 1 EUR. T - baziniai metai, T+1 pirmieji didinimo metai ir t.t.)

	T	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5
Laipsniškai keičiama teisės į išmoką ir išmokos dydžio skaičiavimo bazė nuo 1,1 ir 1,4VRP prie MVPD, EUR						
2022m. 1,4VRP (205,8EUR) didiname kasmet po 5,4%*.	206	217	229	241	254	267
2022m. 1,1VRP (161,7 EUR) didinama kasmet po 10,55%.	162	179	198	218	242	267
II-am nariui - 0,9 nuo pirmo asmens/II+ suaugusiam asmeniui-0,6 pirmo asmens (didinama 1,9%)	146	149	152	154	157	160
III-am ir t.t. nariui – 0,7 nuo pirmo asmens/II+ suaugusiam asmeniui-0,6 pirmo asmens (didinama 7,2%)	113	121	130	139	149	160
Kiekvienam vaikui kai šeimoje 1 arba 2 vaikai, II alternatyva (didinama 3,5%)	113	117	121	125	130	134
Kiekvienam vaikui I alternatyva ir 3+ vaikui II alternatyva (dauginama iš koef. 0,933)	113	105	98	92	86	80
	T	T+1	T+2	T+3	T+4	T+5
Laipsniškai įvedamos naujos ekvivalentinės skalės (koeficientai), MVPD proc.						
Vienišam asmeniui	77	81	86	90	95	100
Pirmam asmeniui	61	67	74	82	90	100
Antram suaugusiam	55	56	57	58	59	60
Kiekvienam vaikui kai šeimoje 1 arba 2 vaikai, II alternatyva	42	44	45	47	49	50
Kiekvienam vaikui I alternatyva ir 3+ vaikui II alternatyva	42	39	37	34	32	30

*Tik išmokos dydžiui, nes teisei išmoka šiuo metu nustatyta 1,1VRP.

6.8 Rekomenduojamų priemonių poveikis valstybės ir savivaldybių biudžetams

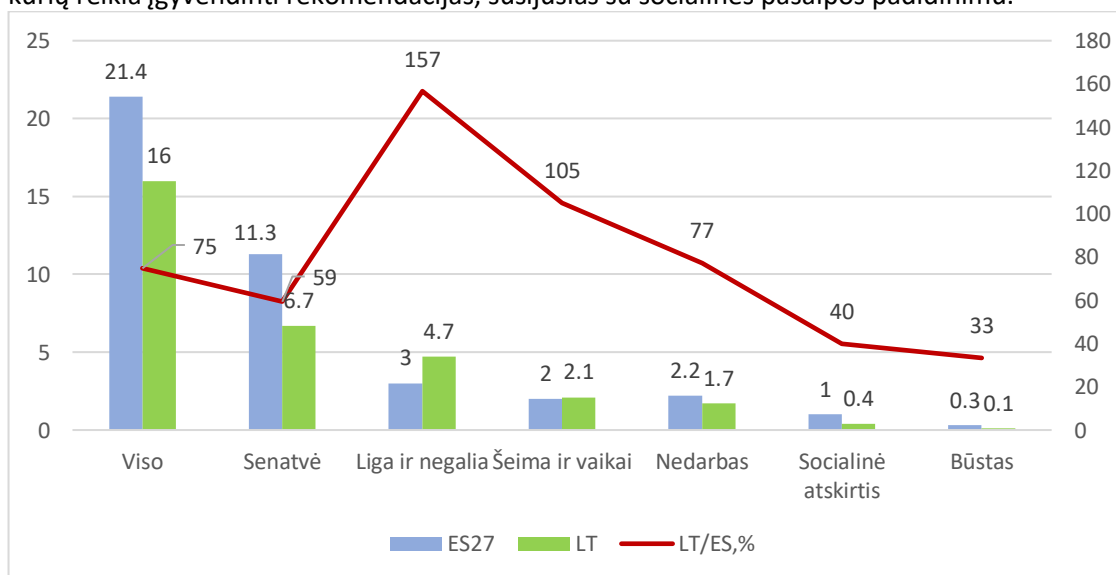
Kiekvieno Studijos uždavinio ir jų klausimų srities rekomendacijų įgyvendinimui reikalingų papildomų lėšų poreikis vertinamas atitinkamuose šio skyriaus poskyriuose. Tačiau jau dabar aišku, kad poveikis tiek valstybės, tiek savivaldybių biudžetams bus neigiamas, t. y. didins jų išlaidas, nes rekomendacijomis siekiama užtikrinti adekvatesnes minimalias gyventojų pajamas taikant pinigines socialines išmokas.

Rekomendacijų įgyvendinimui reikalingos lėšos turėtų būti skiriamos iš Nacionalinio biudžeto, didinant jo asignavimus socialinei apsaugai. Bendra šiam tikslui skiriama suma tarptautiniame kontekste nedidelė, nors paskirstyta labai netolygiai. Tik išlaidos šeimai ir vaikams Lietuvoje yra ES lygmenis.

Ligos ir negalios atveju išlaidos procentais nuo BVP yra daug didesnės, negu ES vidurkis. Tai susiję su blogesniais šalies gyventojų sveikatos rodikliais ir, gali būti, taip pat su neįgalumo paplitimu ir, atitinkamai, išlaidomis netekto darbingumo pensijoms. Tačiau darbingumo nustatymo srityje Lietuvoje planuojami pokyčiai ir, laikui bėgant, galima tikėtis santykinio išlaidų mažėjimui šioje srityje.

Išlaidos šeimai ir vaikams, kaip minėta, atitinka ES vidurkj, tačiau svarbu atsižvelgti į tomis lėšomis finansuojamas priemones. Išlaidos vaiko pinigams didžiąja dalimi nėra nukreiptos užtikrinti minimalias pajamas, nes daugumos šios išmokos gavėjų yra vidutinio ir aukštesnio pagal pajamas sluoksnio šeimos, t.y. visos, kurios turi vaikų. Todėl rekomendacijoms įgyvendinti tenka skirti papildomas lėšas, ateityje lėčiau didinant išmokas vaikui (vaiko pinigus), kad parama būtų tikslingesnė minimalių pajamų užtikrinimui.

Rekomendacijose numatytos priemonės nedarbo ir piniginių socialinės paramos sritims padidintų išlaidas, kurios Lietuvoje santykinai mažesnės, nei ES vidurkis, ypačiai – socialinės atskirties atveju. Šiam tikslui Lietuvos išlaidos sudaro tik 40 proc. ES vidurkio. Būtent socialinės atskirties išlaidoms priskiriamos lėšos, kurių reikia įgyvendinti rekomendacijas, susijusias su socialinės pašalpos padidiniu.

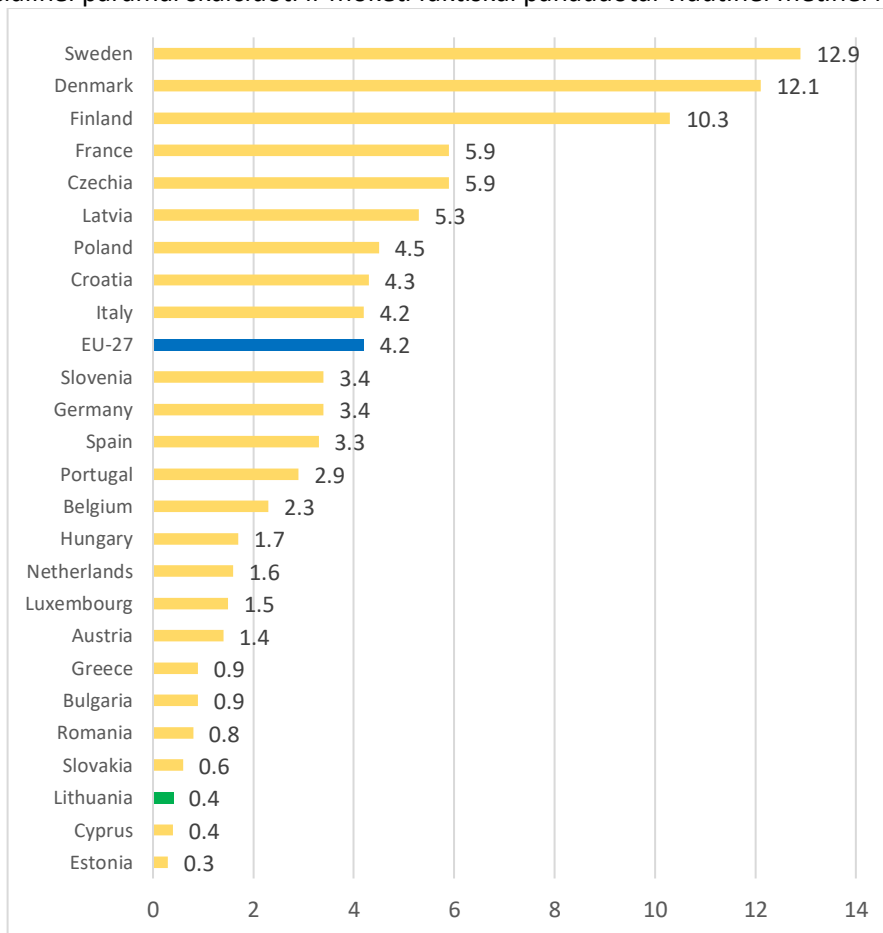

6.8.1 pav. Socialinės apsaugos išlaidos 2020 m., BVP proc. (skalė kairėje) ir Lietuvos bei ES santykis, proc. (skalė dešinėje)

Šaltinis: Eurostat. General government expenditure by function (COFOG) [GOV_10A_EXP__custom_3865038] Data extracted on 16/11/2022

Socialinės atskirties mažinimo funkcijai statistikoje priskiriama socialinė pašalpa, finansuojama iš savivaldybių biudžetų. Lietuvoje savivaldybės gauna labai mažai pajamų iš mokesčių, dešimt kartų mažiau, nei ES vidurkis (6.8.2 pav.). Viešieji finansai Lietuvoje labai centralizuoti. LR Piniginių socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymo 4 straipsnio pirma dalis numato, kad piniginę socialinę paramą savivaldybės teikia vykdydamos savarankiškąją savivaldybių funkciją, kuri yra finansuojama iš savivaldybių

biudžetų lėšų.⁸⁹ Drauge numatyta, kad šiam tikslui savivaldybėms skiriamos lėšos iš Valstybės biudžeto, t. y. šio straipsnio trečioje dalyje teigiama, kad Akmenės rajono, Panevėžio rajono, Radviliškio rajono, Raseinių rajono ir Šilalės rajono savivaldybėms piniginei socialinei paramai finansuoti skiriama lėšų suma yra lygi šių savivaldybių 2011 m. piniginei socialinei paramai skaičiuoti ir mokėti faktiškai panaudotai metinei lėšų sumai. Kitoms savivaldybėms piniginei socialinei paramai finansuoti skiriama lėšų suma yra lygi 2011–2013 m. piniginei socialinei paramai skaičiuoti ir mokėti faktiškai panaudotai vidutinei metinei lėšų sumai.

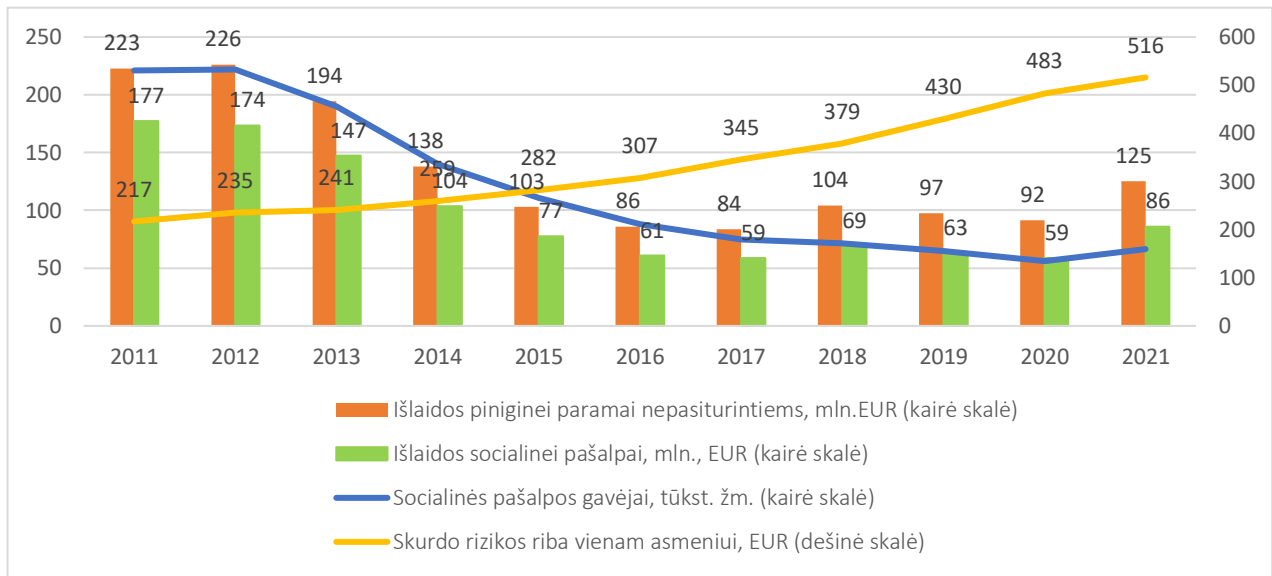
6.8.2 pav. Vietinės valdžios pajamos iš mokesčių, 2021, BVP proc.

Šaltinis: Eurostat. Local Government: Total Receipts from Taxes and Social Contributions. Main National Accounts Tax Aggregates [GOV_10A_TAXAG_custom_3661097] Data extracted on 24/10/2022 from [ESTAT]

Iki 2022 m. tebegalioja finansavimo tvarka, pagal kurią dešimtmečio senumo faktiškai piniginei socialinei paramai panaudotos lėšos yra pagrindas finansuoti šią paramą. Tam nėra argumentų. Paramos gavėjų skaičius ir išleidžiamos lėšos per dešimtmetį sumažėjo 2 – 3 kartus. Tuo pat metu skurdo rizikos riba vienam asmeniui du kartus išaugo. Šie faktai rodo, kad piniginės socialinės paramos teikimo kontekstas iš esmės pasikeitė (žr. 6.8.3 pav.).

Rekomenduojama grįžti prie prieš dešimtmetį naudoto lėšų piniginei socialinei paramai skyrimo modelio, t. y., planuoti lėšas pagal paskutinių trijų metų vidutines metines faktines išlaidas savivaldybėse. Gali atsitikti taip, kad pagal rekomenduojamą principą skirstant lėšas savivaldybėms, jų nepakaks dėl staigių pokyčių, kurie gali paveikti paramos gavėjų skaičių, paramos dydį ir lėšų poreikį. Tokiais atvejais turėtų būti taikoma minėto įstatymo 4 straipsnio ketvirtoje dalyje numatyta tvarka, pagal kurią „papildoma lėšų suma piniginei socialinei paramai finansuoti savivaldybėms skiriama iš valstybės biudžeto.“

⁸⁹LR Piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.3EEE59417F13/asr>

6.8.3 pav. Išlaidos piniginei socialinei paramai

Šaltiniai: SADM: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritis/seima-ir-vaikai/socialine-parama-seimoms-ir-vaikams/statistika>; Statistikos departamentas: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

Per paskutinįjį dešimtmetį savivaldybėms nepanaudojant gaunamų piniginės socialinės paramos lėšų pagal paskirtį, susiklostė praktika jas naudoti kitoms reikmėms (minėto įstatymo 4 straipsnio 5 dalyje reglamentuojama kokioms kitoms socialinės apsaugos sritims galima persikirstyti nepanaudotas lėšas). Pradėjus piniginę socialinę paramą finansuoti rekomenduojamu būdu, tektų kartu spręsti kitų sričių finansavimo klausimą, numatant lėšas savivaldybių ir valstybės biudžete, kad kitos savivaldybių funkcijos taip pat būtų adekvačiai finansuojamos ir nepriklausytų nuo atsitiktinių veiksmų, kurie veikia lėšų poreikį finansuoti piniginę socialinę paramą (paramos gavėjų skaičiaus ir paramos dydžio svyravimų).

Kitų savivaldybių funkcijų (socialinių paslaugų) finansavimo tema, nors pagal galiojančią tvarką ir yra iš dalies susieta su savivaldybių faktiškai nepanaudota piniginei socialinei paramai lėšos lėšų dalimi, yra už minimalių pajamų Studijos ribų.

7. Santrauka

Santrauka

Pagrindinis projekto „Minimalių pajamų sistemos adekvatumo studija“ **tikslas** – kompleksiskai įvertinti minimalių pajamų sistemą Lietuvoje, identifikuoti jos tobulinimo kryptis, siekiant sumažinti piniginį skurdą bei užtikrinti efektyvesnį lėšų panaudojimą. **Studijos objektas** yra šie socialinės apsaugos politikos elementai: socialinės išmokos, kompensacijos bei lengvatos (piniginė socialinė parama nepasiturintiems gyventojams, šalpos pensijos, išmokos vaikams ir kt.), kuriomis užtikrinamos minimalios pajamos, socialinės paramos išmokų atskaitos rodikliai (baziniai dydžiai), mažiausios socialinio draudimo išmokos ir kt. **Projekto uždaviniai**: (1) įvertinti minimalių pajamų užtikrinimo priemonės netekus darbo, gimus vaikui, susirgus, negalios atveju, taip pat nepasiturinčių darbingo ir nedarbingo amžiaus gyventojų grupėms; (2) identifikuoti socialinių išmokų indeksavimo ir minimalių vartojimo poreikių dydžio apskaičiavimo metodologijos spragas; (3) sistemiskai įvertinti minimalias pajamas reglamentuojančių teisės aktų visumą, jų tarpusavio sąsajas ir optimizavimo galimybes; (4) pateikti rekomendacijas dėl minimalių pajamų apsaugos užtikrinimo ir sistemos optimizavimo priemonių Lietuvoje; (5) parengti rekomenduojamų priemonių ex-ante poveikio vertinimus skurdui, nelygybei, pajamų pasiskirstymui ir valstybės, savivaldybių biudžetams.

Studija atlikta naudojant esamas administracinių ir tyrimų duomenų bazes, duomenys papildomai rinkti ir analizuoti naudojant **kokybinius ir kiekybinius metodus**: reprezentatyvi kiekybinė Lietuvos gyventojų apklausa, grupinės diskusijos (fokus grupės) su ekspertais, individualūs interviu su minimalių pajamų gavėjais, statistinė analizė, teisės aktų turinio analizė, EUROMOD mokesčių-išmokų mikrosimuliacinis modelis siūlomiems scenarijams konstruoti ir poveikio vertinimui atlikti.

Atliekant Studijos uždavinius buvo naudojami minimalias gyventojų pajamas užtikrinantys teisės aktai: 1. Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturintiems gyventojams įstatymas; 2. Lietuvos Respublikos socialinės paramos išmokų atskaitos rodiklių ir bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio nustatymo įstatymas; 3. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas; 4. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas; 5. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas; 6. Lietuvos Respublikos užimtumo įstatymas; 7. Lietuvos Respublikos šalpos pensijų įstatymas; 8. Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymas; 9. Kiti teisės aktai, susiję su išvardintų įstatymų nuostatų įgyvendinimu, o taip pat teisės aktai, susiję su tyrimo metu pasiūlytų rekomendacijų įgyvendinimu. Tiriant minimalių pajamų užtikrinimo problemą remtasi ne tik atskirais teisės aktais apibrėžtomis pajamų apsaugos bei išmokų schemomis, j minimalių pajamų užtikrinimą žvelgta sistemiskai, derinant visas apsaugos sistemas ir analizuojant jas sintetiškai.

Studijos ataskaitos struktūrą sudaro trys pagrindiniai skyriai. **Studijos 4 skyriuje** pateikta padėties analizė ir jos pagrindu išsamiai aprašytos rekomendacijos. Atlikti tyrimai atskleidė, kad socialinių išmokų lygis, žvelgiant iš adekvačių minimalių pajamų perspektyvos, Lietuvoje yra nepakankamas. Tai didele dalimi lėmė tai, kad išmokų dydžiai nebuvo adekvačiai indeksuojami. Jų dydis vien per pastarąjį 5 metų periodą santykinai nuvertėjo. Žvelgiant į socialinių išmokų pagrindinių rodiklių santykį procentais nuo *neto* VDU galima pastebėti, kad per šį laikotarpį MVPD dydis ne augo kartu su VDU, o nuo jo tolo. 2017 m. MVPD sudarė 36,9 proc. VDU, o 2022 m. – 24,6 proc. Kiek mažiau krito VRP, 2017 m. sudarė 15,8 proc. VDU, o 2022 m. – 13,5 proc. VDU. Santykinai sumažėjo BSI dydis, 2017 m. jis sudarė 5,9 proc. VDU, o 2022 m. – 4,2 proc. Minėti dydžiai atsiliko nuo atlyginimų augimo, didėjo atotrūkis nuo VDU. Žvelgiant į socialinių išmokų pagrindinių dydžių santykį procentais nuo *neto* MMA, matomos panašios tendencijos. Aptarti dydžiai santykinai atsiliko nuo atlyginimų augimo, didėjo atotrūkis tiek nuo VDU, tiek MMA. **Studijos 5 skyriuje** apžvelgiamos ir įvertinamos atskirų socialinio draudimo ir paramos išmokas reglamentuojančių įstatymų nuostatos. Šioje dalyje siekiama įvertinti, kaip atskirų išmokų atveju yra nustatomas (garantuojamas) minimalus išmokos dydis, jo santykis su piniginės socialinės paramos teikimo kriterijais. Apibendrinant aptartą informaciją, galima suformuoti dvi pagrindines problemas: minimalias išmokas garantuojančių teisės aktų sistemiskumo trūkumas ir atskirų socialinės apsaugos išmokų minimalių kriterijų ar dydžių reguliavimo nepakankamumas. **Studijos 6 skyriuje** pateikiamas rekomendacijų poveikio vertinimas. Poveikio vertinamai atlikti remiantis naujaisiais, 2020 m. Pajamų ir gyvenimo sąlygų tyrimo duomenimis, ir programa EUROMOD bei pagal šiuo metu naujausią Lietuvos mokesčių, socialinių įmokų ir išmokų sistemų rinkinį.

Abstract

The main purpose of the “Minimum Income System Adequacy Study” project is to comprehensively assess the minimum income system in Lithuania, to identify directions for its improvement in order to reduce monetary poverty and to ensure more efficient use of financial funds. The Study focuses on the following elements of social protection policy: social benefits, compensations, and allowances (cash social assistance, social assistance pensions, children's allowances, etc.). They guarantee minimum incomes, reference rates (basic amounts) for social assistance benefits, minimum social insurance benefits, etc.

Project objectives: (1) to assess minimum income support measures in the event of unemployment, childbirth, sickness, disability, and for disadvantaged working and non-working age groups; (2) to identify the gaps in the methodology for the indexation of social benefits and the methodology for the calculation of the amount of the Minimum Amount of the Consumption Basket; (3) to undertake a systematic assessment of the legislation regulating the minimum income and to assess the interrelationship between the legislation, as well as to assess the possibilities of optimisation of the legislation; (4) to provide recommendations on measures to ensure the protection of minimum incomes in Lithuania; (5) to prepare ex-ante impact assessments of the recommended measures on poverty, inequality, distribution of incomes, and the budgets of the state and municipalities.

The Study was carried out using existing administrative and research databases. In addition, data was collected and analysed using qualitative and quantitative methods: a representative quantitative survey of the Lithuanian population; focus groups with experts; individual interviews with minimum income recipients; statistical analysis; analysis of the content of legal acts; the EUROMOD tax-benefit microsimulation model to construct the proposed scenarios and to carry out the impact assessment.

The following minimum income legislation was used to carry out the objectives of the Study: 1. Republic of Lithuania Law on Cash Social Assistance for Low-Income Residents; 2. Republic of Lithuania Law on Basic Amounts of Social Assistance and Fines; 3. Republic of Lithuania Law on Sickness and Maternity Social Insurance; 4. Republic of Lithuania Law on Benefits for Children; 5. Republic of Lithuania Law on Unemployment Social Insurance; 6. Republic of Lithuania Law on Employment and other legal acts, which are related to the implementation of the provisions of the above mentioned laws. 7. Republic of Lithuania Law on State Social Assistance Pensions; 8. Republic of Lithuania Law on State Social Insurance Pensions. As well as legal acts which are related to the implementation of the recommendations proposed in the Study. The research on minimum income security has not only been based on the income protection and benefit schemes defined in individual legal acts, but has also taken a systemic approach to minimum income security, combining all the security systems and analysing them in terms of their complementarity with each other.

The Study report is structured into three main sections. Chapter 4 of the Study provides an analysis of the situation. The research has shown that the level of social benefits in Lithuania is inadequate from the perspective of an adequate minimum income. This is largely due to the fact that benefits levels have not been adequately indexed. Their level has relatively depreciated over the last 5 years. Looking at the ratio of key indicators of social benefits as a percentage of net average wages – the amount of Minimum Consumption Basket has not grown in line with average wages over this period. The amount of Minimum Consumption Basket has only moved away from average wages. In 2017, the amount of Minimum Consumption Basket was 36.9% of the average wage. In 2022, the amount of Minimum Consumption Basket was 24.6% of the average wage. State Supported Income fell to a lesser extent: in 2017 it was 15.8% of the average wage and in 2022 it was 13.5% of the average wage. The Basic Social Payment has fallen in relative terms: from 5.9% of the average wage in 2017 to 4.2% of the average wage in 2022. Very similar trends are visible, when looking at the ratio of the main social benefit rates as a percentage of the net minimum wage. The rates have relatively lagged behind wage growth, with a widening gap between both the average wage and the minimum wage. Chapter 5 of the Study reviews and assesses the provisions of the individual laws governing social insurance and social assistance benefits. The aim of this part is to assess how the minimum level of benefit is determined (guaranteed) for individual benefits and its relation to the criteria for the provision of cash social assistance. To summarise the information discussed above, two main problems can

be identified: the lack of systematicity in the legislation guaranteeing minimum income; the lack of regulation of the minimum criteria or amounts for individual social security benefits. Chapter 6 of the Study provides an assessment of the impact of some of the recommendations. The impact assessments are mainly based on the new data from the 2020 Survey on Income and Living Conditions, EUROMOD and on the currently most up-to-date set of Lithuanian tax, social contribution and benefit systems. The impact projections were based on a reform scenario (incorporating the recommendations) and a baseline scenario (without reforms) for 2024 and 2029.

8. Priedai. Priemonės, reikalingos analizės metodams taikyti

Rengiant Studiją buvo naudojami oficialios statistikos duomenys: tiek Statistikos departamento atliekamų tyrimų, tiek administraciniai. Originalūs duomenys gauti reprezentatyvios gyventojų apklausos, fokus grupių ir interviu metodais.

Priedai pateikiami, kaip atskiri dokumentai:

1. MINIMALIŲ PAJAMŲ SISTEMOS ADEKVATUMO STUDIJA. GALUTINĖS ATASKAITOS PROJEKTAS.

PRIEDAI:

PRIEDAS NR. 1. Reprezentatyvios gyventojų apklausos klausimynas

PRIEDAS NR. 3. INTERVIU

PRIEDAS NR. 4. Grupinė diskusija (Fokus grupė)

2. PRIEDAS NR. 2. Gyventojų apklausos rezultatai